

Duhovna pozadina prvog svjetskog rata

SD 174b

Rudolf Steiner

Naziv izvornika: *Die geistigen Hintergründe des Ersten Weltkrieges / Kosmische und menschliche Geschichte*

Predavanja su održana u Stuttgartu.

Između 30. rujna 1914. i 26. travnja 1918, te 21. ožujka 1921.

-
1	Prvo predavanje, 30. rujna 1914. Stuttgart	8
Sadašnjost kao vrijeme kušnje. Veza između Njemačke i Austrije, i neprirodna povezanost Francuske, Engleske i Rusije. Razumijevanje sudbine današnjih naroda kroz ciklus o dušama naroda. Borba duševnih snaga u <i>Misterijskim dramama</i>, kao slika borbe naroda. Besmislenost pitanja ratne krivnje. Hermann Grimm o Nijemcima. Duša ubijenog nadvojvode. Pretvaranje snaga straha u hrabrost i entuzijazam. Pomoć palima u borbi. Razvoj sposobnosti ljubavi kroz znanost duha. Rat kao učitelj duhovnosti. Pomoć kroz izreku 'Duhovi vaših duša...'. Želja Nijemaca za mirom. Izreka Jagowa. Za objektivnost u odnosu na duh naroda: 'Ti, duše moj zemaljski!' Nada za budućnost.		
2	Drugo predavanje, 13 veljače 1915.	19
Istine o sukobima među narodima nisu univerzalne, ne mogu se dokučiti zdravim razumom. Različite misije obojenih i bijelih. Buduće velike borbe između bijelih i obojenih rasa. Osobitost germanskih naroda. Baldur i Krist. Slavenska kultura kao preteča šeste kulturalne epohe. Prepiska Renan/Strauss. U Srednjoj Europi prilika da se nadiđe nacionalno. U Engleskoj teozofija uz vanjski duhovni život, u Njemačkoj antropozofija u vezi s ostatkom duhovnog života. Riječi iz 1870. o sklonosti Rusije napredovanju na Zapad. Značenje današnjih misli i osjećaja za budućnost.		
3	Treće predavanje, 14 veljače 1915.	33
Čovjekova povezanost s vlastitim nacionalnim duhom dok je budan i sa svim drugim nacionalnim duhovima dok spava. Prevladavanje nacionalne jednostranosti kroz znanost duha. Savez između Francuske i Rusije kao vanjska maya i kontrast između zapadnih i istočnih duša u duhu. Značaj ove suprotnosti za rad Mihaela u pripremi za pojavu Krista u eterskom obliku. Zadaća Srednje Europe. Djelo Kristovo u nesvjesnim silama duše. Konstantin, Djevica Orleanska, Olaf Ästeson i 13 svetih noći. Poteškoće u samospoznaji; primjer za to kod Ernsta Macha. Razlika između vidovitosti želuca i glave. Iskustva duše nakon smrti. Theo Faiß i djelotvornost njegova eterskog tijela u Goetheanumu. Napredovanje ciljeva čovječanstva kroz eterska tijela onih koji su poginuli u ratu.		
4	Četvrto predavanje, 22 studenog 1915.	47
Značaj brojnih pogibija u ratu. Sophie Stinde. Memorijske slike pokojnika u našem astralnom tijelu i 'Ja', te osvjetljavanje tih slika tijekom spavanja. Život u duhovnom svijetu nakon smrti. Utjecaj hijerarhija na egzistenciju umrlih. Važnost našeg sjećanja na pokojne, usporediva s našim iskustvom visokih umjetničkih djela.		

5 Peto predavanje, 23 studenog 1915. 56

Iskustva duše nakon smrti. Percepcija napuštenosti od svih zemaljskih stvari. Panorama života. Promatranje iskustva smrti u vremenu između smrti i ponovnog rođenja. Ulazak u Kamaloku. Iskustvo vlastitih djela u njihovom djelovanju na druge i formiranje karme. Bit života snova. Odnos naše svijesti u spavanju prema životu u Kamaloki. Učinak eterskih tijela onih koji su prerano umrli.

6 Šesto predavanje, 24 studenog 1915. 68

Slika za djelovanje kozmičkih sila u životu biljke. Očuvanje solarne energije u sjemenu tijekom zime. Postizanje pravog raspoloženja za duhovno- znanstveno istraživanje. Tajanstvenost smrti. Rad prerano umrlih u duhovnom svijetu usporediv je s radom idealista u fizičkom svijetu. Potreba za poniznošću pred veličinom svjetskih misterija. Otkriće Moritza Benedikta o fiziološkoj predispoziciji za kriminal. Mogućnost transformacije takvih dispozicija kroz duhovno- znanstveni rad. Važnost ove mogućnosti za razvoj prema Jupiter-egzistenciji.

7 Sedmo predavanje, 12 ožujka 1916. 83

Kletva antropozofije Annie Besant. Karakteristike ruskog naroda. Korištenje ovih osobina u svrhu političke moći. Potreba da ruski narod apsorbira srednjoeuropske impulse. Kontrast između njemačkog i engleskog karaktera. Pojava srednjoeuropskog okultizma iz duhovnog stremljenja njemačkog naroda. Ciljevi anglosaksonskih okultista. Skrivena pozadina razvoja H.P. Blavatsky. Djelovanje francuskog okultizma u vezi s izbijanjem svjetskog rata.

8 Osmo predavanje, 15 ožujka 1916. 96

Veza između misaonog života i eterskog tijela. Naše misli kao radni materijal za bića treće hijerarhije. Transformiranje ovih misli u eterske mreže nakon smrti. Unutarnje postaje vanjsko, vanjsko postaje unutarnje. Djelovanje viših hijerarhija u pripremi naše nadolazeće inkarnacije. Slika majstora Bertrama kao dokaz duhovnog znanja ranijih vremena. Štetnost nejasnih pacifističkih težnji. Pogreške Karl Christian Plancka kao znak ne-duhovnosti našeg vremena. Materijalizam Ernsta Haeckela i duhovni svjetonazor njegova učitelja Ernsta von Baera. Skretanje masonskog reda i pan-slavizma. Važnost duhovnih misli za ljudski razvoj. Izjava Lamettrie-a karakteristična za materijalistički stav.

9 Deveto predavanje, 11 svibnja 1917. 110

Antropozofija kao potreba suvremenog čovječanstva. Odgoj za neovisno prosuđivanje kroz znanost duha. Nerazumijevanje ove činjenice. Nestvarno mišljenje kao karakteristika sadašnjosti. Argument matematičara Lea Königsberger kao primjer. Nedostatak činjeničnog ispitivanja antropozofije, i prelazak tog ispitivanja u osobno. Nekoliko primjera kako se protiv antropozofije borilo i iskorištavalo iz osobnih razloga: Erich Bamler, Max Seiling, Max Heindl. Dvije mjere koje su postale neophodne.

10 Deseto predavanje, 13 svibnja 1917.

125

Materijalizam kao nužna faza ljudskog razvoja. Teškoće dolaska do duhovnog znanja u naše vrijeme. Primjeri za to u izrekama Ernesta Renan, Richarda Wähle i Maurice Barres. Zakon po kojem čovječanstvo postaje mlađe. Stagnacija današnjih ljudi s gledišta dvadeset sedmogodišnjaka. W. Wilson kao primjer. Potreba da se ovo gledište prevlada kroz duhovne impulse. Veza s bićima viših hijerarhija kao prirodna sposobnost ranijih epoha. Riječ o tome kod Platona. Kjellen-ova knjiga kao primjer nerealnog mišljenja. Antropozofski impuls za budućnost: časopis 'Das Reich' A. von Bernusa. Njegova pogrešna procjena od strane pojedinih članova. Obje mjere.

11 Jedanaest predavanje, 15 svibnja 1917.

139

Brojčano slaganje u ritmovima makrokozmosa, ljudskog života i daha. Percepcija svjetskog duha kao zvučne figure svijetla u indijskoj kulturnoj epohi, kao svijetla i tame u perzijskoj, kao unutaršnjeg doživljaja duše u egipatskoj epohi. U grčkoj epohi: osjećaj da tijelo i duša pripadaju zajedno. Aristotelova izjava o životu duše nakon smrti, koju je prenio Franz Brentano. Forsiranje inicijacije od strane rimskih cezara i utjecaj ovog događaja na povijest: Kaligula, Neron i Komod. Sklonost našeg vremena apstraktnim idealima i potreba da se dođe o ideja u skladu sa stvarnošću. Primjer; ideje bratstva, slobode i jednakosti kao apstrakcije i njihova konkretizacija kroz znanost duha. Ukidanje Duha od strane Carigradskog sabora i njegov utjecaj na materijalističku znanost danas. Neprijateljstvo bivših učenika prema antropozofiji. Annie Besant, Edouard Schure.

12 Dvanaesto predavanje, 23 veljače 1918.

154

Mišljenje, osjećaj i volja, kao stanja budnosti, sna i spavanja. Rasprava F. Th. Vischer o 'mašti snova'. Podrijetlo naših emocionalnih i impulsa volje u carstvu umrlih. Uvjeti za općenje s dušama pokojnika. Važnost trenutka padanja u san i buđenja za ovaj odnos. Naši snovi o umrlima. Sudjelovanje umrlih u povijesnom razvoju. Nestvarnost običnog gledanja na povijest. Odlomak iz inauguracijskog govora Friedricha Schillera kao primjer. Razlika u našem odnosu prema dušama onih koji su umrli mladi i onih koji su umrli stari. Potreba za dubljim promišljanjem. Okretanje Gustava Hervesa od kozmopolitizma kao primjer površnog promišljanja. Orijentalni pogled na

Srednju Europu, i američki pogled na cijeli srednjoeuropski život. Razmišljanje o zadaći znanosti duha.

13 Trinaesto predavanje, 24 veljače 1918.

168

Osvrt na društvene probleme našeg vremena na ranijim predavanjima. Duhovnost suvremenih znanstvenih koncepata i njihova čisto materijalistička primjena. Pad ahrimanskih duhova 1879. Pripreme za ovaj događaj 1841. i njegovi učinci do 1917. Nužnost uključivanja kozmičkih aktivnih sila u promatranje prirode. Brži razvoj glave a sporiji razvoj ostatka organizma. Važnost ove činjenice za pedagogiju. Socijaldemokratski pogled na svijet kao izraz čistog strojnog mišljenja. Znanstveno usmjerena psihologija Theodora Ziehena i njen posljedični prijenos u socijalni život od strane Lenjina i Trockog. Knjige o Isusu kao psihopatu i knjiga Aleksandra Moszkowskog o Sokratu kao idiotu. Ranije spominjanje školske mudrosti Woodrow Wilsona. Potvrda duhovne znanosti kroz život.

14 Četrnaesto predavanje, 23 travnja 1918.

183

Značaj polusvjesnih i nesvjesnih iskustava za život snova i život nakon smrti. Život u imaginaciji, inspiraciji, intuiciji, tijekom postojanja između smrti i novog rođenja. Želja male djece za oponašanjem kao posljedica prenatalnog života. Poricanje predegzistencije od strane Crkve i suvremene filozofije. Proklinjanje Origena. Misli o duhovnom kao hrana duše za život nakon smrti. Izvrsna knjiga Oscara Hertwiga o opovrgavanju Darwinove teorije slučaja. Intelektualna borba Eduarda von Hartmanna protiv darvinizma. Nedostatnost knjige O. Hertwiga o socijalnom životu. Luciferski i ahrimanski impulsi u našem duhovnom životu: titule i vjerski redovi i testiranje talenata. Recenzija knjige Fritza Mauthnera kao primjer nedostatka osjećaja za stvarnost našeg vremena. Odgoj za neovisnu prosudbu kroz duhovnu znanost.

15 Petnaesto predavanje, 26 travnja 1918.

195

Poteškoće u razumijevanju osjetilne stvarnosti kao duhovne kreacije. Konkretni primjer za to: sudjelovanje u fizičkom razvoju kroz duševno- duhovno do pedesetih godina tijekom staroindijske epohe, i sve raniji prestanak tog sudjelovanja u sljedećim epohama. Sadašnje stanje: tek je do kraja 1920-tih prirodni razvoj davao poticaj duhovnom životu. Potreba za stjecanjem duhovnog znanja iz silaznog razvoja tijela vlastitim naporom. Obrazovanje za 'očekivani život'. Neuspjeh u kultiviranju duhovnog života u starosti i kao rezultat toga atomizacija duha. Vizualna pouka, zahtjev našeg vremena. Primjer za to: živo razumijevanje razlike između životinja i ljudi. Goethe kao vodič za živo promišljanje prirode. Važnost takve duhovne obuke za daljnji razvoj nakon smrti i za utjecaj pokojnika u životu na Zemlji. Pitanje teologa Loisy o trenutnoj situaciji u svijetu.

Nužno se baviti pitanjem ratne krivnje (mišljenje ministra vanjskih poslova Simonsa). Antanta smatra da je to pitanje riješeno. Bilješka o tome Lloyd Georgea. Dva vodeća načela vodećih ličnosti u anglosaksonskoj politici: 1. Budućnost mora voditi svjetskoj dominaciji anglosaksonske rase. 2. Nemogućnost marksizma mora biti ispitana u Rusiji. Balkanska politika Engleske s ovim stajališta. Nepraktičan osjećaj za 'praktičnost'. Nemoguće političke i gospodarske prilike u Austriji prije svjetskog rata. Nezamijećena težnja tadašnjih problema ka rješenju kroz trostrukost. Uvjeti u Berlinu prije izbijanja svjetskog rata. Usamljena odluka generala von Moltke-a pod pritiskom ovih okolnosti. Objavljivanje Moltkeovih 'memoara' planirano za 1919. i sprječavanje od strane njemačkog generala. O pokušajima izlaska iz katastrofalne situacije kroz ideju tročlanstva, te o poteškoćama o pronalaženju razumijevanja za to.

Tijekom ratnih godina, prije svakog predavanja koje je držao u okviru Antropozofskog društva, Rudolf Steiner je govorio u zemljama zahvaćenim ratom, komentirajući one koji su bili na terenu i one koji su prošli kroz vrata smrti. Riječima:

Mislimo, dragi prijatelji, o duhovima zaštitnicima onih koji stoje vani na poljima današnjih događaja:

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
 Vaša krila mogu donijeti
 Preklinjuću ljubav naših duša
 Vašom brigom za vjerne zemaljske ljude,
 Da, vašom ujedinjenom snagom,
 Neka naša molba za pomoć obasja
 Duše koje s ljubavlju traži!

A za one koji su već prošli kroz vrata smrti kao rezultat ovih događaja:

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
 Vaša krila mogu donijeti
 Preklinjuću ljubav naših duša
 Zemaljskim ljudima u vašim njedrima,
 Da, vašom ujedinjenom snagom,
 Neka naša molba za pomoć obasja
 Duše koje s ljubavlju traži!

I duh koji tražimo kroz znanje kojem težimo, duh koji daje značenje i smisao životu na Zemlji, duh koji je iz božanskih visina Sunca prošao kroz otajstvo Golgote, neka bude s tobom i tvojom teškom dužnosti.

U drugim prilikama riječi su bile sljedeće:

Opet, prvo se obraćamo zaštitničkom duhu onih koji su vani na terenu zbog tako teških okolnosti:

Ti koji bdiješ nad zemaljskim dušama,

Ti koji tkaš u zemaljskim dušama,

Duhu koji štitiš duše ljudi,

Iz mudrosti svijeta s ljubavlju:

Čuj našu molbu, vidi našu ljubav,

Uz pomoć tvojih zraka moći,

Predani duše, pošalji ljubav.

I duhovnima zaštitnicima onih koji su već prošli kroz vrata smrti kao rezultat ovih događaja:

Ti koji bdiješ nad duševnim sferama,

Ti koji tkaš u duševnim sferama,

Duhu koji štitiš duševne ljude,

Iz mudrosti svijeta s ljubavlju:

Čuj našu molbu, vidi našu ljubav,

Uz pomoć tvojih zraka moći,

Predani duše, pošalji ljubav.

A duh kojem se nastojimo približiti kroz našu duhovnu znanost, duh koji je želio donijeti spasenje Zemlji, slobodu i napredak čovječanstvu kroz otajstvo Golgote, on je s vama i vašim teškim dužnostima.

Predavanje 1

30. rujna 1914. Stuttgart

Napomena: zapis ovoga ne može se smatrati dosljedno pouzdanim. Neki ukazuju na nepotpun, ako ne i pogrešan prijenos izgovorenih riječi.

Ono što smo u osnovi već dugo vremena mogli predvidjeti, brzo je preplavilo svijet kao rezultat svih nedavnih događaja. Time smo postali svjedoci ozbiljnih događaja čije će se duboko značenje moći procijeniti tek kasnije. I mnogo toga, mogu reći, čak i od površnih aspekata onoga što je u pozadini ovih ozbiljnih događaja, danas izmiče promatranju. Ali za nas, dragi prijatelji, u ovim ozbiljnim vremenima o posebne je važnosti ono što bih želio izraziti na sljedeći način: godinama se trudimo produbiti svoje duhovno znanje, trudimo se da znanje, osjećaj i percepcija duhovnog svijeta bude nešto čime smo ovladali, kao i svime što ima veze s tim znanjem, osjećajem, i percepcijom. Ali sada ćemo zapravo morati u određenom smislu proći kušnju, da li smo sposobni držati se velikih ideala koje nam je zacrtalo znanje i osjećaji duhovnog svijeta. Gdje god prijatelji sjede zajedno u našim ograncima, koji većinom dijele zajednički osjećaj, sigurno je lakše držati se onoga što bi znanost duha trebala donijeti čovječanstvu, ali uvijek i svugdje moramo živjeti u skladu s velikim idealima koji su već među našim prvim principima, ne smijemo ih izgubiti iz vida. Uostalom, mi nismo društvo koje se šiti unutar srodnih masa ljudi, radije nastojimo širiti duh pomirenja po cijeloj Zemlji. Time smo podvrgnuti određenoj kušnji, jer je u vremenu u kojem živimo uistinu teško u potpunosti razviti osjećaj objektivnosti prema onom najvišem, odnosno prema pravdi.

Upravo iz razloga koji će proizaći iz mojih današnji riječi, stanovnicima Srednje Europe, posebice njemačkom narodu, trenutno je lakše nego drugima biti objektivan. Ali i tu je potrebno ne prepustiti se neposrednim osjećajima, nego kao ozbiljni antropozofi moramo pokušati proniknuti u govor, kojim se pravda danas mora služiti u duhovnom smislu.

Ne zato što to želim iznijeti kao nešto osobno, već zato što je stvar za mene simptomatična, želim spomenuti sljedeće: Prvi tom moje knjige možda netko od vas ima u rukama. Drugi svezak tiskan je u drugoj polovici srpnja do stranice 204. Odrezan je usred rečenice. I to na mjestu koje je za mene znakovito i simptomatično. Morao sam okarakterizirati dvojicu francuskih filozofa, Boutrouxa i Bergsona. Pokušao sam to učiniti što objektivnije. Zatim sam morao prijeći na Preuša, nezapaženog, moćnog mislioca. Nakon što sam opisao suvremenu francusku filozofiju, morao sam prijeći na misli koje su iznikle s ove strane Rajne, u Njemačkoj. Ali list je bio prazan, jer je izbio rat. Često sam morao gledati prazno polje trinaestog bubnja.

I u to vrijeme s druge strane Rajne dopirali su različiti glasovi. Dobro su vam poznati ti glasovi. Govorilo se o njemačkom barbarstvu i slično, a na nas su padale najteže optužbe i klevete. Moglo bi se reći da je tužno ono što se doživjelo. Osobito cijenjeni predstavnici francuskog intelektualnog života raspirivali su mržnju i strasti u narodu. I u ovom slučaju ono osobno se može smatrati simptomatičnim: kad se netko mora pozabaviti francuskom filozofijom u knjizi o povijesti razvoja filozofije, ako duša to pokušava napraviti pošteno, tada bi to doista moglo dušu ispuniti ogorčenjem, ako bi morala doživjeti, da dok svim silama pokušava predstaviti zapadnu filozofiju sa što većom objektivnošću, da ona vrišti, bez obzira na sve činjenice, o 'barbarima s onu stranu Rajne'. Tim više što je jedan od najgorih napadača i mrzitelja njemačke prirode bio Maurice Maeterlinck.

Čudno je: prvo Maeterlinckovo djelo, koje već u potpunosti izražava njegovu bit i njegov karakter, temelji se u potpunosti na Novalisu, i Maurice Maeterlinck ne bi bio ništa bez Novalisa. Sva njegova kasnija djela u potpunosti su nastala iz ovog prvog temelja izvedenog iz Novalisa. Ovo također baca svjetlo na to kako se u naše vrijeme provodi pravda. Nije dovoljno čuti glasove koji se tu i tamo izgovore pod dojmom strasti; nego je nužno prisjetiti se činjenica. Pustiti ih da govore i dovedu do objektivnosti. A takva objektivnost nije isto što i ravnodušnost prema tim stvarima.

Velike se stvari događaju u naše vrijeme, ogromne stvari. I buduće vrijeme će trebati, za ono što se događa u našem vremenu, za usporedbu izvući značajne događaje iz prošlosti. Ne samo jedan, spajaju se mnogi događaji kako bi formirali ponavljanje, spajanje i ponavljanje značajnih povijesnih događaja.

Baš kao što su se Rimljani nekoć morali boriti u Punskim ratovima protiv Kartage, kada je grčko-latinska kultura bila na vrhuncu, kao što je nezaboravna bitka kod Myle odlučila o sudbini Rimljana, koji su morali sačuvati svoju cvjetajuću grčko-rimsko kulturu pred poplavom opadajućih sila Kartaškog carstva, koje je izvana bilo još uvijek snažno, tako i na početku sadašnjeg rata nalazimo nešto poput ponavljanja određenih događaja. To je dopušteno na ovom mjestu reći. U to se vrijeme dogodila čudna bitka između Rimljana i Kartazana. Kartazani su imali strašnu flotu koja je izgledala moćno u usporedbi s Rimom sa svojih nekoliko brodova. Tada je Rimljanima pala na pamet neobična ideja da sagrađe mostove koji su vodili od broda do broda i na neki način bitku na moru pretvorili u bitku na kopnu, tako da su Rimljani bili na poznatom tlu i ostvarili veliku pobjedu. Baš kao što se tada dogodilo nešto nečuveno za ono vrijeme, nešto što malo tko može zamisliti dogodilo se u Liègeu, što pokazuje određenu povezanost s opisanim događajima, i o čemu će buduća vremena govoriti kao o velikom postignuću. Ovo spominjem samo zato što želim skrenuti pozornost na značaj događaja unutar kojih se sada nalazimo.

Upravo ovih dana se i na istoku i na zapadu donose važne odluke na oštrici žileta. Možda bi vam se srce slomilo kad pomislite na ono što nas čeka, kada odluka stoji pred ljudima kao nešto neizvjesno, da tako kažem, ali upravo u ovim danima treba skrenuti pozornost na nešto drugo što je od goleme važnosti, o čemu se treba razmišljati.

Dopušteno mi je govoriti o tim stvarima, jer me na neki način moja karma za to pripremila. Rođen sam u oblasti za koju se kaže da je toliko pridonijela ratovima naroda; ali odrastajući, vidim da sam od djetinjstva predodređen za beskućništvo. Nisam imao priliku osobno iskusiti osebnjane osjećaje povezanosti sa sunarodnjacima i narodom. Osim toga, moje je djetinjstvo palo u razdoblje kada sam se upoznao s mržnjom prema Nijemcima u Austriji, kada je Njemačka-Austrija još bila pod dojmom pobjeda Pruske, kada su i Nijemci u Austriji mrzili Nijemce iz njemačke oblasti. Nije bilo prilika da se u meni stvori pristranost prema Njemačkoj. Ovo beskućništvo koje mi je dala moja karma, daje mi pravo da govorim objektivno, potpuno svjestan da upravo ovdje kroz moje riječi može progovoriti antropozofski stav.

Danas ne priliči govoriti proročke riječi. Dakle nećemo polemizirati s onima koji kažu: dvojbeno je čija će pobjeda na kraju biti. Ali pobjeda, važna pobjeda, također vezana uz duhovnu perspektivu, koja je neizbrisiva za sva buduća vremena, već je izborena. Kakva je to pobjeda? Osvojena je prije izbivanja rata. Ta pobjeda može se okarakterizirati na sljedeći način: nije li središte Europe dugo vremena bilo povezano s istokom? Ne govorimo naravno, o ljudima koji žive na europskom istoku. O tom narodu smo dobro obaviješteni, a tko želi saznati istinu o odnosu tog naroda prema općem razvitku naroda, neka pročita ciklus predavanja 'Misija pojedinačnih duša naroda u vezi s germansko-nordijskom mitologijom'. Ovaj narod na istoku je nešto drugo, a opet je nešto drugo Trifolium, koji trenutno prednjači protiv njemačkog duha: carizam, ruski militarizam koji je dobio šamar i lažljivi panslavizam. Niti su se protezale od srca Europe do ovog Trifolija, doduše ne do njegovog posljednjeg lista. [*Trifolij je i izraz za djetelinu, nap.pr.*]

Dana 31. srpnja ove godine objavom rata pokidana je i pometena nit između njemačkog i austrijskog vodstva i carizma. To je bila velika pobjeda ...[*sljedeće nije jasno. Čini se da je smisao toga da ono što se u to vrijeme dogodilo između Srednje Europe, zapadnih sila i Rusije poziva na povijesno promišljanje.*]

Tu leže značajna obilježja svjetske povijesti. Ne treba zatvarati oči pred neprirodnim savezom između europskog zapada i sjeverozapada i istoka, ako se stoji na antropozofskom tlu pravde. Pokušajmo u ovim teškim vremenima nastaviti prakticirati ono što smo naučili kroz znanost duha, i kroz nešto od onoga što nam je privuklo pažnju.

Kad smo se svađali s gospođom Besant, čak je jedan indijski učenjak, o načinu na koji je gđa Besant vapila za tolerancijom, rekao da ona to radi kao

da čovjeku čija će ruka biti odsječena i koji se opire, vičete: budi tolerantan, inače će izbiti svađa! - Nedostaje tu mišljenja, ako se ne vidi da je apsurdno zahtijevati da se drugoj osobi odsječe ruka a da se ona ne brani.

Posljednjih tjedana često sam čuo kako se govori: da Austrija nije započela rat sa Srbijom, bila bi 'tolerantna'. To je potpuno isti slučaj! Onome kome će ruka biti odsječena se viče: budi tolerantan! - Imamo mnogo prilika za objektivnost kroz ono što se bolno događa oko nas; ali za to moramo biti sposobni ispravno razmišljati. Naučiti misliti također je zadatak teozofije. Imamo taj ciklus o dušama naroda. Ali ako sada to ne možemo shvatiti ozbiljno, onda je svo naše bavljenje ovim ciklusom bilo teoretska igra. Ove stvari nam mogu ući u meso i krv, ako ih znamo osjetiti, gdje se radi o dobivanju jasnoće, kao sada. U pretposljednem predavanju ciklusa pokušao sam pokazati kako su različite duše naroda međusobno povezane, kao što sam to pokušao opisati i u posljednjoj slici 'Vrata posvećenja', u odnosu na međudjelovanje triju sila duše. Sadržaj govora, riječi koje izgovara svaka od tri osobnosti tamo, moraju biti izgovorene točno onako kakve jesu, budući da svaka od osobnosti predstavlja jednog od tri člana duše čovjeka.

Na pretposljednem predavanju ciklusa o dušama naroda, istaknuto je kako se, ako uzmemo narode Italije i Španjolske, pojavljuju odjeci trećeg post-atlantskog doba u naše vrijeme: nacionalni karakter izražen je kao duša osjećaja. U Francuskoj je to duša intelekta, u Engleskoj duša svijesti, a u središtu Europe to je 'Ja'.

Ne znamo li po vlastitoj duši da u njoj mogu biti borbe, da se pojedini članovi mogu boriti jedni protiv drugih? Na to se skreće pozornost u drugoj drami 'Kušnja duše'. Sliku onoga što se događa u našem vremenu možemo dobiti ako dopustimo da sve ono što je tamo izraženo djeluje na nas. I tu sliku moramo toliko razjasniti u svojoj duši da znamo kako 'Ja' moramo tražiti u središtu Europe. Tako smo, usred mirnih dana, u tihom duhovnom radu s tim ciklusom, pred svoje duše postavili temelje nečega što danas kao teška sudbina ispunjava svijet. Uglavnom, mnogo toga što se sada događa postat će nam jasno ako uzmemo u obzir sve što je rečeno gore u spomenutom ciklusu. Tek tada ćemo postići potrebnu objektivnost.

Događalo se u svim ratovima da jedni krive druge. Ne priliči nam, dragi prijatelji, tako razmišljati; treba nam nešto drugo. Želim to razjasniti usporedbom.

Pretpostavimo da je netko ostario i sada zamislite dijete svježe i puno elana. Zar bi bilo pametno da starac zamjeri djetetu i kaže: ti dijete u svojoj mladenačkoj snazi, ti si krivo što ja nosim teret starosti! - Ništa nije pametnije ako se, primjerice, Nijemce optuži za rat. Mora nam biti jasno: ono što se događa temelji se na karmi naroda. A u životu naroda ima i mladosti i

starosti; i kao što u ljudskom životu nije svježja mladost kriva što starost više nema tu svježinu, tako je i u životu naroda glupo stavljati takav prijekor.

Ali sve što je rečeno ne bi nas trebalo zaslijepiti; moramo gledati na činjenice, na ono što je objektivno. O dubljim temeljima aktualnih događaja ne treba bježati - osim što bi takva rasprava mnoge naljutila - ali na ono bitno, mogu skrenuti pozornost na drugačiji način.

Kao antropozofi znamo: na njemačkom duhu počiva europsko 'Ja'. - To je objektivna okultna činjenica. Želio bih spomenuti čovjeka koji nije teozof - živio je u njemačkom duhu - da okarakterizira do čega je dovela njegova spoznaja 'Ja'. Znam da to nije pojedinačni stav. To je Hermann Grimm, koji je u duhovnom smislu još imao Goetheovu krv u venama. "Danas je solidarnost moralnih uvjerenja ljudi, crkva koja nas svih ujedinjuje. Strastvenije nego ikad tražimo vidljivi izraz ovog zajedništva. Svi stvarno ozbiljni naponi masa poznaju samo ovaj jedan cilj. Razdvajanje nacije više ne postoji. Osjećamo da u etičkom pogledu nema nacionalnih razlika. Svi bismo se žrtvovali za domovinu; ali daleko smo od toga da čeznemo ili da dođemo do trenutka kada bi se to dogodilo kroz rat. Uvjeravanje da je očuvanje mira naša najveća želja, nije lažno. Prožeti smo mirom na Zemlji i dobrom voljom među ljudima".

Pogledajte što antropozofija kaže kao odgovor na ove riječi. Naš duhovni pokret želi stvoriti mogućnost zadovoljenja takvih čežnji. A zatim i druge riječi Hermanna Grimma: "Ljudi u cjelini prepoznaju svoju zajednicu kad se osjete podređeni nevidljivoj moći koja stoluje kao u oblacima, kojoj se ne usuđuju oduprijeti niti je smatraju nesrećom, i osjećaju svojom unutaršnjom dužnošću shvatiti ispravnost i pravednost njenih odluka. Pokušavaju se opravdati tjeskobom. Koliko su današnji Francuzi spremni rat koji planiraju protiv Njemačke prikazati kao moralni zahtjev, čije priznanje zahtijevaju od drugih naroda, štoviše od samih Nijemaca".

Kao odgovor na ovu sliku uzmite ono što antropozofija kaže o svijetu hijerarhija. Dirljivo je vidjeti kako je ljudski duh u svojim najboljim, najvišim osobnostima pun najdublje čežnje za ono što znanost duha želi donijeti, ali to propušta, na nalazi, i kako onda sa tjeskobom traže svoja prava.

Zatim još jedna zanimljiva činjenica: Hermann Grimm kaže: "Kako se današnji Francuzi trude prikazati rat koji planiraju protiv Njemačke kao moralni zahtjev, čije priznanje traže od drugih naroda, dapače od samih Nijemaca!" To je predobro smišljeno. Nastojanje da se rat prikaže kao moralna nužnost - zar se to ne primjećuje iz onoga što nam dolazi sa zapada?

A onda bih vam želio pročitati treće riječi Hermanna Grimma. Opet ćete pronaći njihovo ispunjenje u onome što donosi naš pokret: "Stanovnici našeg

planeta, svi uzeti kao cjelina, imaju razumljivu osjetljivost koju čak i najgrublji ljudi slute i koju se boje prekršiti. Današnji ljudi priznaju da svaki pojedinac ima pravo na individualno samoodređenje u intelektualnim pitanjima. Čaj i divlja ljudska stvorenja dođu do tih misli". Ali time Hermann Grimm ne izražava ništa drugo nego osnovno načelo našeg društva.

Tu vidite kako je naša antropozofija odgovor na poziv koji je njemački duh pustio da odzvanja u glasovima najboljih u svom duhovnom životu. Srce Europe gaji duboku čežnju za duhovnošću. Ovo također baca svjetlo na činjenicu da se Nijemac, kamo god otišao, prilagođava običajima zemlje žrtvujući svoj dotadašnji način života, ne žrtvujući svoju duhovnu kulturu nego svoju nacionalnost.

Sve je to, dragi prijatelji, prikladno da s jedne strane budemo pravedni, a opet da ne zatvaramo oči pred onim što se doista mora uzeti u obzir.

U posljednje vrijeme bilo je i iznenađenja za okultiste; i mogu reći da sam tijekom moj tečaja u Norrköpingu mogao, ili morao, riječi govoriti na temelju tog iznenađenja. Istina je: godinama se predviđalo da će se ovi događaji sigurno dogoditi, a sudbina je htjela da se moraju dogoditi ove godine. No, početkom srpnja nije se imalo što više reći nego da ćemo se okupiti za ciklus u Münchenu, i onda kad se rastanemo - moglo bi se očekivati - tada nas čekaju značajni događaji. Onda je došao atentat u Sarajevu. Iako sam često naglašavao koliko su stvari ovdje na fizičkom planu različite od onog što je na duhovnom planu, koliko se često pokazuju suprotne, bio sam iznenađen kada sam mogao usporediti individualnost koja je prošla kroz ovaj atentat prije i nakon smrti. Dogodilo se nešto čudno: ta osobnost je postala kozmička sila. Spominjem ovo kako bih skrenuo pozornost na to kako su stvari na fizičkoj razini simbol duhovnih stvari, i kako se, strogo govoreći, svi događaji na fizičkoj razini mogu objasniti samo gledanjem na duhovnu razinu. Neki od vas znaju što sam ranije rekao. Rekao sam: strašna stvar je lebdjela u astralnom svijetu, nije se mogla spustiti na fizički plan, jer su se na fizičkom planu skupile astralne sile, sile straha, koje su joj se suprotstavljale i kočile je. - 20. srpnja sam znao da su snage straha sada postale snage hrabrosti i smjelosti. Neopisivo velika činjenica: sile straha postale su sile hrabrosti. Tada više nije bilo neobjašnjivo to što se događa na fizičkoj razini kao jedinstveni fenomen: taj entuzijazam. To je činjenica koja je za mene bila jedinstvena, i koliko ja znam, prije nije bila poznata nijednom okultistu.

Pa svi ste bili svjedoci kako je u nekoliko dana taj entuzijazam zahvatio ljude koji su prije bili istinski miroljubivi i kako ih je zapljusnuo val hrabrosti.

Uskoro su došla vremena kada se bolno spoznalo koje goleme žrtve iziskuje ovaj rat. A kad sam bio u Berlinu prvih dana rujna, duboka tuga

ušla mi je u dušu kad sam postao svjestan cvjetova njemačkih duša koje je trebalo žrtvovati na poljima. Morao sam se prepustiti boli, a ona generira - ne mojom zaslugom - okultno istraživanje. U boli se duši daje okultno znanje. Pred mojom dušom stajalo je tjeskobno pitanje: ako se posebno cvijet vođa masa oduzme, što će se tada dogoditi?

I tu se moglo vidjeti kako su oni koji su upravo pali, nakon smrti na bojnem polju, pomagali onima koji su se morali boriti iza njih. To je otkrilo proučavanje vidovnjaka. Kad umrli pomažu živima, to je utjeha usred boli. Dragi prijatelji, ono što znanost duha jest, mora intervenirati u život u onim trenucima kada se svaka utjeha čini nemogućom, kada se nema pravo raspoloženje duše. I tu je duhovno znanje sposobno dati pravo raspoloženje duši; i tu može dati utjehu. Znam da u našoj zajednici ima duša koje će biti ohrabrene takvom spoznajom usred tužnih događaja.

Iz proučavanja znanosti duha znamo da duhovna bića vode i upravljaju čovječanstvom. U duhovnom svijetu je propisano, da se jedna ili druga stvar dogodi do određenog trenutka u vremenu. Pretpostavimo da je do godine 1950 ili 1970, čovječanstvu suđeno da stekne određene sposobnosti kako bi se borilo protiv egoizma. Sve ono što je znanost duha, želi pobuditi ovu sposobnost ljubavi. To se događa baš kao što drva u peći stvaraju toplinu. Može se pobuditi riječju; i unutar naše struje, to se pokušava učenjima antropozofije. Ali ako prilagođavanje ljudskih duša prema riječi nije dostatno, ako bi se stvari događale presporo, tako da sposobnost ljubavi i žrtve nije dovoljno razvijena do vremena koje je propisano, tada mora uskočiti drugi učitelj.

To je simbolično prikazano u Dornachu. Namjera je zapravo bila da zgrada bude gotova do početka kolovoza. Od toga nije bilo ništa; karma nije predodredila da cijela zgrada do tog vremena bude gotova i da gleda s vrha brežuljka koji nadvisuje područje s istoka i jugoistoka, kao simbol duha. Ali stupovi s kupolama uzdižu se u prostrani krajolik kao duhovne kule. U našoj zgradi također treba riješiti pitanje dobivanja dobre akustike prostora. Uvjerio sam se da je pronađena dobra akustika. Zvuk, ispitan s određene točke, pokazao je da je akustika odgovarajuća. Ali u ovoj akustici naši prijatelji nisu prvo mogli čuti riječ o duhovnom životu, nego su prvo čuli jeku topovske grmljavine s juga Alsacea, a umjesto svijetla duhovnog svijeta, velike mase svijetla reflektora iz Fort Isteina uvukle su se u zgradu i osvijetlile je. Neobična simbolika! Simbolika, koju bi se možda moglo navesti. Ponekad je potreban još jedan učitelj! Nije li se nasilno suprotstavio materijalizmu? Što se sve dogodilo u tjedan dana! Kakve li borbe protiv egoizma! Kolika je količina samopožrtvovnosti, čovjekoljublja nastala tamo!

Kad sam se nedavno vraćao iz Beča, karma mi je u ruke gurnula novinu. Sadržavala je opis austrijskog ratnika koji odlazi u boj. Prvo opisuje kako je vojnicima sa svih strana iskazivana ljubaznost tijekom putovanja do ratišta,

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

a na kraju postoji odlomak - po svoj prilici vojnik nikada nije pristupio teozofiji - gdje kaže: mi koji idemo na teren trudimo se svom hrabrošću i moramo se zauzeti za pravednu stvar; ali i oni koji ostaju kod kuće mogu imati učinka. - Onda dolaze velike riječi: 'Koga Bog čuje, moli - ako ne možeš moliti, skupi sve svoje misli i volju za žarku želju za pobjedom...' i učinili ste svoje. - O snazi osjećaja govorimo dugi niz godina. Tako sada u jednostavnom vojniku živi ono što smo njegovali godinama rada. Neka ishod bude ovakav ili onakav, jedno je sigurno: duhovnost u ljudskoj duši, koje bez ovih događaja ne bi bilo.

Ovi događaji su značajni. Mogu se usporediti samo s velikim događajima iz prošlosti, koji se ciklički preklapaju. Kao što su borbe Rimljana protiv Punjana, kao i ratovi i seobe naroda, koji su bili važni i utjecali na razvoj kulture naroda, takva je i borba usred koje se nalazimo. I od mnogih riječi koje izgovorim, jedna će stvar živjeti u vašim osjećajima: da oni koji su svoju krv prolili na bojnopolju, da tu krv prinesu kao žrtvu za nešto što se mora dogoditi. To se mora dogoditi za spas čovječanstva. A kad pogledamo velike žrtve, bol, jedno nas može ispuniti velikim zadovoljstvom, čak i ako nas ne čini sretnima: da teče sveta krv, posvećena događanjima; a oni koji su je prilili postat će važni članovi u vjekovima koji dolaze. Kada u svoje duše ulijemo ovu istinu, duh će u nama dati ploda. Smijem li reći: ono što je rekao taj jednostavni vojnik, može se ispuniti u dušama naših dragih antropozofskih prijatelja.

Osobito će snažno odjeknuti misli koje se mogu njegovati kao uvjerenja u antropozofskoj duši; a to je neophodno kako bi riječi kojima započinjemo naša okupljanja, imale učinka. Među borcima već ima takvih koji služe u pravoj vjeri.

Duhovi vaših duša, aktivni čuvari,
 Vaša krila mogu donijeti
 Preklinjuću ljubav naših duša
 Zemaljskim ljudima u vašim njedrima,
 Da, vašom ujedinjenom snagom,
 Neka naša molba za pomoć obasja
 Duše koje s ljubavlju traži!

Moji dragi prijatelji! Svrha mog današnjeg predavanja bila je da sada možemo usporediti značenje onih misli koje imamo o događajima, da možemo proći kušnju, da poštenim okom gledamo na događaje i okolnosti. Kroz tog velikog učitelja koji sada kruži Europom također će doći i duhovnost. Ali čovjek je rođen za slobodu. Mnogo ovisi o onima koji su s nama ujedinjeni u duhovnom pokretu. Ako su antropozofske misli upravo sada u vremenu kušnje, u vašim dušama, tada će taj prostor koji je sada ispunjen strastima koje teku jedna kroz drugu, biti ispunjen jarkim i

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

blistavim duhovnim mislima, svetim, istinskim osjećajima. Takvi će osjećaji stalno živjeti.

Ponekad noću molim da postoji mnogo antropozofa koji odašilju tako blistavu, jarku snagu misli; a ako također pronađemo pravu volju da to učinimo, imat ćemo priliku ispuniti svoje mjesto u istinskoj službi ljubavi. Budimo oprezni, ne propustimo priliku gdje možemo kroz naš rad unijeti ljubav u svijet. Gdje god bili, naša karma će pred nas postaviti zahtjeve za ovo ili za ono, za što smo predodređeni.

Samo sa suzama u očima mogao sam čitati pismo mladog Austrijanca njegovoj majci 26. srpnja, slučajno čuvši riječi izgovorene u Dornachu, kako ono što antropozofija može dati u duhu, snažno živi u njegovom srcu i pušta da izvrši svoju dužnost tamo gdje ga je sudbina smjestila. I isti osjećaji i misli došli su do mene iz pisma još jednog mladog prijatelja koji je također prisustvovao tom sastanku u Dornachu, a zatim otišao na teren. Takve misli i osjećaji moraju danas živjeti u dušama: tamo gdje se pojavi dužnost, pokušajte je ispuniti, budite oprezni ne propustite trenutak koji zahtijeva vašu ljubav. Onda će se u budućnosti ostvariti jedna stvar: kada se jednog dana narodi Europe više ne budu sukobljavali u borbi, tada će misli koje sada šaljemo biti one koje će ostati, one će biti najjače, predstavljati će nešto vječno. Ono što sada osjećamo bit će ljekovito ako se kombinira s osjećajem da je pobjeda neizbježna: pobjeda duha.

Jedan je državnik u Njemačkoj proljetos izgovorio čudne riječi. O našim odnosima s Rusijom rekao je da je Njemačka u prijateljskim odnosima sa Sankt Peterburgom, koji se ne obazire na tračeve medija. A za Englesku je u srpnju rečeno da se napetosti smanjuju, da pregovori s Engleskom još nisu gotovi, ali da će se u tom smislu nastaviti. Ovako je još u srpnju mogao govoriti poznati državnik. Ponovno pročitajte ove riječi i zamislite koliko je ljudska prosudba nemoćna naspram događaja koji naviru. Ali iz ovih riječi jedno postaje jasno: nismo htjeli rat! - Oh, čovjek bi želio - shvatite me dobro! - groteskno rečeno, ne biti Nijemac, kako bi te riječi dobile zasluženu pozornost, kako bi dobile zasluženi naglasak.

Ali ljudskoj duši treba nešto što je trajno, što nije slučaj kada se danas govori o stvarima koje će se sutra pokazati neodrživima; treba nešto što je istina danas, i što je istina sutra. Tu istinu će pronaći samo kada se poveže s duhom. Možemo vjerovati u pobjedu duha. Svatko tko se poveže s duhom pronaći će put do te mudrosti do koje se može doći samo kroz vezu s duhom. Samo tjedan dana prije izbivanja rata morao sam u novinama pročitati rečenice poput ovih: 'Unatoč Liebnechtovim prijekorima, smatram da u političkom životu ne treba govoriti istinu, osim ako će izaći na vidjelo ili će nekome naštetiti'. - Izreka je oblikovana materijalizmom našeg vremena u kojem bismo bili ugušeni i bez ovog rata, a nadvladati ga zadaća je našeg

pokreta, koji - nasuprot takvoj nevjerojatnoj izreci - ima kao svoj moto riječi: 'Mudrost leži samo u istini'.

To pokazuje koliko nam je potreban duh istine ako stvari želimo shvatiti u njihovoj stvarnosti. Jer stvar je u tome da prodiremo do te objektivnosti koja se može postići samo kroz duh istine. Tada će se već danas moći prepoznati ono što će kasnije vrijeme prepoznati: da je ovaj rat urota protiv njemačkog duhovnog života.

Doći do takve objektivnosti može nam pomoći izreka koja se obraća duhu naroda:

Ti, duhu moj zemaljski!
 Otkrij svijetlo svojih eona
 Kristu odanoj duši,
 Da ona otkrije u svojoj potrazi
 Zbor u sferi mira,
 odjekujući slavom i moći
 Kristu predanog ljudskog smisla!

Puno toga može proizaći za naše duše i za pronalazak pravog puta ako s tom dušom sjedinimo ono što može doći iz takve izreke. Ali tada znam da će se dogoditi nešto, da će postojati važna karika u onome što će se razvijati, nešto što će živjeti u antropozofskoj duši i što će antropozofija donijeti na svijet, da će se ispuniti nade koje bih želio sažeti riječima:

Iz hrabrosti boraca,
 Iz krvi ubijanja,
 Iz tuge napuštenih,
 Iz požrtvovnih djela ljudi
 Narasti će duhovni plod -
 Duše duha svjesne, usmjerite
 Svoj um u duhovnu oblast.

Ovo je dragi prijatelji, bitno: želimo provoditi djelatnu ljubav, pažljivo praviti zahtjeve dana. A onda želimo jasno, bez predrasuda sagledati

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

situaciju kako bismo postigli onu razinu objektivnosti koja je danas nužna, a koju je mnogima tako teško postići. Možda će nam naši strani prijatelji koji čuju ove riječi, pomoći razjasniti stvari.

Ako postignemo takvu objektivnost i takvu spremnost na djelatnu ljubav, onda iz takvog stremljenja može proizaći snaga koju mogu koristiti oni duhovi čiji rad ima učinka na sudbinu naroda, i koji također pomažu i vode čovječanstvo u ovim ozbiljnim, teškim vremenima.

Predavanje 2

13. veljače 1915. Stuttgart

Uvijek iznova valja naglašavati da je najbitnija točka naših duhovno-znanstvenih nastojanja, ono što nam pokazuje kako puko znanje, puko znanje koje živi u idejama i predodžbama, mora sve više pripadati prošlim vremenima, i kako moramo tražiti znanje, zbroj ideja i predodžbi, osjećaja i impulsa volje, koji za nas postaju pravi život, koji oživljavaju u najjemenitijem smislu riječi. Potrebno je da s vremena na vrijeme usmjerimo svoju kontemplaciju, svoju meditaciju, na ovu kardinalnu točku naših stremljenja. Jer svjetlost koja može zračiti iz te točke, moći će naše duše u potpunosti osvjetliti, samo ako joj se stalno iznova vjerno vraćamo u našoj meditaciji. Jer u ova ozbiljna vremena, mora biti potreba našeg srca i duše posvetiti se duhovno-znanstvenom stremljenju, i ono što se spozna prenijeti u stvarni život, u neposredni život duše. Moramo učiniti nešto da osiguramo da se sve ono što je samo teorijski uvid, što je samo znanstvena težnja, postupno transformira u iskustvo, da se obogati onim iz duhovnog svijeta što može postati iskustvo. Inače se približavamo vremenu duhovne suhoće; jer teorije, puka znanstvena uvjerenja, sposobna su isušiti ljudsku dušu i ljudski život u cjelini. Ali duboko, duboko, u naše vrijeme je ukorijenjeno uvjerenje, da se u životu treba orijentirati prema modelu znanstvenog znanja.

Veliki događaji koji se zbivaju u naše vrijeme, posebno bi trebali biti izazov za duše sklone znanosti duha, da stvarno razjasne razliku između života i pukog znanja, između života i pukog uvjerenja oblikovanog po znanstvenom modelu. Moramo nastojati doći do neke vrste samospoznaje, do čisto ljudske samospoznaje; moramo pokušati, moramo se posavjetovati sami sa sobom, koliko demon teoretskog uvjerenja trenutno živi u ljudskim srcima. Moramo jasno usmjeriti svoj duševni pogled na to kako se ovaj demon teoretskog uvjerenja želi ukorijeniti. A ono, što bi antropozofija za nas trebala biti, nećemo doživjeti kao svoje najdublje iskustvo, ako ne skrene pozornost na činjenice koje antropozofa također mogu iznenaditi, da tako kažemo, u njegovom vlastitom duševnom životu, koje pokazuju koliko je netko daleko od izravnog iskustva duhovnog, kada se posveti suvremenom duševnom životu, a koliko je blizu traganju za teoretskim uvjerenjem. Čovjek se mora neprestano suočavati s takvim činjenicama.

Otkako su izbili ozbiljni događaji u Europi i svijetu, mogao sam - a ovo navodim kao primjer - na različitim mjestima njemačkog govornog područja govoriti o iskustvima povezanim s našim ozbiljnim vremenima. Uključujući i ovdje u Stuttgartu. O tome sam govorio na raznim mjestima. Koja je bila jedna od posljedica razgovora o takvim iskustvima? Jedna od posljedica bila

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

je da su i pripadnici drugih oblasti dolazili sa zahtjevom da se i njima pruži ono što se govori na našem govornom području. To se često tražilo dobronamjerno pod pretpostavkom da je istina naravno ista za sve ljude, te da bi prijenos onoga što je rečeno s jednog mjesta na drugo, mogao pomoći u razjašnjavanju istine u našim teškim vremenima. U našoj duhovnoj struji postalo je moderno zapisivati sve što se izgovori, uključujući i ono što je izgovoreno iz izravnog poticaja ne samo vremena, nego i mjesta i ljudi kojima se govori, i sada se vjeruje da to mora služiti svima na isti način, jer kao teorijska pretpostavka uzima se da se istina može formulirati samo na jedan način. Pa, dragi prijatelji, besmislica se sastoji u zapisivanju izgovorene riječi na točan način i vjerovanju da ona još uvijek ima isti sadržaj kada se ovdje ili onamo ponovno izgovori kao kopirana riječ, kada bi se moglo u to vjerovati ta bi besmislica postala sablazan.

Kad bi se stvari s kojima se ljudi Europe trenutno moraju identificirati mogle pretočiti u riječi, tada ne bi morali teći oni ogromni potoci krvi koji moraju teći zbog vječne nužnosti zemaljske evolucije. Kad bi bez daljnjega postojala mogućnost da se duše razumiju na temelju nacionalnih težnji, onda ne bi trebale dizati oružje jedna protiv druge. Moramo pokazati karakter s iskustvima koja su nam dana, moramo se naoružati duhovno-znanstvenim spoznajama upravo tamo gdje je potrebna velika ozbiljnost. Razigrano korištenje okultnih istina za svakodnevne potrebe ne može biti zadatak naših duhovno-znanstvenih stremljenja. Sve dok nismo u stanju shvatiti da su u pojavama u svijetu s kojima se susrećemo na fizičkoj razini zaista na djelu duhovne snage, i da nam je potrebna znanost duha za procjenu vrijednosti i unutarnje istine tih duhovnih snaga, dokle god to nismo u stanju učiniti, još nemamo pravi odnos prema našoj znanosti duha.

Ovo nam mora biti jasno: ako stojimo na čisto antropozofskom tlu, ako u dušama razvijamo velike istine, koje dotiču najviše biće čovjeka, tada stojimo na tlu koje je izvan svake nacionalnosti, čak i izvan svih rasnih razlika. Ako stvarno stojimo na tlu onoga što možemo dobiti iz duhovnog znanja o ljudskim bićima, onda se iste istine primjenjuju na čitavom globusu, čak i unutar određenih horizonata za druge planete u našem planetarnom sustavu: tako je čim stanemo na ovo tlo, ako živimo u najvišim mislima koje se tiču ljudskog bića. Drugačije je kada su u pitanju stvari iz kojih govori i mora govoriti nešto drugo, nego ovo najviše biće čovjeka: kad se narodi sukobljavaju, ne bavimo se onim što u ljudskim bićima nadilazi sve diferencijacije čovječanstva. Kad se narodi međusobno sukobljavaju, ne sukobljavaju se samo ljudska bića, već se sukobljavaju duhovni svjetovi, u duhovnim svjetovima se suočavaju entiteti koji su aktivni kroz ljude, koji žive u ljudima. I vjerovati da ono što se mora odnositi na ljude, da se također mora odnositi na taj komplicirani svijet duhova i demona koji djeluju kroz ljude kada se bore jedni s drugima, vjerovati da se kroz jednostavnu ljudsku

logiku može razabrati nešto o tome što tjera demone jedne protiv drugih, znači da još ne postoji vjera u konkretan duhovni svijet.

Što pod tim mislim? - Ako sada pogledamo što se događa vani u vanjskom svijetu, nalazimo - želim potpuno zanemariti stvarne bolne ratne događaje - nalazimo da su ljudi različitih nacionalnosti suočeni jedni s drugima. Vidimo da katkada, jedna nacionalnom mržnjom zasipa drugu na strašan način. Onda ljudi to pokušavaju razjasniti, odnosno pitaju se tko ima više prava mrziti, ovaj ili onaj narod, ili koga treba više mrziti. Razmišlja se i o tome koji su ljudi posebno krivi za ovaj rat. O tim se stvarima razmišlja kao što se razmišlja o sudskoj raspravi, gdje se važu razne okolnosti. Ali što se tu zapravo radi, ako se radi ono što je upravo okarakterizirano i što dominira aktualnim tiskom, što se tu radi? Time se niječe svaki duhovni život, čak i ako se to ne želi priznati, jer se propovijeda dogmu da se oni demoni, naprimjer, koji su unijeli neslogu u europski život s Istoka, trebaju prosuditi prema razumijevanju, da tako kažemo, razumijevanju koje ima čovjek. Jer čovjek ne vjeruje da postoji bilo koje drugo razumijevanje, druga moć prosuđivanja osim one koju čovjek ima. Sve što se prosuđuje s čisto ljudske točke gledišta u odnosu na takve događaje koji uzburkavaju razvoj, poricanje je duhovno-znanstvenog života. Tek tada stojimo na pozicijama pravog duhovno-znanstvenog života, kada nam je jasno da se u fizičkim događajima nalaze duhovni uzroci, uzroci koji zahtijevaju drugačiju moć prosuđivanja od one na fizičkoj razini. Ako se na fizičkoj razini ljudi s različitim pogledima međusobno bore, onda se možda može odlučiti ljudskim razumom. Ali to se ne može učiniti ako se narodi bore jedni protiv drugih, jer se kroz živote ljudi izražavaju nevidljive sile. Naravno, nevidljive se sile izražavaju i u čovjeku, ali tako da se prilagođavaju ljudskom sudu. Ali to ne čine u životu nacije. Kad se dogode tako veliki događaji, radi se samo o priznavanju konkretnog duhovnog života, i da vidimo da u ljudskoj duši govore sasvim drugi impulsi od onih s kojima se čovjek može nositi zemaljskim razumijevanjem.

Ako se danas čita ovo ili ono, što je rečeno i što se obilato ponavlja, također i od onih koji bi željeli imati poticaj od znanosti duha, onda se nalazi da je dio toga napisan ili izgovoren kao da je razvoj svijeta započeo tek 20. srpnja 1914. Čak i tamo gdje se traže uzroci sadašnjih komplikacija, govori se kao da su počele prošle godine. Uz mnoge druge stvari, znanost duha će također dati kao praktičan rezultat to da će netko htjeti nešto naučiti, da neće htjeti formirati sud iz onoga što je neposredno dostupno, već iz šireg konteksta. To je najelementarnije; ostalo se sastoji samo od činjenice da čovjek mora testirati svoju prosudbu u odnosu na ono što znanost duha može dati. Objasniti ću primjerom kako ova znanost duha može biti plodonosna, kada se iskustvu suprotstavi razumijevanje, i zatim to iskustvo učini vlastitim.

Više puta smo naglasili da se evolucija svijeta, evolucija Zemlje odvijala u različitim kulturnim razdobljima u post-atlantskom periodu. Nabrojili smo ova kulturna razdoblja: staroindijski period, perzijski, egipatsko-kaldejski, grčko-latinski, zatim onaj koji pripada nama u današnje vrijeme; tada smo skrenuli pozornost na činjenicu da će šesta, sedma epoha, morati zamijeniti našu. Međutim, nismo se zadovoljili jednostavnim shematskim prikazom slijeda tih kulturnih razdoblja, već smo pokušali okarakterizirati ono što je svojstveno pojedinim razdobljima. I kroz to smo pokušali steći razumijevanje našeg vlastitog vremena, prijelaznih impulsa koji žive u našem vremenu, u našoj petoj post-atlantskoj epohi. I također smo sebi razjasnili da takve karakterizacije nikako ne mogu značiti ništa shematično, naprimjer da se ne može reći da se ono što je svojstveno nekoj epohi prostire cijelom Zemljom. Pojavljuju se na određenim mjestima na Zemlji, druga područja ostaju po strani. Ne moraju apsolutno biti zaostala, ali zaostala su sa starim silama, kako bi se kasnije te stare sile povezale s tekućom evolucijom u sljedećoj kulturnoj epohi. Ne treba čak razmišljati niti o njihovim vrijednostima, samo o svojstvima. Kako bi mogli ne primijetiti duboku razliku u duhovnoj kulturi, recimo između europskih i azijskih naroda. Kako ne primijetiti diferencijaciju koja je vezana uz vanjsku boju kože! Ako promatramo europsko-američki karakter i azijski karakter - zanemarimo u početku vrijednost - onda moramo uzeti u obzir da su azijski narodi zadržali određene kulturne impulse iz prošlih epoha, dok su se europsko-američki narodi odvojili od tih impulsa. Tek kada je netko zarobljen u ne posve zdravom duševnom životu, može ga posebno dojmiti ono što je istočnjački misticizam sačuvao iz davnih vremena kada su ljudi živjeli s nižim vidovnjačkim moćima. Takav nezdravi život zasigurno je u mnogim slučajevima zahvatio Europu; neki vjeruju da se put do duhovnih svjetova mora naučiti kroz azijsku jogu i slično. Ali ova tendencija ne dokazuje ništa drugo nego nezdrav duševni život. Zdrav duševni život mora se graditi na prenošenju iskustva pete post-atlantske kulture u duhovni život, u duhovnu spoznaju, a ne na nečemu što je vrlo zanimljivo znanstveno prepoznati, takoreći, ali to se za europsko čovječanstvo ne smije obnavljati, jer bi to tražilo povratak u vremena koja za njega nisu prikladna. Ali u evoluciji Zemlje će doći druga vremena, daljnja vremena. U tim daljnjim vremenima, zaostale snage će se opet morati kombinirati s naprednim snagama. Dakle, moraju negdje ostati, biti tamo, kako bi se mogle kombinirati s naprednim snagama. Nakon pete kulturne epohe uslijediti će šesta. Apstraktno mišljenje, ovo strašno apstraktno mišljenje, koje je kćer čisto teoretsko-znanstvenog uvjerenja, neizbježno šesto razdoblje vrednuje više od petog, jer je to kasniji razvoj. Ali treba nam biti jasno da postoje vremena uspona i vremena pada; trebalo bi nam doista biti jasno da šesta epoha, koja slijedi nakon pete u post-atlantskom razdoblju, nužno mora pripadati opadanju, i da ono što se razvija u petoj post-atlantskoj epohi, mora biti klica za zemaljsko vrijeme koje slijedi nakon sedme kulturne epohe. Čovjek stvari treba promatrati na živ, a ne

apstraktno-teorijski način, kada se šesto kulturno doba koje slijedi smatra savršenijim od petog manje savršenog.

U atlantskom vremenu, četvrta epoha bila je ona u kojem su ležale klice naše sadašnjosti. U naše vrijeme, to je peta kulturna epoha koja sadrži klice onoga što mora uslijediti nakon post-atlantskog razdoblja. I koja je to karakteristika koja se može posebno razviti u ovoj petoj kulturnoj epohi? To je karakteristika koju je posebno raspirio misterij Golgote: da su duhovni impulsi dovedeno neposredno do fizičke razine, da u određenom smislu tijelo mora biti zahvaćeno duhom. To se još nije dogodilo. To će se dogoditi tek kada znanost duha jednom bude imala veću osnovu na Zemlji i kada bude izraz mnogo više ljudi u njihovim neposrednim životima, kada duh bude izražen u svakom pokretu ruke, u svakom pokretu prsta, moglo bi se reći, kada bude izražen u najprizemnijim radnjama. Ali upravo radi prijenosa tih impulsa, Krist je postao tijelo u ljudskom tijelu. I to spuštanje, ta impregnacija tijela duhom, to je ono što karakterizira misiju, misiju bijele rase općenito. Ljudi imaju svoju bijelu boju kože, jer duh mora djelovati u koži kada se želi spustiti na fizički plan. Zadatak naše pete kulturne epohe, koju su pripremile ostale četiri epohe, je da vanjsko fizičko tijelo postane dom za duh. I naša zadaća mora biti upoznati se s onim kulturnim poticajima koji pokazuju tendenciju uvođenja duha u svakodnevni život. Kada to u potpunosti spoznamo, tada će nam biti jasno i to da tamo gdje duh još treba djelovati kao duh, gdje zaostaje u svom razvoju - jer u naše vrijeme ima zadaću sići u tijelo - da tamo gdje zaostaje, gdje poprima demonski karakter, u meso ne prodire do kraja, tu se ne pojavljuje bijela koža, jer postoje atavističke sile koje ne dopuštaju duhu da se potpuno uskladi s tijelom.

U šestoj kulturnoj epohi post-atlantskog razdoblja zadatak će biti prepoznati duh prije svega kao nešto što više lebdi u okolini nego neposredno u sebi, prepoznati duh više u elementarnom svijetu, jer zadatak je ove šeste kulturne epohe pripremiti se za spoznaju duha u neposrednom okruženju. To se ne može bez starih atavističkih snaga koje prepoznaju duh u njegovom čisto elementarnom životu. Ali bez žestoke borbe, takve stvari se ne događaju u svijetu. Bijelo čovječanstvo je još uvijek na putu da sve dublje upija duh u vlastito biće. Žuto čovječanstvo je na putu da sačuva ona doba u kojima se duh drži podalje od tijela, u kojima se duh traži izvan fizičke organizacije, samo tamo. Ali to mora značiti da se prijelaz iz pete u šestu kulturnu epohu ne može odvijati nikako drugačije nego kao žestoka borba između bijelog čovječanstva i obojenog čovječanstva na najrazličitijim područjima. A ono što prethodi ovim bitkama, koje će se odvijati između bijelog i obojenog stanovništva, to će činiti povijest svijeta, sve dok se ne razriješe. Budući događaji često se odražavaju na prethodne događaje. Kada promatramo ono što smo stekli opažanjima u duhovno-znanstvenom smislu,

suočeni smo s nečim kolosalnim što možemo vidjeti da se nužno događa u budućnosti.

S jedne strane imamo dio čovječanstva sa zadatkom uvođenja duha u fizički život na takav način da duh prodire u sve u fizičkom životu. A s druge strane imamo dio čovječanstva s potrebom razvoja, da tako kažem, prema dolje. Drugačije i ne može biti, kada ono što stvarno znači prožimanje tjelesnog s duhovnim, proizvodi kulturne impulse, proizvodi životne impulse, koji su za Zemlju trajni, koji ne mogu nestati sa Zemlje. Jer ono što slijedi kao šesta ili sedma kulturna epoha mora duhovno živjeti na kreacijama pete, mora apsorbirati kreacije pete kulturne epohe. Peta kulturna epoha ima zadatak produbiti vanjski idealistički život u duhovni život. Ali ono što je idealizam osvojio kao duhovni život treba kasnije prihvatiti, to mora živjeti. Jer na istoku čovjek neće imati snage proizvesti vlastiti duhovni život, već samo uzeti ono što je proizvedeno. Tako se povijest mora odvijati, da duhovnu kulturu stvara moderno čovječanstvo, koje u sebi nosi stvarne kulturne impulse, koje je stvarni povijesni nasljednik pete kulture, i tu će kulturu preraditi sljedeće doba.

Pokušajte razumjeti razliku između ove dvije struje čovječanstva sasvim objektivno i bez predrasuda. Pokušajte shvatiti kako su se, od dolaska onog dijela čovječanstva poznatog kao germanski narodi, ljudi borili da vanjsko tjelesno prožmu s duhovnim i kako su prihvaćene dubine kršćanstva. Polazilo se od vanjskog fizičkog, od onog što je sadržavalo klicu fizičko-duhovnog elementa u fizičkom. Pogledajmo ljetnu žrtvu, žrtvu solsticija boga Baldura. Njegovo stvarno dublje značenje rano je izgubljeno, ali koje je to stvarno dublje značenje? Može se prozreti samo ako se usmjeri pogled na to kako se duhovne snage uzdižu s proljetnim izlazećim Suncem, u svijetlu i toplini, kako bog proljeća dolazi na svoje, i kako, kad se zapali ivanjska vatra, čovjek naginje prema povezanosti sa silama proljeća koje prevladavaju u prirodnim silama, kako on pali vatru da bi pokazao da svoje razumijevanje povezuje sa smrću boga proljeća na ljetni solsticij. To je saga o Balduru: bog proljeća izgara u ljetnoj vatri jer se osjeća ono plodno, klijajuće u prirodi, u vanjskoj fizičkoj prirodi, jer se voli boga proljeća i slijedi ga se u njegovu smrt. Ali budući da smo u vanjskom fizičkom svijetu imali, takoreći, model Krista, koji ne umire na ljetni solsticij, već koji se rađa na zimski solsticij - primijetite ovaj kontrast između fizičkog i duhovnog - jer smo u bogu ljetnog solsticija imali uzor za boga zimskog solsticija, jer su imali suprotnost fizičkog u duhovnom, stoga se proniknulo u ono srodno a opet suprotno. Ako je bog Baldur bog koji umire na ljetni solsticij, kršćanski bog je onaj koji se rađa na zimski solsticij. I jedno i drugo pojavljuju se poput fizičkih stvari koje se odvijaju u vanjskom fizičkom svijetu, prožete duhovnim stvarima koje su zastrte fizičkom tamom, zimskom tamom. Duh zime prodire u tijelo ljeta. I kako se te stvari međusobno prožimaju? U izravnom srazu kulturnih impulsa. Što je povijest Srednje Europe nego stalna borba da se božanska

iskra uzdigne u vlastitoj duši, da se duhovno uzdigne u fizičko? Sve ostalo možete zanemariti, ali morate prozreti istinu, prepoznati ono što je karakteristično za ovaj srednjoeuropski karakter.

I uzmite drugi dio čovječanstva. Koliko je on zapravo daleko od ovog osobnog impulsa da se duhovno uzdigne u fizičkom! Želim reći: 'Prirodno povijesno' izuzetno je zanimljivo promatrati kako su Kinezi sačuvali svoju Tao, Konfucijevu religiju, kako su azijske religije općenito sačuvale svoje najstarije forme, najapstraktnije forme, koje su tako zgodne za teorijske koncepte, ali koje su rigidne za osobno iskustvo, koje ne dopuštaju osobno, individualno iskustvo, jer to osobno iskustvo mora biti sačuvano sve do vremena dok ne prožme ljudsku kulturu, sve do vremena da se može apsorbirati. U petoj kulturnoj epohi nešto što je duhovno mora se postići vlastitom snagom; u šestom kulturnom periodu ono što je napravljeno, što su postigli kao svoje viđenje, kao svoje iskustvo, ljudi će prihvatiti, ali kao nešto što sami nisu postigli. To je u snagama koje se ne hrvaju, već radije duhovno prihvaćaju kao nešto izvanjsko, nešto samo po sebi razumljivo. A uvod u tu daleku borbu je ona koja se postupno mora razviti kao borba između germanskog i slavenskog svijeta. Uzmite samo u obzir da je slavenski svijet u određenom smislu predstraža za ono što je šesta kulturna epoha, i da zapravo u njemu leži stvarna klica šeste kulturne epohe. Samo razmislite o ovome, u istinskom, ozbiljnom, duhovno-znanstvenom smislu. Tada će se pokazati da u tom slavenskom elementu mora postojati nešto prijemčivo, nešto što nema nikakve veze s ovom borbom, nešto što zapravo odbija borbu. Možete to opipati, jasno je vidljivo. Dok su se u Srednjoj Europi duše borile, borile sa svojom nutrinom, da bi osobnim postignućem shvatile Boga, slavenski je element sačuvao zadanu religiju, shvaćanje Boga, kult koji je tu; on čuva, ne čini duh iznutra živim, već pušta duh da prijeđe preko njega poput oblaka i živi u tom oblaku, ostajući svojom osobnošću stran duhu.

Srednja Europa nije se mogla održati u nekom starom obliku vanjskog kršćanstva, jer se morala boriti. Istok je stagnirao, čak su i njegovi oblici kulta postali kruti i apstraktni, jer se mora pripremiti za primanje izvana, za prihvaćanje onoga što zapad stječe kao osobno postignuće, jer istok nije spreman to dobiti kao osobno postignuće. I kako postići međusobno razumijevanje temeljeno na modelu čisto teoretskog razumijevanja, kada su prisutni sasvim drugi duhovni impulsi? I kako se može donijeti bilo kakva arbitražna odluka o dvjema različitim duhovnim strujama koje se tako ponašaju, baš kao što se različite stvari trebaju ponašati? Nemojte pogrešno shvatiti usporedbu: kako definirati slona prema lavljim običajima? Ali događaji proizlaze iz vječnih nužnosti i odvijaju se kako vječna nužnost zahtijeva. Istok se morao oduprijeti onome što mu je bilo potrebno i postaje mu sve potrebnije: vezi sa zapadom i njegovom kulturom. Jer u osnovi nije mogao imati pravo razumijevanje prije nego što je sazrio. A vanjski izraz toga je sukob između onoga što se zove germanizam i onoga što se zove

slavenstvo, ono što se u osnovi tek priprema i lebdjet će nad europskim životom dugo kao briga: sukob između Germana i Slavena. Moglo bi se reći da kao što se dijete opire učenju o postignućima starijih, tako se Istok opire postignućima Zapada, opire im se do te mjere da ih mrze čak i kad se ponekad osjećaju prisiljeni prihvatiti njegova postignuća. U svjetlu istine ove stvari zahtijevaju nešto sasvim drugačije od onoga što danas volimo; iako se ponekad osjeća ovo drugo, nismo voljni vidjeti te stvari i stvarno ih razumjeti polazeći od njihovih najdubljih impulsa. Jer ako netko bude samo dotaknut ovim najdubljim impulsima, onda će većina brbljanja uskoro prestati, ono što se postiže i što proizlazi samo iz zbunjenosti, zbunjenosti koja želi ostati zarobljena u vanjskoj mayi, mora prestati.

Što se podrazumijeva pod šestom kulturnom epohom? To se treba shvatiti kao kulturnu epohu unutar koje će veliki dio istočnih ljudi žrtvovati svoju ljudskost onome što je postignuto u kulturi naroda, dopustivši da budu oplodeni onim zapadnim, takoreći kao ženka. Ono što će živjeti u dušama ljudi šeste kulturne epohe, biti će ono isto što su postigle duše pete kulturne epohe. To znači da ono što se na istoku valja nezrelo ili još nedozrelo, da se brani od onoga što se mora dogoditi. Kao što se nekad grčko-rimsko moralo braniti od germanskog, tako se slavensko mora braniti od germanskog; ali baš kao što je kod prijelaza grčko-rimskog na germansko uzlazni razvoj, s prijelazom germanskog u slavenski je silazni. Budući da je stvarnu misiju pete kulturne epohe preuzeo germanski element, ovaj germanski element je bio taj koji je morao i još će u unutarljivoj borbi morati integrirati u evoluciju stvarno razumijevanje kršćanstva. A najveća bi se nesreća dogodila da je germanski element dugoročno poražen od rimskog, jer tada se ne bi moglo dogoditi ono što se dogodilo tijekom pete kulturne epohe: ovaj germanski element morao je to izraziti kao osobno postignuće. I bila bi najveća nesreća kad bi slavenski element ikada pobijedio germanski. Primijetite razliku. Bio bi beznadan i nadasve apstraktan shematizam, bio bi opisivati to kao nesreću na prijelazu iz pete u šestu kulturnu epohu, ono što bi morali opisati kao nesreću na prijelazu iz četvrte u petu kulturnu epohu. Rimski pobjeda bi značila: onemogućavanje misije pete kulturne epohe; pobjeda slavenskog elementa značila bi tu mogućnost i za šestu kulturnu epohu. Jer značenje šeste može postojati samo u pasivnom prihvaćanju onoga što proizvodi peta kulturna epoha.

Treba osjetiti što iz tih spoznaja, posve neovisno o ambicijama i nacionalnim stremljenjima, proizlazi, kada te spoznaje postanu život. Ali također postaje jasno koliko ljudima postaje teško razumjeti kada je istina u suprotnosti s njihovim strastima, kada je istina u suprotnosti s njihovim težnjama. Što se tiče nacionalnih proturječja, radi se nešto sasvim beskorisno kada ljudi iz Srednje Europe žele nešto uvjeriti zapadnog Europljanina ili Engleza. S čisto stajališta znanosti duha, mi kao ljudi shvaćamo jedni druge. Ali ako se odmaknemo s tog osnova, moramo biti

načisto s poteškoćama s kojima se suočavamo kod međusobnog razumijevanja. Postojat će samo jedan način da ljudi na francuskom zapadu Europe, naprimjer, steknu razumijevanje za ono što zapravo rade. Taj način će jednog dana proizaći iz spoznaje koliko je zapravo neprirodno to što se francuski zapad sada dopušta voditi na uzici od europskog istoka. Samo svijest o tome što sami činite donijet će neko razumijevanje stvari, ali ne i riječi koje dolaze od drugih, od onih koji su na drugim nacionalnim pozicijama. Takve se stvari ponekad osjete, naslute, ali se onda zaborave. Ono što je najkarakterističnije obično se zaboravi. Kad bi bilo moguće posljednjih četrdeset godina stalno objavljivati značajnu korespondenciju koja se jednom vodila između Ernesta Renana, Francuza, i Davida Friedrich Straussa, Nijemca iz Württemberga! Bilo bi korisno kada bi se ova autorska pisma koja su razmjenjivana vratila u misli ljudi, recimo, jednom svaka četiri tjedna: tada bi se moglo naslutiti nešto od onoga što će se dogoditi. Treba istaknuti samo jednu stvar u Renanovom pismu gdje se izražava čežnja za suradnjom sa Srednjom Europom za zapadnoeuropsku kulturu: to je bio impuls koji je izvirao iz vječnih sila. Ali tada Renan odmah kaže: To je u suprotnosti s mojim patriotizmom. Jer ako se Alsace-Lorraine oduzme Francuzima, kao Francuz mogu biti samo za to da se zapadna kultura zaštiti od istoka. Sve ono kasnije leži u klici takve izjave; to je zametak onoga što će se kasnije dogoditi. To samo pokazuje da je čak i prosvjetljeni um u osnovi otvoreno priznao: da, vidim gdje leži put koji je obilježen potrebama vječnosti, ali ne mogu ići njime, jer želim biti više Francuz nego čovjek. - Kažem da se osjećalo i naslućivalo kako stvari stoje u smislu nužnosti vječnosti; ali čovjek kroz znanost duha mora postupno naučiti nositi se s predosjećajima. Slijediti osjećaje svojim sudom. Morate u svojim prosudbama naučiti gdje leže prave činjenice. A čovjek ne može razumjeti stvarne činjenice bez uvida u duhovni svijet. Ne možete to učiniti ako ne nađete oslonac u onome što iz duhovnog svijeta činjenicama daje njihove evolucijske impulse.

Vidimo koliko, ono što dolazi iz znanosti duha, može za nas biti plodonosno, kako možemo rasvijetliti život u njegovim najozbiljnijim stvarima, ako svoj um sjedinimo s onim što proizlazi iz stvarnog znanja znanosti duha, naprimjer, o post-atlantskim kulturalnim epohama. Tu stječemo objektivno stajalište, stječemo priliku nadići osobne težnje, čak i na osjetljivom tlu nacionalnog života. I to je posebnost srednjoeuropskog života, da taj srednjoeuropski život daje ljudima priliku da nadiđu ono što je puko nacionalno. Pokušajte samo shvatiti kako u uzastopnim kulturalnim epohama, posebno Srednja Europa - u toj borbi ljudske duše u Srednjoj Europi - prevladava ono osobno, gdje se ne temelji na strastima i neposrednim impulsima sličnim nagonu.

Sigurno su i drugi narodi osjetili što je ljepota: samo su u Srednjoj Europi ljudi tako duboko promišljali o ljepoti i mjestu koje ima u ljudskom iskustvu,

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

onako kako se na to osvrnuo Schiller u svojim 'Pismima o estetskom odgoju'. Drugi narodi su također vodili bitke i to će činiti: ali umiješati se u borbu na takav način da je pozvao najdublje filozofske impulse kako bi u njih ulio tu borbu, onako kako je to Fichte učinio u svojim 'Govorima njemačkom narodu', učinjeno je samo u Srednjoj Europi. Vjerske bitke vodile su se i drugdje: nigdje nisu bile toliko povezane sa svim iskustvima ljudske duše kao što je to bio slučaj s vjerskim borbama u Srednjoj Europi.

I uzmite sam naš antropozofski pokret, uzmimo ga onakvog kakvog smo ga razvili među sobom, kako smo se - barem neki od nas - hrvali, borili, patili u njemu u posljednjih nekoliko godina. Neko vrijeme smo bili povezani s teozofskim pokretom engleski obojanim. Koji je bio duboki impuls koji više nije dopuštao ovu vezu s tim teozofskim pokretom? Budimo jasni, dragi prijatelji, koji je to bio duboki impuls? Pogledajte pokret dublje. Što je moglo dovesti do apsurdna Krishnamurti i sličnih gluposti? Do toga je dovelo to da je vjerovanje u duhovni život povezano s ostatkom kulture poput vanjskog elementa. Postoje dvije stvari: postoji vanjski pogled na život i filozofski pogled na život u Engleskoj, a zatim, a da to dvoje nema veze jedno s drugim, duhovno uvjerenje. Čak i ne osjećate potrebu da to dvoje međusobno prožmete. Ovdje osjećamo da do duhovnog uvjerenja možemo doći samo ako ono izraste iz nas kao što glava izrasta iz tijela, iz svega onoga što su pokretali Johannes Tauler, Meister Eckhart, Angelus Silesius u 'Misticima Srednjeg vijeka', ono što je prošlo kroz njemačku filozofiju i njemačko pjesništvo u pogledu duhovne pripreme, iz svega toga nužno izrasta kao novi organski član ono što je naše htijenje i mora biti naše htijenje. Duhovni život ne možemo povezati s ostalim; potreban nam je živi organizam, a ne živi mehanizam. Takve stvari si možete sebi razjasniti bez da upadnete u aroganciju, jer je potreba jasnoća o tome kako duhovno mora biti prisutno u životu i kako možete shvatiti, razumjeti ostatak života kroz duhovno. Kao pristaše duhovno-znanstvenog svjetonazora, moramo biti sposobni postati duše koje žele živjeti upravo u smislu danih karakteristika srednjoeuropskog duhovnog života. Naravno, i tu je borba; radi se o tome da možemo kazati: u prvom redu do istine se dolazi guranjem pogrešaka na obje strane ceste. - Kako je ponekad teško prepoznati da se pogreške moraju gurati na obje strane ceste! Tada bi u posljednjim desetljećima mogli imati tragičnih iskustava.

Želio bih nešto ilustrirati. Sada je osobito važno pokazati kako je u naše vrijeme nastala prirodna veza dviju srednjoeuropskih zemalja. - Jedan od *najnjemačkijih* pjesnika, Robert Hamerling, živio je u Austriji u drugoj polovici 19. stoljeća. Bio je Nijemac i po tome što je doista nastojao ponovno roditi cijeli svijet u svojoj vlastitoj duši. U svom 'Ahasveru u Rimu' on prati zabludjelu ljudsku dušu sve do Kaina, a u usporedbi Ahasvera s Neronom, pokušao je riješiti duboke misterije ljudske duše. U svojoj 'Aspaziji' pokušao je oživjeti grčki kulturni život u njemačkoj duši. Produbljenje vjerskog života,

koje se u određeno vrijeme tražilo, nastojao je prikazati u svom anabaptističkom epu 'Kralj Siona'. Kakvi su pokretački impulsi bili u Francuskoj revoluciji, pokušao je pojasniti u svojoj drami 'Danton i Robespierre'. I konačno, u svom 'Homunculusu' pokušao je razumjeti impulse koji idu u budućnost i koji zasjenjuju duhovno. Ali mogao bih navesti mnoge stvari da pokažem kako je Robert Hamerling bio doista srednjoeuropski, njemački duh. Ovaj Robert Hamerling veliki je dio života proveo u krevetu; posljednja tri desetljeća bio je gotovo uvijek bolestan. Svoja najveća djela napisao je u krevetu, u bolovima. Ali nitko neće primijetiti da je ta djela napisala teško bolesna osoba. Sve je zdravo; prosuđujte kako hoćete, ali sve je zdravo. Svakako, djela su doživjela veliki broj izdanja; ali osamdesetih mi je mogu reći kao simbol postalo jasno što je takav duh mogao postati za dio čovječanstva Srednje Europe da su se njegovi impulsi slili u njihove duše. Jednom, kada se u društvu pričalo o stvarima popu onih koje su preko Roberta Hamerlinga ušle u duhovni razvoj, ušao je čovjek koji je navikao slušati samo sebe i ne obraćati previše pozornost na ono što drugi govore - ima takvih ljudi koji rado slušaju samo sebe. Kao da je pukla bomba, izjavio je: najveća stvar koja je ušla u čovječanstvo je 'Raskolnikov' Dostojevskog. Svakako, ne treba poricati osobitu veličinu Raskolnikova Dostojevskog, ali vezanost za materijalno, za dušu koja je u materijalnom i ostavlja duhovno vani, to je u ogromnoj suprotnosti s prodorom duhovnog u materijalno za kojim je Hamerling tragao. Možda je zanimljivo i senzacionalno promatrati dušu koja ne želi napustiti materijalni svijet i koju Dostojevski tako zanimljivo opisuje, ali za srednjoeuropskog čovjeka spoznati prožimanje duhovnog i tjelesnog znači prepoznati cjelokupno svoje biće i njegove zadaće. I tu mora biti borbe.

Uz vanjsku borbu bit će i unutarnja borba, ona unutarnja borba protiv protivničkih sila koje se bune protiv priznavanja duhovnog. Već sada doživljavamo čudne činjenice: s jedne strane uvjereni smo da ne treba previše obraćati pažnju da su sada suprotstavljene duhovne snage u Europi; jer ako bi pobijedile čisto njemačke - uvjeravani smo s njemačke strane! - tada bismo se morali bojati oživljavanja ideja poput onih koje su proizveli Hegel, Fichte, Schelling i Goethe: trebali bi se bojati metafizičkog sanjarenja. - To je svojevrsan strah; ali taj bi strah morao postati sve veći, međutim, oni koji imaju taj strah, neće moći prihvatiti duhovno. Istina je međutim, da se idealizam Srednje Europe, kao što dijete postaje čovjek, mora razviti u spiritualizam; jer ovaj idealizam Srednje Europe je dijete spiritualizma, dijete koje će postati spiritualizam. Kad je Fichte govorio još uvijek je govorio samo o idealizmu, ali o idealizmu koji teži spiritualizmu. Ovaj impuls spiritualizma ne smije nestati iz zemaljske evolucije.

Ovim jednostavnim riječima može se izraziti velik dio značenja tog vremena. Neki ljudi su osjetili takve stvari. Ali te slutnje prolaze a da se ne sagledaju u njihovoj dubini, da se ne vidi njihova težina. Ne uspijeva se

spojiti sporedno s onim glavnim. Stvar je upravo u tome da se ne izgube glavne linije, da stvarno vidimo ono što je bitno u strujama zemljine evolucije. A do najvažnije stvari dolazimo kada dopustimo da nas pouči ono što nam ova evolucija pokazuje u duhovnom svijetlu. U posebnom slučaju, ako doista ozbiljno uzmemo doktrinu uzastopnih post-atlantskih kulturalnih epoha - to treba uvijek iznova ponavljati - ljudi bi se trebali pomaknuti dalje od tog uskog gledišta koje ne može vidjeti ono glavno.

Dat ću jedan primjer. Među nama je potrebno skrenuti pozornost na takve stvari. Pretpostavimo da bi netko danas rekao sljedeće: Što se mene tiče ne sumnjam ni trenutka da je sukob između germanskog i slavenskog svijeta neizbježan, da će ga potaknuti ili Orijent, posebno Turska, ili nacionalni spor u Austriji, a možda i jedno i drugo, i da će s jedne strane Rusija preuzeti glavnu ulogu. Ta sila se već priprema za tu eventualnost; ruski nacionalni tisak bljuje i grmi protiv Njemačke. Njemački tisak već upozorava. Prošlo je mnogo vremena otkako se Rusija oporavila od Krimskog rata, i čini se da je sada u Peterburgu nađeno da je vrijeme da se opet uhvate ukoštac s istočnim pitanjem.

Ako Sredozemno more, više u pompozanim pričama nego zapravo, treba postati 'Francusko more', Rusija ima namjeru Crno more pretvoriti u 'Rusko more', a Mramorno more u 'Rusko jezero'. Činjenica da Carigrad mora postati ruski grad, a Grčka izravni vazal Rusije, fiksni je cilj ruske politike, koja svoj oslonac nalazi u zajedničkoj vjeri i panslavizmu. Dunav bi tada bio zatvoren ruskom barijerom s željeznim vratima. -

Pretpostavimo da netko tako govori. Tada bi se moglo reći: pa da, poučen je onim što se dogodilo, i bili bi u pravu oni koji oholo propovijedaju da je rat željela samo Srednja Europa, i nije nužno da se pripremao na istoku. - Ali to je napisano 1870. godine! I općenito, nije bilo godine da se ovako nešto nije moglo napisati. Kako je glupo vjerovati da uzroke ovoga što se danas događa ne treba tražiti u silama koje su se formirale desetljećima! Ove su riječi napisane 1870. godine, tijekom francuskog rata. Vjerovati da se stvari nisu morale dogoditi i vjerovati da nisu svi impulsi dolazili s istoka je, najblaže rečeno, nepovijesno, ignoriranje sila koje su zapravo na djelu. To jednostavno ne može biti tako i to mora spriječiti znanost duha, da ljudi, uključujući i novinare, uvijek iznova prosuđuju kao da su počeci današnjih događaja prije pet ili šest mjeseci! Ako su ljudi obučeni kroz znanost duha i znaju da je veliko pripremljeno u malom, i da se o malom može suditi samo po velikom, tada iz znanosti duha može proizaći nešto za svakodnevni život, što nam pomaže da razumijemo ono kroz što prolazimo.

Htio sam govoriti, da, mogao bih reći, morao sam vam u današnjem uvodnom predavanju ponovno govoriti s određenom gledišta, koje je bilo potaknuto doživljenim događajima, morao sam govoriti o tome što znanost duha može pomoći u prosudbi svijeta i našeg položaja u njemu. Morao sam

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

razgovarati o tome. Uglavnom, uvijek iznova sebi moramo postaviti ovaj zahtjev: uzeti ozbiljno, duboko ozbiljno, ono što nam znanost duha želi dati, a ne htjeti živjeti dva života, da tako kažem: život u kojem objašnjavamo stvari svijeta u duhovno-znanstvenom smislu, i život u kojem smo opet apsorbirani u svakodnevicu i činimo to kao i drugi ljudi. Ali manje kroz riječi nego kroz način na koji sam objasnio stvari ovdje u uskom krugu, želio bih u vama pobuditi osjećaj da te riječi zapravo ne žele biti ništa drugo nego vječne istine u smislu da su vječne istine i najviše individualne. Ove su riječi izgovorene vama, dragi prijatelji, s vašim osjećajima ovdje u južnoj Njemačkoj, s onom nijansom osjećaja koje ove riječi moraju imati ovdje. Kad bi bilo dovoljno jednostavno zapisati riječi i onda ih jednostavno posvuda čitati, tada ne bih morao putovati okolo po Njemačkoj, samo bi ih jednom zapisao. Ove riječi moraju zvučati iz konteksta osjećaja i opažaja, jer gdje god se ljudi okupe postoji zajednička aura iz koje ih treba izgovarati. Ono što je bitno je da oživimo stvari, ne da izgovorimo frazu da stvari moramo oživjeti, nego da ih stvarno oživimo. A to znači da ih trebamo uzeti pojedinačno. Stvari se događaju pojedinačno jer se moraju događati pojedinačno. A apstrakcija je vjerovati da, naprimjer, ono što ću prekосуtra reći na javnom predavanju u kući koja se nalazi nasuprot kuće u kojoj je spomen ploča Hegelu, da onom što je unutar živog, neposrednog pojedinca, treba govoriti apstraktno za sve nijanse osjećaja, kao za obraćenje cijelog svijeta. Također treba shvatiti da ono što jedna osoba može razumjeti, druga ne može razumjeti. I ako antropozofska predavanja tu i tamo moraju imati određeni individualni karakter, to je još više slučaj kada se suočimo s ozbiljnim stvarima s kojima se sada bavimo. Ali samo ako se istina uzme ozbiljno i ako se ne vjeruje da se ono što je živo može obuhvatiti riječima koje su beživotne i nepomične, i stoga se mogu nositi posvuda, tek tada će se shvatiti što je općevažeće a što individualno. Volio bih da razmislite i o ovoj strani života. To će biti način da ono što moram donijeti iz duhovnog svijeta oživi u vašim dušama na vaš vlastiti način, tako da to ne bude samo ponavljanje onoga što se mora dogoditi u meni na moj vlastiti način. Jer kao što se sunčeva svjetlost različito reflektira u svakom kamenčiću, a ipak je to uvijek ista sunčeva svjetlost koja je dio života, tako i znanost duha mora postati nešto što drugačije živi u svakom pojedincu, a opet je uvijek stalno ostaje ista. Kad je riječ o nacionalnim stvarima, znanost duha ne može živjeti u Engleza, Francuza, Rusa ili Nijemca na jedan isti način, a što je plodonosno za jednoga nije za drugoga. Takav individualni pristup stran je sklonosti teoretiziranja našeg vremena. Ono što izvanjska, čisto materijalna znanost može učiniti, da u svemu pretjeruje, to ne može biti slučaj s duhovnim, jer ono je živo biće, i jer ja ovako moram s vama razgovarati, onako kako to od mene zahtijeva, ne apstraktni znanstveni duh, nego onako kako to u meni oživljava samim stajanjem pred vama. Ne govorim iz svog srca, govorim iz vaših srca, kako najbolje mogu. I želio bih služiti duhovno-znanstvenim impulsima koji upućuju one koji mogu vidjeti u duhovni svijet da isključe

sebe i izraze ono što leži u dubini duše onih koji slušaju. U izvjesnom smislu može se reći: sve što je izraženo u vezi ovoga ili onoga, proizlazi iz dubine duše slušatelja. Razmislite o ovome! Znanost duha moramo primiti kao nešto što je živo, a ne kao nešto što apstraktno poznajemo. Ono što znamo apstraktno govori o našoj aroganciji, o našoj tvrdoglavosti, koja je tako vješto izražena u umijeću uvjeravanja. Ono što je duhovno jednostavno treba prenijeti. I želio sam kazati ono što imam za reći, čak i ako ovdje ne bi sjedila niti jedna osoba koja mi vjeruje i jednu riječ. Ako drugoj osobi pristupamo s namjerom da je želimo uvjeriti, s mišljenjem da bi trebala prihvatiti naše mišljenje, tada ne živimo u istinski duhovnom. Pravo iskustvo, postizanje duhovnog u neposrednom iskustvu, proizvest će auru koju čovječanstvo mora imati u budućnosti.

Treba uvijek iznova reći: ono što sada doživljavamo s potocima krvi, za čovječanstvo će značiti ono što bi trebalo značiti samo ako se nešto zaista novo pojavi u kulturi, u čovječanstvu. Ali ova će nova stvar niknuti kada postoje ljudi iz čijih duša izvire duhovne misli; te misli su snage. A misli koje se slijevaju u duhovno obzorje moraju se pretočiti u ozračje koje će se stvoriti kad prođe sumrak rata i ponovno zasja Sunce mira. Tada će oni čija duša gleda dolje, oni koji su rano morali napustiti svoja tijela na ratištima, znati za što su zapravo pali na ratištima. I antropozof si mora reći da će ovo vrijeme proživjeti smisleno samo ako živo upije ovaj karakter duhovno-znanstvenih stremljenja. Ako pojedine duše, svjesne duha, uzdignu svoj um u duhovnu oblast, tada će iz našeg krvavog horizonta stvarno nastati horizont svijetla za budući razvoj čovječanstva.

Želimo nastaviti s ovim sutra, razgovarajući o posebnoj temi. Danas ćemo još jednom pred naše duše postaviti misli koje nas povezuju s ozbiljnim događajima vremena:

Iz hrabrosti boraca,
 Iz krvi ubijanja,
 Iz tuge napuštenih,
 Iz požrtvovnih djela ljudi
 Narasti će duhovni plod -
 Duše duha svjesne, usmjerite
 Svoj um u duhovnu oblast.

Predavanje 3

14. veljače 1915. Stuttgart

Lako mogu zamisliti da bi netko iz jučerašnjih razmatranja izvukao zaključak da one osobnosti koje pripadaju grupama ljudi, narodima, koji će tek u šestom kulturnom razdoblju dobiti svoju posebnu misiju, da - kako smo jučer rekli - da se manje cijene oni koji pripadaju vremenu u kojem se razvoj već odvija silaznom linijom, od onih koji su pripadnici skupina uzlaznog razvoja. Kažem, lako mogu zamisliti da netko izvuče takav zaključak. Drugim riječima: lako mogu zamisliti da bi, s obzirom na sve što je jučer rečeno uključujući i neke komentare, netko dao vrijednosni sud pod dojmom kojekakvih emocija i osjećaja. I tako se može dogoditi, kao što sam istaknuo, da ono što je rečeno na jednom mjestu, posebno u vezi s ovim stvarima, da je na drugim mjestima pogrešno shvaćeno. Ne zato što je to obojeno prema potrebama mjesta ili pojedinih ljudi, već zato što nije shvaćeno s potrebnom objektivnošću, nego prije sa strašću i svakojakim nacionalnim težnjama. Netko bi tada mogao reći: Dakle, vi ste se riječima samo dodvoravali srednjoeuropskoj kulturi, a mi koji pripadamo istočnoj osjećamo se duboko uvrijeđeni izrečenim. - Da, ako se donese takav sud, to samo pokazuje da se ono što sam jučer pokušao iznijeti, mora uzeti s duhovno-znanstvenim osjećajem, mora biti zamijenjeno na takav način da se čisto teoretsko, čisto apstraktno mišljenje transformira u neposredno iskustvo, tako da nam ono što je inače bilo samo dio našeg znanja postaje bliže u smislu osjećaja i iskustva.

Svatko tko bi sudio kako je upravo sugerirano donosio bi samo teoretski, apstraktni sud. Jer kakva bi bila konkretna prosudba koja dolazi iz iskustva u takvom slučaju? Dakle, to bi zvučalo da - ako je ono što je objašnjeno točno - idemo prema vremenu kada onima koji žele slijediti zadaće svog kulturnog doba, više nije dopušteno da budu zaokupljeni čisto nacionalnim iskustvom. Peta je kulturna epoha, upravo zbog svoje osebjnosti, pogodna da osobnosti koje joj pripadaju na određeni način budu zahvaćene nacionalnim osjećajem, i zauzvrat ga kao pojedinci prevladaju. Šesta i sedma kulturna epoha biti će takve da oni koji samo žele biti nacionalni neće ispuniti zadatke čovječanstva. Ali to je razlog zašto slijedimo duhovno-znanstveni svjetonazor: da čovječanstvo izvučemo iz čisto nacionalnih osjećaja, iz osjećaja koji nije općeljudski osjećaj. Dakle, ono što se mora zaključiti iz onoga što je jučer rečeno je nešto sasvim, sasvim drugo. To je: da su srednjoeuropske nacionalne kulture one koje, kao nacionalne kulture, u sebi imaju poticaje koji koincidiraju s velikim poslanjem post-atlantske kulture, ali onda dolaze kulture koje čine nužnim da ljudi izrastu iz nacionalnih impulsa, i da to ne ide ako su oni koji su danas preteče - kaže

se 'zaostali', zašto ne bi rekli preteče - kasnijih kultura, potpuno zaokupljeni svojim nacionalnim iskustvom, i to naglašeno, kao što je to slučaj sa stanovnicima istočne Europe. Drugim riječima: budući da u nacionalnom osjećaju još nisu primili svoju misiju, ovise o onome što je dano kao znanost duha da bi izrasli izvan nacionalnog. Tu je potrebno živo razumijevanje.

Međutim, u našem sadašnjem vremenu, u kojem su strasti i predrasude tako suprotstavljene jedne drugima, teško je pronaći ono što je potrebno da bi ljudi u potpunosti stajali na temeljima znanosti duha, koja istinski teži objektivnosti na čisto ljudskim osnovama. Znanost duha trebamo kako bi se nešto moglo proširiti cijelom Zemljom, nešto što nadilazi sve diferencijacije, i zato bi oni koji se okreću znanosti duha iz svih naroda, trebali moći steći objektivno razumijevanje nečega poput onoga što je objašnjeno u ciklusu predavanja pod naslovom 'Misija pojedinačnih duša naroda', koji treba proučavati gdje god ima antropozofa. Njegov značaj je upravo u tome što je održan godinama prije ovog rata, tako da nitko ne može reći da je nastao iz raspoloženja ovog rata. Nije stvar u tome da ono što se kaže ovdje ili ondje nije univerzalna istina, nego treba shvatiti kako se te istine ne mogu svugdje tolerirati. Kad sam prije nekoliko mjeseci ovdje govorio, istaknuo sam da je nama u Srednjoj Europi lako biti objektivan, lakše nego drugima. To zašto nam je lakše, jasno je i iz tog ciklusa predavanja. Sve što je dublja pouka naših ozbiljnih događaja, pokazuje nam da se iz različitih temelja naše sadašnje kulture mora razviti nešto što se podudara s našim duhovno-znanstvenim stremljenjima. U izvjesnom pogledu može se reći: ovi ozbiljni događaji su nešto poput snažnog pokazatelja nužnosti duhovno-znanstvenih stremljenja u svijetu. Oni dokazuju da to duhovno-znanstveno iskustvo mora doći. Stoga, naravno, ono što pripada neposrednim osjećajima nekog lokaliteta za nas može biti samo nešto sekundarno; naš pravi zadatak je unijeti u svoje duševno iskustvo ono što se može svugdje razumjeti bez unutarne povrijeđenosti, unatoč tome da se u tolikim oblastima nailazi na predrasudu za predrasudom.

Stavovi koji proizlaze iz znanosti duha o tome što je u čovjeku opće ljudsko, također nas pripremaju da možemo objektivno sagledati sve u što smo smješteni razvojem Zemlje i razvojem svijeta. Jer ovo u što smo smješteni je, da tako kažemo, tlo iz kojeg rastemo, o ono što nas potiče u rastu su impulsi koje apsorbiramo kroz znanost duha. U osnovi, mi smo samo jednom polovicom našeg bića uključeni u sve diferencijacije koje su raširene Zemljom, s našom fizičkim i našim eterskim tijelom, koje prepuštamo Zemlji, da tako kažemo, kada uđemo u drugo stanje svijesti, koje možemo nazvati spavanjem. Ali sa 'Ja' i našim astralnim tijelom mi tada izlazimo iz našeg fizičkog i eterskog tijela, i tada smo sa svojim 'Ja' i astralnim tijelom u svijetu u koji ljudi inače ulaze kada prolaze kroz vrata smrti, u svijetu gdje prestaju sve zemaljske diferencijacije, u svijetu u koji nas žele uvesti spoznaje duhovne znanosti. Onaj tko objave inicijacije može

učiniti svojima, time je uistinu zaštićen od davanja posebne prednosti nekom od duhova naroda na jednostran način. Dakle, kako doći u dodir s posebnim duhom naroda kojem pripadamo?

Kada sa svojim 'Ja' i astralnim tijelom boravimo u duhovnom svijetu od trenutka kada zaspimo do buđenja, mi nismo u kontaktu sa svojim duhom naroda, s duhom naroda koji upravlja našom nacionalnošću, da tako kažem, nego smo u doticaju s tim duhom naroda samo tijekom našeg vremena našeg budnog života, od buđenja dok ne zaspemo. Među silama u koje uranjamo kada uranjamo u naše fizičko tijelo i etersko tijelo su i sile na koje djeluje duh naroda kojem pripadamo. Unutar polja tog duha naroda ulazimo takoreći buđenjem; ostavljamo ga kada zaspemo. Ali onaj tko stječe znanje inicijacije, mora tijekom tog stjecanja obitavati u svijetu u kojem nije njegov duh naroda, jer ulazi u svijet u kojem se nalazimo između padanja u san i buđenja. I onda se pokaže nešto neobično. Pretpostavimo da osoba pripada određenom narodu. Svatko jednome pripada, utoliko što se mora klasificirati kao pripadnik određene nacionalnosti. Ako čovjek napusti sferu svog duha naroda kada zaspri, onda više nije u kontaktu s tim duhom naroda dok se ne probudi. U to ulazi i onaj tko stekne znanje inicijacije, te se u vremenu od kada zaspri do buđenja sastaje s ostalim duhovima naroda koji inače žive na Zemlji, samo ne sa svojim duhom naroda. Tako doživljavate suživot s drugim duhovima naroda u vrijeme od kada zaspri dok se ne probudite, a sa svojim duhom naroda u vremenu između buđenja i uspavljivanja. Međutim, suživot s drugim duhovima naroda nije takav da se živi sa svakim pojedinačno, nego se živi s njihovom povezanošću, takoreći s njihovom združenošću, s ukupnošću duhova drugih naroda.

Dakle, zamislite da u ljudskom životu postoji izmjena - tako nam govori inicijacijsko znanje - između iskustva s duhom naroda u budnom stanju i iskustva sa svim drugim duhovima naroda u stanju spavanja. Ali pod jednim uvjetom nemamo normalan suživot s drugim duhovima naroda, pri čemu kod spavanja se ne spajamo s njima kao cjelinom, nego s posebnim duhom naroda. To se događa ako posebno mrzimo taj narod. To je neobično: ako neki narod posebno mrzimo, ne možemo pobjeći činjenici da dok spavamo ulazimo u sferu njegova duha naroda. A onaj tko je stekao inicijacijsko znanje, ako mrzi neki narod posebno iz čisto nacionalnih razloga, prisiljen je biti u duhovnoj sferi tog naroda pogotovo na polju inicijacije, i vrlo brzo bi uvidio nedopustivost toga. Banalno rečeno, možemo reći: tko posebno mrzi drugi narod iz osobnih nacionalnih strasti, osuđen je spavati s njegovim duhom naroda. Ovo je banalno rečeno, ali treba shvatiti sasvim doslovno.

Činjenice duhovnog svijeta osiguravaju da je cijela ljudska rasa jedinstvo i da se nije moguće odvojiti. Ali ako takve činjenice uzmemo u obzir, iz njih

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

možemo puno naučiti. Govorimo o tome da je vanjski svijet u kojem živimo svojim osjetilima i svojim razumijevanjem, koje je vezano za mozak, velika iluzija, maya; ali i ovu istinu da je svijet maya, shvaćamo previše apstraktno, čisto teoretski. Želim reći da tu istinu još uvijek pokušavamo shvatiti intelektualno. Ne samo naše razumijevanje, nego i naša volja, nerado to shvaća na živ način. Jer ono što se krije iza svijeta obmane izgleda onako kako ne želimo da izgleda. Zaziremo od toga, bojimo se, jer nam je zbog istine neugodno. Spoznaja da cijelo čovječanstvo čini jedinstvo u konkretnom smislu nije ugodna, jer isključuje mogućnost jednostranih osjećaja i entuzijazma, koje se danas često opaža u svijetu, nego nas uči o stvarnosti. Ali to je nezgodno. Volja često zazire od istine čak i više od uvida, od razumijevanja. Stoga se ne treba čuditi ako se u naše vrijeme istine znanosti duha još uvijek često smatraju ludošću, jer se ludost vremena boji mudrosti svijeta. Ali gledanje iza vidljivog daje nam priliku razumjeti što se zapravo događa. To sam već jučer istaknuo, a sada bih to želio razraditi u jednom posebno slučaju.

Pratimo li čovjeka dok prolazi kroz vrata smrti u duhovni svijet, u kojem proživljava vrijeme između smrti i novog rođenja kako bi se pripremio za novi život na Zemlji, tada nam mora biti jasno u kojoj mjeri je on u svom životu između smrti i novog rođenja pod utjecajem svog posljednjeg života na Zemlji, do te mjere da sa sobom, takoreći, kroz vrata smrti u duhovni život donosi odjeke, odzvanjanje prošlog života na Zemlji. Znamo da kada osoba prolazi kroz vrata smrti, nakon predaje svog fizičkog tijela zemaljskim elementima, u prvom redu kroz vrata smrti nosi svoje etersko tijelo, astralno tijelo i 'Ja'. Također znamo da se ovo etersko tijelo ubrzo, vrlo brzo, odvaja od 'Ja' i astralnog tijela, s izuzetkom ekstrakta koji ostaje, i da se etersko tijelo povezuje s općim eterom kozmosa. Često smo o svemu tome razgovarali. Ali slučaj je da se nakon smrti ljudsko biće još uvijek osvrće na sudbinu eterskog tijela kroz svoju spoznaju, znanje koje ostaje s njim nakon smrti, i ta mu sudbina nešto znači. Ljudskom biću nakon smrti nešto znači kada gleda na sudbinu svog eterskog tijela, koje se odvaja tako da je to na neki način vrsta rezultata života na Zemlji. I ovaj rezultat, ovaj rezultat zemaljskog života, pokazuje se kao različit za različite uvjete života na Zemlji, uključujući, između ostalog, za različita nacionalna iskustva. Zemaljski ostaci, koji imaju značenje na čovjeka nakon smrti, sasvim su drugačiji, recimo, u slučaju duše koja napušta francusko tijelo i prelazi u duhovni svijet, a potpuno drugačiji u slučaju duše koja danas prelazi iz ruskog tijela u duhovni svijet. Duše, koje danas izlaze iz francuskog tijela pripadaju kulturi koja je u određenoj mjeri postala zrela i prezrela, što omogućuje eterskom tijelu da na Zemlji doživi mnogo toga. Osobitost francuske kulture naroda - a ne kulture pojedinca - je da je samo etersko tijelo prorađeno, zasićeno silama i učincima sila, i stoga prolazi kroz vrata smrti vrlo žustro i tada je unutar duhovnog svijeta. Takva eterska tijela se dugo ne otapaju,

dugo ostaju prisutna kao spektri. U svojim predodžbama pripadnik francuskog naroda, u mjeri u kojoj mu pripada, ima vrlo određeno mišljenje o sebi i o onome za što ga smatraju u svijetu. Ali to nije ništa drugo nego odraz žustrih aktivnih sila u eterskom tijelu. Etersko tijelo je snažno plastično oblikovano i takvo prelazi u duhovni svijet.

Sasvim je drugačije s eterskim tijelom ruske osobe. Nema tako čvrst otisak, elastičnije je, da tako kažem, lakše se rastvara u duhovnom svijetu; stoga su duše manje vezane za njega. Dok je francuska duša, da tako kažemo, duže vrijeme povezana s eterskim tijelom gledajući etersko tijelo Francuza, koje proizlazi iz napredne kulture, duša ruske osobe kratko je povezana s eterskim tijelom. To znači da je ono kroz što prolazi etersko tijelo nakon smrti, manje važno za ovu dušu istoka. Ali to ima vrlo specifičan, dubok, značajan učinak na ono što se događa, da tako kažem, iza kulisa naše egzistencije u sadašnjosti. Sudbina ruske duše potpuno je drugačija od sudbine francuske duše u vremenu između smrti i novog rođenja.

Iz raznih razmatranja znamo da se u 20. stoljeću krećemo prema eterskom utjecaju Duha Krista. To je već istaknuto u egzoteričnom smislu u odgovarajuće ulomku u misterijskoj drami 'Vrata posvećenja' o ponovnom pojavljivanju Krista kao eterske tjelesnosti. I već je istaknuto u raznim razmatranjima da je ovo Kristovo pojavljivanje za one ljude koji će Ga moći vidjeti pripremano od zadnje trećine 19. stoljeća, budući da se duh vremena od tog vremena promijenio. Stoljećima prije duh vremena je bio Gabriel; od posljednje trećine 19. stoljeća aktivni duh vremena je Mihael. Mihael je taj koji u određenoj mjeri mora pripremiti pojavu Krista kao eterskog bića. Ali sve to treba pripremiti, sve to treba promovirati u razvoju, da tako kažem, i promovira se. Na neki način Mihael vodi borbu za pojavu Krista, da tako kažemo, u iskustvu između smrti i novog rođenja on priprema duše za ono što se ima dogoditi u zemaljskoj auri. Sada, oštro oblikovana eterska tijela koja su oko nas u elementarnom svijetu, biti će prepreka u vremenu koje mora doći kada se ovaj eterski oblik koji Krist mora preuzeti bude trebalo vidjeti čisto. One duše na koje njihova eterska tijela nakon smrti manje utječu, bliže su čistoj percepciji ovog eterskog oblika. Stoga se ispostavlja sljedeće.

Vidimo kako je dio rada Mihaela usmjeren na rastakanje zapadnoeuropskih visoko kultiviranih eterski tijela, koja imaju fiksni oblik, i vidimo kako Mihael koristi istočnoeuropske duše u ovoj borbi. I tako vidimo Mihaela, praćenog legijama istočnoeuropskih duša, kako se bori protiv zapadnoeuropskih eterskih tijela i dojmova koje duše imaju nakon smrti. Dakle, iza kulisa današnje egzistencije postoji živa borba. Ova borba se odvija u duhovnom svijetu. Ova bitka na nebu, da tako kažemo, odvija se u duhovnom svijetu između Rusije i Francuske, živa bitka između istoka i zapada. I ova borba je istina, a ono što se događa u vanjskom svijetu je

maya, to je iskrivljenje istine. I kao što to često biva kada se pogledaju duhovne činjenice na ovom području, stječe se šokantan dojam da je ono što se ovdje događa u ovom svijetu iluzije kao istina, često suprotno onome što se, kao istina, događa u duhovnom svijetu.

Razmotrite koliko je nevjerojatno šokantno za svakoga tko stekne znanje inicijacije to da postoji savez između naroda koji se žestoko međusobno bore u duhovnom svijetu! Naravno, takve stvari se ne smiju generalizirati, ne smije se izvoditi zaključak da je sve u duhovnom svijetu suprotno nego u fizičkom. Svaki pojedinačni slučaj treba se istražiti. Ali u ovom slučaju dobivamo taj šokantan dojam, dojam koji, reklo bi se, odmah ruši naše znanje. Dakle, stvari izgledaju drugačije iza kulisa egzistencije nego u vanjskom svijetu. Ali stvari u njihovom pravom kontekstu možemo razumjeti samo ako ono iza kulisa egzistencije možemo rasvijetliti iz perspektive znanosti duha. Ali tada će se ti osjećaji utisnuti u naše cjelokupno razumijevanje, koje, takoreći, dopušta našim srcima da budu uronjena u istinu, pred predrasudama kojima moramo biti zahvaćeni kada se prepustimo strujama vanjskog svijeta. Danas je Srednja Europa zapravo stiješnjena između dvije zaraćene sile, i u određenoj mjeri, mora ih držati razdvojene. Iz toga proizlazi veza između onoga što sam jučer opisao kao borbu srednjoeuropske kulture i onoga što tu srednjoeuropsku kulturu tlači s lijeve i desne strane. To je karma srednjoeuropske kulture: razvoj između onoga što se mora međusobno boriti iz zemaljsko-povijesne nužnosti. Tek iz takvog razmatranja proizlaze pravi osjećaji prema tragičnom sukobu onih okolnosti, u mjeri u kojoj one sada pogađaju Europu. Tek kada stvari tako razmotrimo, shvatimo da je zapravo nesudjelovanje u sporovima koji se moraju voditi, ono što je doista karakteristično za Srednju Europu, nevin odnos prema tim stvarima i upletenost u njihovu karmu. - Sada smo također vidjeli sklad onoga što je dio evolucije: vidjeli smo kako su istok i zapad Europe uključeni u nadolazeći Kristov događaj. Ako uzmemo u obzir borbu srednjoeuropske kulture s njenim sjedinjavanjem, kako sam to jučer okarakterizirao, duhovnog i tjelesnog, tada također imamo i posebnu manifestaciju Krist impulsa, koji je nositelj ovog sjedinjenja duhovnog i tjelesnog. Dakle, usred Europe postoji pojava ulaska kršćanstva u zemaljska zbivanja. Ovdje se na fizičkoj razini odvija nešto od ogromne važnosti, a desno i lijevo, nešto za što se vodi borba samo na višim planovima. Kada ih gledamo na ovaj način fizički plan i duhovni plan se spajaju.

Ovo je dodatak onome o čemu smo jučer razgovarali. I tako je, u osnovi, sa cijelom evolucijom, utoliko što se postupno odvija pod utjecajem Krist impulsa. Jer ono što se sada događa u 20. stoljeću razvijalo se postupno. Krist impuls, u zemaljsku evoluciju je ušao preko otajstva Golgote, i u njoj je djelatan. Ali da je Krist impuls mogao biti djelatan samo onako kako su ga ljudi shvaćali, do sada bi imao malo učinka. Mi tek počinjemo učiti, kroz znanost duha tek počinjemo shvaćati nešto od onoga što predstavlja otajstvo

Golgote. Krist impuls je djelovao. Ali zapravo je najmanje djelovao na svađe i galamu teologa. Bilo bi loše da je samo onoliko od Krist impulsa moglo ući u evoluciju Zemlje koliko su ljudi mogli razumjeti u različitim epohama. Istaknuo sam da je Krist impuls djelovao u nesvjesnim silama duše kroz stoljeća. Opisao sam kako se 28. listopada 312. Konstantin suočio s Maksencijem i kako se vodila bitka koja je odlučila sudbinu Europe. Ova bitka se nije vodila umijećem generala, nego kroz ono što se događalo u podsvijesti. Maksencije je konzultirao sibilske knjige. Umjesto da svoju vojsku ostavi na sigurnom u Rimu, one su ga zavele, i on je vojsku odveo pred vrata Rima protiv Konstantinovih trupa. Ali Konstantin je imao san: da pred svojom vojskom nosi monogram Krista. Dakle, nisu slijedili pamet generala, nego su slijedili snove, odnosno impulse svoje podsvijesti. Iz onoga što je iz toga proizašlo, Europa je dobila svoj oblik. Pravi Krist impuls nije se očitovao u raspravama teologa, nego tamo gdje je živi Krist mogao djelovati. Ne ljudski koncepti Krista - to nije ono što je važno - već živi Krist koji djeluje kroz svoje impulse. Kad Ga ljudi nisu mogli razumjeti, otišao je u ono gdje razumijevanje nije potrebno, gdje se u snove upija ono što treba prijeći u sferu volje.

Još je jednom Krist impuls prodro i dao Europi određeni oblik: u 15. stoljeću, kada je kroz jednostavnu seosku djevojku, Djevu Orleansku, Europa dobila potpuno drugačiji oblik. Da je tada Engleska trijumfirala nad Francuskom - što je Djeva Orleanska spriječila - svi kasniji povijesni događaji bili bi drugačiji. Ali uistinu, pastirica iz Orleansa nije imala ljudsku mudrost, ali je u njoj Krist impuls djelovao preko njegovog glasnika Mihaela, izvana u korist Francuske, u stvarnosti u korist Engleske; inače Engleska ne bi mogla proći kroz razvoj kroz koji je prošla. Ali za one koji žele duhovno gledati kroz svijet, Krist impuls djelovao je s ogromnom jasnoćom na ono što će se dogoditi.

Često sam skretao pozornost na to kako stare legende, stare sage i mitovi sadrže istine koje upućuju na to da su trinaest noći između Božića i Bogojavljanja, Sveta tri kralja, doba najdublje zimske tame, u kojoj su zemaljske sile osobito naklonjene vidovitosti. Tu se fizičke sile, da tako kažemo, najviše povlače i najmanje su aktivne, a duhovne sile djeluju sasvim osobito. Ovih trinaest noći, od Božića do 6. siječnja - kaže nam stara norveška legenda - spavao je Olaf Åsteson. I u tom je snu u imaginaciji doživio sve što antropozofski prepoznamo kao kamaloku, kao svijet duše, kao svijet duha. To je istina. I mnoge osobe koje su, mogu reći, na vratima inicijacije, mogu ovu inicijaciju dovesti do konačnog zaključenja ako tijekom tog vremena dođu do vrlo posebnog, koncentriranog unutarnjeg iskustva, u koje se s pravom stavlja rođenje Krista, duhovnog svijetla Sunca. Mogli bi reći: ako netko treba doživjeti nesvjesnu inicijaciju, kada bi to najbolje doživio? - Najbolje bi to doživio da se priprema u ovim noćima kada je u stanju sna, stanju udaljenosti od svijeta, do 6. siječnja. Ne bismo li mogli

pretpostaviti da je pastirica, Djeva Orleanska, koja zasigurno nije bila učena ni obučena u znanosti duha, ali je bila iznutra produhovljena, mogla najbolje biti inicirana da je prošla kroz te noći u nekoj vrsti sna, stanja u kojem nije opazala vanjski svijet kroz osjetila i um? I to je imala! U vremenu prije fizičkog rođenja, čovjek sigurno nije predisponiran za opažanje okolnog svijeta vanjskim osjetilima, jer se ta osjetila probude tek kada se rodi u fizičkoj egzistenciji. Do fizičkog rođenja nismo prilagođeni ni korištenju razuma, ali je naš duhovni dio u kontaktu s kozmičkim duhovnim okruženjem.

Pa, Djeva Orleanska provela je trinaest dana prije 6. siječnja u majčinoj utrobi, jer je rođena 6. siječnja. To je činjenica koja duboko smisleno govori o povezanostima u svijetu. Duh svijeta koji predvodi evoluciju trebao je dušu u Djevi Orleanskoj koja je upravo provela posljednjih trinaest dana trudnoće u majčinoj utrobi do 6. siječnja, i tada je rođena. Tu duboko gledamo u veze koje su iza kulisa egzistencije. Ovdje vidimo duhovno vođenje. Rođena je duša koja je u određenoj mjeri do svog rođenja bila inicirana od samog duha svijeta. Radi se, dakle, o stjecanju osjećaja kako je, da tako kažemo, pred nama kao maya prostrt tepih vanjske egzistencije: kada ga probijemo tu ili tamo, zavirujemo u istinske tajne egzistencije. I ovo se mora osjetiti i postati osjećaj za ono što znanost duha može učiniti da transformira našu kulturu. Mora postojati osjećaj da će se, da bi se zavirilo u tajne svijeta, morati radikalno raskinuti s pukim promatranjem vanjske maye, koja je naravno morala nastati iz sjaja i slave znanstvenog istraživanja. Ali u budućnosti, ovaj sjaj i slavu treba raspršiti znanost duha. Ono što čovječanstvu treba za stvarni ulazak znanosti duha u duše ljudi, prije svega je dobra volja za povezivanjem vlastite duše s duhovnim svjetovima. Ali sve to mora krenuti od određene samospoznaje. Ali samospoznaja nije tako laka, a jedna od najvećih obmana u koju se može upasti u običnom životu jest misliti da je samospoznaja, koja mora biti početak svakog pravog znanja, laka.

Čak ni u odnosu na one najviše vanjske stvari, to nije osobito lako. Imam ovdje knjigu; slučajno mi je ovih dana opet došla u ruke - kako kažemo slučajno - karmički: knjiga jednog suvremenog filozofa koji je bio profesor filozofije na Sveučilištu u Beču: 'Analiza osjeta'. Osoba koja je napisala knjigu daje ispovijesti o sebi koje su vrlo zanimljive. Na stranici 3 kaže: Kao mlad jednom sam vidio svoje lice iz profila u ogledalu dok sam prolazio ulicom, ali ga nisam prepoznao kao svoje lice. Pomislio sam: kakvo odvratno, nesimpatično lice! - Dakle, vidite, kao i u ovoj mjeri, samospoznaja vanjskog oblika nije toliko raširena. Dobri čovjek sasvim otvoreno priznaje: susreće se s krajnje nesimpatičnim licem odbojnog karaktera, a onda otkriva da je njegovo. Tako je malo znao o svom vanjskom izgledu. Vidite, čak ni vanjska samospoznaja ne može se lako steći. Možete biti i sveučilišni profesor, nema veze; ovaj primjer to dokazuje. Ernst Mach, tako se zove profesor, opet slično ispovijeda. On je potpuno iskren. Kaže: Vratio sam se jednom s puta prilično

umoran i ušao u omnibus. U isto vrijeme u omnibus je ušao još netko. Pomislio sam: kakav otrcani učitelj ulazi unutra! - I gle, to sam bio ja. - Vidio je sebe u ogledalu. - Dobri čovjek je znao kako izgleda oronuli učitelj, vidio je jednog kako ulazi, ali nije se mogao poistovjetiti s njim, nije znao da on tako izgleda. Svojoj priči dodaje: pa poznavao sam statusni habitus bolje nego svoj!

Još teže od znanja o vanjskom obliku je znanje o duši, spoznaja što zapravo jesmo u našem duhovnom biću. Ali bez toga ne možete ako stvarno želite napredovati na polju inicijacije. Obmana o samom sebi jedna je od najčešćih zabluda ljudskog bića, a ono što se događa u dubini ljudske duše obično je nepoznato. Vrlo je lako misliti: da, poznajem sebe, znam što želim! - Čovjek stvara predodžbu o sebi; ali stvari obično nisu takve da izražavaju ono što stvarno jesmo. Tamo dolje u duši to često izgleda sasvim drugačije nego to izgleda u oblasti gdje stvaramo predodžbe o sebi. Navest ću par primjera koji ne samo da se mogu dogoditi, nego se često događaju u suživotu: dvoje ljudi živi zajedno. Jedan ima nešto protiv drugoga tako da zapravo uživa mučiti ga i ponižavati, nekad više, nekad manje. Što god bio uzrok to može biti i iskonski instinkt okrutnosti. Osoba može hodati svijetom naizgled potpuno bezopasna, a zapravo biti okrutna i osjećati potrebu mučiti one oko sebe. Ako razgovarate s ovom osobom, neće vam oprostiti ako ga smatrate okrutnim drugom, odvratnim tipom koji osjeća zadovoljstvo samo kada može mučiti osobu pored sebe, i reći će: oh, jako volim tog čovjeka, ali on radi to i to, i baš zato jer ga toliko volim ne mogu podnijeti da to radi! - To je u gornjoj svijesti čovjeka, ali u podsvijesti je okrutnost. A ideje gornje svijesti tu su samo da prikriju, da nas opravdaju nama samima. Način na koji formiramo ideje u našoj gornjoj svijesti služe samo da se ispravno opravdamo sami sebi. Poznavao sam jednog gospodina koji je u svakoj prilici naglašavao da samo iz čiste nesebičnosti podržava određeni duhovni smjer, da mu se taj smjer posebno ne sviđa, ali da mora ići tim smjerom iz osjećaja dužnosti i nesebičnosti. Rako sam mu: nije važno što mislite o stvarima koje radite, važno je zašto ih zapravo radite. I činite to zato jer vam to čini zadovoljstvo, jer to posebno laska vašoj taštini. - Neugodno je sebi priznati: zapravo sam prilično tašt, zato radim ovo ili ono. - Zato volimo našu mayu, čini to drugačijim. Maya koju o sebi nosimo u našoj svijesti, često je više različita od stvarnosti, od maye koju imamo u znanosti duha. Ljubav je svakako divna stvar, s pravom, ljudi tako misle; ali kako se često koristi nepravedno, ljubav! Dok smo još bili povezani s drugom teozofskim društvom, stalno smo slušali koliko je važno da se ljudi stvarno, istinski vole! Često je ta ljubav bila samo veo navučen preko dogmatskih svađa. Jer ljubav često zna biti maska za najjači egoizam. Kada posebno uživete da učinite ovo ili ono, često krivo predstavljate što radite i ono što vam pruža zadovoljstvo u ljubavi; a s druge strane pravdate ono što nikada ne bi priznali, što ostaje u dubinama podsvijesti. Da, kada se spuštamo u ovu

ljudsku bit, doista padamo u ponor. Čovjek može stvarno spoznati samog sebe iskusiivši tajne duhovne egzistencije, upoznavajući se s velikim zakonima ove duhovne egzistencije. Jer ljudska bića su složena, a najveća greška je vjerovati da su ljudska bića na neki način jednostavna. Želim reći: sve tajne svijeta su ujedinjene kako bi se stvorilo ljudsko biće. Stvari treba ispravno razumjeti.

Igranje sa samospoznajom ubrzo prestaje kada shvatite nešto o duhovnim tajnama egzistencije. Pretpostavimo da nekako, kroz obuku ili nešto drugo, osoba počinje imati određenu razinu vidovitosti, čak dođe do toga da joj se pojavljuju prekrasne strukture, koje može fiksirati, tako da ljudi dolaze i budu oduševljeni vezom između te osobe i duhovnog svijeta. To je nedvojbeno tu, veza, ali tu vezu treba vidjeti u njenoj istini, morate vidjeti što ona stvarno može biti. Vidite, ono što imamo kao fizičko tijelo temelji se na eterskom tijelu kao njegovom kreatoru, zatim na astralnom tijelu, zatim na onome što zovemo nositelj 'Ja'. To sve djeluje na fizičko tijelo, a svaka viša razina djeluje na nižu razinu. Ako uzmete etersko tijelo i istražite ga vidovito, to je prekrasna struktura boja koje teku i svjetlucaju jedna u drugu. Koje su to boje koje preplavljaju etersko tijelo? Da, to su sile koje grade fizičko tijelo, sile koje ne grade samo organe u njemu, već također djeluju na ono što ti organi rade tijekom života. Ali ljudski organi imaju sasvim različitu svrhu. Uzmimo dva takva organa kao što su crijeva i mozak. Vanjska anatomija ispituje tkiva i sve što je ekvivalentno. Ali to dvoje nisu, potpuno su drugačiji. Ako promatramo mozak, kao fizički organ on je nešto cjelovito; to je zato, jer su u mozgu te poplave boja razrađene. Kada pogledamo etersko tijelo ljudskog mozga, vidimo ga u relativno blijedoj boji, jer su boje iskorištene za izgradnju strukture mozga. Ako pogledamo crijeva, nalazimo svijetle, svjetlucave boje, koje se divno prelijevaju jedna u drugu, jer su crijeva stvarno grublji organi, ne mora se koristiti toliko duhovnog, snage i dalje ostaju u eterskom tijelu, koristi se samo manji dio. Zbog toga je etersko tijelo mozga blijedo, ali etersko tijelo crijeva ima divne, tekuće boje i lijepo je.

Sada zamislite da neko dođe do vidovitosti, kao što sam opisao. Mogu se dogoditi dvije stvari: do vidovitosti može doći jer je etersko tijelo mozga olabavljeno, ali do vidovitosti može doći i zato jer je etersko tijelo crijeva olabavljeno. Kada su vidoviti, ljudi često postanu svjesni vlastitog unutaršnjeg bića. Onaj tko vidovitost izvlači iz eterskog tijela mozga u početku će pred sobom imati prilično blijed svijet; ali onaj tko izvlači iz svojih crijeva može reflektirati predivne preplavljujuće boje vani u eterski svijet. Da bismo bljedoću moždanog eterskog tijela doveli u dodir s preplavljujućim bojama kozmosa, potrebno je prvo privući preplavljujuće boje cijele sfere kozmosa. Da bismo razvili preplavljujuće boje eterskog tijela crijeva, možemo ih zračiti iz sebe i tako se kroz vidovitost može vidjeti divna struktura. Svakako da je to prava vidovita slika, ali kada je se pogleda, što je to? To nije ništa drugo nego vlastiti probavni proces; to je ono što etersko tijelo radi

tijekom probavnog procesa; to se projicira u eterski prostor. Ovo je izuzetno zanimljivo s anatomske točke gledišta, ali mora biti jasno da tek kada dođete do tajni duhovnog svijeta, onda zapravo stvarno dobivate ideju što je to pred nama u duhovnom svijetu. Tek tada dobijete predodžbu da ono što se mora dogoditi u eterskom tijelu kako bi crijeva pravilno funkcionirala, nastaje iz čudesnog preplavljujućeg mora boja u eterskom tijelu. Ako ovo vidite vidovito, to je sigurno vidoviti proces; ali to nije nešto što je povezano s nebeskim misterijama, to nije nešto što nam na bilo koji način donosi velike kozmičke činjenice svijeta, već je nešto što nam skreće pozornost na naše najobičnije, niže 'Ja'.

I upravo kada se vidovito uspinjemo do samospoznaje, otkrivamo da prve divne kreacije koje doživljavamo odražavaju ono naše najniže. I tek tada, kada većim naporom oslobodimo one dijelova eterskog tijela koji su ostali u nama, jer je većina upotrijebljena za srce i mozak, tek tada uspijevamo zračiti ono što je u nama i ostaviti utisak jače primjenjujući sile na vanjski eter. I tada se događa sljedeće: kada projiciramo etersko tijelo fizičkih organa van, guramo ga u kozmos. Kad razvijemo višu vidovitost, također radimo vani, ali radimo vani s onim od nas, što smo izgradili između rođenja i smrti, tako da to priprema ono što će se u nama razviti između smrti i novog rođenja. To upisujemo u prostor i stvaramo učinke u eterskom svijetu. I onda idemo protiv onoga što je formirano ovim učincima, kozmičkim učincima, kozmičkim činjenicama.

To je upravo ono na čemu neprestano radimo. Spis 'Kako steći uvid u više svjetove?' želi to izraziti u najjemenentnijem smislu, da se pravi putovi ne nalaze da bi se pronašla niža bit čovjeka kroz vidovitost koja očarava, već da bi se dokučile tajne svijeta. Uvijek iznova ističe se da je prava vidovitost teška, da djeluje blijedo, i da se samo velikim naporima tih snaga, koje su snage čovjeka između rođenja i smrti, razvije prema pravoj vidovitosti, tako da se mogu razotkriti tajne svijeta. Gdje leže te sile, možete razumjeti ako se okrenete onome što je rečeno u Bečkom ciklusu iz 1914. godine. Tu govorimo o snagama koje ljudi razvijaju između smrti i novog rođenja, o snagama za koje je moguće koristiti samo mucave riječi, jer riječi su oblikovane za fizički svijet, i tek se kroz kombinacije riječi izvlači ono što je potpuno drugačije u duhovnom svijetu nego u fizičkom, osjetilnom svijetu. Ali ljudima je zgodnije duhovni svijet zamišljati kao ništa drugo doli neku vrstu nastavka fizičkog svijeta, samo malo tanji, malo nestalniji. Ljudima bi bilo zgodno u duhovnom svijetu vidjeti likove kako hodaju, baš kao što to rade u fizičkom svijetu; ali im je neugodno što se netko mora naviknuti na novi način razumijevanja stvari ako želi ući u duhovni svijet. Sve ovo ima za cilj pokazati da ne samo da se ljudsko razumijevanje, nego prije svega ljudska volja, opire onome što znanost duha u naše vrijeme mora donijeti u svijet. Možemo doista reći: ne odbacuju je ljudi u širokim krugovima samo

zato jer je ne razumiju, već zato što je ne žele, jer im je u osnovi strašno to da je svijet onakav kako ga znanost duha želi i mora predstaviti.

Osobito su važni koncepti mudrosti i svijesti koje čovjek mora imati ako želi razumjeti iskustvo između smrti i novog rođenja. Uglavnom, ne može se reći da osoba koja je prošla kroz vrata smrti nema svijesti i da se njena svijest prvo mora probuditi. To i nije istina, istina je da ima prejaku svijest kada prođe kroz vrata smrti, da je preplavljena sviješću, da se ne snalazi, da je potpuno ošamućena duhovnom sunčevom svjetlošću svijesti, i da se prvo mora početi orijentirati, kao što sam detaljnije objasnio u upravo spomenutom ciklusu. Ovdje na Zemlji moramo sticati potrebnu mudrost; ali tamo smo sa svih strana okruženi mudročću, pa je moramo prigušiti da bismo je mogli primiti. Dijelove koje smo sveli na ljudsku slabost, oni su koje možemo pogledati. Dakle, prvo moramo pronaći način za prigušenje naše svijesti, dok se ne snađemo. To je nešto što postaje posebno upečatljivo, ako stvarno promatrate pojave. Vidite, onda postupno pokušavate skovati riječi na takav način da pravilno izražavaju te pojave. Nedavno je u Zürichu preminuo jedan dragi član našeg društva. Karma je učinila da, iako sam ga još uvijek želio vidjeti u fizičkom životu, došao sam prekasno i više ga nisam vidio. Ali onda smo nakon nekoliko dana imali kremiranje u Zürichu. Bio sam dužan govoriti na ovom kremiranju i nastojao sam riječima izraziti ono što mi se iznutra predstavljalo kao priroda ovog našeg dragog člana. Pokušao sam to obuhvatiti s nekoliko riječi. Zatim je izvršeno kremiranje. I sada je bilo primjetno da se prvi orijentacijski izlazak iz preplavljujuće svijesti dogodio u trenutku kada je tijelo prešlo u sagorijevanje, kada je plamen, u stvarnosti toplina, zahvatila ovo tijelo. U tom trenutku je ova ranija slika stajala pred dušom pokojnika. Prije, tijekom pogrebnog govora, nije sudjelovala, ali poslije, kad je počelo gorenje, osvrnula se. I baš kao što netko ima prostor ispred sebe u fizičkom životu, umrla osoba stvari vidi u vremenu. Pored umrlog je ono što je prošlo. Pred sobom vidi prizore. Vrijeme doista postaje prostor. Prošlost nije prošlost, ona je tu, u nju se gleda. Potom je pokojnik opet pao u opću omamljenost, a zatim je potrebno dosta vremena prije nego što se dogodi orijentacija. Ali takvi trenuci pripremaju, reklo bi se, svijetle trenutke, koji se potom dalje obrađuju. Zatim slijedi još jedno uranjanje u opću preplavljenost sviješću, dok kasnije ne nastupi potpuna orijentacija.

I stoga treba reći da je to važan koncept, onaj koji razmišlja o mudrosti, svijesti, na drugačiji način nakon smrti nego prije smrti. Nije takav slučaj da se određeni stupanj svijesti mora pojaviti tek nakon smrti, već golema svijest mora biti prigušena do određenog stupnja. Moramo to uzeti u obzir. A onda se moramo uozbiljiti, stvarno uozbiljiti, sa spoznajom da kada je istina u pitanju, stvari su često upravo suprotne od onoga kako izgledaju izvana. To sam već nekoliko puta ilustrirao primjerom. Osoba hoda po rubu potoka, padne u potok i utopi se. Krećemo za njim i nalazimo ga utopljenog, a na

mjestu gdje je pao u potok nalazimo kamen. Tada s pravom zaključujemo da je osoba preko kamena pala u potok i pritom se utopila. Ako ne učinimo ništa drugo, ostati ćemo pri tom uvjerenju. Ovdje, međutim, činjenična logika može biti pogrešna u odnosu na fizičke činjenice. Tijekom autopsije možemo doći do zaključka da je osoba pogođena udarcem i da je zbog toga pala u vodu, pa su uzrok i posljedica obrnuti. Mislili smo da je čovjek mrtav jer je pao u vodu; u stvarnosti je pao u vodu jer je bio mrtav. Logika je bila pogrešna u odnosu na vanjske činjenice. Stoga se često sukobljavamo s logikom vanjske mase.

Uzmimo slučaj koji smo jesenas doživjeli u Dornachu, na našu žalost. Sin člana lokalnog ogranka koji se nastanio u Dornachu, sedmogodišnji sin, nestao je jedne večeri. I nakon što je postalo jasno da bi dijete moglo ležati ispod srušenih kolica za namještaj, kolica su usred noći morala biti podignuta i mali Theo Faiß izvučen je ispod kolica, mrtav. Što se dogodilo? Na ovom području nema drugih kočija za selidbu, uopće nema kočija za selidbu. To je izuzetan slučaj da kočija vozi. Ni prije ni poslije dugo nije vozila. A mali Theo je uvijek ovamo dolazio petnaestak minuta ranije. Te večeri morali su ga čekati četvrt sata. Mogao je proći desnom stranom dok je hodao lijevom stranom, ali je išao drugačijim putem od uobičajenog. Sve se tako poklopilo da se u tren oka dogodilo to da je dječak jednostavno došao pod kočiju. Ako netko duhovno ispita slučaj u njegovom karmičkom kontekstu, tada je dječakova duša naručila ovu kočiju kako bi on pronašao smrt u ovom trenutku vremena; sve je tako postavljeno, fizički događaj je posljedica duhovnih veza. Tada se činjenice pokazuju u sasvim drugom svijetlu, ali tada shvaćate i vezu između onoga što se dogodilo i što se događa nakon smrti. Mali Theo imao je etersko tijelo koje bi u normalnom životu mogao imati još sedamdeset, osamdeset godina ili čak i duže. Ništa od toga nije izgubljeno, ostaje tu. Etersko tijelo djeteta koje je umrlo u dobi od sedam godina još uvijek, unutar sebe, ima snage koje bi se koristile u životu; one su prisutne u duhovnom svijetu. I to je također vidljivo onima koji imaju veze s eterskom austom naše zgrade; jer tamo je etersko tijelo malog dječaka od njegove smrti; tamo su moći, snažne duhovne moći ovog pametnog, slatkog, dobro odgojenog dječaka. To su pomoćne i pomagajuće snage onoga što je povezano s austom zgrade u Dornachu.

Tako su povezani duhovni i fizički učinci. Nisu prošla vremena kada smo u fizičkim događajima trebali gledati na duhovne svjetove; ta vremena su još tu. Neke stvari počinjemo shvaćati kroz našu znanost duha. Ali ima puno toga za što su nam potrebne pomoćne snage, od onih koji napuštaju fizički život s neiskorištenim eterskim snagama. Razmislite o tisućama i tisućama koji danas prolaze kroz vrata smrti na poljima ozbiljnih suvremenih događaja, prolaze s neiskorištenim eterskim tijelima. Sve su to duhovne snage koje bi mogle dugo djelovati da su ljudi o kojima je riječ ostali u fizičkom svijetu. Fizika već danas priznaje da se snaga ne gubi. U

najeminentnijem smislu, ovaj zakon očuvanja snage postoji u duhovnom svijetu. Snage koje etersko tijelo ima da održava život između rođenja i smrti do osamdesete ili devedesete godine života ne gube se kad netko rano prođe kroz vrata smrti. Snage su tu. Osim onoga što kroz 'Ja' i astralno tijelo ulazi u duhovni svijet i ima vrijednost za individualnost, etersko tijelo ima opću vrijednost za ono što prelazi u opću auru zemaljske evolucije ljudi. Dakle, možemo gledati svježa, puna snage, neiskorištena eterska tijela koja iz duhovnih svjetova djeluju dolje u vremenima koja dolaze.

Kao što danas često vidimo da se umrli bore uz žive, tako s druge strane, vidimo etersko polje, elementarni svijet, prožet silama, jakim ljudskim silama, onima koje se stječu velikim povjerenjem u ljudske ideale, koje za sobom ostavljaju ljudi koji su tim uvjerenjem prošli kroz vrata smrti. Oni koji će kasnije živjeti morati će gledati na ove svježe eterske snage koje će nastaviti imati utjecaj. Ove eterske snage, koje su rano umrle, sigurno zahtijevaju da nisu uzalud prešle u duhovni svijet i da odande gledaju dolje. Zahtijevati će da svojim djelom doprinesu redizajnu duhovnog zemaljskog svijeta, onome što se traži od čovječanstva. Oni su tu poput upozorenja, ova eterska tijela, upozorenja, koja govore: otišli smo u duhovni svijet da bi odavde mogle teći snage, koje mogu ući u vaša srca i duše, s kojima možete raditi za napredak zemaljskog razvoja u duhovno-znanstvenom smislu. - Interakcija fizičkog i duhovnog, moramo je shvatiti, ne na nebulozan, mutan način, već kao konkretnu duhovnu vezu između ljudi koji žive u fizičkom tijelu ovdje na Zemlji i duša koje su otišle gore u duhovni svijet. Zajedništvo će postojati kada shvatimo činjenice i ispravno se ispunimo onim što znanost duha može dati. Da, uistinu, uvid u povezanost duhovnog i fizičkog, može nas i u ozbiljnosti našeg vremena postaviti na pravi način, i učiniti da u potpunosti osjetimo kako se ovo što se događa može opravdati samo u budućnosti ako se uzme kao povod za veliku, značajnu ljudsku borbu i rad na fizičkom planu. Ono što smo jučer naglasili mora se ispuniti, iz ispravnog razumijevanja veze između duhovnog i fizičkog svijeta; mora se obistiniti ono što leži u riječima:

Iz hrabrosti boraca,
 Iz krvi ubijanja,
 Iz tuge napuštenih,
 Iz požrtvovnih djela ljudi
 Narasti će duhovni plod -
 Duše duha svjesne, usmjerite
 Svoj um u duhovnu oblast.

Predavanje 4

22. studenog 1915. Stuttgart

Zbog velikih događaja vremena, mnoge duše koje su povezale svoje težnje s našima već su prošle kroz vrata smrti. Kao što sam već ukazao ovdje s ovog mjesta u ovim ratnim vremenima: upravo je iskustvo tih duša potvrdilo da duše koje su iz borbe prošle kroz vrata smrti nastavljaju živjeti s onim što vrijeme od njih zahtijeva. Žive povezani s duhom svoj naroda, nastavljaju borbu duhovnim oružjem. Ali to je, dragi prijatelji, upravo ono za što smo odgovorni, posebno prema ovim dušama: ujediniti naše misli pune ljubavi, naše najdublje impulse koji nas u ljubavi povezuju s njima. Kad završi oluja događaja - u koje su posebno te duše, čak i ako su već prošle kroz vrata smrti, upletene u najboljem smislu riječi - ili kad uopće bude pravo vrijeme, bit će prilika da im pogreb održimo upravo s onim mislima i idejama koje nas moraju nadahnjivati za ove drage pokojnike.

U ovim olujnim vremenima, moć smrti se širila našim redovima. Baš danas predali smo zemaljski ovoj naše drage prijateljice Sophie Stünde elementima Zemlje. Brojne duše iz ovoga grada osjećat će se duboko povezanima s tom, jednom od najvjernijih suradnica u našim redovima. Kad budemo mogao govoriti u Münchenu sljedećih nekoliko dana, bit će to jedna od mojih dužnosti - ali jedna od dužnosti koje obavljam s najvećom ljubavlju - sjetiti se drage Sophie Stünde, unutar naše duhovne struje.

U mnogim aspektima, dragi prijatelji, podsjetili smo se na ono što, sažimajući sve druge zagonetke života, stoji u središtu mnogih zagonetki egzistencije: smrt. Smrt, koja je često tako bolna, ali uvijek zagonetna, posebno za one koji imaju osjećaja za zagonetke života, i koja unutar zemaljske egzistencije nikada neće pronaći svoje razjašnjenje. Svakako da je u najdubljem smislu opravdano kada se spoje dvije ideje koje su svojedobno bile predstavljene temom jednog od javnih predavanja, 'Misterij smrti i zagonetka života'. Jer razmatranje smrti nije, kao što vjeruju mnogi u materijalističkom taboru, samo nešto što je daleko od zemaljskog života, i što zapravo nema nikakve veze sa zemaljskim ljudima. Već pogled na smrt iz dubine egzistencije izvlači i takve spoznaje koje, osobito s pogledom na misterij smrti, život ispunjavaju snagom i čine ga smislenim, čak i ovdje na Zemlji. I zato se ne smije dopustiti da vas svjetonazor spriječi da pristupite toj zagonetki, misteriju smrti, upravo da bi je objasnili, da bi rasvijetlili život.

I tako u ovom vremenu, kada nam je jedne strane smrt toliko blizu našim redovima, posebno u zadnjih godinu dana, toliko blizu, i kada nam se na stotine načina kroz povijesna zbivanja u kojima se nalazimo, ukazuje na to da je misterij smrti utkan u mnoga današnja pitanja svjetonazora.

Približavajući se otajstvu smrti, smrt možemo promatrati tamo gdje je ona, da tako kažem, potpuno integrirana u neposredni život. Sama umrla osoba oprašta se od ovog osjetilnog života, i ulazi u novu sferu. Ali ostaje prisutna u boli onih koje je napustila; ostaje prisutna u mislima koje žive u onima čije su misli, senzacije i osjećaje umrli stimulirali sve dok su bili među živima. I nije to samo lijep običaj, proizašao iz najdubljih ljudskih potreba, priređivati pogrebne ceremonije za umrle općenito, gdje god ljudsko srce nije hladno i suho. Zadržalo se i u našem vremenu, svetkovine umrlih, Dušni dan kod katolika, svetkovine umrlih protestantske vjeroispovijesti, više ili manje ističu se pojedinačne pogrebne svetkovine. Tko nema osjećaj prisustvujući pogrebnoj ceremoniji da materijalističko vrijeme uzima svoj danak u duhovnom životu? Čak i ako je materijalizam već izjeo duše do te mjere da to čine samo nesvjesno, materijalističke duše također će zazirati od pristupa bilo čemu što je povezano s uobičajenim sjećanjem na umrle, osim ako su produbili dušu i produbili srce. Umrli ostaju živjeti u onome što oni koji još žive mogu osjetiti, osjećati i misliti umjesto njih. I tako, ako gledamo smrt u užem smislu, na smrt možemo gledati usred života.

Znate iz općih razmatranja koja smo radili tijekom godina da nikada ne smijemo reći: ovdje stoji fizički, osjetilni svijet, a odvojen od njega stoji duhovni svijet. - Fizički osjetilni svijet seže gore u duhovni svijet, a duhovni svijet seže dolje u fizički osjetilni svijet. Pa čak i ako čovjekova vanjska osjetila vide samo fizički, osjetilni svijet, baš kao što se u grubljem smislu širi zrak, i duh se širi posvuda, i ispunjava sve od čega čovjek u fizičkom životu vidi samo ono fizičko. A oni koji su prošli kroz vrata smrti, koji su u duhovnom svijetu, svojim impulsima i moćima dopiru do našeg osjetilnog svijeta. Stoga možemo reći: iako veza koja povezuje one koji žive u fizičkom tijelu s umrlima koji žive u duhu leži iza praga normalne svijesti, ta veza je ipak stvarna. A oni koji dublje ulaze u znanost duha, moraju biti svjesni mnogih zagonetki koje moraju biti riješene da bi se razumio život, pri čemu se ne treba razumjeti s teoretskog stajališta, već sa stajališta samog života, sa stajališta života koji nije samo mišljenje, već cjelokupna duša s njenim sadržajem i u cijelom njenom opsegu.

Pokušajmo promisliti što iz običnog života možemo razumjeti u odnosu na smrt. Umrli nas napušta. Ono što se izvana mijenja jest to da ga naše oči više ne vide, da se više ne možemo s njim rukovati, naše riječi više ne idu k njemu, njegove do nas. Ono što se izlilo u naša srca kao toplina iz njegovih emocionalnih struja, u osjetilnom svijetu više ne teče k nama. Tijekom vremena u kojem smo mogli živjeti s njim uvijek nam je utiskivao sliku koju smo mogli o njemu imati uz pomoć njegova osjetilnog tijela, uz pomoć onoga u što se odjenuo u fizičkom svijetu. Promjena koja se dogodila je da sada, kada je duša kojoj smo bili bliski prošla kroz vrata smrti, sada više nemamo pomoć za vezu s tom dušom, što je bio uzrok da se slika te osobe stvara u nama uz pomoć osjetilnih impulsa koji izviru iz nje sa svime što ona budi u

smislu senzacija, osjećaja, impulsa volje, sposobnosti ljubavi, simpatije i antipatije. Ono što nastavlja živjeti u nama od ove točke u vremenu, kada je duša prošla kroz vrata smrti, slika je koja sada mora biti u nama samima, koja u nas prodire iznutra. Ako želimo podići ovu sliku iz imaginacije, jer ona živi u našem eterskom tijelu, ali posebno u astralnom tijelu i u 'Ja' - koje međutim, za nas u normalnoj svijesti ostaje nesvjesno - ako želimo podići ovu sliku do svijesti fizičke egzistencije, onda je moramo izvući iznutra. Moramo izliti ono što smo zadržali u sebi iz našeg odnosa s umrlim u dubini duše, to jest iz 'Ja' i astralnog tijela, u dijelove našeg bića koji generiraju našu svijest i predodžbe: u etersko i fizičko tijelo.

Dok je duša koja je prošla kroz vrata smrti još bila s nama, ona je još uvijek davala sliku; slika nas je obasjavala izvana, sve što smo trebali učiniti bilo je susresti sliku, ono što nam je duša trebala dati. Kad nas umrla osoba napusti, ovisimo o ulijevanju onoga što smo od nje sačuvali u naš vanjski ovoj, kako bi se koncept, ideja, slika, pojavili pred našom dušom. Više nemamo potporu - kao kod sjećanja na poznanika koji još živi na Zemlji - pomisao da to nije jedino sjećanje, da ga možemo vidjeti i izvana. Ovo je velika prekretnica za nas, da ćemo se od sada, sve dok sami ne prođemo kroz vrata smrti, morati oslanjati na sjećanje.

Ovo sjećanje na nesvjesne sile u nama nikada se ne može ugaziti u dubokim članovima duše, u 'Ja' i astralnom tijelu. A kada navečer legnemo spavati, kada dojmovi fizičkog vanjskog svijeta nestanu iz naše uobičajene dnevne svijesti, kada nestanu sve misli koje možemo imati od buđenja dok ne zaspemo, tada izranjaju imaginacije, svjetlosne slike onih osobnosti s kojima smo bili povezani i koje su kroz vrata smrti otišli od nas, u našem 'Ja' i u astralnom tijelu. U dijelu našeg bića koje u nama živi od trenutka kada zaspemo do trenutka kada se probudimo, umrli žive s nama, kao što oni koji žive na Zemlji, žive s nama od trenutka kada se probudimo do trenutka kada zaspemo. Svoju budnu dnevnu svijest dugujemo činjenici da smo prošli kroz četiri stupnja naše zemaljske evolucije s našim fizičkim tijelom, koje nam, zajedno s eterskim tijelom, daje dnevnu svijest. A noćna svijest nam izmiče jer se naše 'Ja' uselilo u nas tek tijekom zemaljske evolucije, a astralno tijelo tek nakon mjesečeve egzistencije. Ono što možemo doživjeti kada uskrisimo svoje umrle u 'Ja' i astralnom tijelu, doživjet ćemo tek u kasnijim epohama naše zemaljske evolucije, kao što sada doživljavamo život na Zemlji, to jest u normalnoj, budnoj svijesti. 'Ja' je najmlađi član, mora se izboriti do svijesti koja može biti jednako budna svijest kao i trenutna dnevna svijest, što se postiže i što uzrokuje činjenica da je naše 'Ja' i astralno tijelo povezano s fizičkim i eterskim tijelom. Fizičko tijelo je prošlo kroz četiri stupnja zemaljske evolucije, etersko tijelo je prošlo kroz tri stupnja, ali astralno tijelo je prošlo samo kroz dva stupnja, a 'Ja' je prošlo samo jedan stupanj.

Tada oni koji su postali duhovi, koji su postali bestjelesne duše, počivaju u elementu u kojem i sami boravimo dok spavamo. Ali u našu svakodnevnu svijest možemo ih unijeti samo iz sjećanja. Jedna je sila koja uzrokuje da duhovni impuls živi u nama, a druga je sila koja uzrokuje da takav duhovni impuls u nama postane svjestan. Dojmovi na naša osjetila nastaju jer mogu dotjecati izvana u naše fizičko tijelo i etersko tijelo. Ali za ono što može biti samo u 'Ja' i astralnom tijelu, naš trenutni normalni razvoj nema još dovoljno snage da to gurne i pritisne u etersko tijelo i fizičko tijelo na takav način da nam postane predodžba. Ali ipak, postoji veza duboko duhovne prirode. Jer upravo smo u najsuptilnijim dijelovima našeg bića neraskidivo povezani s takozvanim umrlima. Za tu vezu vanjska smrt ne predstavlja nikakav prekid, gotovo nikakvu preobrazbu. U tim delikatnim članovima, u 'Ja' i astralnom tijelu, umrli žive kao i živi, oni koji su otrgnuti iz naših redova da bi postali duhovna bića.

Gledamo na njih pomoću znanja koje smo mogli steći tijekom života. Ovdje se često naglašava koliko je potpuno drugačiji odnos bića općenito, uključujući i čovjeka, prema okolini, ako to biće nema fizičko tijelo ili etersko tijelo, kao što to imamo mi u fizičkom svijetu. Kada osoba koja je prošla kroz vrata inicijacije napusti fizičko i etersko tijelo iz svoje spoznaje, tada živi u duhovnom okruženju; živi u njemu kao što umrli žive u njemu. Često sam morao naglašavati koliko je potpuno drugačiji odnos prema duhovnom svijetu kojemu sam opažatelj pripada, kada je on bestjelesno ljudsko biće ili biće hijerarhija ili biće elementarnog svijeta. Moramo naglasiti da mi sami moramo drugačije birati riječi kojima se želi pokazati kakav je odnos duhovnog bića prema okolini u usporedbi s odnosom bića utjelovljenog u fizičkom tijelu prema okolini.

Ovdje u fizičkom svijetu, stvari i entiteti vanjskog svijeta ostavljaju dojam na nas. Mi stojimo tamo, entiteti stoje izvan nas. Ono što oni zrače prolazi kroz naša osjetila u našu dušu. I kažemo, imajući svijest o tome: stojimo ovdje zatvoreni unutar granica tijela. Pred sobom imamo druga bića; mi ih opažamo. - Kada ulazimo u duhovni svijet, moramo drugačije birati riječi: nas kao duhovna bića, percipiraju druga duhovna bića. Percipiramo životinje u onoj mjeri u kojoj su one osjetilna tjelesnost, percipiramo biljke, percipiramo ljude. Sada, dok ulazimo u duhovni svijet, opažaju nas bića kao Angeli, Archangeli, Archai, i tako dalje. I dok ovdje kažemo: vidimo biljke, životinje, ljude - kada uđemo u duhovni svijet moramo reći: doživljavamo nešto u sebi, a to iskustvo znači da duhovni pogled drugog bića pada na nas. Primijećeni smo. - Ova primijećenost, ovo biće koje nas promatra ono je što razlikuje naš život u duhovnom svijetu od života u fizičkom svijetu.

Riječi se moraju transformirati kada se govori u pravom smislu, jer je u duhovnom svijetu sve drugačije. I da se slikovito izrazim, a opet više nego slikovito: kada biće iz duhovnog svijeta dođe u osjetilno utjelovljenje, tada

mora biti spremno na činjenicu da će postupno morati naučiti - dijete to uči - gledati prema van kroz fizička osjetila, primiti svijet izvana, postati 'Ja' koje prima svijet izvana. Kad iz osjetilnog svijeta kroz vrata smrti ili na neki drugi način, biće uđe u duhovni svijet, mora se naviknuti sebi reći: ti si 'Ja', ali 'Ja' koje ne živi izolirano u svijetu, koje doživljava uvijek nešto iznutra, kao što doživljava i slike sjećanja koje izviru iz podzemlja duše. Ali sada znate: ono što se pojavljuje su predodžbe, misli i osjećaji drugih bića, koja žive s vama u duhovnom svijetu koja su ušla u vas. - Kao što dojmovi koje dobivamo iz svijeta osjetila i od osjetilnih bića ulaze u nas izvana, tako se u nama pojavljuju predodžbe i senzacije bića koja su u duhovnom svijetu. Ali mi znamo da su te predodžbe i senzacije koje se u nama javljaju, da su to dodiri duhovnih bića koja su s nama. Eto nas u duhovnom svijetu, u nama se rađa predodžba, predodžba o biću koje moramo voljeti, biću koje nam daje poticaj da ovo ili ono ostvarimo u duhovnom svijetu. Odakle ta predodžba, kako nastaje u nama, kao sjećanja ovdje na Zemlji? To dolazi od: prišlo nam je drugo biće, biće iz duhovnog svijeta. Ne opažamo to izvan nas, znamo da je tu jer u nas šalje ono što živi u njemu. Postoji predodžba o nama, opaženi smo, tako treba reći o životu u duhovnom svijetu. Kao rezultat toga, iskustvo u duhovnom svijetu ne postaje apstraktnije, maglovitije, nego postaje još više živo. Ono što doživljavamo u duhovnom svijetu postaje onoliko živo koliko ono što imamo u našem neposrednom okruženju u fizičkom svijetu može biti živo. Dakle, moramo se upoznati sa potpuno drugačijim suživotom s bićima koja su u duhovnom svijetu.

I sada s ove točke gledišta pogledajmo na umrle koji su prošli kroz vrata smrti. Ulaze u svijet za koji moraju reći: sve više upoznajem kako me percipiraju, kako ljudi bez tijela, bića iz hijerarhije anđela, arhandela, šalju svoje predodžbe, senzacije i osjećaje u mene. Sva ta bića žive u meni. - I gledamo gore u takvog umrlog i slutimo: baš kao što nam se ovdje u svijetu osjetila pojavljuje osoba i kroz njenu kožu osjećamo krv, u njenom izrazu osjećamo rad njenih živaca, tako i gledajući duhovno, bestjelesno ljudsko biće osjećamo kako misli, osjećaji, Angeloi-a, Archangeloi-a, Archai-a djeluju na njega kroz ono što doživljavamo.

Ovdje u fizičkom svijetu susrećemo fizičko ljudsko biće. Tijekom svog razvoja oplemenio je životinjsko, biljno i mineralno biće. Ali ovo životinjsko, biljno i mineralno biće ipak se javlja u njemu. Kada se s osobom susrećemo ovdje u fizičkoj egzistenciji: duboko skriveni u njemu i sjajeći kroz njeno tijelo su njena duša i duh. Ali ono što zrači svoje impulse u naše oči, ono što djeluje na nas u svijetu osjetila, prožeto je životinjskom prirodom, dotjerano do ljudskosti; animalnost se u čovjeku javlja oplemenjena, ali ipak animalnost. Biljni svijet i svijet minerala također se očituju u ljudima. Znamo: carstva prirode u ljudima žive na višoj razini. I da carstvo minerala ne živi u ljudima, ljudsko biće nikada ne bi mogli stvarno susresti na mjestu gdje susrećemo ljude u fizičkom carstvu, jer samo kroz minerale koje u sebi

sadrže ostavljaju na nas dojam. Ako smo, kao duh, suočeni s duhovnim bićem, gledamo - baš kao što ovdje gledamo animalnost u fizičkoj osobi - u duhovnom svijetu gledamo ono što anđeli dopuštaju da teče u njega, u ovo duhovno biće u smislu osjećaja, misli. Ono što Angeloi doživljava spušta se organizirano do ljudskog tijela. Baš kao što je životinjska priroda u čovjeku visoko organizirana, tako je i ono što se mreška u duševnom životu čovjeka kroz anđela. I kao što je biljno carstvo u čovjeku visoko organizirano, tako je i ono što arhanđeli dopuštaju da teče u njega u duhovnom obliku. I baš kao što carstvo minerala u osjetilnom ljudskom biću sjaji u nama i osjetilno ljudsko biće postaje uočljivo, tako i ono s čim se suočavamo kao duhovni ljudi u duhovnom svijetu je samostalna imaginacija, jer arhaji ulijevaju u ljudsko biće moći oblikovanja, formativne, kreativne moći. Baš kao što tri carstva prirode ovdje jačaju fizičkog čovjeka, anđeli, arhanđeli i arhaji, jačaju čovjekov duh u duhovnom svijetu.

Kada ljudsko biće prođe kroz vrata smrti, ono je - s iznimkom prvog puta - povezano sa svojim astralnim tijelom i svojim 'Ja' dugi vremenski period. Ali način na koji je čovjek u duhovnom svijetu sačuvanim 'Ja' i astralnim tijelom od Zemlje, u početku postaje dostupan Duhovima oblika i onim duhovima za koje znamo da pripadaju hijerarhiji arhaja. Baš kao što mineralno carstvo ljude ovdje čini vidljivima i opipljivima, carstvo arhaja i Duhovi oblika ljude čine čvrsto zatvorenim bićem u duhovnom svijetu. I kao što se biljna tvar više ne vidi, samo se nazire u čovjeku u fizičkom svijetu, tako se i ono što hijerarhije dopuštaju da teče u njega nazire u čvrsto zatvorenom obliku čovjeka u duhovnom svijetu. Kao što nam se životinjsko u čovjeku ovdje više ne pojavljuje kao životinja, i tek duhovna znanost skreće pažnju na to koliko životinjsko ima udjela u čovjeku, tako se u duhovnom svijetu ne prepoznaje donekle skriveni utjecaj anđela, koji je još uvijek jak sve dok ljudsko biće nije odustalo od eterskog tijela. Skriveni dio anđela ostaje, ali je manje izražen, kada se gleda duhovni oblik čovjeka u duhovnom svijetu. Tako se zapravo susrećemo s umrlom osobom neko vrijeme nakon smrti imamo odnos s njom da možemo reći: to je on; ali ono što čini čvrsto zatvoreno biće je način na koji Duhovi oblika djeluju unutar njega. A ono što se kod njega još snažno naslućuje jesu Duhovi osobnosti. - Umrli nam se tada takoreći pojavljuje odozgo, strukturiran hijerarhijski, kao što nam se ovdje pojavljuje fizički, strukturiran mineralnim svijetom.

Ako nas je ljudska duša napustila jer je prošla kroz vrata smrti, tada sliku sjećanja zadržavamo u okviru svoje fizičke svijesti. Sve što nam je o mrtvima vrijedno čuvamo u sebi. To je drugačije sjećanje od sjećanja koje inače imamo u vanjskom životu. Promislite samo kakva su naša druga sjećanja. Što su ona? Ona su misli o nečemu čega više nema, upravo su zato sjećanja. Ono čega se sjećamo nije tu, ne događa se u trenutku kada se sjećamo. Sadržaj naših predodžbi sjećanja nije tu, sada se ne zbiva. Kada se sjetimo bića duše koja je bila povezana s nama i koja je prošla kroz vrata smrti, tada

imamo misao o ovoj umrloj osobi; ali on, sam umrli, tu je, tu je u neposrednoj blizini, stvarno je biće duhovnog svijeta. Mi nemamo samo predodžbu sjećanja, imamo predodžbu u duši, koja je također predodžba sjećanja, ali koja odgovara stvarnom duhovnom biću. U nama živi predodžba, umrli žive vani u duhovnom svijetu. Biće je tu, i predodžba je tu. Pa, kad s poštovanjem gledamo na umrle, kada predanim mislima u sebi činimo prisutnim ono što je umrla osoba bila za nas, u našoj budnoj svijesti javlja se imaginacija, javlja se slika umrle osobe. Ona je tu. Što to znači? To znači: postoji u živom, aktivnom procesu u našem fizičkom i eterskom tijelu.

U našim fizičkim i eterskim tijelima predočavamo i u mislima kombiniramo ono što je u fizičkom svijetu, kada nismo posvećeni uspomeni na naše drage pokojnike. Ako u sebi evociramo sliku, misaonu ili osjećajnu sliku ili imamo senzaciju druge osobe, tada u neposrednoj prisutnosti te slike živi biće, kroz koje gledaju anđeli i arhanđeli, spajajući u njemu svoje predodžbe. Razmotrite, ako svoje misli i osjećaje usmjerimo na drage umrle osobe, postoji više toga, puno više nego što postoji u normalnom suživotu u smislu odnosa između duhovnog i osjetilnog svijeta. Tamo postoji nešto što, mogu reći, ne bi moglo biti tu. I pred duhovnim se istraživačem pojavljuje pitanje: što za umrle znači činjenica da živimo u svijetu koji su oni napustili, u carstvu čiju su ljusku napustili, što znači činjenica koju unosimo u svoju budnu svijest, odnosno svoje fizičko i etersko tijelo, koja nas s njima povezuje? To se pitanje pojavljuje duhovnom istraživaču, pitanje koje izgleda vrlo intimne prirode, ali koje, kada ga duhovni istraživač riješi, vjerujem da baca mnogo svijetla na misterije života.

Jer ovo pitanje možemo postaviti i na drugi način, sa stajališta neposrednog života, života, koji nije uvijek tu, ali ga ljudi još uvijek traže na način kako sam ranije naznačio. Postavimo pitanje ovako: što zapravo znači za stvarnost kada na spomendan, na Dušni dan ili neki drugi dan umrlih, duše ljudi koji žive ovdje na Zemlji u svojim tjelesnim ovojima, odu na grobove ili se u mislima sjedine sa svojim umrlima? Što znači kada sami odredimo dane ili sate sjećanja na umrle? Ako im čitamo u svom umu? Što ako učinimo nešto da se s njima sjedinimo, a posebno da oživimo ono što nas s njima trajno povezuje? Sada drugim riječima: što znači kada u svojoj budnoj svijesti probudimo ono što nas povezuje s umrlima? - Tako se i ovo pitanje može pojaviti pred svijeću duhovnog istraživača.

On to mora izraziti kroz nešto drugo, ono što sada proizlazi iz duhovnog istraživanja. Najvažnije činjenice duhovnog svijeta u osnovi se mogu izraziti samo slikovito. Ako želite izraziti stvari duhovnog svijeta morate tražiti usporedbe. Zato što su naše riječi oblikovane za običan život, za fizički svijet, a o duhovnom životu ne možemo tako izravno govoriti riječima fizičkog svijeta, kada želimo izraziti njegove činjenice. Moramo pokušati zaobilazno, putem usporedbe, probuditi u našim dušama takve predodžbe koje nam

predstavljaju stvarnost duhovnog svijeta. I nešto se ovdje u fizičkom svijetu predstavlja duhovnom istraživaču kroz što on može stvoriti predodžbu o onome što se upravo pred nama pojavilo kao pitanje. Ovdje u fizičkom svijetu nalazimo nešto što ne bi moglo postojati bez remećenja vanjskog, prirodnog procesa osjetilnog svijeta, ali bez toga ne mogu ljudi koji se trude živjeti život u njegovoj punini. Što je to što nalazimo ovdje u fizičko osjetilnom svijetu što nije dio tijeka prirodnog procesa, ali čega ne želimo biti lišeni? Pa, kad slikamo ono što postoji i što se odnosi na prirodno, bile to umjetničke slike ili one koje su u novije vrijeme proizvedene vanjskom fotografijom, eto, bića koja pripadaju ovom svijetu koja susrećemo u slikama fizičkog osjetilnog svijeta, nešto je što je pridodano procesu prirode; proces prirode bi također bio moguć bez njih.

Pokušajte doista razmotriti koliko je život obogaćen činjenicom da stvaramo slike onoga što je inače tu u procesu prirode. Koliko čeznemo uz proces prirode, imati i umjetnost. Koliko želimo imati sliku nečega što je doživljeno! Tijek svijeta mogao bi se odvijati i bez toga. Biće ostaje ono što jest, čak i ako nemamo sliku o njemu, ali slika nam je potrebna u određenom smislu. Duhovni se istraživač podsjeća na to kada mora razmotriti što umrli dobivaju od živih, kada ožive sliku u njihovim dušama.

Ono što je duhovni proces koji odgovara prirodnom procesu, na koji umrli, to jest duhovna bića, gledaju, bio bi tu i kad druga sjećanja ne bi oživjela u ljudskim dušama. Ali za umrle, za ta duhovna bića, duhovni proces koji se odvija tada bi bio pust i prazan, kao što bismo i mi osjećali prazninu da imamo oko sebe samo proces prirode i da ništa slikovito nije stavljeno u ljudski život, u proces prirode.

Uistinu, može se povući sljedeća usporedba: ako ste dugo razdvojeni od dragog prijatelja, rado ga se sjećate i ne možete ga vidjeti, a onda vam pošalje sliku, i slika vam je onda draga. To je nešto što srce ispunjava toplinom, nešto što vam je potrebno. Kao što vam slika mora biti draga, tako su i pokojniku drage misli na umrle koje žive u budnoj dnevnoj svijesti ljudi - riječi uzmite u ovom ili u onom smislu - umrli koji odozgo gledaju na svijet, koji inače percipiraju samo kao duhovni proces koji teče, ako koji sada osjećaju isprepletenim s nečim što nisu morali imati, a ipak su imali, kada osjete da je duhovni proces koji se odvija protkan onim što je dospjelo od duša koje su ostale ovdje - pomalo kao slika voljene osobe. Zato možete reći: ako odete na groblje na Mrtvi dan ili Dušni dan i tamo vidite mnogo ljudi koji su ispunjeni slikama svojih dragih umrlih, ako onda pogledate gore u duše onih koji se spominju, onda su to za ove umrle katedrale, umjetnička djela. Tada ono što zasja sa Zemlje obasja svijet ovih umrlih poput veličanstvene katedrale, ili poput slike koja nam je draga i vrijedna, koja predstavlja dragu osobu. Za umrle bi svijet u koji bi vječno trebali gledati bio neplodan i prazan; s njihove točke gledišta, ovaj svijet zemaljski bio bi pust i prazan ako

bi oni pogledali dolje i u dušama onih koji žive ovdje na Zemlji, ne bi našli ono što ne bi moralo biti, a ipak mora biti: misli koje povezuju one koji žive na Zemlji s onima koji žive duhovno, umrlima.

Ovdje nam se predstavlja dojmljiva razlika između života na Zemlji i života u duhu. Da bismo uzvisili zemaljski život, moramo zemaljskom životu dodati ono čega nema, slike onih koji žive na Zemlji. Zemlja lišena svega slikovitog, puka prirodna Zemlja, kako bi pusta, kako prazna bila! Sada se podignimo na stajalište pokojnika. Oni bi opažali duhovni proces koji se odvija, ali on bi za njih bio dosadan i prazan, pust i prazan poput prirodne egzistencije bez slika za djecu Zemlje, kad sjećanja na umrle ne bi bila živa, kad vjerno sjećanje ne bi bilo budno u budnoj svijesti, kad u duhovnom procesu koji se odvija ne bi bilo misli koje su za duhovni svijet kao umjetnička djela, utoliko što su misli lijepe i nisu protkane zemaljskim procesom, već su usmjerene na njih koji više ne žive u zemaljskom procesu. A ono što umjetničko djelo čini umjetničkim djelom, što povećava njegovu ljepotu, nešto je što je povezano s najdubljim ljudskim bićem mnogo manje od onoga što za duhovni svijet znače naše misli o umrlima. Jer u tom smislu u duhovnom svijetu postoji i ljepota, prava, istinska ljepota. Ali ne nastaje izvana u istoj mjeri kao što često ovdje u fizičkom svijetu nastaje u slici izvana. Činjenica da su slike Rafaela, Leonarda i Dürera ljepše od drugih, ovi majstori su mogli učiniti više od drugih majstora. Činjenica da umrla osoba osjeća kako ljepše umjetničko djelo - analogno tome - zrači od Zemlje prema njoj, ovisno o dubini nutrine, svetog osjećaja koji sjećanjem njegujemo za nju. Snaga naših osjećaja za umrle utječe na naš duševni život i produbljuje ga u pogledu na same umrle. Time naša duša postaje sve ljepša i ljepša.

Uzmite ove misli u svoju dušu, dragi prijatelji, i meditativno produbljivanje otkriti će mnoge stvari koje vam mogu dati informacije o povezanosti duhovnog i osjetilnog svijeta, te posebne oblasti u kojoj žive umrli i osjetilnog svijeta u kojem žive ljudi na Zemlji. Nakon ovog prvog poglavlja koje smo danas obradili, razviti ćemo i druga razmatranja koja nas mogu uvesti u širi opseg duhovnog svijeta.

Predavanje 5

23. studenog 1915. Stuttgart

Kada pristupamo misterijima smrti, prije svega treba uvijek imati na umu, kao što je jučer istaknuto, da je za karakterizaciju duhovnih svjetova potrebno promijeniti značenje koje je u našim običnim riječima koje su skrojene prema fizičkom svijetu. Jer umrla osoba, takozvana umrla osoba, ulazi u duhovni svijet, a kao što smo već više puta naznačili, stvari su u duhovnom svijetu bitno drugačije nego u fizičkom svijetu.

Ne samo prema duhovno znanstvenim uvidima, već i u skladu s običnim fizičkim razumom, može se shvatiti da je umrloj osobi pri ulasku u duhovni svijet kroz vrata smrti prva stvar: odvajanje fizičkog tijela od onoga što u njemu predstavlja njegovo ostalo biće unutar ovog fizičkog tijela. To je naravno, vrlo trivijalna istina. Danas, u smislu koji može istražiti znanost duha, želimo sagledati procese koji dolaze u obzir kada se opisuju vrata smrti i daljnje prolaženja puta između smrti i novog rođenja, i osvrnuti se na unutarnja iskustva umrle osobe.

Za osobu koja ostaje u fizičkom životu, ona ima osjećaj da ono što je zatvoreno u ljusci fizičkog tijela napušta osobu, da umrla osoba ulazi u drugi svijet. Percepcija koju umrla osoba inicijalno ima - kao što sam rekao, na temelju onoga što može istražiti znanost duha - je da je zauzvrat napuštena od strane stanovnika Zemlje i također od strane njenog fizičkog tijela, fizičkog tijela koje je služilo kao instrument za njenu percepciju, za mišljenje, osjećanje i sposobnost volje, između rođenja i smrti. Dakle, oni koji su bili oko njega, koji su bili povezani s njim, udaljavaju se od njega: to je njegova prva percepcija. Ova percepcija je u početku povezana s procesima koje smo često opisivali: da sama Zemlja odlazi u određenom smislu, tako da skida fizički pokrov tijela s osobe koja prolazi kroz vrata smrti. Kao da je umrli, da tako kažemo, dobio osjećaj da zaostaje za kretanjem koje zapravo nije primjećivao ovdje na Zemlji, da zaostaje za kretanjem same Zemlje; Zemlja ga napušta a sa Zemljom i sve što ga je na Zemlji okruživalo. I on će sada biti integriran u jedan sasvim drugi svijet, ali svijet kroz koji on sada percipira nešto što mu je prije bilo potpuno skriveno, a također opaža da je i ono što mu je prije bilo dano kao tjelesni ovoj isto tako vezano uz Zemlju i kretanje Zemlje. U određenoj mjeri ima osjećaj - iako je to izraženo prilično nespretno - da više ne može slijediti put kojim ide Zemlja i njezini duhovi; stoga ga ostavljaju. On ostaje u određenom stanju veće smirenosti, integrira se, da tako kažemo, u tiši svijet.

Puno toga za umrle temelji se na toj percepciji napuštenosti, posebno ljušturu fizičkog tijela, svega onoga što su doživjeli od ljudi, što su doživjeli s

ljudima između rođenja i smrti. Posjedovanje ljuske njegovog fizičkog tijela bilo je nešto što je uzimao zdravo za gotovo tijekom svog života na Zemlji. Dakle, ono što on sada doživljava nešto je sasvim novo, a vidjet ćemo koliko su te percepcije različite, ovisno o tome umire li se tzv. prirodnom smrću zbog bolesti ili starosti, ili nasilnom smrću, primjerice takvom smrću kakvom tisuće sada moraju umrijeti.

Ova percepcija napuštenosti od strane onoga što je prirodno bilo vaše vlasništvo, uzrokuje pojavu nečeg potpuno novog u vašem duševnom životu. To znači da se u životu duše pojavljuje nešto što čovjek nije mogao upoznati dok je bio u tijelu. Prvo što se javlja u duševnom životu je, rekao bih, 'obrnuto' osjećanje života. Ovdje na Zemlji imate osjećaj da vam je život dat izvana, da živite kroz životne snage koje su vam dane izvana, na Zemlji. Sada, da tako kažemo, Zemlja odlazi s onim što vam je dala i taj vam odlazak odmah daje osjećaj da snaga života sada izbija iznutra. Prva stvar je dakle, percepcija samog sebe kako oživljavamo. To je prijelaz na određenu aktivnost dok ste prije bili pasivni: oživljavate ono što ste sada. Vi ste unutar sebe. Ono što ste prije nazivali svijetom napustilo vas je. Ono u čemu sada živite, tek kada to potpuno ispunite, u sebi rađa sile oživljavanja, oživljava samog sebe. - I konkretno, nastaje ono što sam često nazivao panoramom života, preplavljajući život u svemu što je čovjek iskusio između rođenja i smrti. Pred dušom se pojavljuju slike ovog života. Takoreći, cijeli posljednji život između rođenja i smrti proizlazi iz točke u kojoj smo sami, poput snažnog sna koji se sam stvara. Ali ovoj slici je potrebna snaga da ne bude san. Bilo bi to poput plutajućeg sna da se ne postiže ova svijest: vlastita ljuska tijela odvaja se od duhovnog i duševnog, koje prima životnu snagu. San oživi. Ono što bi inače bilo samo prolazni, mračni svijet snova oživljava, postaje živi svijet, živa panorama života. Vi sami ste izvor onoga što se čini kao san. Ovo je neposredno iskustvo nakon smrti.

Sve to biva dok je čovjek još jedva svjestan da je izvan svoje dotadašnje svijesti, ali kao da se nešto pokrenulo u njemu, kao iz središta njegovog bića, što se širi i iz čega izvire život, kojemu se dosad pasivno prepuštao. Ono što nismo znali između rođenja i smrti: sada znamo da su misli koje su inače samo mahale gore-dolje poput sna 'Ja' žive. I čovjek sada živi svoj put iz prethodno stranog života i ulazi u vlastiti život. Doživljavate što znači, za ono što je prije bilo vanjski povezano s vama, da to zavlada vašim najdubljim bićem. Ono što dosad nije bio život, nego slika života, zahvaća predodžbe i mišljenje. I dok se snalazite u ovoj predodžbi, postupno se pojavljuje još jedna. To bi se moglo nazvati: živjeti u skladu, kroz tonove panorame života sa kozmosom. - Već sam općenitije opisao te stvari. Ali moramo ih ispitati pomnije kako bismo dublje ušli u tajne svijeta.

Prvo, oživljava najdublji životni san, da tako kažemo, i sam postaje živi svemir, živi kozmos. Tada se ispunjava, takoreći, onim što se može nazvati:

kroz ovaj životni san odjekuje glazba sfera kozmosa. Doživljavate kako je ono što ste bili između rođenja i smrti, kao dio kozmosa, sada apsorbirano u kozmos, kako se integrira u ono što nije zemaljsko. Jer čovjek je kroz zemaljske stvari prošao između rođenja i smrti. I sljedeća stvar je da osjetite kako intimno kozmos prolazi kroz ono čega ste bili dio. Imate osjećaj kao da neko unutarne svijetlo svijetli i obasjava ono što jeste. Ali sve to teče i odzvanja, da tako kažem, u panorami života. Tada se etersko tijelo odvaja - jer se svi ti procesi događaju sve dok je čovjek povezan s eterskim tijelom - događa se ono što se zove odvajanje eterskog tijela.

Sada ono što netko doživljava, ova percepcija panorame života, ovo oblaganje panorame života zvučnim i svijetlećim supstancama kozmosa, slično je integraciji fizičkog tijela u ljudsko biće do kojeg dolazi rođenjem. Kao što se tada ljudska supstanca, koja je dana od Zemlje, ugrađuje u ljudsko duševno biće, tako se nakon prolaska kroz vrata smrti raščlanjuje ono kozmičko, ono najvažnije. Iskustvo koje je opisano je neophodno. A ako se znanstveno duhovno prati život između smrti i novog rođenja, onda se primjećuje koliki značaj ima ovo prvo iskustvo nakon prolaska kroz vrata smrti, za cjelokupan život između smrti i novog rođenja. Ovdje u fizičkom životu na Zemlji - to mora biti jasno, i često sam to naglašavao - imamo svoju 'Ja'-svijest jer živimo u fizičkom tijelu. Izričito naglašavam: 'Ja'-svijest, a ne 'Ja'. Naše 'Ja' nam je dodijeljeno od Duhova oblika, to je nešto drugo. Imamo svoju 'Ja'-svijest jer smo uronjeni u fizičko tijelo. Za tu 'Ja'-svijest u budnom zemaljskom stanju, moramo sebi razjasniti njenu suštinu. Najbolji način razmišljanja o tome je sljedeći: zamislite da se krećete kroz prostor. Isprva ne osjećate ništa; sada nešto udarite. Vanjski svijet vas udara, ali vi postajete svjesni sebe. Postajete svjesni šoka koji vam zadaje vanjski svijet, postajete svjesni vanjskog svijeta, osjećate kako udarate u vanjski svijet.

Zapravo, u fizičkom svijetu imamo svoju 'Ja'-svijest jer posvuda dolazimo u kontakt s vanjskim svijetom. Naravno, ne samo osjetom dodira, nego i kad otvorimo oči nailazim na vanjsko svijetlo; kada zvukovi dopru do naših ušiju, postajemo ih svjesni jer naš sluh susreće zvukove.

Ali također postajemo svjesni sebe tako što svako jutro izađemo iz duhovnog svijeta i uronimo u fizički svijet. Ovo uranjanje u naše fizičko tijelo, odnosno taj sraz našeg 'Ja' i astralnog tijela s eterskim tijelom i fizičkim tijelom, stvara našu 'Ja'-svijest. Otuda, u pravilu, odsutnost 'Ja'-svijesti u svijetu snova: jer za 'Ja'-svijest potreban nam je upravo ovaj sraz s fizičkim tijelom i eterskim tijelom.

Ova kolizija nam je potrebna za jasnu, budnu 'Ja'-svijest. Sada, vanjsko fizičko tijelo osobe koja je prošla kroz vrata smrti je oduzeto. Ona na isti način kao između rođenja i smrti, ne može proizvesti 'Ja'-svijest. Putem između smrti i novog rođenja, morao bi hodati bez svoje svijesti o 'Ja', da ta 'Ja'-svijest sada nije stvorena drugačijim putem. Ovaj drugi put je, da sve što

doživimo u našem eterskom tijelu odmah nakon što smo prošli kroz vrata smrti, to ostaje cijelo vrijeme između smrti i novog rođenja.

I u ovom pogledu, iskustvo u duhovnom svijetu između smrti i novog rođenja suprotno je fizičkom iskustvu ovdje između rođenja i smrti. Ovdje u fizičkom svijetu, nitko se pri normalnoj svijesti ne može sjetiti trenutka svog rođenja; sjećanje dolazi tek kasnije. Osoba se ne sjeća da je rođena; to jest, da tako kažemo, to je na većoj vremenskoj udaljenosti nego što sjećanje može ići unatrag. Ali ono što osoba sada unutarne doživljava s onu stranu smrti ostaje za dušu tijekom cijelog života između smrti i novog rođenja. Iskustvo smrti ostaje, jednako sigurno kao što i iskustvo rođenja kada čovjek ulazi u fizički svijet nestaje. Fizička osoba se u fizičkom svijetu ne osvrće na svoje rođenje; kroz cijelo vrijeme između smrti i novog rođenja, osvrće se na smrt. Ovaj pogled unatrag, ovaj susret s iskustvom smrti, to je ono što rađa 'Ja'-svijest između smrti i novog rođenja, tome to dugujemo.

Pogled na smrt je, ako ništa drugo, nešto strašno samo iz perspektive fizičkog iskustva. Kad se promatra s te strane osjeti se jeza i strava. Ali umrli je vidi s druge strane. I s ove točke gledišta, nema doista ništa strašno u spoznaju da trenutak smrti ostaje, da tako kažem, za cijeli život između smrti i novog rođenja. Jer čak i ako je to i uništenje, gledano s ove fizičke strane života, to je najveličanstvenija stvar, najveće, najljepše, najuzvišenije, što se može vidjeti s druge strane života. To je neprestano svjedočenje o pobjedi duha nad materijom, o samostvaralačkoj životnoj snazi duha. U tom osjećaju kreativne životne snage duha, u duhovnim svjetovima je prisutna 'Ja'-svijest.

U duhovnim svjetovima čovjek ima tu 'Ja'-svijest upravo zato što se stalno iznutra stvara, nikada se ne poziva na postojeće biće, već uvijek stvara sebe, i u tom samostvaranju osvrće se unatrag, da tako kažem, na trenutak kada je nastupila smrt. Tako možemo također razumjeti kako se 'Ja'-svijest, samosvijest, stvara u vremenu između smrti i novog rođenja. Ovo iskustvo u prvom vremenu nakon smrti ima veliki značaj, rođenje 'Ja'-svijesti. I naravno, ovo prvo iskustvo varira ovisno o tome da li osoba, recimo, doživi stariju dob, zatim prolazi kroz vrata smrti na prirodan način, ili možda umire u nježnom djetinjstvu ili na vrhuncu života. A od posebnog značaja s obzirom na razlike u ovom području je otprilike - dakako ne pedantno precizno - trideset pet godina života. Ono što se sada događa na toliko mnogo načina da mladi ljudi u naponu života prolaze kroz vrata smrti: sutra ćemo vidjeti kako do dodatno modificira činjenica da im se smrt približava izvana. Ali ako osoba prođe kroz vrata smrti u mladoj dobi, onda je ova opisana slika sa svojim oživljavajućim procesima drugačija nego ako netko kroz vrata smrti prođe nakon trideset i pete godine.

Može se reći nešto poput ovoga - iako je naravno, teško pronaći prave riječi za ove okolnosti - netko tko umre u mladosti ima osjećaj: pojavljuje se

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

slika snova vašeg života, oživljavate je iz svog središta. Ali dok izlijevate vlastite oživljujuće snage na ovu sliku života, iza te slike života još uvijek postoji nešto poput ostatka svijeta, iz kojeg ste izašli prolazeći kroz rođenje.

Ako dijete umre, životni vijek je izuzetno kratak. Naprimjer, ako umre šestogodišnje dijete, panorama života nema puno sadržaja. Međutim, ova ove panorame, zasjenjujući je straga, pojavljuje se mnogo toga, ono što je doživljeno prije toga u duhovnom svijetu, ili, kako se govorilo njemačkim jezikom - Goethe je upotrijebio taj izraz - 'prije nego se postane mlad'. Prekrasan izraz koji je danas izgubljen. A kada umre dijete koje se još ne sjeća, i koje još nije doseglo točku u kojoj se može sjećati, zapravo nema panoramu života u koju se osjeća izravno uključenim, kao što se osjeća osoba kada kasnije umre; umjesto toga, ono što je imalo oko sebe prije rođenja pojavljuje se kroz cijelu panoramu, samo malo izmijenjeno. Može se reći: ova percepcija određenih ostataka duhovnog svijeta što je netko iskusio prije rođenja, gubi se u retrospektivi nakon smrti kada netko navrší trideset i pet godina.

Nikada se ne treba - to treba unaprijed reći - doći u iskušenje, to izričito naglašavam, prepustiti se nimalo bezazlenoj ideji, što bi to za čovjeka moglo bilo bolje: umrijeti prije trideset pete, ili umrijeti nakon trideset pete godine, i proživjeti ono što ćemo kasnije opisati. Ne treba se baviti ovim mislima, ne treba se njima baviti, već treba razumjeti: kad netko prolazi kroz vrata smrti, treba to, u najstrožem smislu riječi, prepustiti isključivo karmi.

Razumijevanje ovih stvari je važno. Ako netko umre nakon trideset pete godine, tada, naravno, nema mogućnosti vidjeti išta od ostatka duhovnog života koji je prethodio rođenju. To je zamračeno. Ali životna slika se ipak pojavljuje. Ali imate snažan osjećaj da to stvarate iznutra, da je sami vrtite, da tako kažem; ali je oživljena, ova nit. To znači da se umiranje prije trideset pete godine i umiranje nakon trideset pete godine, značajno razlikuju u ovoj perspektivi života. Panorama života osobe koja je umrla prije trideset pete godine, takvog je karaktera da izgleda kao da polako dolazi izvana, kao iz duhovnog svijeta, i gura prema nama samo ono što smo sami doživjeli. Panorama života umrlih nakon trideset pete je takva da se zapravo čini kao nešto praznija, nešto tamnije, a ti u tu tamu donosiš ono što si u životu stekao. Ali to je ne čini manje živopisnom. Unutarnji doživljaj je modificiran tako što je jednom poput približavanja fatamorgane prema kojoj se ide, a drugi put čovjek nosi svoj svijet u svijet kozmosa. Sve to ima veliki značaj za život, vidjet ćemo sutra. Ovaj karmički proces, da nam se naše fizičko tijelo oduzima u određenoj dobi fizičkog života, ima veliki značaj za prirodu života nakon smrti. Ali to je blisko povezano s cijelom našom karmom.

Tada dolazi vrijeme kada imamo osjećaj: sada smo zapravo vani, izvan zemaljskog carstva. - Grubo rečeno, mogli biste reći: čim prođete kroz vrata smrti imate osjećaj da vas ovozemaljsko tijelo napušta. Prijatelji, ljudi s

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

kojima ste bili, napuštaju vas. Iskustva koja su me s njima povezivala nestaju. Neko vrijeme ste sami sa sobom, s onim što ste doživjeli. Naravno, sve što ste doživjeli s ljudima uključeno je u vaš životni san; gledate na to kao na ono što su ljudi urezali, ali tako da proživljavate dane u sebi i oživljavate životni san. Imate dojam da se i Zemlja udaljava od vas, ali i dalje živite u istoj sferi u kojoj je Zemlja, u sferi koja još uvijek pripada Zemlji. - I zapravo doživljavate odvajanje eterskog tijela na takav način da imate osjećaj: sada niste samo izvan Zemlje i njene tvari, nego i izvan onoga što je najneposrednije okruženje Zemlje, izvan svjetla; također ste otišli od onoga što na Zemlji, kao gusta supstancijalnost, čini glazbu sfera nečujnom. Vi ste - to je možda posljednji dojam, koji je vrlo značajan, to je nešto trajno - odviknuti od navike da vanjskom svjetlošću osvjetljavate sebe i svoju okolinu, da tako kažem. - Primjećujete jednu stvar: najgluplju ideju imaju oni koji vjeruju da će, kad bi netko letio od Zemlje do Sunca, neprestano letjeti kroz svjetlost. Trenutno ovu ideju imaju materijalistički fizičari. Vjerovati da Sunce širi svjetlost na način opisan u fizici, da svjetlost putuje svemirom i pada na Zemlju, jedno je od najgorih praznovjerja. To primjećujete nakon smrti jer, znajući da ste slobodni od eterskog tijela, doživljavate da je ono što imamo kao sunčevu svjetlost ovdje u fizičkom životu, samo u područje koje pripada Zemlji. Imate percepciju: sada vam ovo svijetlo više ne smeta. Sada je to unutarne generiranje svijetla, koje se širi odjekujući. Unutarne svijetlo sada može postati aktivno jer vanjsko svijetlo više ne ometa unutarne.

I sada, odvajanjem eterskog tijela, počinje ulazak u taj svijet koji se tako često naziva kamaloka. Želimo ga nazvati svijet duše, jer nakon što se unutarne vitalnost prvi put pojavila, tada doživljavate nešto poput unutarne rezonancije onoga što jeste, budući da ste sada sami sa sobom. A nakon unutarne prosvjetljenja dolazi do onog što izgleda kao unutarne zagrijavanje. Ovdje na Zemlji možete se zagrijati primajući toplinu izvana, i osjećate se ovisni o njoj u svom fizičkom tijelu. I sada dolazi do unutarne zagrijavanja, a to zagrijavanje je takvo da se sada osjeća: vi ste sada u stanju, u elementu u kojem živite, u sebi izazvati osjećaj koji ste također imali prije, ali u obliku: toplina djeluje na vas. - Ovo panoramu života prožima toplinom. To znači da unosite potpuno novi element. Čovjek ima osjećaj da ga etersko tijelo sada napušta. A to je upravo ulazak u svijet koji je u mojoj knjizi 'Teozofija' namjerno nazvan svijetom goruće žudnje, jer toplina koja izvire iznutra je ujedno i želja, teče žudnja koja se sama stvara, osjećaj elementa volje. I u ovo je pomiješano ono što duže vrijeme ostaje s nama: iskustvo svijeta duše, koje sam često opisivao - u te stvari možemo malo po malo ići detaljnije - kao iskustvo života unatrag. Čovjek se kreće od iskustva smrti natrag prema rođenju. I sada s druge strane doživljavate sve što ste doživjeli ovdje u fizičkom životu. Ali to ne doživljavate onako kako ste doživjeli ovdje u fizičkom svijetu, već to doživljavate moralno. Ako ste

nekome, recimo, nanijeli ozljeđu u određenom trenutku između rođenja i smrti, osjetili ste ono što ste učinili, ali ne i patnju koju je osjetila druga osoba. Sada ponovno doživljavate istu stvar, ali ne ljutnju ili antipatiju koju ste iskusili u sebi, već način na koji je to doživjela druga osoba. Čovjek proširuje vlastito iskustvo, ako se tako mogu izraziti, o učincima svojih postupaka koji su se dogodili između rođenja i smrti. Uranjate u učinke svojih djela.

Ovo je, da tako kažemo, osnova života između smrti i novog rođenja, da tijekom svog iskustva u svijetu duša postupno prelazite u to što ste postigli između rođenja i smrti, da postupno uranjate u to. Doista, kao što se ovdje od djetinjstva uživljavamo u ono prirodno, učimo opažati prirodu, razumjeti prirodu, tako se i nakon smrti živi u učincima vlastitih djela, u učinku vlastitih misli i riječi; ukratko u svijetu učinaka; izlijevamo se u svijet učinaka. Zasiurno, iz ovog podzemlja postupno izlaze duhovna bića: bića viših hijerarhija, bića elementarnog svijeta. Baš kao što ovdje ne doživljavamo samo prirodu, već se na tlu prirode pojavljuju životinje, biljke i minerali, tako se i unutar ovog proživljavanja, gdje živimo s učincima naših djela - jer je to zapravo temelj našeg svijeta - u duhovnom svijetu pojavljuju duhovna bića. Tada također i među duhovnim entitetima elementarnih carstava i viših hijerarhija, susrećemo duše koje su već prije umrle i nalaze se u duhovnom svijetu, ili duše koje su još uvijek utjelovljene u fizičkom tijelu, s kojima smo ovdje imali vezu. Sve to čini temelj zagrobnog života, to rastakanje u svijetu vlastitih djela.

I na određeni način može se uočiti da postoji razlika, između opažanja duše koja je još na Zemlji i duše koja je već prošla kroz vrata smrti. Umrle osoba prirodno zna da li ima posla s jednom ili drugom dušom. Ako se radi o duši koja je još u zemaljskom tijelu, onda umrle osoba ima osjećaj da joj ta duša dopire više kao od izvana, kao da se stvara slika, imaginacija. S dušom koja je već bestjelesna iskustvo je mnogo aktivnije. Imate osjećaj da vam ta duša prilazi, ali da toj duši morate stvoriti sliku. Umrle osoba prilazi vam sa svojom esencijom, morate sami oblikovati njenu sliku; ona koja je još živa donosi tu svoju sliku, kad se pogleda odozgo.

I sada, na određeni način, s moralnim naglaskom, doživljavamo ono što možemo nazvati svojim djelima, odnosno učinke onoga što smo činili, mislili i htjeli. Uronite u to, živite u tome. I uronite na vrlo specifičan način, naime na takav način da imate iskustvo, naprimjer: povrijedili ste nekoga, sada doživljavate ono što je drugi doživio kroz povredu! - To je zapravo vaše vlastito iskustvo, ono što je druga osoba iskusila ovdje u fizičkom svijetu. To je ono kroz što prolazite. I dok kroz prolazite, u vama se pojavljuje snaga, kao kroz unutarnju, elementarnu nužnost: to moraš nadoknaditi, to moraš nadoknaditi! - Stvarno je tako da možete koristiti analogiju: komarac leti prema vama, vi zatvarate oči. Imate određeni dojam i aktivni ste. - Nakon

smrti doživljavate to što je uzrokovalo nešto što ste učinili; u vama se stvara snaga da nadoknadite ono što je druga osoba pretrpjela, kao posljedicu ozljede. To znači da proživljavajući ovo, doživljavajući to unatrag u zemlju duše, dobivate snagu da to riješite u osobi koja je to pretrpjela od vaših ruku. To stvara želju da s njim budete u zemaljskom životu kako bi se iskupili za ono što je učinjeno. Tijekom ovog ponovnog proživljavanja generiraju se sile karme, koje uravnotežuju karmu. To uzimate gore.

Dakle, već u ovim prvim godinama ili desetljećima nakon prolaska kroz vrata smrti, javlja se iskustvo karme. I kao što je istina da u svakoj klici postoji rastuća sila, koja tek kasnije daje plod u cvatu, također je istina da sada, u vremenu nakon prolaska kroz vrata smrti, u umrlima postoji sila kao ukorijenjena sila, koja potom ostaje za cijeli život između smrti i novog rođenja, i koja se proživljava u novom zemaljskom životu ili kasnijim zemaljskim životima kao kozmička kompenzacija za ono što je netko počinio. Tako se stvara volja, koja onda postaje nesvjesna volja i karma.

A sada možemo pobliže pogledati što je važno za razumijevanje ove slike života između smrti i novog rođenja. To možete vidjeti ako još jednom pogledate interakciju između uvjeta zemaljskog života ovdje, koji su nam dobro poznati u njihovom vanjskom izgledu i o kojima smo napravili mnoga razmatranja, promatrajući interakciju između budnog dnevnog života i noćnog spavanja.

Danas želimo još jednom pogledati s određene točke ovu budnost i spavanje. Iz vanjske perspektive, spavanje se sastoji od toga da su naše 'Ja' i astralno tijelo izvan fizičkog i eterskog tijela. Život u spavanju je za početak nesvjestan, osim ako nije na određeni način isprepleten životom snova, ali to ne znači neaktivnost. Naprotiv, ovaj život u spavanju je mnogo aktivniji život duše - čak i ako je u počeku nesvjestan tijekom normalnog života na Zemlji - od budnog života duše. Budni duševni život toliko je intenzivan samo zato što aktivnost 'Ja' i astralnog tijela doživljava otpor eterskog i fizičkog tijela, te se u tom međusobnom srazu između 'Ja' i astralnog tijela s jedne strane te fizičkog i eterskog tijela s druge strane, razvija nešto poput kontinuiranih udara i protuudara. To je ono što nam izgleda kao budni dnevni život, dok u normalnom zemaljskom životu još nismo u stanju osvijestiti kontinuiranu, ali intenzivnu aktivnost noćnog života. To ne dolazi u kontakt s fizičkim i eterskom tijelom, pa ne postaje svjesno. Ali sam po sebi dnevni život je slabiji; on postaje svjestan samo zato što neprestano bubnja po eterskom i fizičkom tijelu. Ovo bubnjanje se opaža dok intenzivnija aktivnost života spavanja ostaje neodređena, ne može ništa bubnjati i stoga ostaje van svijesti.

Ali što osoba radi tijekom života spavanja? Ako se u normalnom životu javljaju snovi, ti snovi nisu prava aktivnost tijekom života u spavanju, već su zapravo ilustrirana sjećanja iz običnog života. Slike života spavanja nastaju

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

zato što život prostire svoj tepih preko stvarne unutarnje aktivnosti; i kao rezultat toga u životu spavanja percipiraju se mnoge stvari. Tamo su 'Ja' i astralno tijelo u živoj aktivnosti; kada to dođe u kontakt s eterskim tijelom i kada ljudsko biće dođe u kontakt s eterskim tijelom, tada se javlja san. Ali san koristi fizička sjećanja života iz eterskog tijela kako bi učinio vidljivim nevidljivu aktivnost 'Ja' i astralnog tijela. U slike snova možete ući ako uzmete u obzir njihove značajke, ako naučite razumjeti te slike. Snovi se moraju naučiti pravilno čitati, naučiti pravilno ih tumačiti. Međutim, potom ukazuju na stvarnost koju 'Ja' i astralno tijelo doživljavaju u snu. Ova aktivnost koju čovjek vrši otkriva se ozbiljnom, savjesnom duhovnom istraživaču.

Od čega se sastoji ta aktivnost od uspavlivanja do buđenja? Sastoji se u tome da čovjek iznutra puno intenzivnije proživljava doživljaje dana, da postaje, da tako kažemo, procjenitelj doživljaja dana. Izraženo trivijalno, ali duboko istinito: dan proživljavate u svojoj normalnoj svijesti, jednostavno puštamo da se dnevni događaji odvijaju. Međutim, noću, događaje dana shvaćate mnogo ozbiljnije, mnogo smislenije, kako u jastvu tako i u astralnom tijelu - u jastvu i duševno. Oni se važu, odmjerava njihova važnost za svijet. Bavimo se time, kakav značaj oni imaju u cjelokupnom kontekstu svijeta. Ogromna unutarnja temeljitost u razmatranju života prelijeva se preko aktivnosti od padanja u san do buđenja; samo što to u normalnom životu ostaje nesvjesno. Sve što čovjek svake noći prolazi, kao što je ponovno proživljavanje dana, ima veliki značaj kao priprema za život nakon prolaska kroz vrata smrti.

Pogledajmo još jednom ovaj kontinuirani život između rođenja i smrti koristeći obično fizičko promatranje. Naravno, reći ćete da se sjećate samo do određene točke u ovom životu. U stvarnosti se ne sjećate cijelog života, sjećate se onoga što se događalo od jutra do večeri. Tu se sjećanje prekida. Onda opet dođe prethodni dan, pa opet noć koje se ne sjećate. Takvo je sjećanje, kao karika do karike, takoreći bijela i crna karika. U životi između rođenja i smrti noć se ne pamti. Neobična stvar je da se u vrijeme dok živimo u svijetu duša, da se sjećamo noći u kojima smo proživljavali dnevna iskustva, vraćajući se iz noći u noć. Ovdje u fizičkom životu čovjek pamti svoje dane; u zemlji duša sjećamo se iste stvari, ali sjećamo se kako smo noću doživljavali i obrađivali događaje dana. Vraćate se kroz svoje noći. To vam omogućuje da sagledate cjelokupna iskustva u zemlji duša.

Ako to dobro shvatite, to je ovako: određenog dana u životu ste sreli osobu, doživjeli s njom ovo ili ono. Proživljavate to ponovno, ne samo danju nego i noću, čak i sljedećih noći; onda je to svojevrsna reminiscencija. Vi to interno doživljavate u svom 'Ja' i astralnom tijelu. Sve što ste ovdje doživjeli u svojoj dnevnoj svijesti, ponovno doživljavate u svojoj noćnoj svijesti. I kako ste to iskusili u noćnoj svijesti, daje vam oslonac za ono što trebate u svijetu

duša. Ponovno proživljavate svoje noći. To je važna istina duhovnog istraživanja, i kroz nju se čovjek uvijek može podsjetiti na činjenicu da istraživanje duhovnog nije ono što mnogi vjeruju. Mnogi vjeruju da nakon što netko uđe u duhovni svijet, duhovni istraživač odjednom poznaje cijeli duhovni svijet i zna sve o njemu. Ovo uvjerenje je naivno kao što je naivno vjerovati da netko tko je hodao jednim dijelom Zemlje poznaje cijelu Zemlju. On dobro poznaje određene dijelove Zemlje, ali o drugim dijelovima ne zna ništa. Isto tako, netko tko poznaje duhovni svijet u bilo kojoj točki, ne mora o duhovnom svijetu znati sve. To je stvar sporog istraživanja. Zato je tako teško govoriti o znanosti duha, stalno se susrećete s predrasudama. Kada se drže predavanja znanosti duha, ljudi postavljaju pitanja o nečemu i onda misle da je to informacija za sve. Takva pitanja treba ocjenjivati na isti način kao kad bi netko, naprimjer, upoznao određeni broj minerala i biljaka, a zatim ga upitali o tajnama životinjskog svijeta i rekli: pa on zna jedno, mora znati i drugo!

Slučaj je definitivno, da se prvo moraju razraditi svi detalji duhovnog svijeta. I iznad svega, morate biti sposobni čekati dok vam ne dođe ova ili ona stvar. Znači da sam u svojim 'Osnovama tajne znanosti' i 'Teozofiji' govorio o približnoj duljini takozvanog kamaloka života, življenja u svijetu duša. S određene točke gledišta, može se reći onako kako se tamo susreće. Ali sada duhovni istraživač dolazi u određeni kontekst, što se doista može usporediti s putovanjem kroz zemlje. Idete s jednog mjesta na drugo, i tako dolazite iz jednog područja u drugo. Na taj način duhovni istraživač može doći do drugačijeg gledišta; i s te točke gledišta, odgovor na pitanje: 'Što je aktivnost 'Ja' i astralnog tijela noću?' - imati kao odgovor: iskustva noći mogu se promatrati kao da su daljnja obrada iskustava dana. - Može se postaviti pitanje: koliko traje život u svijetu duša kada znate da se u svijetu duša proživljavaju noći? - Izjavio sam da život u svijetu duša čini otprilike trećinu posljednjeg života na Zemlji. Ako živite kroz noći, koliko će dugo trajati život u svijetu duša? Pa, ovdje na Zemlji prespavate otprilike trećinu svog života; neki ljudi prespavaju više, drugi manje, ali otprilike trećina života na Zemlji se provede spavajući.

To su nevjerojatno značajna otkrića koja se mogu imati s obzirom na istine znanosti duha. Jer u znanosti duha je tako: nešto je dano s određene točke gledišta s koje možete gledati u duhovni svijet. Tu je istina. Netko bi mogao sumnjati u ovu istinu. Sada krećete s druge točke gledišta i dolazite do iste istine, baš kao što je slučaj kod proživljavanja noći. To dokazuje istinu. To je važan kriterij, taj unutarnji sklad. I to ćete naći posvuda u znanosti duha, gdje se to ozbiljno i dostojanstveno slijedi: da se ista stvar traži s različitih gledišta, i da ista istina izlazi iz različitih gledišta. Jednom kada ljudi steknu osjećaj autentičnosti na takvom putu istraživanja - pristup duhovnoj istini, a potom opet pronalaženje iste - također će shvatiti koliko je

istinitije ono što se tako može istražiti od svega što se može istražiti u fizičkom svijetu.

To je suština, bitna stvar, da ovdje u našem fizičkom životu na Zemlji imamo sjećanje na ono što je doživljeno u našoj budnoj dnevnoj svijesti, i da tijekom vremena u kojem hodamo svijetom duše, imamo sposobnost prisjetiti se onoga na čemu se nastavlja raditi noću na temelju onoga što svjesno doživljavamo tijekom dana.

Kako bismo mogli na plodonosan način pristupiti smislenim istinama s kojima se još sutra moramo baviti, podsjetimo se na nešto što sam ovdje već spomenuo u drugom kontekstu, s obzirom na velike događaje našeg vremena: ako čovjek prođe kroz vrata smrti na način da mu je život na neki način otrgnut izvana, pogotovo ako umre u mladoj dobi, nakon što prođe kroz vrata smrti, nakon kratkog vremena dolazi do odvajanja od eterskog tijela. Ali normalno u ovom eterskom tijelu postoje snage za život do duboke starosti. Ako je život sada otrgnut, onda će te snage ostati. Te snage su također prisutne u odbačenom eterskom tijelu. I kao što se u fizičkom svijetu ništa ne gubi u smislu sila nego se samo transformira, tako se i te sile ne gube nego ostaju prisutne. Ako to primijenite konkretno, reći ćete sebi: kad čovjek umre u mladoj, cvatućoj dobi, ostavlja svijetu one životne snage koje još ima u eterskom tijelu, a koje je mogao sam potrošiti. - Zamislite to još konkretnije. Uzmimo osobu koju je recimo, pogodio metak u dvadeset i petoj godini života: ostavlja svijetu, u smislu životnih eterskih snaga, ono što je od svoje dvadeset šeste godine mogla potrošiti do kraja dugog života. To ostaje, to je dar koji umrla osoba ostavlja duhovnom životnim ozračju u kojem se nalazimo. Mi smo okruženi tim silama. Te su snage prožete spremnošću na žrtvu. To ostaje. A oni živi nemaju pojma kako zapravo žive u snagama koje su im precizno ostavili, kako su njima okruženi i kako je njima zasićena naša duhovna životna atmosfera. Ne obraćaju pažnju na ono što ostaje od onih koji su otišli baš u vrijeme kada je toliko još uvijek sposobnih eterskih tijela predano duhovnoj zemaljskoj atmosferi u relativno kratkom vremenskom periodu. - Počevši odatle, sutra ćemo nastaviti razgovor.

Samo želimo usmjeriti našu pozornost na ono što nam se otkriva iz tako dubokih veza kroz koje možemo gledati u duhovni svijet, i više ne vidjeti duh na samo apstraktan, trivijalan način u osjetilnom svijetu, već vidjeti duh na konkretan, suštinski način. U duhu vidimo - osim onoga što se događa u sudbini ljudi koji su prošli kroz vrata smrti - bića viših hijerarhija, bića elementarnog svijeta. Ali također gledamo na ono što ostaje unutarne povezano sa Zemljom: ono što ostaje u eterskim tijelima. To će djelovati na konkretan način, ono što oni koji umiru na poljima velikih događaja ostavljaju iza sebe djeci Zemlje, u smislu neiskorištenih eterskih sila. To će se povezati s onim, kakvo razumijevanje prema ovim klicama za budućnost

pokazuju djeca Zemlje. I gledajući ovo, kažemo ono što smo često govorili na kraju naših razmatranja:

Iz hrabrosti boraca,

Iz krvi ubijanja,

Iz tuge napuštenih,

Iz požrtvovnih djela ljudi

Narasti će duhovni plod -

Duše duha svjesne, usmjerite

Svoj um u duhovnu oblast.

Predavanje 6

24. studenog 1915. Stuttgart

Ovu večer bismo željeli iskoristiti da iznesemo nekoliko zapažanja o interakciji duhovnog i fizičkog svijeta. O tome smo već govorili u vezi s drugim temama zadnjih dana. Glavna stvar će nam biti da dalje razvijemo temu koju smo pokrenuli. No želio bih krenuti od općenitijeg razmatranja, koje će nam pokazati kako možemo razmišljati apstraktnije, na općenitiji način, i kako se interakcija duhovnog i fizičkog, izvanzemaljskog i zemaljskog, može obuhvatiti jednostavnom mišlju. I od ovog općenitijeg razmatranja želimo prijeći na ono što je važno: o odnosu bestjelesne osobe koja je prošla kroz vrata smrti, prema onim ljudima koji su utjelovljeni u ovozemaljskom životu.

Gledajmo na našu Zemlju kao na poprište onoga što djeluje na naša osjetila. Želim početi sasvim hipotetski, želim sugerirati misli i predodžbe koje su u početku imaginarne, samo imaginarne ili tako izgledaju. Pretpostavimo da je cijeli niz sila koje naša Zemlja ima, s određene točke gledišta, koncentriran, sabijen u malu, nekako oblikovanu sliku Zemlje. Dakle, želimo pretpostaviti da imamo, da tako kažem, malu Zemlju, malo sićušno tijelo, koje, međutim, u sebi u malom mjerilu sadrži ono što Zemlja sadrži u smislu određenih sila. Želimo to prikazati shematski. Dakle, želimo misliti da imamo malu Zemlju, to jest malo, sićušno tijelo, koje u sebi sadrži odnose sila koje su inače raspoređene, možemo reći, u velikom mjerilu raspoređene zemljinim tijelom. Zamislimo da je ovo malo zemaljsko tijelo nekako povezano sa Zemljom.

Sada, ako imamo ispravnu predodžbu o Zemlji, ne smijemo o njoj razmišljati kao o nekom beživotnom tijelu, kao što to izgleda geologu ili minerologu, koji ovu Zemlju zamišljaju kao beživotno biće. Jer kad bi Zemlja bila mineralna kao što geolog zamišlja, nikada ne bi mogla primiti biljke, životinje i ljude. Geolog je svakako u pravu kada izvlači ono što je mrtvo, ali mora biti svjestan da je to samo dio egzistencije Zemlje. Ali ako ovu Zemlju zamislimo kao živo biće, onda je moramo zamisliti na način da je i tijekom vremena dio zemljine egzistencije. Tako da je zimi - ovo smo više puta raspravljali - ova Zemlja u potpuno drugačijem stanju nego ljeti, kao što su i ljudi u drugačijem stanju kad spavaju nego kad su budni. Ne smijemo zamišljati da zima i ljeto jednostavno prolaze preko Zemlje, već da su oni nešto što utječe na stanje Zemlje, odnosno stanje bića, kao što stanje budnosti i spavanja utječe na nas. Dakle, ovaj vremenski slijed je dio zemaljske egzistencije, ako ovu zemaljsku egzistenciju promatramo kao živu. Ali u isto vrijeme kažemo da je svako biće povezano s ovom Zemljom -

uključujući ovu malu Zemlju o kojoj ovdje govorimo - da zajedno s Zemljom prolazi ta promjenjiva stanja.

Što ova promjena uvjeta znači za našu Zemlju? Naprimjer, recimo da dolazi proljeće. Kada dođe proljeće, to znači da je djelovanje Sunca na Zemlju u potpuno drugačijem odnosu nego što je to slučaj zimi. Mogli bismo također reći: kada dođe proljeće, Zemlja je pod utjecajem sunčevih zraka. Ako je preko zime naša mala Zemlja bila donekle, s velikom Zemljom prepuštena sebi, Sunce nije marilo za našu malu Zemlju, sada je i naša mala Zemlja pogođena djelovanjem Sunca, onoga što je izvan Zemlje. Zbroj sila, koje su u maloj Zemlji, otrgnut je od Zemlje. Naša mala Zemlja više ne ovisi samo o Zemlji, da tako kažemo; uzima je Sunce, otrgne se od Zemlje. Da, ako je naša mala Zemlja sada otrgnuta od Zemlje, tada će druge sile osim pukih zemaljskih igrati ulogu u našoj maloj Zemlji, tada će vanjske sile imati udjela u našoj maloj Zemlji.

Sada ovu malu Zemlju moramo zamisliti ispunjenu materijom. Ono što je materija, sada ne uzimamo u obzir. Od jeseni do proljeća, ova mala Zemlja je sama i može razviti vlastite snage. Ali onda dolazi Sunce, izvlači te sile, tako da pod utjecajem Sunca ono što je prvobitno bilo zatvoreno u našoj maloj Zemlji, sada ulazi u krug izvanzemaljskih utjecaja. Istrgnuto je i ulazi u vanzemaljsku sferu utjecaja. Ono što je bilo zbijeno može se širiti, i također ulazi u odnos s okolnim kozmičkim prostorom sunčeva utjecaja.

Sada, nakon nekog vremena, prema jeseni, djelovanje Sunca ponovno prestaje. Tada se to više ne može odvijati, sunčeve se sile povlače od zemaljskih sila, odnosno vraćaju se prijašnji odnosi snaga. Sakuplja se materijalnost: Zemlja kao da povlači ono što je neko vrijeme morala prepustiti Suncu. Utjecaj Sunca sada izostaje, dolazi zima. Kad bi se zadržala ta otvorenost prema utjecaju Sunca, ono bi sasvim osvojilo ovu malu Zemlju unutar velike Zemlje. Sustav zemaljskih sila mora biti aktivan u zatvorenom tijekom cijele zime. Inače bi Sunce ovu malu Zemlju u potpunosti preuzelo za sebe. Mora se paziti da kad se Sunce ponovno pojavi, da može uhvatiti ovu malu Zemlju; inače će jednostavno postati kugla koju će pojesti velika Zemlja. Neka sila mora djelovati tako da kada Sunce dođe, može ponovno dosegnuti ovu malu Zemlju. To treba uzeti u obzir.

Ako Zemlja samo ovdje ima svoju snagu [*nacrtano je*], onda je to mala Zemlja. Sunce se povuklo, sada je ova mala Zemlja sama s velikom Zemljom. Kada Sunce opet dođe, što mora učiniti s onim što je postalo jedno sa Zemljom? Sunce mora moći ponovno intervenirati - ovdje nema razlike hoće li Sunce kružiti oko Zemlje ili Zemlja oko Sunca - Sunce mora biti sposobno intervenirati kada se nađe u novom odnosu prema Zemlji. Možete to zamisliti na sljedeći način: zamislite samo, čovjek čvrsto stoji i koristi svu svoju snagu da ostane stajati. Prilaze sa strane i žele ga pomaknuti. Ako dovoljno čvrsto stoji, nećete ga moći pomaknuti. Ali ako se počne micati, moći ćete

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

intervenirati u njegovom smjeru kretanja. Pretpostavimo da je tamo postojala sila koja kontrolira orbitalno kretanje Sunca ili same Zemlje, kao da unutra postoji unutarnji zamah; pretpostavimo da bi ovaj zamah Sunca bio prenesen maloj Zemlji: onda bi Sunce opet moglo intervenirati u ovo kretanje. To bi zauzvrat moglo otrgnuti ovu malu Zemlju od Zemlje, a proces bi se mogao odvijati kako je opisano. Drugim riječima, prema proljeću bismo imali malu Zemlju u koju Sunce intervenira impulsima kretanja koje je dalo prošle jeseni. Sunce intervenira, otme ovu malu Zemlju pukim zemaljskim silama i, u skladu sa sunčevim djelovanjem, razotkrije se u širim razmjerima, a prije je bilo ograničeno samo na malu Zemlju. Sile se moraju spojiti, i maloj kugli mora se dati zamah Sunca. Možete već pogoditi o čemu se radi: skicirao sam što se događa tijekom rasta biljaka, razvoja biljaka u listove, cvjetove i plodove. Ovdje sam opisao uključenost solarnog kretanja: ovo je oplodnja; sjeme je oplođeno i tako ostaje do sljedeće godine, kada ga opet dotakne Sunce. Malo zrno u kojem se odvija oplodnja u biljci, to je biće kojem sunčevo sazrijevanje daje priliku da onom zemaljskom prenese ovaj zamah.

Vidite, ovdje imamo živu interakciju između zemaljskog i kozmičkog izvanzemaljskog. Ne možemo zamisliti da je rast biljaka moguć a da Sunce ne ostavi repliku svog zamaha, u koju će ponovno moći ući sljedeće godine. Drugim riječima: kada gledamo biljku, ne gledamo nešto što je povezano samo s djelotvornošću Zemlje, već vidimo interakciju između Sunca i Zemlje u cijelom ciklusu biljnog procesa. Ostali planetarni uvjeti također dolaze u obzir; ali to sada želimo ostaviti po strani, želimo razumjeti proces. Želimo shvatiti kako ono što vidimo na Zemlji nije samo zemaljski proizvod, već je i proizvod Sunca. Činjenica da je ljudsko znanje obično ograničeno na ono što se događa unutar, i na Zemlji, sprječava da se ne dođe do pravog uvida, pravog znanja o stvarima. Jer samo naši minerali nastaju pukim silama Zemlje. U trenutku kada prijeđemo od čistog minerala i uđemo u biljku, moramo reći da sama Zemlja više ne sadrži sile koje oblikuju stvari.

Materijalisti se uvijek nadaju da će jednog dana u laboratoriju proizvesti sjeme biljke kao i svaki drugi kemijski spoj. Suprotstavljanje materijalizmu ne odnosi se na ovo stvaranje, već na činjenicu da, kako se napreduje od minerala do biljke, od kemijskog proizvoda do živog bića, stvaranje se može odvijati samo kroz nadzemaljski proces. I prije nego što bude moguće ostvariti ovaj ideal materijalizma, proizvesti sjemenke biljaka kao i mineralne proizvode i kemijske supstance, materijalisti će morati naučiti - ako se želimo izraziti groteskno - vjerovati u astrologiju, vjerovati da proces koji žele pokrenuti, moraju staviti pod utjecaj zvjezdanih učinaka. Morat će postojati laboratoriji koji će raditi na način da rade s tijekom godine i vode računa o konstelaciji zvijezda, onako kako se u prirodi uzima u obzir konstelacija zvijezda. Čovjek mora ustati sa Zemlje, kada ustaje iz mrtvih među žive. Jer eterska tjelesnost mora surađivati u stvaranju živog. Ali to nikada ne ovisi

samo o onome što je čisto zemaljsko, već o onome što je rašireno po cijelom svijetu. Kada promatramo svoj zemaljski život, zanemarujemo ono što je samo fizičko; sa zemaljskog stajališta, promatrajući zemaljsko, promatramo fizičko. Ono što je etersko na našoj Zemlji izloženo je kozmosu.

Ako sada idemo dalje, do astrala, onda dolazimo do elementa koji više uopće nije izložen vidljivo. A ako bi vam želio pokazati ono što sam shematski razvio za biljku, ako bi to morao za životinje, bilo bi složenije; ali vidjeli biste da uz ono zemaljsko, ne dolazi u obzir samo ono izvanzemaljsko i ono u zvjezdanom svijetu, nego da u obzir dolaze nadosjetilne stvari, to ne zatvara svijet zvijezda. Mora se ići izvan područja vidljivog.

Želio sam napraviti ovo razmatranje kako biste mogli dobiti uvid u stvarno duboku, unutarnju tajnu onoga što se događa u svakodnevnom životu, u svakodnevnom rastu biljaka, da biste dobili uvid u to kako oplodna zrna cvijeta biljke, koja su kružno ili na drugi način raspoređena oko plodnice, bitno ovise o tome da su u njima sadržani izvanzemaljski učinci, a ono što je bitno kod samog sjemena je da je ono u osnovi slika cjelokupnih zemljinih učinaka, da je to mala Zemlja. Međudjelovanje koje se događa u biljnom svijetu oplodnjom, odraz je procesa koji se odvija između Zemlje i cjelokupnog zvjezdanog svijeta okolnog kozmičkog prostora.

Uglavnom, posvuda smo okruženi tajnama, a znanje i težnja za znanjem uvijek nas potiču na najdublju poniznost. Zamislite samo kolika udaljenost dijeli viđenje ovih stvari općenito do konkretnog viđenja detalja svega što prekriva Zemlju kao biljni pokrov. Polje znanja koje se tako otvara je uistinu beskonačno. Suočeni smo, da tako kažemo, s beskonačnošću u svakoj točki egzistencije. I to je dio ispravnog raspoloženja koje osoba treba razviti prema svijetu, imati osjećaj da zapravo posvuda gledamo u beskonačnost. Ali to također čini da se osjeća izvjesna veza između pojedinca, njegove konačne egzistencije i beskonačnosti, svijeta. I ovo raspoloženje bi se zapravo trebalo preliti preko svega što nam donosi znanost duha, jer bez ovog osjećanja poštovanja pred beskonačnim, ništa se u znanosti duha ne može ispravno dokučiti. Taj osjećaj moramo povremeno u sebi obnoviti, da znanje prestanemo smatrati nečim što se traži sa strane, uz nešto što se također događa u životu, a zapravo mora biti ono najsvjetije što zahvaća naše živote.

Ako se netko prepusti takvim raspoloženjima, tada će i s ispravnim stavom primiti i ono što se mora sve više i više naviještati iz izvora znanosti duha, za nužni napredak iz sadašnjosti u budućnost. A kad netko razvije takav stav, ona je takav stav nešto što je djelatno u duši. To doista nije nešto apstraktno, nego dira dušu, grije nas, obasjava dušu. Samo tako iz znanosti duha može proizaći ono što je ispravno, da naše duše postanu drugačije, da tako kažem, osjećajući ono što duhovno istraživanje može dati. Unesemo li takvo raspoloženje u dušu, tada počinjemo nazirati zagonetke u onome što inače u životu prolazi pored nas, a da se s tim ispravno ne suočavamo.

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

Zaista postoji unutarnja duhovna veza između ovih općih razmatranja koja sam sada iznio i onoga što želim dalje reći u vezi s ljudskim životom. Ako pogledate biljku i vidite je kako niče iz zemlje, možete ugoditi svoju dušu tako da ima osjećaj: ono što niče kao zeleno dolazi iz tako složenog malog bića, sjemena, da je to malo biće - s određene točke gledišta - slika cijele Zemlje, u onome što vidim kako niče od lista do cvijeta, od cvijeta do ploda, sudjeluje cijeli kozmos. Kad pogledam zeleni list biljke na stabljici, shvatim: u ovom listu, kako nastaje, kako se zeleni, učinci Sunca okružuju ono što je prvobitno bilo zatvoreno u maloj Zemlji, što je otrgnuto od Zemlje dok ga nije zahvatilo djelovanje Sunca. Tada sunčevi učinci ostavljaju za sobom svoje impulse nakon što su onemogućili širenje onoga u maloj Zemlji, jer se morala ponovno skupiti. U određenoj mjeri, u biljci koja klija, rastvara se slika učinaka cijelog velikog kozmosa. Ono što se tako otkriva našim osjetilima, moramo promatrati kao nešto što nam u svakoj točki otkriva tajne koje prožimaju i tkaju cijelim kozmosom.

Ali i sam ljudski život povezan je s cijelim kozmosom, a sada i s onim što je prisutno kao vidljiva izvanzemaljska tijela i procesi. Ali ono što se pojavljuje u zemaljskim procesima postaje posebno značajno kada, rekao bih, uzmemo u obzir odstupanja od onoga na što smo navikli da je normalan zemaljski život, normalan ljudski život. Istina je da neprestano vidimo mnogo više odstupanja nego je to zapravo normalno u životu, ali obična spoznaja, nije uključena u ta odstupanja; rekao bih, ne dopušta da bude uključena u značenje tih odstupanja. Živimo u vremenu kojem vidimo mnoga odstupanja, koja su ujedno i prave zagonetke. U ovom vremenu teškog testa za čovječanstvo, ne vidimo li mnogo naše braće kako prerano prolaze kroz vrata smrti? Vidimo ih kako prolaze kroz vrata smrti na način da ne prolaze kroz neku bolest tj. kroz nešto što je u njihovom vlastitom organizmu, nego kroz vrata smrti prolaze nasilno. Jer različita je stvar, ide li ljudska duša kroz vrata smrti zbog bolesti u mladosti ili zato jer je organizam pogođen metkom, ili se na neki drugi način nasilno oduzima duševno-duhovno. Ali već sam jučer govorio o tome: ono što se ovdje događa između rođenja i smrti značajno je u cjelokupnom kontekstu života; moramo to prihvatiti kao kontekst karme, moramo se uklopiti u karmu kakva je dana. Sve što se događa, značajno je.

Razmotrimo sada slučaj u kojem je fizički organizam oduzet od duševno-duhovnog metkom u relativno mladoj dobi. U usporedbi s onim na što smo navikli - da ljudi troše vlastiti organizam - to je abnormalnost. To je dakle dvostruka zagonetka. Ako je sama smrt zagonetka za neposredno promatranje, otkriva se samo znanošću duha, dvostruka je zagonetka ako tijekom života nije takav da se organizam unutarnjim organskim procesima odvaja od duhovno-duševnog, nego ako se to dogodi s metkom.

U ljudskoj duši odzvanja unutarnje raspoloženje prema kozmosu, rađajući se tako jednostavnim mislima, ali koje, kad se zahvate svom dubinom, i nas zahvati unutarnje raspoloženje prema tajnama kozmosa. A onda, kad je duša toliko ganuta, događaju koji sam upravo naznačio pristupamo s potrebnim pobožnim raspoloženjem i dostojanstvom i s potrebnom ozbiljnošću: da se ljudskom duhovno-duševnom nasilno oduzima tjelesno i fizičko. I tada se pred našom dušom to pitanje pojavi poput zagonetke. Jer o načinu na koji se postavlja to pitanje, ovisi može li se išta doprinijeti njegovu rješenju ili ne. Ako je netko upravo jeo, i zatim se odmorio i sada sjedne za duhovni napor, tada neće riješiti duboku zagonetku, neće naći raspoloženje koje je važno. Ali ako se suoči sa zagonetkom, i svoju dušu prožme ispravnim raspoloženjem prema kozmosu, tada mu se mogu otkriti odgovori na ova zagonetna pitanja.

Ako se s takvim raspoloženjem stoji pred zagonetkom smrti, koja se tako snažno približava, kada se na nasilan način fizičko tijelo otrgne od duševno-duhovnog, tada se u duši pojavljuje svašta što može doprinijeti rješenju zagonetke. Tada vam dolaze pravi dojmovi, koji su potrebni da se to raščisti. Ti dojmovi ne mogu proizaći iz svakog raspoloženja duše, nego samo iz ispravnog raspoloženja. Kako biste to mogli jasno vidjeti, odabrao sam danas ovaj način izlaganja, kada pokazujem kako se s tim zadatkom suočava duhovni istraživač. Ako je duhovni istraživač u ovakvom raspoloženju, ova zagonetka dolazi pred njegovu dušu. Ali onda se pojavljuje nešto sasvim drugo: kao što se inače uz misao javlja nelegalna misao, tako se pred dušom, sljedeći pitanje, legalno pojavljuje dojam. I onda se možete zapitati, ako ste osjetili tu zagonetku, zagonetku smrti, onda možete osjetiti drugo pitanje kao nešto što joj pripada: da, kako ljudi zapravo prihvaćaju život - ovisno o njihovoj specifičnoj prirodi? - I tada se razvijaju svakakve misli, misli koje sada želim staviti pred vaše duše.

Osobito u našem sadašnjem vremenskom ciklusu, ljudi prihvaćaju kao stvarnost samo ono što nije 'puka misao'. Misao im zapravo nije ništa stvarno. I možda su u pravu sa svoje točke gledišta, ali to je samo određeno raspoloženje duše. Ono što prepoznaju kao stvarnost, ljudima mora pristupiti na grublji način, vrlo grubo. Puka misao je samo - puka misao! Ali ono što se opisuje kao postojeće, za današnje ljude ne može biti puka misao. Ono što izgleda kao puka misao, ljudi ne smatraju postojećim. Ono što postoji mora jasno biti postavljeno u svijetu, ne obraćati se samo mislima. Na temelju tog raspoloženja, ljudi vjeruju da su u stvarnosti samo onda kada ova stvarnost grubo postoji, kada vas prisiljava da je prepoznate kao stvarnost.

Sada, kada se iz ovog svijeta u kojem stojimo ovdje uspinjemo u duhovni svijet, koji čovjek nastanjuje kada prođe kroz vrata smrti, najneugodnija misao, moglo bi se reći, misao je o postojanju, koja je nastala ovdje u

fizičkom svijetu. Postojanje, onakvo kakvo je u fizičkom svijetu, uznemirava bestjelesnu osobu u duhovnom svijetu. Upravo ono što je ovdje opisano kao nepostojeće za razliku od postojećeg, ono je što je stvarno u duhovnom svijetu. Ono što mi ovdje nazivamo stvarnošću, tamo se odbacuje kao nešto zastrašujuće, kao nešto što ne pripada duhovnom svijetu. To je misao puna značenja. Ako bi u duhovnom svijetu netko govorio tako trivijalno kao ovdje, onda, kada se susreće sa stvarima s kojima se ovdje susrećemo, kao duh mogao bi reći: što ću s tim? Toga nema! - Zato što u duhovnom svijetu moram imati priliku da mogu imati udjela u svemu što mi dođe kao imaginacija - to je najniža razina spoznaje u duhovnom svijetu - to jest, to moram vlastitom aktivnošću prenijeti u percepciju. Dok u naše vrijeme ljudi priznaju kao stvarnost samo ono za što sami nisu ništa učinili da to postignu, i to se sada ne može prepoznati u duhovnom svijetu. U duhovnom je svijetu tako da morate nešto učiniti, da nastane ono što vam izgleda kao stvarnost, morate sudjelovati u svemu.

Slučaj je da osoba koja je bestjelesna u duhovnom svijetu, duhovni svijet oko sebe vidi u onoj mjeri u kojoj je aktivna u njemu. A ono što vidi, a da nije aktivna, svijet je izvan, svijet koji je naš, s ove strane. Kada bestjelesna osoba gleda Zemlju, vidi ono što je tamo, a da ne sudjeluje. Baš kao što mi ovdje na Zemlji naš vidljivi svijet, naš postojeći svijet nazivamo kao 'ovaj svijet', a ono što se ne vidi kao onostrano, tako je sa stajališta duhovnom svijeta upravo suprotno. U duhovnom svijetu ne postoji apsolutno ništa osim onoga što stvaramo ni iz čega, osim onoga u čemu surađujemo. To je onda ova strana. Inače je ovaj svijet u duhovnom svijetu mračan, tih i pust, ako u njemu ne sudjelujemo duševno-duhovno. Ali svijet vani postoji i bez naše aktivnosti. Dok gledamo ovdje gore u nepoznato, iz duhovnog svijeta gledamo u ono što nam je ovdje poznato, ali to je upravo onostrano, koje je nestvarno, jer jest, a da mi ništa ne poduzimamo. - Moramo se upoznati s takvim idejama.

Sada, unutar našeg fizičkog svijeta, naše fizičke stvarnosti, postoji nešto što ne svi, ali određeni ljudi prihvaćaju kao nešto značajno, iako to nije, nešto što pojedini ljudi unose u ovu inače postojeću stvarnost, i suprotno tome, oni koji imaju razumijevanja za takvo ponašanje, to prihvaćaju, iako nema grubu stranost: to su ideali koji ljude imaju. Idealisti u našu čulnu stvarnost unose nešto što je vrijedno: ideale kojima se čovjek rukovodi, koji nemaju grubu, materijalnu stvarnost, i koje samo grubi materijalisti ne prihvaćaju. Ali u isto vrijeme ti ideali su nešto nevjerojatno vrijedno u ovozemaljskom životu, ideali su ono što daje smjernice našim životima, oni su ono čega se želimo držati. S određenog gledišta, ti ideali čine život vrijednim jer im se ljudi prilagođavaju. S idealima, nešto što nije stvarnost u materijalističkom smislu, mora se unijeti u našu osjetilnu stvarnost, kako bi nastalo nešto što moramo okarakterizirati u smislu: sama egzistencija bila bi dosadna da ne postoje ideali, da ih čovjek ne nalazi u njoj. Uz one koji

nemaju ideala, potrebni su idealisti, koji, takoreći, u našoj stvarnosti razvijaju nešto što je slika stvarnosti s druge strane, što nije postojeće, što ne pretendira na postojeće, a ipak je nešto vrijedno, da, nešto što apsolutno ima vrijednost.

Sada, kada je duhovni istraživač prošao kroz ove dojmove, njegovo istraživanje ga vodi natrag do ljudskog bića pogođenog metkom u mladosti. I sada se mora zapitati: postoji li išta za onostrani svijet, gdje žive bestjelesni ljudi i duhovna bića, duševna bića, što odgovara idealizmu ovdje na Zemlji? Postoji li nešto slično idealizmu ovdje na Zemlji, za onostrana bića? - I gle čuda, ispada sljedeće. Uzmimo osobu koju je u mladosti pogodio metak: njeno etersko tijelo se odvojilo od fizičkog tijela, fizičko tijelo je nasilno uklonjeno. Naravno, nasilje mora doći izvana. Ono o čemu govorim jedino je stvarno ako nije slučaj da se primjeni vlastita odluka. Proces mora doći izvana. Kao što sam već naglasio, etersko tijelo u sebi ima snage koje bi mogle nastaviti podržavati život ovdje na Zemlji, možda desetljećima. Te snage ne nestaju, one ostaju. Osoba koja na taj način odbaci svoje etersko tijelo, snage svog eterskog tijela predaje sveukupnom svijetu. Ali on je u duhovni svijet ušao na naznačeni način, odnosno tijelo mu je oduzeto. Tako on sada ide gore u duhovni svijet kao bestjelesna osoba. Ostalo je nešto od njega u fizičkom svijetu što je on sam mogao iskoristiti, ali nije iskoristio. Razmislite, što je tamo! Dotična osoba ide gore u duhovni svijet bez da je potrošila išta od onog što je mogla potrošiti.

Sada skrenimo pažnju na individualnost samog čovjeka. Čovjek dolazi u duhovni svijet a da nije potrošio ništa što je mogao potrošiti. S ovim on u duhovni svijet dolazi s nečim što je moglo biti stvarnost ovdje dolje u fizičkom svijetu, ali nije postalo stvarnost u vanjskom smislu. Oni ljudi koji su ušli u fizički svijet, došli na Zemlju, s predispozicijom za dužu potrošnju eterskog tijela, ali nisu imali tu potrošnju, oni dolaze u duhovni svijet drugačije od onih koji su iscrpili snage eterskog tijela. Ti ljudi u našu Zemlju ugrađuju nešto što bi moglo biti, a što nije to postalo. Ali to u njima stvara raspoloženje kroz koje u duhovnom svijetu postaju nešto slično kao što su ovdje u fizičkom svijetu idealisti. Dakle, osoba koja prolazi kroz vrata smrti na ovaj način, ulazi u duhovni svijet unoseći nešto što je idealizam za duhovni svijet, što je slično idealima koje u fizički svijet unose idealisti. Smisljeni kontekst života!

Dakle, u vremenima mučeništva kao što je sadašnje, duše koje su kratko živjele ulaze u duhovni svijet. One su na Zemlji živjele tako da nije nastalo ono što je moglo nastati, a u duhovni svijet ulaze tako da vezu sa zemaljskim svijetom predstavljaju na isti način na koji ovdje idealisti u svojim idealima predstavljaju vezu s duhovnim svijetom. Drugim riječima, ova ljudska bića koja su tako prošla kroz vrata smrti, donose duhovnom svijetu vijest da na Zemlji nije sve tako ogrubjelo u odnosu na ono što se normalno naziva

stvarnošću, da Zemlja još uvijek čuva nešto što je predisponirano da postane stvarnost, a što nije doživljeno u tako grubom obliku. Činjenica da se takav unutarjni stav duše prenosi u duhovni svijet, nešto je slično u vremenu između smrti i novog rođenja, kao što je idealizam ovdje na Zemlji. I ako na doba kao što je naše gledamo sa stajališta mudrosti svijeta, onda - ako smo stvorili pravo raspoloženje kada vidimo ovakve smrti - gledamo na svijet na takav način da kažemo sebi: unutar cjelokupnog, mudrošću ispunjenog odvijanja svijeta, prihvaćamo i to na način da se s poštovanjem probijamo do razumijevanja. - Mi tada znamo da u takvom dobu mučeništva, duhovnim svjetovima je time dano u velikom, sveobuhvatnom smislu ono što mora u njima živjeti, kao što idealizam mora živjeti s nama na Zemlji, tako da ljudi, koji kao takvi idu gore u duhovni svijet i žive život između smrti i novog rođenja, nalaze u tom svijetu nešto slično onome što mi kao idealizam nalazimo ovdje. Zato su takve epohe potrebne. O tome hoće li se morati ponavljati u budućnosti, danas ne treba raspravljati, jer to ovisi o tome kako će se, ne samo hoće li se, nego i na koji način, produhoviti spoznajni život čovječanstva na Zemlji. Nitko ne bi trebao izvesti zaključak da su takva vremena nužna i u budućnosti; ali ako se ispita njihovo značenje, otkriva se ono što sam rekao.

Zatim pogledamo u mudrošću ispunjeni kontekst svijeta i kažemo sebi: kako su strah i užas, patnja i bol, i ono što oni koji prolaze kroz vrata smrti, u kakvom je to odnosu prema duhovnom svijetu? - Vidimo da se patnja, bol, krv i mučeništvo, koji se ovdje pojavljuju s jedne strane, manifestiraju i s druge strane. Može se zamisliti da postoje ljudi koji žele biti pametniji od bogova i koji stoga postavljaju pitanje: nisu li bogovi mogli u duhovnom svijetu stvoriti nešto što odgovara idealizmu na Zemlji, a da Zemlji ne nametnu ono što se nameće u doba mučeništva? - Takva pitanja postavljaju samo oni koji žele biti pametniji od bogova. Ljudi koji na pravi način u doba ljudi žele razumjeti svijet jer su uvjereni da takav kakav jest jednostavno mora biti, i da sve što ljudi misle da bi bilo bolje za svijet, za njega može biti samo gore.

Gledamo idealiste, možda neku posebno idealističku osobu; možda smo u iskušenju, ako imamo smisla za ideale, da kažemo: pogledaj čovjeka, on donosi nebo na Zemlju, ono što ne postoji u grubom smislu, donosi ljudima nešto vrijedno, putokaz! - Duše koje su normalno prošle kroz vrata smrti i prolaze kroz život između smrti i novog rođenja, također u tom životu vide duše koje su na neki način prošle kroz žrtvenu smrt, čije je fizičko tijelo uzeto izvana kao zemaljska potreba. Oni gledaju na te duše kao na one koje im moraju objaviti da tamo dolje na Zemlji ne postoji samo ono ogrubjelo, već da su također povezane sa Zemljom stvari koje bi mogle postojati, a opet ne dolaze do potpunog postojanja, umjesto da ih konzumiraju u punini, prelaze u duhovni svijet u ranijoj točki svog života između rođenja i smrti.

Tu se svakako postavlja važno pitanje, naime, razlika između takve nasilne smrti i rane smrti uzrokovane bolešću. Jer ovo što sam sada rekao nije ništa drugo nego izjavljivanje činjenica. Upravo oni koji su svoj fizički život završili na ovaj način, kako je opisano, jesu, da tako kažemo, idealisti duhovnog svijeta, a idealisti su iz razloga što im je - to postaje jasno nakon daljnjeg razmatranja - njihovo fizičko tijelo oduzeto, kroz događaje koji pripadaju samo zemaljskom životu.

Kada osoba prolazi kroz bolest, njeno tijelo oduzimaju sile koje nisu zemaljske. Jer samo razmislite, u rastu biljaka ne sudjeluju samo zemaljske sile, već su uključene i izvanzemaljske sile. To je naravno, slučaj i kod životinja, a još više kod ljudi. Bolesti nikad ne dobivamo samo od Zemlje. Samo od Zemlje, do smrti nikada nije došlo na drugi način osim nasilnom smrću. Kako god smrt mogla nastupiti, nikada je ne uzrokuju samo zemaljske okolnosti, osim ako nije nasilna, kako je naznačeno. Bili da nam smrt dolazi kroz bolest - čak ni samoubojstvo nije zemaljski događaj, do njega dolazi odlukom duše - ne postoji smrt koju donose samo zemaljske sile, osim one koju uzrokuju žrtvene smrti, kroz sile koje igraju ulogu na Zemlji, odvaja tijelo od duše i duha. Tako da tu zemaljske sile i odnosi dolaze u interakciju s onim što je duhovno. Inače je smrt uvijek nešto što potpuno nadilazi Zemlju; nikada to nije puka interakcija između Zemlje i onoga što je u duhovnom svijetu. Upravo je čisto zemaljskim uvjetima, nečemu što je samo zemaljsko, što je samo zemaljski događaj, predano etersko tijelom koje je rano lišeno svoje aktivnosti; to stvara ono što se može nazvati idealizmom duhovnog svijeta. Jer smrt je takva - povežite ovo što sada imam za reći s nekim mislima proteklih dana - da kad je gledate s fizičke strane, izgleda potpuno drugačije nego kad je gledate s duhovne strane. Nagovijestio sam to na razne načine. Ali smrt, ako se ne dogodi na način koji sam sada naznačio, uvijek je nešto što je razumljivo s druge strane. Ako u drugi svijet uđete kroz smrt od bolesti, kroz smrt od starosti, čak i kroz samoubojstvo, onda ćete tamo imati ono što vam je potrebno da biste razumjeli smrt. Ako je do smrti došlo od metka na bojnopolju, onda treba gledati čisto zemaljske prilike da bi se to razumjelo. Isto je i s nesrećama. Iz duhovnog svijeta morate pogledati dolje jer ste bili zemaljski; smrt se može objasniti zemaljskim uvjetima. A to znači da se s ove strane duhovnog svijeta mora pogledati dolje u fizički svijet kako bi se takva smrt razumjela.

Kao što nas ovdašnji ideali povezuju s nebesima, tako nebeski ideali povezuju ove umrle sa Zemljom. Dakle, onaj koji prolazi kroz vrata smrti, u životu između smrti i novog rođenja, onaj je koji sve događaje koji se zbivaju između ljudskih duša utka, u ono što se potom duhovno rađa na Zemlji, što rezultira činjenicom da se sama Zemlja sastoji, ne samo od zemaljskih tvari, već također i od naših misli, osjećaja.

Mora se priznati da je teko govoriti i karakterizirati te stvari. Ali razumljivo je da to mora biti teško, jer se riječima poput ovih, koje su skovane za fizičke uvjete, govori o onome što je daleko, daleko izvan fizičkih uvjeta. U svakom slučaju, druga je stvar gleda li se, mogu reći, tupo i bez shvaćanja na zagonetke koje iz utrobe povijesti izranjaju u ljudski život, kao što je naše sadašnje vrijeme teške kušnje za čovječanstvo, ili se na njih gleda tako da si kažeš: ono što daje smisao takvim događajima ne samo da ima značenje za našu Zemlju, već i za život u cjelini! - I s tim osjećajem opet smo odvedeni u duboki smisao i mudročću ispunjen život kao cjelinu. Postupno naučite što mora biti prisutno da bi čovjek pravilno prošao svoj život na Zemlji.

To sam htio naznačiti u drugoj misterijskoj drami iz usta Capesiusa, koji govori o potrebi kontemplacije mnogih bogova i njihovoj suradnji, da bi ljudi kroz sve svjetove došli do svog pravog cilja. Ono što u ovoj drami izranja iz duše Capesiusa kao osjećaj možda može postati objektivno, ako se pokuša steći ideje kakve mi danas želimo predstaviti našim dušama. Kod osoba kao što je Capesius, takva se raspoloženja pojavljuju tragično, jer se pojavljuju kao pitanje bez da se odmah pronađe rješenje zagonetke. To je jedna stvar koju treba primijetiti, druga stvar je da moramo voditi računa koliko nas takva stvar poziva na skromnost i poniznost, ne na oholost, ne na megalomaniju.

Steći samosvijest u pravom smislu znači svjesno je unutarne aktivirati. A kad počnemo slutiti o čemu možemo proširiti svoju svijest, koliko je širok horizont zagonetki, štitimo se od gorde pomisli: O čovječe, ti si sažetak cijelog kozmosa! - Mislím da takva misao mora biti daleko od nas. S druge strane, očita je druga misao: koliko malo je u našoj svijesti toga što se može znati! - Beskonačno mnogo stvari je potrebno da bi se stvorio čovjek; ali nismo stigli dalje od spoznaje malog dijela toga. Upravo iz širenja spoznaje toga, u dušu nam ulazi skromnost i poniznost. Čovjek nikada ne može naučiti više od onoga što već zna o duhovnom svijetu, a da u isto vrijeme ne iskusi da je ono što se može znati beskonačno. I što više znate, osjećaj ove beskonačnosti postaje sve življi. I shvatite da se dio života sastoji od dopuštanja da vas zahvate velike, moćne zagonetke i tajne koje pulsiraju kroz egzistenciju.

U davnim vremenima, u okviru drevne mudrosti, ljudi su znali mnogo toga što čovječanstvo treba ponovno steći, poput nasljeđa. Ono što ljudi danas posjeduju postignuto je samo zato jer je to nasljeđe nestalo iz njihovih duša. Da bi ljudske duše ponovno stekle tu mudrost, ona je prvo morala nestati. Morala je nestati kako bi postala stečena mudrost. Moramo se ponovno probiti do toga, kako bi to postigli u idućem zemaljskom životu, ono što je nestalo iz duša kao nasljedna mudrost. Dakle, moramo gledati perspektivu budućnosti; tada ćemo razumjeti nužnost da znanost duha uđe u svijet. Upravo taj živi odnos s beskonačnim, kako je okarakteriziran, daje nam

priliku da istinski razumijemo tajnu znanost kao nešto što je unutarne živo, snažno i aktivno u nama, što nas čini suradnicima koji to moramo postati ako će se Zemlja dalje razvijati.

Da to potkrijepim, želio bih spomenuti još jednu stvar. Postoje ljudi čije mišljenje trebamo poslušati jer govore pravu stvar iz trenutne perspektive. Kažu: prije nismo znali zašto netko postaje zločinac, zašto se razvije u zločinca. Ali danas to znamo. Ako secirate glavu kriminalca, vidjet ćete da ona ima određenu karakteristiku: zatiljni režanj ne prekriva u potpunosti mali mozak kao kod normalne osobe. - Bilo je to veliko, značajno otkriće do kojeg je došao Moriz Benedikt, poznati forenzički antropolog, koje pokazuje kako određena jednostavna fiziologija zatiljka određuje da li je netko kriminalac. Dakle razmislite: netko je kriminalac jer stražnji režanj mozga ne pokriva dijelove koji bi trebali biti pokriveni! Nema ničeg lošeg u ovoj istini. To je tu i bilo bi jako glupo buniti se protiv toga, jer to je jednostavno istina. Ali razmislite: ako ste materijalist, što morate reći? - Da, pa ljudi se rađaju s premalim moždanim režnjevima; tada su predodređeni da postanu zločinci. Razmislite - ne trebam elaborirati - beskrajnu jalovost takvog pogleda na svijet! Razmislite kako bi se svi ljudski osjećaji morali promijeniti kad ne bi znali ništa drugo osim ovoga i kada bi se upitali: zašto ljudi postaju kriminalci? Jer priroda ih je tako uvela u život da ne mogu a da ne postanu kriminalci. - Ali kada znate da ljudsko biće ima etersko tijelo, možete i nešto drugo reći, znate o tome nešto drugo. Znamo da ovo etersko tijelo uključuje sve dijelove i da kod osobe koja u fizičkom smislu ima prekratak zatiljni režanj, odgovarajući eterski dijelovi ipak se mogu potpuno razviti. Kako god stvari stajale s fizičkim, korekcija se može postići s eterskim tijelom. Ako bi sada imali takvu pedagogiju, da u pomoć ne pozivamo samo fizičku znanost, nego i znanost duha, onda možemo steći uvid u to iz načina na koji se dijete ponaša da se prepozna što je potrebno za njegov odgoj i što treba učiniti da bi se etersko tijelo razvilo na takav način da paralizira učinak zatiljnih režnjeva koji su prekratki. Tada ljudsko biće, ako je stražnji mozak normalno razvijen u eterskom tijelu, još uvijek može postati dobra osoba, čak i ako je fizički predodređeno da postane kriminalac. Ovdje možete vidjeti kako znanost duha može i mora praktično intervenirati u život. Čisto fizička znanost mora pustiti kriminalnom mozgu da bude zločinački mozak, jer je to znanost samo o fizičkom. Ali ako se uzme u obzir znanost duha, paraliziraju se fizički nedostaci. To vam govori, što je to što se mora razviti u budućnosti.

A sada zamislite: da znanost duha ne postoji! Tada se nikada ne bi pojavila mogućnost razvoja fizičkog tijela na način kako sam rekao. To znači da će svatko tko se u budućnosti rodi s atrofiranim mozgom proživjeti život na način koji odgovara tom mozgu. Neće biti načina da se to pedagoški ispravi. Rezultat toga je da će ljudi postati ono što odgovara njihovoj fizičkoj organizaciji. I to će se uvijek nastaviti. I ljudi će doći u stanje Jupitera, i ono o čemu materijalisti danas sanjaju bit će istina. Ako se znanošću duha ne

prevlada ono što proizlazi iz čisto materijalne organizacije, ljudi će se postupno razviti na takav način da će ova materijalna organizacija biti odlučujuća; ljudi bi jednostavno bili rezultat materijalnog razvoja. Budući da u život intervenira znanost duha, to na Jupiteru neće biti slučaj; etersko tijelo će sa svoje strane transformirati fizičko tijelo. Jer ako se etersko tijelo ispravno razvije u životu u kojem je fizički mozak atrofirao zbog karme, u sljedećoj inkarnaciji, fizički mozak će se ispravno razviti. Ovo se dotiče svega u čovjeku. Tako znanost duha postaje stvarnost, koja sa svoje strane transformira čovječanstvo.

Ako sažmete ove misli, reći ćete sebi: ono što materijalisti misle o današnjim ljudima danas još nije stvarnost, jer danas su ljudi još uvijek tako predisponirani da duhovno može intervenirati. Ali moglo bi biti i kako materijalisti misle, kada bi imali načina, kada bi mogli iskorijeniti znanost duha. Kao rezultat njihove materijalne organizacije, ljudi bi tako živjeli na Jupiteru, kad bi se snovi materijalista mogli ostvariti. - Što su zapravo materijalisti? Njihov svjetonazor ne odgovara stvarnosti, ali bi jednog dana mogao odgovarati stvarnosti među ljudima. Ovi materijalisti su proroci, samo lažni proroci! Sanjaju o svijetu koji bi, trebao biti skrojen prema njihovim željama. Materijalisti su sanjari, ali treba naporno raditi da se suprotstavi njihovom sanjarenju. Kada netko shvati da su materijalisti sanjari, mora im reći: idete svijetom, a ne vidite stvarnost, sanjate egzistenciju koja bi se mogla ostvariti samo vašim nedostatkom uvida u svijet, lažni ste proroci, izmišljate svakojake fantazije! - tada ste stvarno procijenili materijalizam. Dakle, morate imati suprotan sud od onoga što materijalisti, recimo, o sebi sanjaju. Tada će doći vrijeme kada će se stvarno moći razumjeti znanost duha. U određenom smislu, s ove točke gledišta, znanost duha će preobraziti svijet.

Ovih sam dana pokušao dati nekoliko natuknica o vezi između fizičkog i duhovnog svijeta. Poticaji za to proizlaze iz značajnih događaja našeg vremena. U vremenima u kojima nam je smrt pred dušom toliko puta, reklo bi se, svaki dan, upravo su takva razmišljanja, ako im se pruži prilika, bliska ljudskoj duši. Jer u tako teškim vremenima kušnje kakva su danas, kako se suzdržati od istraživanja smisla i svrhe egzistencije! Činjenica da smo ovdje mogli razgovarati o takvim pitanjima, predstavlja mi zadovoljstvo kao i to što mogu ponovno biti s vama. Samo bih napomenuo da neke stvari sada treba promatrati prema karakteru sadašnjosti. Sada nigdje nije lako putovati kao što je to bilo u mirnodopsko vrijeme. Stoga i u našim krugovima, članovi moraju biti svjesni, kao što svi ljudi moraju biti svjesni, da su ratna vremena drugačija od normalnih vremena i da ne možemo zahtijevati sve isto kao u normalnim vremenima. Ovo posebno govorim s obzirom na činjenicu da se to često jako zanemaruje od strane naših članova, a pogotovo bi oni trebali imati puno razumijevanje za sadašnjost i imati živu vezu s njom. Često se pokaže da naši članovi ne shvaćaju u kakvim teškim vremenima živimo, i da

se ne može sve događati jednako redovito kao i inače. Ali moramo se držati toga i da smo vjerni našoj stvari. Ono što svatko od nas može učiniti u ovom trenutku je da osigura da pojedini ogranci našeg društva naporno i temeljito radu u našu korist, jer ovo se doista ne radi samo za dobrobit naše stvari, već se radi za mnogo šire dobro.

Prirodno je da zajednica sada mora biti labavija; ali rad u našim ograncima mora biti sve intenzivniji, osobito na duhovnom produbljivanju. To je ono što bih u ovo vrijeme, i posebno danas, želio staviti u vaše duše i vaša srca. Pokušajmo sa svom vjernošću održati svetim naše ideale, posebno u ovo vrijeme, da gledamo kao sveto i ostanemo vjerni mentalitetu koji se uspio razviti kroz znanost duha tijekom vremena. Znanost duha se mora dokazati ne samo u lakim vremenima, već i u teškim vremenima. Ono što se može reći da je banalno, ali ipak osnovni ton naših stremljenja, sada se mora posebno duboko povezati s našom dušom: pokušaj sagledavanja života sa svih strana. Za razliku od toliko toga što se sada događa u vanjskom svijetu, u vanjskom svijetu koji je sklon materijalizmu - često s takvom jednostranošću - želimo težiti različitosti u životu. U svakom trenutku stojimo pred beskonačnošću, i u svakom se trenutku moramo čuvati da ne upadnemo u udobnost jednostranosti.

Neki od vas možda su čuli, da su na mjestu gdje se njeguje naša znanost duha, ljudi govorili o nekim nedostacima koji su postali očiti. Ako su određene riječi korištene da se pogodi ova ili ona osoba, dakle, ne treba opet naginjati jednostranosti. Ne spominjem ovo da bih ulazio u detalje, već samo kao primjer. Ako, naprimjer, ljudi koji su govorili o svakojakim okultnim događajima, okultnim iskustvima, nisu o tim iskustvima govorili na pravi način, iz toga se ne može izvući zaključak da okultna iskustva nisu glavna stvar u našem društvu. Zasigurno jesu, jer težimo od vanjskog ka unutaršnjem. Također nije bilo potrebe prigovarati okultnim iskustvima kao takvima. Ali na kojoj razini se ta iskustva pojavljuju je ono što moramo promatrati unutar našeg pokreta i što moramo uzeti u obzir. Jedna je stvar govoriti o okultnim iskustvima na određeni lak način, druga stvar bi bila reći da ne želite više slušati o njima. O najintimnijim okultnim iskustvima razgovarali smo tri dana. Ono što se stvara u našem krugu, ne može biti puka znanost mišljenja. Naše društvo nije tu za to. Ne smijemo ići iz jedne jednostranosti u drugu.

Posebno bih želio skrenuti pozornost na intimne aspekte naše znanosti duha, na ono što je tako blisko povezano s najdubljim unutaršnjim duševnim osjećajima. Ono što je bitno je da svoju dušu ispunimo nečim drugačijim, nego je bila prije nego prolazimo kroz znanost duha. A to se mora pokazati i u teškim vremenima. Zato sam želio iznijeti neka zapažanja koja bi mogla biti prikladna da nas dovedu u ono raspoloženje poštovanja prema duhovnom životu koje je prikladno za duhovnog znanstvenika. Jer u biti

najveći i najmanji događaj u životu, sve u životu, nešto je što nas ispunjava dubokim strahopoštovanjem, samo ako smo u stanju dovoljno duboko zaviriti u duhovnu pozadinu toga. Pa čak i bolni događaji u životu, najmanji i najveći, mogu se kroz znanost duha staviti u takvo svjetlo da njihovo razmatranje pomaže da dovedemo našu dušu u ispravan odnos s mudrošću koja teče i tka svijetom.

Iz perspektive kozmičke mudrosti, danas smo se željeli osvrnuti na događaje koji su povezani s onim što se događa u našem okruženju. Ako tako osjećamo svoje vrijeme, onda je naš osjećaj u skladu sa sljedećim riječima:

Iz hrabrosti boraca,
 Iz krvi ubijanja,
 Iz tuge napuštenih,
 Iz požrtvovnih djela ljudi
 Narasti će duhovni plod -
 Duše duha svjesne, usmjerite
 Svoj um u duhovnu oblast.

Budimo duše koje na ovaj način usmjeravaju svoj um u duhovnu oblast! Tada ćemo moći pridonijeti plodovima koji moraju izniknuti na sunčan, iscjeljujući način za čovječanstvo, iz sjemena koje je razasuto po Zemlji i natopljeno krvlju u našim sudbonosnim danima.

Predavanje 7

12. ožujka 1916. Stuttgart

Danas bih želio dati jedno duhovno-znanstveno-povijesno razmatranje koje nam može biti važno, osobito s obzirom na ozbiljne događaje u kojima se nalazimo, u kojima stoji cijelo europsko čovječanstvo, a iduće srijede želim se dotaknuti intimnijeg pitanja duhovnog života. Ako se ono što danas treba razmatrati nekima od vas čini nekako dalekim, to je samo prividno, i ne bi trebalo biti tako daleko od nas, jer znanost duha treba naše duše ispuniti dubokom pažnjom prema svemu što može doprinijeti razumijevanju našeg vremena. Kao što rekoh, u srijedu ćemo se vratiti na jednu čisto ljudsku, duhovno-znanstvenu stvar.

Danas bih želio započeti s jednim pitanjem. Ali nemojte se uznemiriti, nemojte misliti da, kada ovo pitanje postavim u prvi plan naših razmatranja, da želim u najmanju ruku pokrenuti staru kontroverzu u našem pokretu. Kao što ćete vidjeti, bit će to nešto sasvim, potpuno drugačije, iako ću početi s pitanjem koje je na prvu lako pogrešno shvatiti. Želio bih postaviti pitanje: zašto gospođa Besant nastavlja klevetati naš njemački pokret u svojim engleskim časopisima, posebno u ovo ratno vrijeme? Zašto je trebalo, baš u prvim mjesecima rata, reći da naš njemački pokret želi biti samo neka vrsta posrednika za njemačke antibritanske političke napore? Zašto je našla potrebnim reći da je ovaj naš njemački pokret imao namjeru uklanjanje nje - gospođe Besant - s mjesta predsjednice teozofskog pokreta, kao bi se u Indiji uspostavio i odatle organiziralo neku vrstu anti-engleskog pokreta, pangermanskog pokreta neprijateljskog prema Engleskoj? Zašto gospođa Besant nastavlja, i vjerojatno će i dalje nastaviti, klevetati naš njemački pokret na tako ružan način tijekom ovog rata?

Unutar našeg pokreta znanosti duha, ništa nije potrebnije nego imati jasan, pronicljiv pogled na ono što se događa u svijetu. Ono što se lako može svidjeti onima koji unutar našeg pokreta često vjeruju da su u pravu - oprostite na oštrom izrazu - duhovna pospanost prema procesima u svijetu, veliki je, veliki nedostatak, pogotovo unutar takvog duhovnog pokreta. Moramo težiti jasnoći i u pogledu pitanja vanjske egzistencije. Jer ništa nije lakše nego sve vrste šarlatanskih nastojanja prikačiti za naš pokret. A budući da je, u granicama koje smo često naglašavali, u maloj šačici onih ovdje koji žele razumjeti neke stvari, potrebna određena doza povjerenja, također je očito da su, zavedene određenom razinom povjerenja, osobnosti u našem pokretu u određenoj mjeri zavedene onima koji im ne žele ništa ispravno reći, već im svašta žele ucijepiti u dušu, kako bi stranputicom teozofske ili druge duhovne vjere, imali pokriće da tako kažem, za svakakve težnje, koje nisu istinske duhovne težnje čovječanstva.

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

Često smo skretali pozornost na položaj ruskog naroda u razvoju petog post-atlantskog kulturnog perioda, a budući da sam o ovom pitanju često raspravljao ovdje u Stuttgartu tijekom rata, ne želim se danas vraćati na ono što možete pročitati u pojedinim ciklusima. Umjesto toga, želio bih skrenuti pozornost na činjenicu da postoje određene osnovne karakteristike ruskog naroda, zbog kojih je ruski narod na poseban način prikladno smješten u razvojni proces petog post-atlantskog ili šestog post-atlantskog razvoja, onako kako se to često karakterizira.

Prije svega, imamo karakteristiku ruskog naroda, koju bismo mogli nazvati posebno velikom prilagodljivošću duše duhovnim stvarima, s kojima se na neki način ruski narod suočava, određenom prilagodljivošću duše. Riječ je o tome da je Rus manje produktivan, manje kreativan u vlastitoj duši nego srednjoeuropski ili zapadnoeuropski čovjek, da je u određenoj mjeri ovisan da percipira i ono što primi intenzivno proživljava, ali ne nastavlja samoinicijativno oblikovati. Dakle, možete vidjeti kako su ruski ljudi prihvatili bizantsku religiju, i ostavili je u onom obliku u kojem je bila kada su je primili. I danas se još uvijek iz obreda ruske crkve može vidjeti kako drevna orijentalna suština sjaji kroz te obrede. Htio bih reći da se kroz formu ruske crkve mogu sagledati sveti orijentalni elementi, i osjetiti ti drevni sveti orijentalni elementi.

Usporedite to s onim što se dogodilo na zapadu, gdje je, kao što znate, u razvoju dogmi i ceremonija koje su, kao što znate, često bile osporavane, postojalo stalno preoblikovanje, transformacija, dakle, dogodila se kreativna intervencija u ono što je nekada preuzeto, što je potom postalo Rimokatolička crkva, protestantizam i tako dalje. Ta sposobnost prilagodbe, ta sposobnost upijanja je, da tako kažem, prva osnovna karakteristika ruskog naroda.

Druga temeljna karakteristika je stanovita odbojnost ruskog naroda prema onome što nazivamo prožimanjem života intelektualnošću. Ruski ljudi ne vole biti sputani mnogim točno određenim zakonima u socijalnom životu. Oni zahtijevaju neku vrstu, proizvoljnog, života 'Ja' iza toga. Ruski narod ne želi shvatiti, barem u praksi, da razum razapinje mrežu zakona i da se onda pojedinac strogo drži toga u socijalnom životu, premda će ponekad teoretski zaći u to. Pita se više o tome što 'Ja' želi, na temelju nadahnuća trenutka.

Treća stvar u karakteru ruskih ljudi je - na to je temeljito ukazao Herder; slavofili su kasnije preuzeli to herderovsko, tj. njemačko gledište, i razvili ga do svojevrzne megalomanije - da je ruski narod zadržao ono što je u cjelokupnom orijentalnom biću, određenu miroljubivost. Kako god čudno zvučalo, to je već u biti ruskog čovjeka, jer ruski čovjek nije proizveo ovaj rat kao takav: njegovi vladari su to potaknuli. U sebi ima određenu miroljubivost. Uvjeren je da će se, kako se bude razvijala zapadnoeuropska religija, razvijati razmirice i sukobi. Nije u karakteru istočnjačkih ljudi da

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

ratuju protiv svojih bližnjih zbog vjerskih dogmi. To je zapravo nešto - čudno je, ali istinito - što ljudi sada toliko jako primjećuju kod Turaka, koji također imaju taj orijentalni štih, da nisu agresivni u odnosu na vjerski život.

Kao što sam rekao, to leži u uvjerenju, u svijesti ruskog naroda. S druge strane, ove su tri karakteristike posebno podložne zlouporabi od onih koji ih žele zloupotrijebiti. Vrlo lako se može iskoristiti prilagodljivost ruskog naroda, kao što su to činili slavofili, a sada u velikoj mjeri panslavisti, da se ruski narod uvjeri da je pozvan da zamijeni istrošenu, senilnu europsku kulturu, koja je pred umiranjem, i postavi ruski život na njeno mjesto.

Opet, ako netko zloupotrijebi drugu karakteristiku koju sam spomenuo, može ruski narod uvjeriti da je cijela zapadnoeuropska i srednjoeuropska kultura postala senilna zbog svoje posebne sklonosti prema intelektualizmu, prema određenoj racionalnosti, da je ta zapadnoeuropska kultura lišena svakog istinskog misticizma.

I treće, ako želite zloupotrijebiti treću osobinu ruskog naroda koja je spomenuta, njegovu miroljubivost, najmiroljubivija osobina se može pretvoriti u situaciju da organizirate inače mirne mase i pozovete ih na najkrvaviju borbu. Jer doista, suprotnosti se dodiruju u svijetu, a posebno suprotnosti o kojima je ovdje riječ. Ali to što ruski narod znači u razvoju europske kulture, to ne ovisi o tome što ruski vladari sada rade s tim narodom, nego prije ovisi o tri spomenute karakteristike.

I ove tri spomenute osobine određuju dakle rusku narav, da stupi u izvjesnu vezu sa srednjoeuropskom, zapadnoeuropskom prirodom. Budući da su ruski ljudi prilagodljivi, prvo su pozvani postići ono o čemu smo često govorili, prije nego može izvršiti ono što mora u šestom post-atlantskom kulturnom razdoblju, prvo stječući iskustvo, upijajući ono što dolazi sa zapada. Često sam to nazivao nekom vrstom duhovnog braka, godinama, da, mogao bih reći desetljećima, prije izbijanja ovog rata, nekom vrstom braka koji je neophodan između srednjoeuropskog bića i ruskog bića, u smislu duhovnog razvoja.

Budući da ruski narod ima stanovitu odbojnost prema intelektualizmu, moći će se kod ruskog naroda stvoriti određene socijalne ustanove, što će biti moguće samo ako do upravo spomenutog braka stvarno dođe.

I na sličan način morat će se ponašati ruski narod protiv onoga što se zapravo može dogoditi unutar Srednje Europe. Sutra ćemo na javnom predavanju opet morati govoriti o stvarima koje moraju proizaći iz srednjoeuropske prirode, i koje kao nešto veliko, moćno i neprolazno, moraju biti ugrađene u cjelokupni tok ljudskog razvoja. Ali ruski će narod morati prihvatiti ono što je postigla srednjoeuropska bit. On neće samostalno biti kreativan unutar ovog post-atlantskog razdoblja.

Ali sada, nasuprot tome, uz karakterizirani ruski narod, postoje i srednjoeuropski narodi i zapadnoeuropski narodi, onaj zapadnoeuropski narod koji je, nakon vladavine engleske kraljice Elizabete, u biti postao britanski, anglosaksonski. A među različitim rezultatima ovih sadašnjih značajnih događaja, što naravno nije moja stvar da oslikavam na bilo koji način, ali će sigurno biti, to da će ostale zapadnoeuropske države, bez obzira na ishod događaja, postupno postati vazali, ovisni o Engleskoj. Konkretno, Francuzi će doživjeti najgora razočaranja. Ali to nisu stvari koje su zapravo bitne, ono što je nama danas važno je naglasiti veliki kontrast koji postoji između srednjoeuropske suštine i zapadnoeuropske, posebno britanske, anglosaksonske.

Možda nikad nije bilo većeg kontrasta u svjetskom povijesnom razvoju - čak i ako to danas ne primjećuju oni koji ne žele misliti, ne žele promatrati - od ovog kontrasta između srednjoeuropskog i anglosaksonskog bića. Nije da se pojedinac, individualna osoba ne bi mogla uzdići iznad toga. O tome ne može biti govora; govorimo o narodu. Svakako, kad se takve stvari karakteriziraju, nikada se ne spominje pojedinačni Englez, koji se naravno, može uzdići iznad toga. Ne treba odmah pomisliti da se nekako moramo dotaknuti pogrešaka naših ratobornih protivnika, i vrijeđati engleski karakter jer je drugačiji, već je cilj kontrast oštro okarakterizirati. Naravno, bilo bi potrebno mnogo, kada bih želio spojiti sve moguće građevne blokove koji bi zapravo bili potrebni za razumijevanje datog kontrasta. Ali ovaj kontrast nam može postati jasan sa stajališta: ako, s jedne strane, promatramo srednjoeuropsku suštinu, u čijem je središtu njemačka suština, u odnosu na rusku suštinu istoka, a s druge strane promatramo britansku, francusku suštinu u njenom odnosu prema ruskom istoku. To je jedan od najvećih kontrasta u ljudskoj evoluciji. Međutim, danas samo moram istaknuti neke stvari, koje moram objasniti na sutrašnjem javnom predavanju. Ali volio bih da šaćica onih koji pripadaju pokretu znanosti duha, dublje razumiju ono što će sutra biti izneseno, nego se to može razumjeti bez znanosti duha.

Vidite, ova srednjoeuropska suština je nacionalna na potpuno drugačiji način nego bilo koji drugi narod u čitavoj povijesti čovječanstva. Uzmimo zapadnoeuropske narode: oni su u određenoj mjeri nacionalni po krvi. Nijemac je iz duše nacionalan. Nijemac je nacionalan po tome što stalno nastoji da izvjesne sadržaje duševnog života izvuče iz općeg duševnog života, i da ih presadi u vlastitu dušu. Stoga unutar njemačke suštine doživljavamo nešto tako veliko kao što su Goetheova umjetnička djela, Herderov pogled na povijest, ili svjetonazorska stremljenja Hegela, Schellinga i Fichtea.

Iako su te stvari danas još malo poznate u širim krugovima - pročit će se. Usprkos svim mišljenjima koja se iznose o njima, moram reći ovo: mogu postati poznate, mogu se predstaviti tako - iako danas u to ne vjerujemo - da

ih razumije svako dijete. To će se dogoditi. Sve što je pravi njemački svjetonazor, to izrasta iz najdublje duše njemačkog naroda. A duhovno znanstveni pokret nikada ne bi mogao nastati unutar njemačkog bića - ako bi bio plodan - koji bi imao sličan karakter duhovnim pokretima zapada. Ne smijemo zanemariti ovu razliku, moramo je jasno imati u vidu. Unutar njemačkog naroda sve što je sadržaj znanosti duha, mora biti u skladnoj vezi sa svim ostalim s čime narod živi. Zato sam prošli put kad sam bio ovdje u Stuttgartu rekao: ako pogledate svjetonazor Schellinga, Fichtea i Hegela, kao da cijeli narod meditira. Kad se govori o njemačkom narodu, uvijek se osjećate kao da ste dio naroda, u duši naroda. O njemačkom narodu se ne može govoriti drugačije nego uzimajući u obzir duševne karakteristike ovog njemačkog etniciteta. I nemoguće je unutar Njemačke, kao što je moguće u Engleskoj, da postoji znanost s jedne strane, a s druge strane ta znanost želi ignorirati vjeru. To unutar njemačkog naroda dugoročno nije moguće. Nijemac teži jedinstvu. On želi imati duhovnost koja u potpunosti može stajati na temeljima znanosti, i želi imati znanost koja je opravdana pred duhovnim životom.

Taj se kontrast najotvorenije pojavljuje u Goetheovoj i Newtonovoj teoriji boja. Više od trideset godina pokušavam istaknuti Goetheovu teoriju boja nasuprot Newtonove. Dok Goetheova teorija boja u potpunosti proizlazi iz duboke povezanosti duše sa svijetom, Newtonova teorija polazi od mehaničkog promatranja svijeta i ne teži ničemu drugom. Ali fizika je danas toliko anglicizirana da se uopće ne primjećuje o čemu se tu radi, i naravno da smatraju budalom svakoga tko ozbiljno shvaća Goetheovu teoriju boja.

U njemačkom narodu postoji težnja prema duhovnosti. Stoga smo unutar ovog njemačkog naroda dužni uzeti u obzir što iz potrebe duše čine najbolji iz ovog naroda, oni koje smo već spomenuli, i koje ćemo opet spomenuti sutra, upravo kada se bude tražio put ka znanosti duha. Ali onda ovaj narod ne može učiniti ništa drugo nego težiti objektivno, biti posvećen samoj stvari. To je ono što Englezi i Francuzi ne mogu razumjeti. Francuz traži lijepu riječ, da sve bude skovano u lijepu frazu, i onda je zadovoljan. Englez pita koja korist od znanja ili nečeg sličnog. Ali to da željeno znanje mora izrasti iz duše, kao cvijet iz biljke, bez čega se čovjek ne osjeća cjelovitom osobom, to ne razumiju ni Francuzi - kao Francuzi, naravno, ne govorimo o pojedincu - ni Anglosaksonci.

Ono što treba nakon Grka, koji su imali najviše dosege za četvrto post-atlantsko razdoblje, u smislu oblikovanja duševnog iskustva u svijet ideja, zadatak je njemačkog bića. I doista, ne treba biti nacionalist u uskogrudnom smislu, već sasvim objektivno promatrač razvoja čovječanstva, ako ovo ističete. A također znate: ne ističem to povodom ovog rata, ta se razmatranja temelje na velikom dijelu onoga što sam među nama govorio godinama, desetljeće i pol.

Ali budući da je ovo njemačko biće takvo, pozvano je iz duševnih i objektivnih razloga sklopiti spomenuti duševni brak s ruskim istokom. A kulturni zadatak budućnosti nikada se ne može ispuniti ni na koji drugi način osim ruskom prilagodljivošću koja prihvaća ono što može doći od njemačkog naroda. I sav kulturni razvoj budućnosti pitanje je te povezanosti srednje i istočne Europe.

Sa zapadnom Europom stvari stoje drugačije. Zapadna je Europa preuzela ono što je donijelo četvrto post-atlantsko kulturno razdoblje, i razvila to samostalno, ali na način na koji sam to često predstavljao: samo kroz tri sile duše: dušu osjećaja, dušu intelekta, dušu svijesti. Ono što četvrto post-atlantsko kulturno razdoblje šalje, u biti nije produktivno, a posebno britanska duša naroda, anglosaksonska duša naroda, ima zadatak razviti dušu svijesti, razviti ono što je primarno usmjereno prema korisnosti u odnosu na fizički plan.

Otuda sve pojave koje vidimo da se događaju unutar Zapadne Europe, posebno unutar anglosaksonskog naroda. Ali instinktivno i anglosaksonski narod zna da je ono što je zapravo plodno, srednjoeuropsko, u biti njemački utjecaj Srednje Europe. A oni koji vode takozvane okultističke pokrete zapadne Europe, posebice anglosaksonskom narodu, znaju o čemu se radi. Oni koji vode okultne pokrete u anglosaksonskom narodu, pod utjecajem su dvaju tokova misli: jedan tok misli je da oni sami sebi kažu: rimokatolička bit je uklonjena, ona u biti pripada četvrtom post-atlantskom razdoblju. Ono anglosaksonsko mora zauzeti mjesto onoga što je bilo u rimskom sustavu kulta. - I svaki okultist određene vrste, to jest okultist koji je zadubljen u svoju nacionalnost, a to su, s iznimkom nekolicine, svi anglosaksonski, on zna - to jest, umišlja da ima ispravno znanje - da 'anglosaksonska rasa', kako on kaže, mora zauzeti mjesto rimske prirode. To se podučava u svim tamošnjim okultističkim školama. To je ustaljena dogma.

I na isti način, ljudi instinktivno znaju da su, u određenoj mjeri, regruti za uvođenje u život svega što kultura mora donijeti, regruti koji moraju pasivno apsorbirati svojom prilagodbom, da je to ruski narod.

Posebno anglosaksonski okultisti jako dobro znaju te dvije stvari, odnosno tako na to gledaju, takvo je njihovo uvjerenje. S jedne strane, njihovo je uvjerenje: anglosaksonstvo mora zamijeniti rusku prirodu; sve ostalo, protestantizam, kalvinizam i tako dalje, samo su dodaci. Anglosaksonci moraju stvoriti nešto u svijetu - kao što sam rekao, sada govorim o okultistima - za petu post-atlantsku kulturu, na isti način na koji je rimokatoličko biće uvedeno u drugom razdoblju četvrte post-atlantske kulture do 14. i 16. stoljeća.

I sada je svaki okultist s te strane uvjeren da se prije svega mora stvoriti most između onoga što anglosaksonci pripisuju sebi i ruske prirode. Uliti u

rusku dušu ono što podučava anglosaksonstvo, to je ono što proizlazi iz ovoga što sam spomenuo kao ideal za svakog anglosaksonskog okultista: koristiti rusku dušu kao neku vrstu voska u koji se utiskuje ono što želi anglosaksonski okultizam. U krugovima o kojima sad govorim, taj ideal daleko nadmašuje sve što je nama ovdje bitno.

Za nas je bitno pravo znanje, prava potraga za istinom, a naše iskreno temeljno uvjerenje je da će, ako pronađemo istinu, ta istina dati ljudima ono što im je potrebno, i da će ako je koristimo na pravi način, na pravi način će i buduće kulture oploditi na pravi način, pa će se dogoditi ono što se mora dogoditi narodima Europe, ako se na pravi način traži istina. Sve što trebate učiniti je iskreno tražiti istinu; to je pravi princip znanosti duha.

Ali nasuprot ovome postoji princip koji sam upravo opisao, da se posebna rasa dovede na vrh, da se posebna rasa učini snažnom, moćnom, prije svega u odnosu na život duše. Ne govorimo sada o politici, govorimo o onome što je duboko ukorijenjeno kao okultni put: učiniti anglosaksonsku dušu moćnom, i iskoristiti ono što je prilagodljivo i prijemčivo, istočnoeuropsku suštinu, i u nju uliti ono što se želi u nju uliti, tako da dođe do braka između anglosaksonstva i rusizma. Unutarnji impulsi evolucije govore o braku između njemačke prirode i rusizma. Egoistična volja anglosaksonskog okultizma govori da u rusizam treba prodrijeti anglosaksonstvo, u odnosu na okultni duhovni razvoj.

Ove stvari nam moraju biti jasne; izuzetno su važne. Govorim o tome da se sve više podučavaju u svim mogućim okultnim smjerovima na zapadu, posebno anglosaksonskim. Ali samo ono što u osnovi treba njegovati duša svijesti, ne može doći do pravog izražaja. Ali pravi okultizam, koji ne razvija želju za moći, već radije traga za istinom, u potpunosti je u organskoj, živoj vezi s njemačkim razvojem i potpuno je usidren unutar njemačkog razvoja.

Ali što se dogodilo, dragi prijatelji? Da razvoj od Srednjeg vijeka do našeg vremena nije bio poremećen ahrimanskim silama, da se ono što se razvijalo u Europi kao znanost duha - sutra ćemo morati govoriti o nekim kasnijim događajima - razvijalo organski, bez ahrimanskih utjecaja, onda bi se danas lakše vidjelo da je sve što je zapad učinio u znanosti duha postignuto, proizašlo iz njemačke suštine. Ali prožimajući anglosaksonsku, njemačka znanost duha prenesena je pod maskom u anglosaksonsku, a također i Francusku. Samo su terminologija i nazivi pojedinih činjenica prilagođeni francuskom i engleskom jeziku. Ako idete do dna, sve što je sadržano u francuskom okultizmu i engleskom okultizmu, samo su maskirana njemačka duhovna istraživanja, srednjoeuropska duhovna istraživanja.

Na način o kojem ću uskoro govoriti, ono što je sebe nazivalo Teozofsko društvo također nije sadržavalo ništa osim činjenica s indijskim ili drugim nazivima koji su pronađeni unutar njemačke znanosti duha. Cilj Teozofskog

društva bio je prikriti ovu činjenicu od Nijemaca što je više moguće. Jer anglosaksonstvo nastoji svugdje izbrisati istinu o srednjoeuropskom razvoju u odnosu na znanost duha i postaviti se na njegovo mjesto. Ovdje je riječ o velikoj žudnji za moći koja proizlazi iz okultizma. I bila je jednostavno nužda da se to ljuštenje dogodi, koje se stvarno dogodilo na prijelazu stoljeća, da se vrati ono što je bilo izvorno njemačko i što su naši Nijemci, nažalost, odveć rado primili kao englesko, i da se to ponovno prikaže u svojoj izvornoj čistoći. Istina je utvrđena. Morala se utvrditi. Englesko teozofsko društvo nikada neće oprostiti našim njemačkim naporima, kakvi su bili od početka, da je ova istina utvrđena. To se može samo prikrivati klevetama.

Ali svi oni koji žele razviti moć unutar okultističkih nastojanja postupaju vrlo sustavno, vrlo svrhovito. Zato je toliko potrebno ne drijemati u odnosu na ove težnje, već razviti neku jasnoću. Jasnoća je osobito potreba kada se radi o važnim stvarima. Jasnoća je osobito potrebna, naprimjer, kada je u pitanju ključna figura, Helena Petrovna Blavatsky, za Teozofsko društvo.

Ono što leži u osnovi jasnoće na ovom polju može se povezati s dvije činjenice: prva činjenica je da je Helena Petrovna Blavatsky bila Ruskinja koja je izrasla iz rusizma. Druga je činjenica da je iza sebe ostavila neku vrstu okultne znanosti u engleskom ruhu, da postupno raznim zabludama prerasla u ono čemu težu anglosaksonski okultizam, što je bilo posljedica velikog talenta ove žene. Helena Petrovna Blavatsky bila je, mogu reći, medijumska ličnost u određenom smislu, koja je takvu prilagodljivost okultnih duševnih kvaliteta mogla razviti samo iz ruskog naroda. Helena Petrovna Blavatsky imala je ono što Rus ima kao opće ljudske kvalitete u odnosu na okultne kvalitete. I zato je u zapadnoj Europi, najprije francuski okultizam, zatim britanski okultizam određene vrste, da u dušu ulije anglosaksonsku okultnu esenciju. Vjerovalo se da svijetu treba dati nešto što, takoreći, predstavlja anglosaksonski okultizam, otkrivajući se iz ruske duše. Ono što je trebalo doći i što mora doći, veza između srednjoeuropske suštine i ruske suštine, svjesno je i namjerno zamijenjeno prodiranjem u rusku prirodu - u Heleni Petrovnoj Blavatsky kao predstavnici ruskog naroda - anglosaksonskog okultizma moći. Oni ljudi koji su željeli imati, da tako kažemo, u svojim rukama niti života kako se razvijaju izvana, prema fizičkom planu, nisu bili neupleteni u to. Oko jadne ličnosti Helene Petrovne Blavatsky zbilo se mnogo tragičnih događaja u koje danas ne mogu ulaziti. Upravo zbog njenog dubokog i sveobuhvatnog medijumstva, u koji se moglo pretočiti sve moguće, dogodilo se mnogo, mnogo toga. A to je bio dug put od početne točke, gdje je prvobitno učinjen pokušaj da se srednjoeuropske ideje izravno prenesu jadnoj Blavatsky, što je potom na kaleidoskopski, gotovo beskoristan način isplivalo u 'Razotkrivenoj Izidi'. No, ubrzo je došla pod sasvim druge utjecaje jer su druge ličnosti preuzele kontrolu nad njom, a osoba koja je bila njezin vođa i koja ju je htjela usmjeriti prema srednjoeuropskoj biti, kasnije je zamijenjena pojavljivanjem pod maskom

izvornog vođe, tzv. kasnije Koot-Hoomi individualnosti, koja je, prema izjavama stvarno upućenih okultista, bila ništa drugo nego ovisna od rusizma, i željela na svjestan način spojiti ono što bi moglo proizaći iz duševnih sposobnosti Blavatsky i anglosaksonskog okultizma. Radi se izravno o sudaru, rekao bih, izvorne individualnosti - neki je zovu majstorom, možete je zvati kako hoćete - i kasnijeg varalice, koji je preuzeo masku prvoga i od istočne Europe dobio zadatak koji sam upravo naznačio. [u izvornom tekstu stoji istočne Europe, ali očito je da treba zapadne Europe.]

Onda je došlo vrijeme kada se Blavatsky trebala povezati s francuskim okultizmom, namjeravala je brzo postići određene ciljeve, i stoga je okultističkoj loži u Parizu postavila uvjete koji se nisu mogli ispuniti, tako da je uskoro morala biti ponovno isključena, jer je pod utjecajem ličnosti koje su bila iza nje, okultističke namjere uvijek kombinirala s političkim impulsima moći. Zatim je došla američka epizoda, koja je opet imala političku pozadinu. Sve je to imalo za cilj Europi predstaviti nešto što bi je uvjerilo, da iz spoja duhovnog rusizma i anglosaksonske volje za moć, može nastati neka nova vrsta religije za Europu. To treba postaviti pred Europu. A ono što je proizašlo iz njemačke suštine, trebalo je pregaziti.

O dragi prijatelji, dobro se sjećam - nekima bi moglo biti neugodno koliko mi takve stvari jasno stoje pred dušom - kako je gospođa Besant održala svoj prvi sastanak u Njemačkoj u Hamburgu, i kako sam je tada u uskom krugu pitao kako razmišlja o razvoju okultizma u 19. stoljeću i kako je tada u Hamburgu dala odgovor: Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće u Njemačkoj je zavladao nešto poput okultnih težnji, ali su Nijemci zapeli u čistim apstrakcijama, i pokazalo se da je veliki - tako se izražavala, uvijek se izražavala sa veliki - veliki val duhovnog života predodređen za britanski narod. - Naravno da je to rekla na engleskom; ali bilo je još veće na engleskom!

Za Blavatsky je došlo vrijeme kada je postalo potrebno da, svi oni koji su se ozbiljno bavili znanošću duha i koji se nisu mogli prepustiti anglosaksonskoj žudnji za moći, da nešto učine. I to je dovelo do onoga što je kasnije u okultnim krugovima nazvano 'okultno utamničenje' Blavatsky. Nije bilo drugog načina. A odluku o okultnom zatvoru, kako kažu, Blavatskoj, donio je sastanak poštenih okultista, barem najvećim dijelom poštenih okultista, u posljednjoj trećini 19. stoljeća.

Okultno zatočeništvo sastoji se u činjenici - kroz određene procese to je moguće - da su čovjekove težnje zatvorene u sferu, iz koje ne može van, tako da su njene težnje potisnute i nije u mogućnosti prouzročiti određenu štetu koju bi inače mogla.

Proces o kojem sada govorim, ovo nametanje okultnog zatvora, nije savršen; ali, kao što rekoh, ljudi si nisu mogli pomoći na drugi način.

Blavatsky je bila snažna psihička osobnost i njen je utjecaj bio snažan. Stoga je ta moć u njenim spisima, koji su s jedne strane zadivljujući, a s druge varljivi.

Tada se dogodilo ono što se može opisati ovako, neki indijski okultisti koji su se na ovaj način htjeli malo osvetiti zbog engleskog zagrljaja, preuzeli su kontrolu nad osobnošću Blavatsky, i tako je u nju ušao indijski utjecaj. To sam detaljnije objasnio na drugim mjestima, ali ovdje ću samo nagovijestiti.

Zatim je došao indijski utjecaj, a to je dovelo do upitne okultne znanosti kakva se dugo njegovala u Teozofskom društvu i iz koje je potrebno pročistiti ono što je proizašlo kao znanost duha u Srednjoj Europi. Jer ono što će se pojaviti kao znanost duha u Srednjoj Europi mora biti duboko, duboko pošteno u smislu koji sam naznačio, to jest mora težiti istini kao takvoj i biti uvjereno, da će istina, dok teče kroz naše duše i razvoj čovječanstva, donijeti ono što je ispravno unutar naroda i ljudi, društvenog poretka ljudi: čista, iskrena potraga za istinom! I ta čista, poštena potraga za istinom i dalje je naš glavni zadatak.

Volio bih da ljudi to preciznije razumiju, posebno unutar našeg pokreta znanosti duha, onda bi mi oprostili i neke dodatne uvjete koje moram postavljati, i vidjeli bi da se ti uvjeti moraju točnije uzeti. Koliko često opominjem naše prijatelje da, ono što treba svijetu donijeti znanost duha mora ostati čisto, da se ne smije prilagođavati ni s koje strane, ne treba dolaziti k meni sa svakakvim stvarima koje je lako pomiješati s duhovno znanstvenim težnjama. Naravno, čovjek rado odgovara na izražene želje, i štošta se može dogoditi prijateljski, ali u svakom slučaju treba razumjeti, naprimjer, zašto stalno iznova upozoravam: ne treba vjerovati da sam čak ni približno uključen u medicinu - kao ni u drugim područjima koja nisu izravno znanost duha. Bilo bi potrebno da naši članovi steknu naviku da ozbiljno shvaćaju ovo kada kažem da ljudi u biti ne bi trebali dolaziti k meni s medicinskim pitanjima. Bitno je da se te stvari razumiju jer je, barem za danas, još uvijek potrebno duhovno znanstvena nastojanja, držati podalje od drugih stvari. U našem pokretu ima dovoljno liječnika kojima se naši članovi mogu povjeriti. Budući da to uvijek iznova naglašavam, trebali biste barem načelno shvatiti ozbiljno kad kažem: ne želim se ni na koji način uplitati u liječenje; jer to bi samo natjeralo svijet da krivo shvati što duhovno znanstveni pokret u početku treba učiniti kroz mene, a to ne treba pogrešno shvatiti.

Oni koji su jednom čuli čudno predavanje gđe Besant o 'Teozofiji i imperijalizmu' mogli su znati kakvo su Anglosaksonci zapravo imali pravo razumijevanje čiste, objektivne potrage za istinom. Ovo predavanje je omogućilo da se osjeti mnogo od onoga što sam danas imao reći na temelju činjenica: znanost duha nikada se ne smije miješati s bilo kakvom požudom za moći, s bilo kakvim izravno političkim težnjama, iako, naravno, netko tko

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

je dobar duhovni znanstvenik, može biti najbolji političar. Ali to nije poanta; znanost duha ne smije postati dio anglosaksonskog okultizma koji sam pokušao okarakterizirati; znanost duha ne smije postati nešto poput onoga čemu je težila Blavatsky, a onda u mnogočemu i gospođa Besant, samo s manje talenta od Helene Petrovne Blavatsky. Cilj je bio od strane Anglosaksonaca uspostaviti neku vrstu okultističke religije kroz duševna iskustva ličnosti kao što je Blavatska, koja bi izravno spojila Anglosaksonce i Ruse, pregazivši Nijemce. U školama u kojima se sada podučava ono što sam već spomenuo, ne na način Blavatsky, nego općenito na način anglosaksonskog okultizma, o ovom ratu kojim smo sada zahvaćeni, uvijek se govorilo kao o nužnom. I opet se u takvim školama o ishodu ovog rata govori na sugestivan način, govoreći: kao rezultat ovog rata, mora se dogoditi to i to. Ne govorite to zato što ste proroci, nego zato što želite, zato što želite steći što veći utjecaj, zato što želite što bolje pripremiti ljude kroz sve kanale do kojih se može doći. Jer ako učite ljude svim vrstama okultizma zamaskirano, želite ih pripremiti u određenom smjeru. Zato moram pitati - dužan sam govoriti o ovim stvarima jer se o njima već javno raspravlja, i zato što svatko tko je odgovoran za znanost duha poput mene, mora jasno dati do znanja kakav je njegov odnos prema tim stvarima: zašto je okultist i poznata ličnost iz Pariza stalno iznova putovao u Rim, odmah nakon izbijanja rata između Njemačke, Rusije, Engleske i Francuske, čak u listopadu 1914.? Zašto je u Rimu odigrala ulogu koja je kasnije utjecala na situaciju u Italiji, ulogu sličnu onoj koju su imali neki ljudi koji su pripadali 'Grand Orient de France' ili bili povezani s anglosaksonskim slobodnim zidarima, koji su imali dubok utjecaj na oblikovanje aktualnih zbivanja, mnogo više nego što bi se pomislilo?

Ali moram pitati nešto drugo: zašto u godišnjaku piše da je ta ista osobnost koju pojedine struje okultizma koriste, moglo bi se reći i zlorabe za svašta - kao što rekoh, jer se o tome već govori u svijetu, moram pokazati na čijoj sam strani u tim stvarima - zašto u godišnjaku iz 1913. godine koji je ta ličnost objavila, a koji je zapravo objavljen 1912. godine, stoji: neće vladati onaj koji vjeruje da može vladati Austrijom, nego će vladati drugi, mlađi, kojemu još nije suđeno da vlada? - Zašto je ovo napisano 1913. u godišnjaku medijuma koji je bio uključen u određeni okultni trend? Zašto se isto ponavlja u godišnjaku 1914. godine - dakle prije nego što je došla 1914., za 1914. godinu, ali već objavljeno 1913. godine: tragedija kuće Habsburg ostvarit će se prije nego što mislite. - Zašto je ovo u ovim godišnjacima? I još više: zašto je jedan pariški list, koji bi se na njemačkom mogao zvati 'Paris-Mittag', već 1913. izrazio želju da se austrijskog prijestolonasljednika Franza Ferdinanda ubije? Ovaj list približno odgovara onome što je u Berlinu 'B.Z. am Mittag', 'Paris midi' je čitan list. Zašto almanah na jednoj stranici kaže ono što sam rekao: neće vladati onaj tko misli vladati, nego će vladati mlađi, a na drugoj stranici je želja da se taj nadvojvoda ubije? Zašto taj isti list, kad

se vodila rasprava o tri godine službe u Francuskoj, cinično kaže: Ako dođe do mobilizacije u Francuskoj, hoće li prva osoba koja će biti ubijena biti Jaures? - Smatrate li ovo, dragi prijatelji, proročanstvom? Želio bih vam pokazati da nisam na strani onih koji ovo smatraju proročanstvom, već da sve ukazuje da duboku, zastrašujuću osnovu u zloporabi šarlatanskog, ali krajnje opasnog okultizma.

Htio sam danas nešto reći, možda ne ohrabrujuće, ali nešto vrlo ozbiljno. Htio sam pitati vaše duše treba li čovjek doista steći jasnoću ako želi biti dio okultističkog pokreta, i je li možda loše ako propusti najvažnije. Dragi prijatelji, tko god želi proučavati povezanost Teozofskog društva s tim stvarima - kojih je postupno bilo sve više i više - s takvim stvarima, treba samo baciti oko na aktivnosti takvih ličnosti kao što je, naprimjer, gospođa Catherine Tingley. A poučno je i to da iz donekle kršćanskog stajališta nešto unese, makar i snažnim medijumskim putem, u ono što bi trebalo biti samo anglosaksonsko, u maloj knjižici 'Svjetlo na putu', i tada su krenule klevete. Jer većina onoga što je rečeno protiv medija kroz kojeg je dano 'Svjetlo na putu' je kleveta.

Danas sam htio govoriti o ozbiljnim stvarima, da iz te ozbiljnosti mnogi od nas steknu predodžbu koliko je nužno osvijestiti srednjoeuropsko poslanje u odnosu na znanost duha, te koliko je prijeko potrebno da ova srednjoeuropska misija postane svjetska. Ova srednjoeuropska misija prije svega mora biti čista, poštena težnja za istinom. Ali ta čista, poštena težnja za istinom bila je shvaćena na čudan način, na čudan način shvaćena i iskrivljena. Vi znate da su odnosi između njemačkog duhovnog pokreta, kojem pripadamo, i Teozofskog društva, bili prekinuti davno prije rata. Sve što sam predlagao, shvaćano je na čudan način. Samo uzmite u obzir da je, naprimjer, gospođa Besant uspjela reći da sam težio da postanem predsjednik Teozofskog društva u Indiji, kako bih je zbacio s predsjedničke stolice, a odatle na zaobilazan način proširio pangermansku struju, za dobrobit njemačkog Reicha na način koji je neprijateljski prema Engleskoj! Naravno da vjerujete da to nije istina, da je to objektivno laž!

Evo što se zapravo dogodilo: godine 1909. osnovano je društvo usprkos vladavini terora gospodina Leadbeatera, i insinujacijama Alcyonea, koje je trebalo obuhvatiti sve zemlje svijeta i donekle biti protuteža onima koje je gđa Besant zavela. I u to su me vrijeme iz Indije zamolili predsjedavajući tog međunarodnog društva, a ja ne samo da sam odbio, već sam 1909. u Budimpešti pred svjedocima gospođi Besant rekao da nikada ne želim biti ništa drugo unutar modernog duhovnog pokreta nego onaj koji taj pokret vodi unutar njemačkog naroda. To sam rekao u prisutnosti gospođe Besant pred svjedocima u Budimpešti 1909. godine. Sada se obračunava s istinom tako da u svom časopisu piše da sam htio u Indiju i dalje, da je izguram odande! Ne može se govoriti o objektivnoj neistini, to je naravno svjesna laž.

Tome su prisiljeni pribjeći kad je u pitanju borba protiv istine; a to je u osnovi ono što jest anglosaksonski okultizam. Jer istina je sljedeća: ono što je u temelju povezano sa srednjoeuropskom suštinom je ono što mora prodrijeti u kulturu kao znanost duha. Ali Engleska to mora prikriti, to se mora sakriti, to se mora na neki način maskirati. A gospođa Besant je u 20. stoljeću, sve više postajala instrument tog prikrivanja.

Dovoljno je shvatiti što bi trebalo prožimati naš pokret. Tu je stvarno duhovna zadaća Zemlje. Nemamo razloga za slijepu odanost ovome ili onome. Ali to baš i nije nešto što može biti vrlo primamljivo: ne željeti ništa osim iskrenog razvoja istine. Znae kako napadi i ismijavanje dolaze sa svih strana, unutar i izvan našeg Društva. Ali povrh svega postoji još nešto: sve više i više toga iz našeg pokreta znanosti duha teče u ovu ili onu dušu vani - svatko tko ima osjećaj za to, već može osjetiti što se iz naših knjiga ili naših javnih predavanja slijeva u ljudske duše. Ali ako bi ovi ljudi, koji ponekad vole gaziti ono što su pustili da utječe u njih, a koji bi morali bezrezervno priznati ono što se, na tako ozbiljan način, predstavlja kao naš pokret u duhovnosti čovječanstva, tada dolazi do čudnih pojava. Ponekad ljudi rado prihvaćaju neke istine koje dolaze od našeg tla, ali svaki iskreni, puni pristup nama doživljavaju kao da bi, primjerice, opekli prste dodirujući me. To je vrlo česta pojava, češća nego što mislite! Među onima koji to ozbiljno misle, a nisu vođeni osobnošću, nego onim što je iskreno duhovno znanstveno stremljenje ka istini, mora se pretpostaviti da se i oni tome posvećuju na bezuvjetan način. Jer, dragi prijatelji, ozbiljnost je velika, ozbiljnost je ogromna.

Ovo što sam rekao ne treba proizlaziti iz nacionalnog osjećaja. U biti sam rekao samo činjenice; trebale su okarakterizirati ono što postoji kao okultne suprotnosti u Europi i što može objasniti mnoge kontraste fizičke razine, za one koji ih žele vidjeti.

I uvijek iznova naglašavam: potrebna nam je ozbiljnost, kako bismo u ozbiljnim vremenima našli pravi smjer, da se dogodi ono što leži u riječima:

Iz hrabrosti boraca,
 Iz krvi ubijanja,
 Iz tuge napuštenih,
 Iz požrtvovnih djela ljudi
 Narasti će duhovni plod -
 Duše duha svjesne, usmjerite
 Svoj um u duhovnu oblast.

Predavanje 8

15. ožujka 1916. Stuttgart

Kada smo zadnji put razgovarali dok sam bio ovdje, razmatrali smo neke duhovne činjenice koje se odnose na život duše nakon što ljudsko biće prođe kroz vrata smrti. Danas želimo prvo pogledati neke činjenice duhovnog svijeta vezane uz ovaj događaj, koje mogu dalje rasvijetliti ovaj događaj, činjenice koje, baš kao što su prikladne za rasvijetljivanje smrti, također mogu rasvijetliti ono u životu što se događa između rođenja i smrti čovjeka, što se događa u fizičkom životu u kojem se nalazimo. Moram uvijek naglasiti da znanost duha mora pokušati, ne stati samo na vanjskom shematskom prikazu ljudskih bića, već radije prodrijeti dublje u različite članove ljudskog bića.

Obratimo sada pažnju na ono što često nazivamo eterskim tijelom. Već sam na jučerašnjem javnom predavanju istaknuo da ovo etersko tijelo ne treba zamišljati samo kao razrijeđeno fizičko tijelo - to bi bio materijalistički koncept - nego da ga treba zamišljati onako kako izgleda unutaršnjem iskustvu. I onda dolazimo do činjenice da se ono što nazivamo mišljenjem, predodžbama u užem smislu, baš kao što čovjek ovdje živi na fizičkoj razini, da se odvija u eterskom tijelu. Ali da bi se kroz ovo mišljenje, kroz predodžbe, formirale misli, potrebno je fizičko tijelo, jer fizičko tijelo mora primiti svoje utiske, ako ovdje u fizičkom životu, misli treba zadržati kao sjećanje.

Dakle, proces je sljedeći: kada mislimo, mišljenje prirodno počinje od 'Ja' i prolazi kroz astralno tijelo, ali se onda uglavnom odvija u pokretima eterskog tijela. Ono što mislimo, imamo predodžbe, događa se u pokretima eterskog tijela. Ovi pokreti eterskog tijela doslovno se utiskuju u fizičko tijelo. To je grubo govoreći, jer uključuje mnogo finije procese od grubog pamćenja, ali može se ovako reći kao usporedba. A budući da su ti pokreti eterskog tijela utisnuti u fizičko tijelo, misli se odvijaju u našoj svijesti, i kroz to se misli zadržavaju u pamćenju. U određenom smislu to je ovako: kada imamo misao i kasnije je prizovemo iz sjećanja, naše etersko tijelo se pokreće tijekom te želje za sjećanjem, a njegovi se pokreti prilagođavaju fizičkom tijelu, i kako ulazi u dojmove koje je ovo etersko tijelo ostavilo na fizičkom tijelu tijekom odgovarajuće misli, misao se vraća u svijest. Dakle, pamćenje je povezano s činjenicom da se pokreti eterskog tijela mogu utisnuti u fizičko tijelo. Naravno, sjećanje je vezano za etersko tijelo, ali etersko tijelo mora imati neku vrstu čuvara svojih pokreta kako bi u fizičkom životu moglo nastati sjećanje. I tako živimo svoj život između rođenja i smrti, doživljavamo svoja iskustva i sjećamo se svojih iskustava, odnosno u nama se odvija naš

misaoni život. Kad smo budni, uvijek se više-manje u nama odvija ovaj misaoni život.

Kao ljudsko biće u fizičkom tijelu, sada imamo osjećaj da je ono što se događa u našem mišljenju, u našem imaginativnom životu, unutarne iskustvo, nešto što se događa u nama samima, što je naše vlasništvo. I za fizički život to vrijedi, jer ono što se iznutra događa kao misaono iskustvo, izvana drugim ljudima nije vidljivo. Dakle, to je naše vlasništvo. Ali u odnosu na duhovni svijet, ono što se događa u našem misaonom životu uopće nije naše vlasništvo.

Da, naš misaoni život ima potpuno drugačije značenje nego to često pretpostavljamo kada ga nazivamo svojim vlasništvom. I htjeli bismo malo propitati taj svjetski značaj našeg misaonog života. Da bih bio u potpunosti jasan, moram krenuti od usporedbe: mi fizički ljudi radimo ovdje u fizičkom svijetu. Pretpostavimo da se naš posao sastoji od izrade strojeva. Mogao bi se sastojati i od nečeg drugog, ali pretpostavimo da pravimo strojeve. Da bismo napravili strojeve koji se zatim stavljaju u službu ljudskog života, potrebno nam je drvo, željezo, ili bilo što od čega su strojevi napravljeni. Za to su nam potrebni odgovarajući materijali koje moramo obraditi. Materijali moraju biti tu u prirodi. Mi kao fizički ljudi ne možemo stvoriti željezo, stvoriti drvo, ti materijali moraju biti tu. Uzimamo te materijale, oblikujemo ih, obrađujemo i stavljamo u naše strojeve. To je ono u čemu se sastoji naša aktivnost. Mi na neki način, uzrokuje postojanje oblasti strojeva, ali tu oblast strojeva stvaramo na temelju materijala koji uzimamo sa Zemlje.

Sada zamislite da nemamo posla s ljudima koji prave strojeve od zemaljskih materijala, željeza ili drva, već s bićima sljedeće više hijerarhije, bićima kojima dajemo imena: Angeloi, Archangeloi, Archai. Netko bi se sada mogao zapitati: što ta bića zapravo moraju učiniti? Imaju li i oni nešto raditi što bi se možda moglo usporediti s djelatnošću o kojoj smo upravo govorili, a koja vodi stvaranju oblasti strojeva? - Da, ti Angeloi, Archangeloi i Archai, oni također imaju svoj rad. Ta se aktivnost odvija samo u duhovnom svijetu. I baš kao što mi ljudi moramo uzeti svoje željezo i drvo iz podređenih carstava, tj. iz mineralnih i biljnih carstava, kako bismo sastavili svoje strojeve, Angeloi, Archangeloi, Archai također trebaju materijale kako bi, pa, kažu da mi gradimo - iako je izraz, naravno, vrlo grub - oni mogli graditi. A koji su njihovi materijali? Za velik dio onoga što Angeloi, Archangeloi, Archai moraju postići u duhovnom svijetu, materijal su upravo misli koje ljudi smatraju svojim vlasništvom. A to je ovako: dok prolazimo svijetom i njegujemo svoje misli, gledajući svoj misaoni život, da tako kažemo, iznutra, i promatrajući ga kao vlastito vlasništvo, Angeloi, Archangeloi, Archai rade na našim mislima bez da mi to znamo. Samo malo onoga što živi u našim mislima dolazi u našu svijest, jer misli su puno više od onoga čega postajemo svjesni, mnogo više od onoga što živi u našim dušama. Dok

mislimo i pamtimo svoje misli, gore spomenuti entiteti više hijerarhije, sljedeće hijerarhije, djeluju izvana na način na koji mogu koristiti naše misli. Dakle, zamislite osobu na takav način da je ono što se događa s njenom svijesću samo jedna strana njenog misaonog života. Dok ona misli, entiteti gore navedenih hijerarhija neprestano lebde oko njega i rade uz pomoć njegovih misli. To je njihov materijal. A ono što rade na ovaj način dio je onoga što je potrebno kako bi Jupiter, Venera i Vulkan jednog dana mogli izaći iz Zemlje. To je dio onoga što uzrokuje napredak u razvoju kozmosa. I cijeli život, sve do smrti, radimo na mislima, utoliko što su one, takoreći, okružene našim bićem, a izvana rade navedena bića viših hijerarhija.

A kada prođemo kroz vrata smrti, tada, kao što sam naznačio prilikom mog prethodnog dolaska, neko vrijeme nakon što smo prošli kroz vrata smrti, naše etersko tijelo biva oduzeto od nas, i utkano u opći kozmički eter. Ne samo da je ono što vidimo kada gledamo jednu stranu našeg misaonog tkanja utkano u njega, već je i ono što su izradila kozmička bića također utkano u opći kozmički eter. Dok rade, da tako kažemo, na našim individualnim misaonim tkanjima tijekom našeg života, oni zatim sastavljaju individualna misaona tkanja jednog, drugog, trećeg ljudskog bića, prema potrebi, tako da tijekom daljnjeg razvoja nastaju nove stvari. To mora biti utkano u opći kozmički eter, ono što oni tamo mogu dobiti sastavljanjem pojedinih eterskih tijela ljudi na kojima su radili za vrijeme njihovog fizičkog života.

Iz ovoga možete vidjeti koliko su stvari zapravo ozbiljne s našim misaonim životom. To je prilično ozbiljno. Ovisno o tome kako mislimo, korisni smo za opći tijek evolucije. Osoba koja je cijeli život provela pokušavajući misliti samo o glupim stvarima, ili samo o slikama fizičkog svijeta, neće dati dobar građevni materijal u onome što se iz njenog eterskog tijela utka u opći kozmički eter. Unutarnji život je ozbiljna stvar, unutarnji život misli, koji nam izgleda kao naše vlasništvo tijekom života između rođenja i smrti. Na opisan način, to zapravo pripada cijelom svijetu. I baš kao što mi ljudi ne bismo mogli napraviti strojeve bez drva i željeza, viša bića ne bi mogla nastaviti raditi na razvoju svijeta ako građevni materijal ne bi pronašla u mislima koje im možemo dati tijekom našeg fizičkog života. Za njih smo mi tlo iz kojeg dobivaju svoje drvo, svoje željezo i tako dalje, odnosno tkivo naših misli. Oni obavljaju svoju uzvišenu djelatnost s tim materijalom, sa svojom mudrošću koja nadilazi mudrost ljudskih bića; ali materijal mora osigurati ono što leži u nama.

Ono što moramo dati tim bićima, anđelima, arhandelima, arhajima, nešto je što moramo gledati cijelo vrijeme koje živimo između smrti i novog rođenja. Znamo da će nam to biti oduzeto nekoliko dana nakon što prođemo kroz vrata smrti. Ali baš dok nastavljamo živjeti između smrti i novog rođenja, pogled naše duše stalno je usmjeren na ono što smo bili u stanju

dodati općoj kozmičkoj eterskoj strukturi. I baš kao što sada moramo sudjelovati u proizvodnji onoga što se potom spaja s fizičkom materijom kako bi nam dalo novu inkarnaciju, pogled na ono što smo općenito dali svijetu ima utjecaj na naš rad. Ukratko, imamo li se čemu radovati a iz čega možemo izvući nove impulse za sljedeću inkarnaciju iz ove mreže misli utkane u kozmički eter, ili se nemamo, o tome će puno ovisiti kako ćemo se pripremiti za našu novu inkarnaciju.

Dakle, naše su misli vezane za našu tjelesnost prije nego što prođemo kroz vrata smrti. Zatim se na određeni način uzimaju i utkaju u opći kozmički eter, ono što su gore spomenuti entiteti od njih napravili, kako ne bi postojale u nama, nego postojale izvan nas. Stoga, u znanosti duha, uvijek se možete sjetiti ovog procesa, tako da ga uvijek možete imati pred sobom za meditaciju, da tako kažem: unutarne postaje vanjsko. Jer kao što fizičkim očima gledamo planine, rijeke, oblake i zvijezde, tako nakon smrti gledamo ono što je satkano od naših misli, kao ono vanjsko, što nam je uzeto i utkano u kozmički eter. Sada je to vanjski svijet, vanjski svijet koji nas uzdiže ili rastužuje, jača ili slabi. Unutarne je postalo vanjsko.

Tada znamo da ćemo jako dugo vremena u budućnosti morati prolaziti, vraćajući se unatrag, na određeni način kroz ono što smo prošli ovdje u našem zemaljskom životu, ali drugačije nego što smo prošli u našem zemaljskom životu. Kao što znamo, u životu između smrti i novog rođenja, proživljavamo trostrukom brzinom obrnutim redoslijedom, tj. prvo ono što smo doživjeli prošle godine, pa pretprošle i tako dalje. Dakle, živimo život nakon smrti u imaginaciji, ali drugačije nego što smo ga živjeli ovdje u fizičkom tijelu. Nakon što se naše etersko tijelo odvoji od nas, mi ponovno živimo život, ali na način da sada ne doživljavamo ono što smo doživljavali u svojim osjećajima i u svojim impulsima volje tijekom naše fizičke egzistencije. Ako uzmemo ekstremni slučaj da smo nekoga povrijedili ili uvrijedili tijekom naše fizičke egzistencije, osjetili smo nešto vrijeđajući ga. Ali i on je nešto osjetio. Ono što smo osjećali nas je nagnalo da ga uvrijedimo, a zatim smo osjećali, možda čak i zadovoljstvo zbog tog čina. Ukratko, možete zamisliti kako se čovjek osjeća, dobro ili loše, kada radi nešto na fizičkom planu. Ali druga osoba koja je bila meta onoga što smo učinili, osjeća nešto drugačije. Onaj koga se vrijeđa osjeća nešto drugačije od onoga koji vrijeđa. Nakon smrti, u ovom hodu unatrag, koji sada treba okarakterizirati, osjećamo posljedice koje smo izazvali u drugim ljudima, ali i u drugim bićima, svojim djelima, svojim impulsima volje, a također i svojim mislima. Dakle, sada ne osjećamo ono što smo osjećali dok smo bili u fizičkom tijelu, nego ono što su iskusile druge duše, druga bića, kroz nas. Vanjsko, ono što je tijekom našeg fizičkog života bilo vanjsko, sada postaje unutarne. Baš kao što unutarne postaje vanjsko kroz odvajanje eterskog tijela, tako kroz ovo obrnuto iskustvo vanjsko postaje unutarne. Duša nam je ispunjena onim što stvaramo unutar naše fizičke egzistencije. Ovo će sada

postati naš unutarnji život: vanjsko postaje unutarnje. Tako unutarnje postaje vanjsko, a vanjsko postaje unutarnje. Tako se čovjek prevrće, takoreći, nakon što prođe kroz vrata smrti.

Zamislite, kao što ste morali zamisliti anđele, arhanđele, arhaje, u određenom odnosu sa svijetom misli, sada zamislite duhove viših hijerarhija: Duhovi oblika, Duhovi Kretanja, Duhovi mudrosti, čak i Duhovi volje, Prijestolja, zamislite ih tako da stoje u nekoj vrsti odnosa prema onome što sam sada opisao, kako čovjek stječe novo unutarnje, koje je sada spojeno s vanjskim. Svojim duhovnim okom - ako smijem upotrijebiti metaforu - Duhovi oblika, Duhovi kretanja, Duhovi mudrosti, Duhovi volje, gledaju s visine na taj neobičan, smislen spektakl, koji se odvija nakon čovjekova zemaljskog života, kada iznutra iskusi svoje impulse volje; ono što sada doživljava nakon što je prošao kroz vrata smrti, gdje skuplja učinke, da tako kažemo, kako bi postali novo unutarnje, koje onda može nastaviti živjeti u izgradnji karme kasnije inkarnacije. Gore spomenuti duhovi sa svojih duhovnih visina, vide kako sve što se širi svijetom kao naši učinci, postaje unutarnje. I ono što promatraju sada je materijal da inkorporiraju nešto drugo osim onoga što gore spomenuti niži duhovi daju razvoju svijeta, kako bi prije svega pružili pomoć da bi se karma mogla pokrenuti, tako da ono što dolazi izvana bude gurnuto unutra, kako bi pružili osnovu za postupnu izgradnju koja ujedinjuje to tkivo između smrti i novog rođenja, koje se zatim spušta do fizičke nasljedne supstance da bi se ona kao duhovna, povezala s onim što čovjek nasljeđuje od svog oca i majke. Mnogo je stvari potrebno da se ono što silazi s duhovnih visina spoji s naslijeđenom tvari koja dolazi od predaka. Nakon što je čovjek prošao kroz vrata smrti, odbacio svoje etersko tijelo, nakon što se vratio kroz svijet duše o kojem smo govorili, rad koji se mora obaviti između smrti i novog rođenja već počinje, kako bi moglo doći do novog rođenja, nove inkarnacije.

Na čemu se tu radi? Zapravo je beskrajno teško opisati način na koji se na nama radi u vanjskom duhovnom kozmosu. Kada bih to trebao okarakterizirati, možda bih to mogao učiniti na sljedeći način pomoću skice. Pretpostavimo da osoba prolazi kroz vrata smrti. Njeno etersko tijelo se tada odbacuje. Ono što relativno dugo ostaje u njegovom vidnom polju je zemaljsko okruženje. Takve stvari sam okarakterizirao tijekom vremena. Ali ono što su istkali Angeloi, Archangeloi, Archai, ide daleko van toga, budući da je utkano u opći eterski svijet, razvija se u širokoj sferi, čije je središte Zemlja. Kozmički eter okružuje Zemlju poput duhovne atmosfere. I ono što smo ispleli od svojih misli, utkano je u ovaj kozmički eter. Nemojte brinuti gdje bi moglo biti prostora za sva ta tkanja: ono duhovno se prožima, i sva su tkanja sadržana u ovoj sferi.

Kako čovjek napreduje, on sada vidi ovo tkivo, ne iznutra, već izvana. I njegov daljnji život je svojevrсно uvećavanje, upijanje u kozmos. I cijelo

vrijeme, dok život teče između smrti i novog rođenja, čovjek uvijek gleda vani, i vidi: ovo si ti - kao još moćnija, proširena sfera, a na toj sferi zamišlja nešto poput moćne karte. Naravno, sve je to figurativno i grubo izraženo, ali odražava činjenice. - Tamo, na ovoj karti, na ovoj kugli zemaljskoj, radi se tako što se sve ucrtava, duhovno inkorporira: prvo, ono što je sam čovjek razradio u svom eterskom tijelu, na što sada može gledati, ali onda i ono što je sada postalo čovjekovo unutarnje biće kako sam to opisao. Sve to objedinjuju Duhovi oblika, Duhovi kretanja, Duhovi mudrosti, Duhovi volje, koji na osobu djeluju između smrti i novog rođenja. A kada dođe vrijeme da se pojavi nova inkarnacija, onda je ovo tkanje spremno. Dakle, tu je moćna sfera. Opet, ne trebate se bojati da neće biti mjesta za sve te kugle; sve mogu biti jedna u drugoj. To je, naravno, slika duhovnih činjenica. - Onda se ova sfera počinje sve više smanjivati i okreće se, kao što okrećete rukavicu, tako da unutrašnjost postaje vanjska, a ono vanjsko unutarnje. Što je izvana, da tako kažemo, sve ide unutra, potpuno se okreće, i postaje toliko maleno da se može sjediniti s ljudskim embrijem dok se razvija u majčinoj utrobi. To je također slika.

Naravno, ove stvari možete prikazati i na drugačiji način. To smo ovdje već napravili. Ali stvar danas želimo predočiti na takav način da, u skladu s onim što je čovjek dao bićima viših hijerarhija tijekom svog života između rođenja i smrti, da ti duhovi viših hijerarhija sudjeluju u stvaranju njegovih duhovnih temelja za novu inkarnaciju. Mislim da je ovo snažna misao, kada zavlada našom dušom u osjećaju, kada postanemo svjesni što naš život zapravo znači za cijeli kozmos, koje mjesto u njemu zauzimamo. I potrebno je da suvremeni ljudi budu sve više prožeti sviješću da su cijeli život povezani s duhovnim svijetom.

Pametni ljudi današnjice koji su protivnici znanosti duha, reći će: ljudski život ide dalje, čak i ako se među ljudima ne širi takvo znanje, nego znanje koje je puno jednostavnije. Jer to su samo stvari o kojima treba misliti, čime se čovjek opterećuje; ali ne treba svoj život opterećivati takvim mislima. - To sigurno govore vrlo pametni ljudi. A onda bi mogli dodati i: u prošlosti ljudi nisu znali takve nepotrebne mudrosti i mogli su napredovati. - Ljudi koji govore takve stvari nemaju pojma koliko je glupo to što govore, jer to govore pod pretpostavkom da je istinito, da su ljudi uvijek bili toliko neupućeni u duhovne misterije egzistencije kao što su sada. Ali nije bilo tako davno da ljudi nisu bili toliko neuki. To se čak i izvana može vidjeti posvuda.

Želim vam dati jedan primjer. Nikada nisam imao priliku posjetiti galeriju slika ovdje da vidim ima li sličnih djela ovdje u Stuttgartu. Ali nedavno smo posjetili galeriju slika u Hamburgu i pojavilo se sljedeće. Vidite, ako slikari žele danas naslikati ono što znamo kao veliku, moćnu sliku, ali sliku istine, kao što znamo, 'Pad čovjeka' na početku Starog zavjeta, naslikali bi čovjekov Pad na temelju onoga što danas smatraju ispravnim, pa slikaju stablo, s

jedne strane Eva, s druge strane Adam. Ovisno o tome jesu li ekspresionisti, impresionisti, ili drugi 'isti', oni više ili manje slikaju te figure; ali svaki puta, nacrtaju zmiju na stablu. To je naturalistički, zar ne, to je realno. Ali ako bolje pogledate, za svakoga tko stvarno zna misliti, to uopće nije realno. Jer volio bih upoznati ženu, pa makar bila i Eva, koja bi se dala zvesti tako običnoj zmiji s pravom zmijskom glavom, pa da učini ono što se Eva dala zvesti. Mislim, to ne postoji. Čak ni Eva neće dopustiti da je zavede takva zmija. Znamo da je to zavođenje Lucifera. Ali može li Lucifer predstavljati obična zmija? To može biti najviše na slici. Ali znamo o Luciferu da je zapravo zadržao svoju egzistenciju, da je ostao na razini Mjeseca. Tada nije bilo zmija kao onih koje su nastale tijekom vremena Zemlje. Dakle, potpuno je neprirodno slikati čistu zmiju s golemom zmijskom glavom. Kako bi netko zapravo trebao slikati Lucifera ako bi ga htio slikati ispravno, realno u smislu naše znanosti duha? Trebalo bi ga slikati na takav način da se izrazi kakav je Lucifer bio za imaginativnu svijest tijekom lunarnog perioda, baš kao što sam to opisao u 'Akaša kronici'. To znači da ako to pomnije pogledate, otkrit ćete da je ono što je sada postalo fizičko kao ljudska glava na Zemlji, s debelim, ponekad vrlo debelim, koštanim kućištem, u to vrijeme još uvijek bilo tanko. Tako je bilo imaginativno za vidjeti. Ali ono što visi na tome - vidi se na kosturu, kako se čovjek zapravo sastoji od dva dijela, mozga i kralježnice - visi kao vrlo tanka traka. Drugo je zapravo zemaljski rad. A ono što je zapravo ljudska lubanja u biti je s Mjeseca, a leđna moždina je došla kao privjesak. Sve ostalo je tome dodano, onim što smo razvili kao zemaljska bića. Dakle, kako Lucifer mora izgledati za imaginativni uvid? Mora imati ljudsku lubanju i nešto poput zmijskog tijela koje visi s nje, što je tada bilo pokretno, kralježnica. Ovako je izgledao. Ako želite slikati realistično, trebali biste naslikati drvo, a na drvetu ljudsku glavu s koje visi tijelo zmije, što sugerira kralježnicu. Onda biste slikali stvarnost. Ali onda bi morali nešto znati o tajnama egzistencije, o duhovnim svjetovima s kojima je čovjek povezan.

U galeriji slika u Hamburgu pronaći ćete sliku iz 13. i 14. stoljeća takozvanog majstora Bertrama. Pad čovjeka je naslikan točno onako kako sam sad opisao. Nije naslikana puka zmija, nego je naslikano sve na drvetu, kako sam upravo opisao. Što to znači? To znači da je prošlo najviše nekoliko stoljeća otkako ljudi više ne znaju kako su povezani s duhovnim svijetom i da duhovni svijet uopće postoji, u opisanom smislu. Dakle, ljudi su postali toliko glupi da vjeruju da kao što sada ljudi gledaju na svijet svojim pukim fizičkim osjetilima i pukim intelektom, koji je vezan uz mozak, da su ljudi tako uvijek gledali na svijet; samo su bili malo djetinjastiji i izmišljali kojekakve mitove. Tako danas misli sveučilišna znanost. Ali cijela je stvar besmislica, jer je prošlo samo nekoliko stoljeća otkako je čovječanstvo izgubilo živu viziju duhovnog svijeta. I suočena s velikim zadacima znanja, materijalistička znanost nije ništa drugo do lutajuća tupost prema

duhovnom svijetu. I ta tupost je ono što je danas mjerodavno među ljudima, ono čemu se čudi kao velikom postignuću. To je moralo jednom biti. Znamo zašto je to moralo doći: ljudi su ograničeni svojim fizičkim razvojem i mogu postati slobodni. I to se mora prozreti. Čak i iz vanjskih dokumenata kakve sam vam dao, kad bi ljudi imali samo malo, oprostite, soli u svojim glavama, mogli bi vidjeti koliko je prošlo od kada su ljudi imali duhovnu percepciju. Ali ljudi danas niti ne razmišljaju o tim stvarima. Bolje je izabrati vanjska sredstva uvjeravanja jer je zgodno, jer iz toga ne naučite ništa posebno, samo morate stajati za nekim laboratorijskim stolom i koristiti određene metode; i tada se glasno tvrdi da je sve što se govori o duhovnom svijetu besmislica i fantazija. To je ono što se trenutno daje ljudima umjesto da se stvarno priklone duhovnom svijetu.

Ali dragi prijatelji, trenutno je još uvijek slučaj da je sve što uključuje genijalnost ostalo kao nasljeđe iz davnih vremena kada su ljudi vidjeli duhovni svijet. Kada to nestane, tada više neće biti genijalnosti. I da znanost duha nije ponovno potaknula čovjekovo mišljenje, ne bi trajalo još pedeset godina, tada bi sve ogrezlo u materijalizmu i svu pozornost usmjerili na vanjsku materiju, i nitko ne bi ni pomišljao ni na što drugo, da bi umjetnost ili ideologija ili nešto drugo moglo obogatiti vanjski život. Stoga je najstroži zahtjev vremena, a ne puka sklonost bilo kakvom duhovnom sanjarenju, da dođe do svijesti o povezanosti čovječanstva i duhovnog svijeta, kako bi ljudi ponovno podigli pogled. A nakon što prođe stara atavistička vidovitost to mogu prolazeći kroz znanost duha.

I u tom smislu potrebno je da ljudi nauče koliko je znanost duha plodna, ne samo u smislu spoznaje duhovnog svijeta, već i za ispravno razmišljanje o životu u cjelini. Uvijek iznova shvatimo kako su ljudi u današnje vrijeme zapravo vrlo neskloni uključiti se u taj pomalo kompliciran život duše koji se mora razviti ako se želi približiti duhovnom svijetu. Samo razmislite o tome: pravi današnji profesor - naravno da ima izuzetaka, nitko se ne bi trebao osjećati pogođen, tim više ih treba pohvaliti - pravi sveučilišni profesor današnjice, u pravilu te stvari uopće ne želi slušati, to mu je dosadno. Kada danas govorite o duhovnim stvarima, morate govoriti općenito, nejasnim frazama koje malo znače, ali koje također malo znače za stvarni život.

Kada sam nedavno u Leipzigu održao isto predavanje kao i prekjučer ovdje o izbljedjelom tonu u njemačkom duhovnom životu, nakon predavanja prišla su mi dva gospodina, dva gospodina od spomenutih pametnih ljudi naravno, a jedan je rekao da je zapravo iznenađen što sam tako govorio, jer je očekivao da će, ako se govori s teozofskog stajališta, biti bliže njegovom načinu razmišljanja; on je pacifist, i posebno ovaj trenutni rat mora promatrati kao pacifist.

Pacifizam je pogled koji se već neko vrijeme njeguje pod okriljem raznih ljudi, uključujući Berthu von Suttner, ali i ono biće koje se u Petersburgu

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

smatra i Cezarom i Papom. Prije mnogo godina rekao sam na predavanjima u Berlinu da je ono što je karakteristično za mirovne napore je to, da otkako postoje, da se vode najveći i najkrvaviji ratovi u svjetskoj povijesti. No, upravo je ovo pokret koji čovječanstvu donosi nejasne fraze, ali koje prodiru u emocionalni život, jer sve što treba učiniti je, širiti ih, a time širite čistu ljubav i čistu dobrotu. Uzeo sam si slobodu reći gospodinu: vidite, sada živimo u najstrašnijem ratu koji je svjetska povijest ikada doživjela, vidjeli smo da je u jednom danu u lipnju ili srpnju 1915. ispaljeno više streljiva nego u cijelom francusko-pruskom ratu! Već smo došli do toga da je u ovom ratu ispaljeno toliko streljiva koliko i u svim ratovima koji su se tim streljivom ikada vodili u svijetu, u ljudskom razvoju. Rekao sam: zar ne vidite da se ono što se kao kultura događalo stoljećima svelo na apsurd i pokazalo čemu to vodi? - Pa, usprotivio se: ja ovaj rat doživljam kao bolest i treba je liječiti; to je samo bolest, može se dogoditi.

Ta je rečenica duboko prosvjetljujuća jer je toliko očigledna i jer je s nekog gledišta sasvim, očito točna. Ali nije važno je li to ispravno, nego je li više ili manje površno. Rečenica je naravno, točna: to je bolest. Ali rekao sam mu: ako biste dublje pogledali bolest, zašto se javlja kod ljudi? Jer očito nešto prije toga nije bilo u redu! Bolest je samo reakcija na nešto što je prethodno bilo pogrešno. Dakle, ako biste malo dublje razmislili, došli biste do zaključka da je to bolest, ali da je do nje došlo jer prije nije nešto bilo kako treba. Jer nešto nije bilo u redu, bolest se pojavila, to je istina. - Ali ljudi samo miješaju razne stvari, jer su trivijalne i samorazumljive i jer zapravo ne mogu doći do dubljih stvari. To je ono što iskreno treba prepoznati u ovom trenutku.

Ako uzmete činjenicu kao što je ona koju sam iznio prekjučer pozivajući se na Karl Christian Plancka, čiji je duhovni kapacitet vidljiv jednostavno iz činjenice da je 1880. predvidio točno ono što se događa danas, iz načina kako se vrednuje i prepoznaje vidjet ćete da je ova kultura koja se razvila, posve namijenjena tome da vladavinu nesposobnih, koja potiskuje svaku istinsku težnju, učini svjetskom silom. Tu ne bi trebalo biti zabune. To treba shvatiti u dubokom smislu.

Želim vam ispričati malu priču. Neko je jednom čuo da je Goethe napisao 'Fausta' i rekao da želi znati što 'Faust' zapravo sadrži. Onaj kome se obratio počeo je razmišljati kako bi bilo najprikladnije, najlakše saznati što taj 'Faust' zapravo sadrži, te se duboko zamislio: kako tu osobu, koja nema osjećaj za najprostiju ideju 'Fausta', naučiti što on sadrži? - Tada mu je sinulo. Palo mu je na pamet: upravo se tiska novo izdanje 'Fausta' u nekoj tiskari, pa ću tamo povesti tipa koji želi znati što je u 'Faustu'. I onda mu reče: Gledaj, 'Faust' će ovdje biti tiskan za tri tjedna. Postoje razne vrste slova u svim tim stotinama kutija za slaganje, i onda obratite pozornost, vidjet ćete da slagač vadi ovo ili ono slovo i pojedinačna slova spaja u riječi.

Vidjet ćete kako se točno slaže stranica po stranica i kako se na kraju 'Faust' spaja od pojedinačnih slova. Tako je druga osoba tjednima sjedila i vidjela kako se sastavlja cijeli 'Faust' slovo po slovo, kroz ruke ljudi!

Da, vidite, mogu to ispričati i na malo drugačiji način. Došla su moderna vremena. Ljudi su željeli znati što zapravo postoji u duhovnom i duševnom životu, te su imali potrebu razumjeti kako su predodžbe, misli, porivi volje i osjećaji isprepleteni u ljudskoj duši i što oni znače za svijet u cjelini. Pitali su - ljudi. E, onda je došla novija znanost, ta čisto prirodoslovna znanost, i rekla: Pa, to ćemo riješiti! Nastojimo ispitati, koliko sada možemo, pojedinačne moždane puteve, živčane niti, ganglije i sve ostalo, kako je to isprepleteno jedno s drugim. I tu unutra imamo život duše. - Dobivate potpuno isto, kao i kad Goetheova 'Fausta' upoznate na način kako je dotičnog upoznao lik koji je tri dana sjedio u tiskari - potpuno isto! Ako uzmete sve što danas proizvode psiho-fiziolozi, imat ćete, u odnosu na duhovno znanje svijeta, ono što znate o 'Faustu' ako ste gledali kako se izrađuje, promatrali tiskanje. Potrebno je samo to razumjeti, tada će dušu obuzeti osjećaj šoka, koji je neophodan da bi se krenulo naprijed u razvoju čovječanstva.

'Vi ste dobri protivnici', reći će sada ljudi naturalizma, ocrnjujući našu znanost, pravu znanost, koja je strogo prirodna! - Ali ne pada nam na pamet da ih ocrnimo. Samo ih postavljamo na pravo mjesto, na pravo mjesto u životu. Ako se želi stvoriti 'Faust', naravno da se mora obaviti slaganje; ali mora se prepoznati njihovo pravo mjesto u svijetu.

Sve što predlažem, u smislu kako sam to jučer mislio, jedan je od ozbiljnih, važnih zadataka s kojima se Srednja Europa tek treba suočiti. Sve činjenice upućuju na te zadatke. Promisliti ove stvari, hitna je potreba u današnjim teškim vremenima. Jer apsolutno je neophodno da dublji osjećaj za istinu prožme svijet nego što može nastati pod utjecajem materijalističkog ili naturalističkog ili strogo znanstvenog svjetonazora. Ne morate biti protiv toga da se ljudi nauče što je potrebno da se tiska izdanje 'Fausta'. Ne morate biti protiv ljudi koji proučavaju mozak i živčani sustav. Sve to treba proučavati, danas je to zaista važno proučavati. Ali treba se odlučno suprotstaviti drskoj aroganciji koja se danas pojavljuje u materijalističkoj znanosti, da osjećaj dostojnosti i ozbiljnosti koji se mora imati za produhovljenje kulture, posebno iz Srednje Europe - jer zapadna je Europa umrla za te stvari - pati na tako užasan način. Ne govorim ovo samo da bih rekao nešto paradoksalno, nešto snažno, nego to govorim iz potrebe koja postoji za takvim stvarima u našem vremenu. Doći će vrijeme kada će se mnoge stvari morati gledati drugačije; ali danas se još nema smisla za tako istinit pogled. Mogao bih vam dati tisuće i tisuće primjera unutarne neistinitosti današnjeg znanstvenog i književnog svijeta. Da spomenem

barem jednu stvar koju sam spomenuo na jučerašnjem javnom predavanju, ali vremena je uvijek premalo i nažalost predavanja moraju biti vrlo kratka.

Naprimjer, u mnogim knjigama Ernsta Haeckela - znate, jako cijenim Ernsta Haeckela u području u kojem je cijenjen - naći ćete da se uvijek iznova navodi da se poziva na Karl Ernsta von Baera, izvrsnog prirodnog znanstvenika, kojeg naziva svojim učiteljem. Danas ljudi prirodno uzimaju Haeckelove knjige, proučavaju ih, gledaju na njih kao na neku vrstu nove Biblije, ili barem kao vrstu spisa novih crkvenih otaca. Jer nije razlika u tome što ljudi danas vjeruju vlastitoj prosudbi, dok su se u vrijeme crkvenih otaca oslanjali na crkvene oce, nego je razlika sasvim drugačija. U vrijeme Tertulijana i Grgura Nazijanskog, postojali su crkveni oci i ljudi su se zaklinjali u njih. Danas se posebno oni koji su našli monističke udruge ili eugeničke udruge ili slične lijepe stvari kunu u svetog Darwina, svetog Haeckela ili svetog Helmholtza. To je potpuno isto - samo na različitom području! Oni se ne nazivaju svecima, ali to ne čini razliku. Dakle, ljudi čitaju Haeckela i, kada on citira Karl Ernsta von Baera, imaju mišljenje: Pa, možete vidjeti da se ovaj veliki prirodni znanstvenik Karl Ernst von Baer potpuno slagao s Haeckelom u pogledu odbacivanja bilo kakvog duhovnog svijeta. Htio bih savjetovati one koji danas, nakon što su pročitali nešto o Haeckelovim i Darwinovim knjigama, prije nego što osnuju ogranak monističke udruge, učine još nekoliko stvari: naprimjer, kada Haeckel kaže Ernstu von Baeru da sam uzme Ernsta von Baera i pročita ga. Želim vam samo pročitati odlomak od Karl Ernsta von Baera, gdje on govori kakav je duhovni svijet u odnosu na zemaljski svijet. Baer kaže: 'Zemljino je tijelo samo lijeha na kojoj raste čovjekova duhovna baština, a povijest prirode samo je povijest progresivnih pobjeda duhovnog nad materijom. To je temeljna ideja stvaralaštva, to zadovoljiti, ne, to postići, uzrokuje nestanak pojedinca i generacijskih nizova i sadašnjost podiže na skele prošlosti.'

Dakle, što ovaj Baer kaže? Zemaljsko tijelo, ležište je u kojoj su utopljene duhovne klice, tako da ih može obaviti. - Ovaj Baer je početkom 19. stoljeća rekao čistu istinu! Ernst Haeckel bira one rečenice Baera koje mu se sviđaju. Oni koji ne rade ništa osim osnivanja monističkih udruga kako bi promicali svjetovnu mudrost ne znaju o Baeru ništa osim onoga što Haeckel kaže o Baeru, i nastavljaju živjeti u laži bez sklonosti da otkriju u čemu je stvar. Naša današnja književnost posvuda je prožeta takvim mrežama laži. I posvuda, osobito u našoj znanstveno-popularnoj literaturi, izražena je težnja za što većom nedorečenošću i zaigranošću, moglo bi se čak reći, duhovnih stremljenja i što većom nevoljkošću da se te stvari sagledaju i prosuđuju jasnim, trezvenim sudovima.

Naprimjer, da dam konkretne informacije, na zapadu među Francuzima, među Britancima, među Talijanima, ima svakakvih masonskih redova s visokim stupnjevima, onih s trideset i tri stupnja, ali ima i onih s preko

devedeset stupnjeva. Upravo se u takvim redovima zadnjih nekoliko stoljeća mnogo lovilo u mutnoj vodi. I ako se trezvenim, zdravim rasuđivanjem ispita utjecaj kojekakvih nezdravih, budalastih, ali vjerojatno svjesnih igara, s obzirom na političke i osobne namjere, ako se ispituju utjecaji i strujanja masonerije, koja postoji u zapadnoj Europi, ako proučavate talijansku ulogu u ovom ratu, tada ćete dobiti predodžbu o mnogim dvosmislenostima i pecanju u mutnoj vodi, u našoj takozvanoj kulturi. Ono što se dogodilo, posebno u takvim masonskim redovima od izbivanja rata, jednog će dana biti zanimljivo poglavlje. Relativno najbolje će proći njemački masoni, jer jedino što se o njima može reći je da su bili glupi u cijeloj igri. Budući da su živjeli u bratstvu s ostalima, nisu ništa primjećivali. A to je nešto što je još - dobro! - može se reći njima u prilog. Ali ne treba vjerovati da ono što se iz takvih krugova nameće, nema utjecaja na ono što živi i djeluje oko nas u takozvanoj kulturi, i što može djelovati i živjeti samo dok drugi ljudi ne žele imati jasan sud, ojačan kroz uvid u duhovni svijet.

U svojoj knjizi 'Misli u doba rata' skrenuo sam pozornost, koliko se može u javnoj literaturi da bi se razumjelo - malo se razumjelo - na neke struje koje su posvuda i na istoku i na zapadu. Ove struje, recimo istočni slavenofili, na koje sam ukazao u gore navedenom radu, imaju mnogo dublje korijene. Krajem 18. stoljeća, a posebno krajem 19. stoljeća, zapadni masonski redovi posebno su imali utjecaja na ruski duhovni život, ucjepljujući ono što se tamo pojavljivalo. I u mnogočemu su slavenofilstvo i panslavizam stvarno klice onoga što je posijano upravo iz tih masonskih redova. Pod maskom, pod plaštem ceremonije, ljudi su u početku, da tako kažemo, bili obmanjivani, i predstavljane su im kojekakve besmislice, da bi bili skloni određenim planovima. A ono što se dogodilo u istočnoj Europi pod utjecajem zapada, čovječanstvo će vidjeti tek kada drugi događaji zamijene ratne!

Ako su mjesta gdje se sastajemo u našim ograncima jedina mjesta na kojima danas možemo razgovarati, onda se o tome mora govoriti barem ovdje.

Danas sam želio početi s tom velikom, uzvišenom prirodom veze između ljudskih bića i svih hijerarhija, koju možemo staviti pred naše duše kada uzmemo u obzir ono što imamo u mislima, u osjećajima, već unutar naše fizičke ljuske između rođenja i smrti, ali zatim i između smrti i novog rođenja u tkanju unutar sebe, da je to materijal za rad na kojem rade cijele hijerarhije u širokom kontekstu. Nije važno da znamo toliko o pojedinostima, nego moći proniknuti u sebe s takvim osjećajem za svijet, i da vi, dragi prijatelji, napustite ovo razmatranje s osjećajem za ono što čovjek zapravo jest unutar svijeta i onim što bi trebao znati o svojoj povezanosti sa svijetom. To je ono što je bitno. Da se sve to zajedno slije u vaše duše, u vaša srca, u kozmički osjećaj i da na taj način u vama rasplamsa nešto od snage koja je potaknuta onim što bi trebalo ugraditi u našu kulturu, da svatko učini

onoliko koliko je u mogućnosti prema tome kako je postavljan u svijetu. Službena znanost zanemaruje ove stvari; neće ih uzeti u obzir. Stoga ljudi također moraju postati svjesni položaja koji službeni znanstvenici zaslužuju u svijetu: da se, koliko rade u laboratoriju, mogu usporediti sa slovoslagračima, ili se neki koji ne rade u laboratoriju, mogu samo usporediti s ljudima koji opisuju slovoslaganje. To su uglavnom filozofi koji danas propovijedaju na sveučilištima.

Svaka duša bi trebala znati da je to tako. Jer to nije kritika vremena, to je karakteristika. Samo zato jer su ljudi u različitim razdobljima znali kako su stvari stajale, pronalazili su snage za poticaj razvoja.

To je ono što sam želio staviti pred vaše duše, posebno u ova teška vremena - kada ne možemo uvijek reći da ćemo se ponovno vidjeti - neke spoznaje koje se, ako ih osjetimo na pravi način, mogu pretvoriti u svetu unutarnju dužnost ljudske duše prema širem kontekstu. Smrt za smrću, danas nas okružuje u svjetskim događajima, koji su s jedne strane, u naznačenom smislu, plod prethodnog razvoja, ali koje moraju biti znak za mnoge stvari koje se moraju dogoditi da čovječanstvo ne bi napredovalo onako kako žele opisivači slovoslaganja, već da napreduje na takav način koji odgovara nužnosti razvoja svijeta.

Naravno, jučer sam naveo od oca materijalizma, Lamettrie, kada je rekao - naravno, to je također istina - da je Erazmu trebao samo mali kotačić u njegovom živčanom sustavu biti drugačiji, onda možda ne bi bio Erasmus, već bi postao luda. Rekao sam da to ne treba pobijati. Ali mi, koji smo možda malo pripremljeni, morali bi znati više o tome.

Uzimamo sve što smo danas razmatrali zajedno, dopuštamo da to postane osjećaj i emocija u nama, a onda si kažemo kako je istina da se brojne žrtvene smrti kojih trenutno ima mnogo, stvarno odnose prema zemaljskoj egzistenciji na takav način da eterska tijela, koja su od ljudi uzeta u ranoj dobi, ostaju dugo, dugo vremena povezana sa zemaljskom egzistencijom, i da je potrebno da postoje ljudi koji mogu biti svjesni onoga što živi u tim svježim eterskim tijelima, svjesni svega što ovi ljudi nisu mogli koristiti u svom zemaljskom životu, jer nisu živjeli još desetljećima. To je u duhovnom eteru Zemlje. Ali morat će i u budućnosti biti ljudi koji će toga biti svjesni, tako da zemaljska kultura, a ne Ahriman, primi plodove onoga što je sadržano u ovim eterskim tijelima. Dakle, s obzirom na to da se u duši moramo pripremiti za ono što se događa, proniknimo u sebe riječima koje su ovdje često izgovarane:

Iz hrabrosti boraca,

Iz krvi ubijanja,

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

Iz tuge napuštenih,
Iz požrtvovnih djela ljudi
Narasti će duhovni plod -
Duše duha svjesne, usmjerite
Svoj um u duhovnu oblast.

Predavanje 9

11. svibnja 1917. Stuttgart

Moja je namjera, ovom prigodom, govoriti vam o stvarima koje sadašnje događaje mogu učiniti razumljivijima za ljudsko razumijevanje. O ovim stvarima ne treba raspravljati s vanjskog stajališta, već treba istaknuti neke stvari kroz koje ljudi mogu, da tako kažem, steći razumijevanje sadašnjosti s duhovnog stajališta. To je namjera koju već dugo imam za ovaj posjet Stuttgartu. Dostupno nam je i predavanje sljedeće nedjelje.

S obzirom na mnoge stvari koje, mogu reći, poput valova našeg vremena - kažem to s punom pažnjom - utječu na naše kretanje izvana, ali prije svega, čini mi se da je danas potrebno iznijeti neka načela u nekoj vrsti uvoda, koji može biti prikladan za otklanjanje nesporazuma koji se vrlo lako mogu pojaviti o antropozofiji u naše vrijeme, koje mrzi duboke misli i osjećaje, no s druge strane može biti pogodno za postizanje ispravnog odnosa unutar nas samih s onim što antropozofija može biti za nas.

Pokušajmo si doista postaviti pitanje: što tražimo kada izaberemo put u antropozofski pokret? - Time tražimo mogućnost da pronađemo odnos s duhovnim svijetom, imamo potrebu za duhovnim svijetom, koja se u nama rađa iz sila u sadašnjim uvjetima života. Nitko nam ne dolazi, osim ako je površan, tko na praktičniji način može ostvariti odnos s duhovnim svijetom. Ne dolazi nam nitko tko bi mogao, tko bi do odnosa s duhovnim svijetom mogao doći putevima koji su stoljećima prepoznati izvana i koji svoje postojanje duguju činjenici da su ljudi zaboravili o opravdanosti onoga što je integrirano u opće životne potrebe. S druge strane, puno se raspravlja o opravdanosti kada se nešto novo pojavi u svijetu. Ne možemo dovoljno često imati na umu ono što bi antropozofija trebala i željela biti u naše vrijeme i povezati to s onim što u nama može potaknuti antropozofiju, što nas vodi do antropozofije.

Vidite, dragi prijatelji, antropozofija ne bi postojala da postoji samo jedan ili dvoje ljudi kojima je ugodno agitirati za ideje poput onih koje žive u antropozofiji - pa, upotrijebimo službeni izraz. Antropozofija prolazi iz spoznaje da u našem vremenu postoje duše koje tragaju, koje jedino kroz antropozofiju mogu naći ono što traže. Za antropozofijom se ne ide zato što netko želi antropozofiju. To što neki ljudi to poriču, ne govori protiv toga, jer u duši ima mnogo podsvjesnog i nesvjesnog života, koji, ispravno protumačen, ne predstavlja ništa drugo nego čežnju za antropozofijom. Čežnja nadasve - ako iz antropozofije izdvojimo jednu stvar - čežnja da se najveći impuls zemaljske evolucije, Kristov impuls, prepozna na način primjeren potrebama sadašnjosti, na način za kojim srce mora žudjeti ako

doista želi razumjeti sebe unutar sadašnjih životnih uvjeta. Ovakve općenite, apstraktne rečenice, kakve sam upravo izrazio, očite su svakome tko se godinama bavi antropozofijom. Ali radi se o ovome: istinski proniknuti u svoju dušu duhom ovih riječi, na način da te riječi u nama ne budu samo apstraktne, ne samo teoretske, nego da postanu sadržaj našeg cjelokupnog života, a prije svega sadržaj našeg stava.

Vjerojatno sam već naveo primjer koji je posebno karakterističan: jednom sam u južnom njemačkom gradu održao predavanje na temu 'Biblija i mudrost', u kojem sam pokušao objasniti kako pozitivni kršćani, osobito ako sami sebe ispravno razumiju, mogu pronaći put do antropozofije, opisujući kako antropozofija, kroz svoje premise, može prodrijeti dublje u velike, nikad iscrpljene tajne drevne knjige čovječanstva, Biblije. Nakon predavanja prišla su mu dva katolička svećenika koji su bili na predavanju. I bilo je jasno iz njihovih riječi da oni zapravo nemaju nikakve posebne primjedbe sa strane kršćanskog nauka, kako su ga shvaćali, kako su ga poznavali kao teolozi - možda ne toliko kao svećenici koji su bili predani određenim stvarima, već kako su ga mogli poznavati kao teolozi. Pa su krenuli prečicom i rekli: da, vidite, s našeg gledišta ne postoji ništa posebno za reći protiv onoga što ste upravo rekli danas, osim ovoga: kada mi govorimo, govorimo tako da svatko može razumjeti što govorimo. I vi govorite o kršćanstvu, ali samo za one koji su postigli određeni stupanj obrazovanja ili se posebno pripremali za to. - Odgovorio sam: da, vidite, velečasni, nije važno što vi ili ja mislimo o tome što treba reći ljudima, jer to sve vodi na put osobnog mišljenja. Nije nimalo lijepo ako svi vjeruju da ono što rade vrijedi i u općem ljudskom smislu. Zašto bi ovo trebalo biti čudno; inače to ne bih učinio! Ali nije važno što vi ili ja mislimo da je ispravno. Naš način istraživanja duha počinje tek kada se uzdignemo iznad osobnog mišljenja i pogledamo stvarnost, pravu stvarnost. U našem slučaju ta je stvarnost vrlo blizu. Ona jednostavno leži u odgovoru na pitanje: dolaze li svi ljudi u ime kojih vjerujete da govorite - vjerujete da govorite u ime svih ljudi - i danas u vašu crkvu? To pitanje odgovara na činjenicu - pitanje je mislite li da govorite u ime svih? To da bi ovo trebalo vrijediti za sve, samo je vaše mišljenje; ono drugo je činjenica. Recite mi, da li svi idu u crkvu! - Na to nisu mogli odgovoriti osim da jedan broj ljudi ne ide u crkvu. To vas pobija, rekoš, jer onda ne govorite u ime onih koji ne idu u crkvu. A među njima je znatan broj ljudi kojima se moram obratiti i koji također imaju pravo pronaći put do Krista u sadašnjosti.

To znači da temeljiti svoj sud na onome što osobno smatramo istinitim ili lažnim, već radije svoj sud podvrgnuti zahtjevima i zadaćama stvarnosti. Međutim, mnogo je zgodnije teoretizirati što je ispravno ili pogrešno nego konkretno proučavati stvarnost u svakoj pojedinosti, neprestano osluškujući pozornim uhom što stvarnost od nas traži. Antropozofija ne želi biti ništa drugo nego odgovor na pitanja, koja ona sama sebi ne postavlja, ali koja srca, duše, sada postavljaju, ako sebe ispravno razumiju. I svjestan sam da

pitanja koja se postavljaju u mojim spisima, kojih je već jako puno, nisam postavio ja. Odgovore sam često davao ja, ali pitanja nisam postavljao ja. Pitanja postavlja sama suvremena kultura, primjerice, prirodna znanost u sadašnjoj kulturi, pitanja koja mora postaviti svatko koga zanimaju zahtjevi vremena i tko je, prije svega, ozbiljan u vezi potreba duše u sadašnjosti.

Ako donekle razmislite o ovim pretpostavkama, onda postaje jasno da u svoj antropozofskoj literaturi koja vam je dostupna postoji osnovna namjera, osnovni pogled, osnovna tendencija i osnovni stav. Ako prođete kroz sve ove spise, ne s dobronamjernim stavom koji smo možda stekli unutar našeg kruga, već s kritičkim gledanjem kojeg stječete u trenutnoj kulturi, tada ćete naći jednu stvar kao srž sve ove antropozofske literature. To znači da sve ima cilj donijeti ljudskoj duši ono za čim prije svega sada mora žudjeti: neovisnost, moć prosuđivanja iz same sebe. Često sam se morao oduprijeti pritisku s jedne ili druge strane, da pišem popularnijim stilom. Uvijek sam se opirao tom porivu, iz jednostavnog razloga što se ne može raditi o tome da se ljudima daju dogme unutar antropozofske literature, koje oni mogu prihvatiti s malo razumijevanja, već se u ovoj literaturi može raditi samo o zazivanju vlastite sposobnosti prosuđivanja, vlastitog dušebrižništva. To je ono što prevladava, u to se može uvjeriti svatko tko želi, u cijeloj antropozofskoj literaturi.

Nigdje se nema namjeru stvarati slijepu vjeru. Dakako, govore se stvari koje se ne mogu lako provjeriti, ali se govore kao činjenice duhovnog svijeta koje svatko može primiti na znanje i na koje može dalje primjenjivati svoje kritičke standarde ako to želi. A vidjeli smo da su nedavno prijatelji koji su stvar shvatili s razumijevanjem, uspjeli i najsuptilnijim stvarima pristupiti u visokom stupnju, kritičkim mišljenjem bez predrasuda. Ono što je sadržano u antropozofskoj literaturi na koju se ovdje poziva, nikada ne treba bježati od ove kritike bez predrasuda. Onu nepristranu kritiku će preživjeti; što je kritika nepristranija lakše će je podnijeti. Od mene nikada nećete čuti ništa drugo kad se radi o tom pitanju osim: provjeravajte, provjeravajte, provjeravajte, ali nemojte stati samo na provjeravanju, nego provjeravajte pokušavajući prije svega sve dublje ulaziti u stvari koristeći moderno mišljenje. - Zato jer se to želi, spisi iz ove literature mogu ljude osamostaliti.

No, svašta se doživi kad se gleda na koji se način prima antropozofija. Stalno iznova sam susretao ljude koji su slušali ovo ili ono predavanje, pročitali neki mali spis, i onda su prestali biti viđeni. To je njihovo pravo, naravno, za to nikoga ne treba optuživati. A kada ih je jedan poznanik upitao zašto su se prestali pojavljivati - naravno, prijateljski, ne s prijekorom - odgovorili su: da, ako dublje zaronimo u stvar, bojimo se da ćemo biti uvjereni. - Ovo su svakako značajne riječi, ali ukazuju i na značajne činjenice. Ono što se pokušava je: maknuti se od onog lošeg u našem vremenu, formuliranja osobnih mišljenja, formuliranja osobnih teorija, te

duše usmjeriti prema onome što govori sama duhovnost svijeta, ako nađemo priliku da se toj duhovnosti posvetimo svim srcem i da govorimo o metodama, o sredstvima pomoću kojih duša dolazi do toga da, da tako kažem, osluškuje duhovnost samog svijeta.

Pogled na svijet koji na ovaj način izranja iz najdubljih potreba vremena, ali koji je toliko proturječan onome što ljudi danas vjeruju, pa, takav će pogled na svijet tek polako i postupno pronaći put do ljudskih duša. Ljudske duše prijanjaju uz ono na što su navikle, najviše vole kada s propovjedaonice čuju nešto čuju o čemu mogu reći: dugo sam vremena tako mislio. - Međutim, antropozofska učenja koja se danas pojavljuju nisu takve istine o kojima se dugo 'mislilo'. Ali u očima mnogih ljudi upravo je to glavna pogreška, ne mogu sebi reći: dugo sam to mislio - a ne žele si reći: ako dublje zagrebem u sebe, onda nema ničeg što je osobno mišljenje, već samo ono što je vezano uz faktore razvoja čovječanstva. - Ovim faktorima u razvoju čovječanstva vratiti ćemo se na mnogo različitih načina tijekom ovog mog boravka u Stuttgartu. Stoga je razumljivo da se pojavljuju mnoge zapreke i prepreke kada se ljudi pokušavaju približiti antropozofiji i znanosti duha.

Moja knjiga 'Kako se stječe uvid u više svjetove?', mnogo se čita, ne samo unutar onih koji pripadaju raznim antropozofskim krugovima, nego se mnogo čita i izvan njih. Posebno čitajući ovu knjigu, uvijek se iznova može doživjeti iskustvo koje je izuzetno karakteristično. Netko ovdje ili tamo čita knjigu 'Kako se stječe uvid u više svjetove?' i napiše mi pismo o tome. I naravno, uvijek mi je drago kada mi netko napiše pametno pismo o bilo kojoj knjizi ili o čemu drugom, a posebno o knjizi 'Kako se stječe uvid u više svjetove'. Ali uobičajeno je da je pismo koje je napisano najjasniji dokaz da dotična osoba nije razumjela knjigu, i da su najvažnije stvari u knjizi pretočene u sadašnji materijalistički stav. Jer prvo u što ljudi obično zagrizu kada dođu do ove knjige je sljedeće. No, prvo recimo nešto: kod svakog tko pročita knjigu 'Kako se stječe uvid u više svjetove?' mogu se pojaviti mnoge nedoumice, i bit će puno onih koji će posvjedočiti da sam uvijek s ljudima spreman razgovarati o tim nedoumicama, i zato da nikako ne želim da ovo što ću reći izgleda kao da bi ikoga trebalo odvratiti od pisanja pisma, o čemu sam upravo govorio. Ne želim odvrćati od pisanja tih pisama, ali ljudi često pišu kada se vežu za određenu stvar gdje to odmah gledaju materijalistički. Puno toga je rečeno u knjizi 'Kako se stječe uvid u više svjetove?' što, ako se pravilno gleda, navodi ljude da iz vlastite duše pronađu put u duhovni svijet. Ova je knjiga posebno osmišljena kako bi ljude učinila što je moguće neovisnijima, a ne da im nameće nešto subjektivno, nego da im otkloni prepreke kako bi sami mogli pronaći istinu. Najbolji način da se nosite s ovom knjigom je: unutarjom aktivnošću usvojiti njezin sadržaj. Ali tu ljudi zastanu na rečenici: svatko tko je dostigao potrebnu zrelost pronaći će svog duhovnog učitelja ako pravilno traži. - Dakle, imamo ga! Zatim napišem pismo osobi koja je napisala knjigu i on postaje moj duhovni učitelj; to je

najlakše! - Tu imamo prijelaz u materijalističko. Da bi ovaj odlomak mogao biti najsvetiji motiv, posebno za osobu koja traži neovisnost, da traži dalje kako bi pronašla put, koji bi se možda mogao sastojati od nečeg sasvim drugog od pisanja pisma nekome: Ti, daj mi upute - mnogim čitateljima je neovisnost neugodna. Ne traže dovoljno u knjizi. I tako je ova knjiga 'Kako se stječe uvid u više svjetove?', iako je možda jedna od najčitanijih ovakvih knjiga danas u njemačkom svijetu, i čak je mnogo puta prevedena na strane jezike, to je jedna od knjiga koje su najčešće neshvaćene. A vrlo je lako razumjeti, ako samo pustite da djeluje na vas bez predrasuda, i ne pretočite u nešto što je materijalistički zgodno.

U neku ruku, ljudi i na ovom polju traže ono što su navikli tražiti na drugim područjima. Koliko su ljudi danas prožeti navikom da sami sebi ne pomažu, odnosno ne uče što mogu učiniti da si pomognu u ovoj ili onoj situaciji, nego se prepuste pomoći i ne brinu o principima po kojima im se pomaže. Zašto danas moramo toliko brinuti o tome kako najbolje živjeti u smislu našeg zdravlja? Pustite da vam to propiše netko tko je tu za to, i onda se ne morate baviti principima po kojima on propisuje, svoju sudbinu prepustite osobi koja je pozicionirana kao autoritet. Zašto onda ne bi i na duhovnom putu, na onom čovjeku najvažnijem putu, svoju sudbinu predali u ruke drugome? Ali ono na što se potiče, čemu težimo, ima zadatak osamostaliti ljudsku dušu!

Može se reći: prirodnoznanstvena istraživanja danas su dosegla određenu razinu, a ova razina istraživanja bila bi dostupna onima koji su pozvani predstavljati znanost, da većina njih nije jednostavno zaokupljena svojim fahom, i ne izlaze izvan granica svog faha. Kad bi barem, desetak službenih predstavnika - a samo se njih danas čuje - provjerilo s najdubljim poštenjem i ispitalo ono što je u mojoj 'Tajnoj znanosti' s onim što proizlazi iz prirodne znanosti, u mojoj 'Teozofiji' - tada bi sve smatrali istinitim s gledišta koje bi se moglo okarakterizirati riječima: pogledajte život i vidite hoće li on potvrditi ono što se kroz znanost duha može iskusiti! - Svatko tko danas doista vlada prirodnom znanošću, neminovno će priznati antropozofski usmjerenu znanost duha. To je apsolutna istina. No, suočeni smo s čudnom činjenicom da oni koji bi mogli obaviti takvo ispitivanje uopće ne mare za to, nije ih do sada bilo briga, da nitko nije ni postavio ta pitanja - osim onih koji su dobili sugestiju iz naših krugova - da si nitko nije postavio zadatak usporediti duhovno znanstvene rezultate antropozofije naspram danas potpuno shvaćenih znanstvenih istraživanja! Istraživanja znanosti duha doista se ni najmanje ne trebaju bojati ovog testa; proći će. Treba ga smo postaviti, proći će. Ali, naravno, u vremenu kada ljudi nisu skloni ulaziti čak ni u najprimitivnije istine, na ovaj bi test dugo čekali.

Rijetki su ljudi koji danas imaju poriv ne samo biti logičan, već i biti realan, odnosno da ne prosuđuju samo na temelju apstraktne logike, već

poniranjem u stvarnost. Mnogi ljudi nastoje biti logični, ali samo nadilaženjem logike u određenoj mjeri postaje moguće sagledati domete same logike, inače nećete ni primijetiti zabunu do koje može doći takvim vrlo dosljednim prosudbama. Vidite, uvijek se slagati s vlastitom prosudbom ili slagati se s tuđom prosudbom svakako je logično, ali može dovesti do prilično čudnih kolizija. Austrijski Karlo V. i francuski Frane I., došli su na istu ideju. U izvjesnom smislu, bili su potpuno suglasni u pogledu određene ideje koju su htjeli realizirati. Frane je rekao: moj dragi brat želi isto što i ja. Oboje želimo istu stvar. - Obojica su htjela osvojiti Milano! Da, tada to primjećujete - dođe kao naknadna misao. Ali o činjenici da se takve prosudbe vrte okolo i da dominiraju sadašnjim mišljenjem, na štetu sadašnjice, malo ljudi ima sklonost da o tome uopće razmišlja.

Čudno je kako - oprostite na filistarskoj slici - prosvijećeni umovi danas ponekad obuzdavaju svoju sposobnost prosuđivanja hvatajući se za rep, kao da netko konja zauzda za rep umjesto za prednji dio glave. Ali takva stvar se odmah prihvaća ako je dotična osoba službeno ovlaštena. Svatko tko ima smisla za život, u mišljenju, osjećanju i volji, morao je podnositi pravu muku dugi niz godina, zbog načina na koji je sada oblikovano neko mišljenje. Još se sada sjećam kako sam u Beču slušao svoje prvo predavanje o eliptičnim funkcijama - oprostite na tome, ali želim izraziti duh, a nije stvar hoće li netko razumjeti ili ne. Tada sam slušao predavanja profesora Lea Königsbergera, koji je tada već bio poznat. Bio je toliko poznat da je, kada je imenovan profesorom, da je pisao vladi da želi biti imenovan dvorskim vijećnikom a ne samo profesorom. Kad sam slušao njegovo prvo predavanje, postavio je pitanje: kako to ide s brojevima? Ljudi pretpostavljaju pozitivne i negativne brojeve. Pozitivni brojevi odgovaraju novcu koji imam, negativno brojevi odgovaraju novcu koji nemam, a koji sam dužan. Ali ima i drugih brojeva. Sada, matematičari označavaju negativne brojeve s crtom, a 0 je u sredini: 1, 2, -1, -2. A onda je slavni Gauss dodao novi brojevni niz kako bi se ravnina mogla ispuniti različitim vrstama brojeva. Ne želim govoriti o opravdanosti ove razine brojeva, ali Leo Königsberger započeo je svoje predavanje o eliptičnim funkcijama riječima: moglo bi biti da bi netko danas rekao da se jednako lako mogu pretpostaviti brojevi okomiti na ovu ravninu. - Kad sam, kao vrlo mlad jazavac od šesnaest, sedamnaest godina, saznao za priču o brojčanoj ravnini, iznio sam prigovor: rekao sam, onda možete zamisliti i prostor kao da je ispunjen brojevima. - Učitelj me ljubazno umirio rekavši: pa čekaj iduća stoljeća! - što me naravno jako dojmilo, mladog jazavca. Sada sam čuo da Leo Königsberger postavlja isto pitanje u Beču: Rekao je: Pretpostavimo da postoje ove tri vrste brojeva, ne samo brojevi koji leže u ravnini, između dviju linija, već i brojevi koji leže u trećoj dimenziji. Pretpostavimo hipotetski da takvi brojevi postoje i da ja pomnožim takav broj s drugim brojem. Sada ću vam pokazati da ako ih pomnožite, rezultat potencijalno može biti nula. Ali kako to nikada ne može biti slučaj, ne može

postojati ni taj broj. - Pa, vidite, tako nešto slušati je mučenje, ne želim govoriti o tome je li cijela priča točna ili nije, nego pretpostaviti jedno, a ne pretpostaviti drugo, iznijeti tvrdnju: budući da je umnožak nula, ne može postojati takav broj - čuti tako nešto je mučenje, jer je naravno, točna stvar da ako imate dva broja koja daju nulu, morate pretpostaviti da nula može nastati množenjem, a ne obrnuto; to se nameće. Ali ako takve prosudbe žive u matematici, u političkim procjenama, na primjer Wilsona, uvijek vode istim misaonim formama. Ali ako ovi oblici prosuđivanja žive u onim prosudbama koje su bitne za sudbinu čovječanstva, tada pogreška u prosuđivanju znači nešto sasvim drugo od pogreške u samo ograničenim znanstvenim špekulacijama, kakvo je učenje Lea Königsbergera u mnogim aspektima.

Mora se priznati da je karakteristika vremena da ljudi ne žele prilagoditi svoj sud stvarnosti. Ne žele živjeti u stvarnosti, niti u najjednostavnijim stvarima. Kad je riječ o jednostavnim stvarima, pretpostavljaju ono što im godi, a ne ono što proizlazi iz stvarnosti. Činjenica je da se mora naučiti razmišljati drugačije u mnogim aspektima kako bi se izvukli iz mnogih sadašnjih nesreća, mora se naučiti ne samo razmišljati o svemu, već razmišljati drugačije, to je jako važno. Kad bi ljudi sa svojim starim načinima razmišljanja stvarno mogli razumjeti antropozofski orijentiranu znanost duha, tada bi se brže prilagodili istinama znanosti duha. Ali njih ne treba dohvatiti starim navikama mišljenja, već novim načinom mišljenja, a ljudi to izuzetno teško prihvaćaju.

Pa, ovo su neki od razloga zašto je u današnje vrijeme tako teško proći kroz antropozofski orijentiranu znanost duha, jednostavno zato jer se treba suočiti s najočitijim predrasudama. Ali upravo zato jer je to tako, protiv znanosti duha se zapravo ne može boriti, jer borba protiv znanosti duha, mora se priznati, ima vrlo malo aduta. Potražite znanstvene rasprave koje pokušavaju znanost duha tretirati na ozbiljan i temeljit način, potražite rasprave ili slično tog kalibra! Svatko tko se ikada time bavio vidjet će koliko malo toga ima u tom smjeru. Uopće nije zgodno krenuti tim putem. Vidite, prije nekoliko godina student koji se spremio doktorirati filozofiju na vrlo poznatom sveučilištu, jednom mi je rekao da želi napisati disertaciju koju mu je savjetovao poznati profesor. Ova disertacija je trebala biti o velikom ruskom misliocu Solovjevu. U to vrijeme Solovjev nije tiskao više od par stvari koje je objavila Nina Hoffman; kasnije je izašlo mnogo više. Pitam studenta: zašto vam profesor savjetuje da radite disertaciju o tom Solovjevu? - Da, reče student, profesor ne zna ništa o tom filozofu i želi nešto saznati. - Dakle, to je najbolje: pustite studenta da napiše doktorat o Solovjevu ako zna ruski; onda nešto o njemu saznate. Tako je nastala doktorska disertacija o Solovjevu. Ali puno doktorskih radova nastaje otprilike na isti način. To je često maksima za zadavanje teme za doktorski rad. Ali pritom se unosi, njeguje, moglo bi se reći, određeni znanstveni stav. Naravno, jedini način na

koji je dotični profesor mogao doista upoznati Solovjeva bio bi da je namjeravao ne samo biti profesor filozofije, nego i upoznati suvremenu filozofiju u jednom od njenih najistaknutijih predstavnika: trebao je sam pokušati proučiti Solovjeva što je bolje mogao, iako je vrlo malo djela Solovjeva prevedeno, a on sam ne zna ruski. Neugodan je to put, ali može se reći: za mnoge koji bi željeli doći do vlastitih zaključaka o znanosti duha, put u znanost duha je puno neugodniji. Jer još uvijek postoji razlika ima li profesor disertaciju napisanu o Solovjevu ili ima disertaciju napisanu o znanosti duha. O Solovjovu je još uvijek moguće donijeti sud kad je disertacija gotova, jer je student već dobro uvježban da taj sud donosi, u smislu u kojem se uči filozofija. Ali što bi profesor trebao učiniti s disertacijom o, primjerice, znanosti duha? Ništa ne bi mogao s tim. Bio bi apsolutno na gubitku. I naravno, još je više nezgodno ne upoznati stvar zaobilazno, preko disertacije, nego stvar na neki način iscrpno proučiti.

Ali sve te stvari nisu nikakva prepreka za iskrenog tragača sadašnjice koji teži istini; možda čezne za znanošću duha. Mnogi od vas to znaju, dragi prijatelji. Ali su prepreka za većinu da prepoznaju tu znanost duha, da na neki način učine bilo što osim da je ostave na podu. Ne dolazi do njih, a pošto ne dolazi, moraju je ostaviti da leži. Često ne uspijeva; činjenice to već danas pokazuju. Jer oni koji su se pokušali približiti znanosti duha, u pravilu nisu postali protivnici, sigurno nisu postali slijepi sljedbenici, ali nisu postali ni protivnici. Ima takvih. Ali značajan dio naših suvremenika jednostavno ima osobni interes da zbríše ovu znanost duha i da sadašnji život učini nemogućim. Hoće li to pokušati učiniti na način koji se, naravno može prepoznati ako se stoji na tlu znanosti duha, ali naravno, nema ništa loše u tome da se ono što netko ima za reći upotrijebi protiv riječi drugoga, kroz poštnu literarnu borbu. Ali to se ne želi, previše je nezgodno. Puno je zgodnije cijelu stvar prebaciti u osobnu sferu, ne govoriti o onome što se govori u znanosti duha, nego govoriti o svakakvim drugim stvarima. A to je, vidite, upravo ono to se sada pokušava i pokušavat će se sve više i više u nadolazećim vremenima, a na što želim skrenuti pozornost. Jer to će značiti da se brojni nezadovoljnici, koji uvijek iz osobnih razloga postaju nezadovoljni unutar našeg društva, lako mogu pretvoriti u oruđe za one koji antropozofiju žele eliminirati iz svijeta, ali tome ne teže na pošten način - ne bi pošteno došli do svog cilja - koji ne teže znanstvenim raspravama, nego izbjegavaju pošten način, već pokretu znanosti duha žele prikačiti kakav skandal i sve prevesti na osobno.

Budući da je moje vrijeme za razgovor o činjeničnim stvarima isteklo, tako da nitko ne može reći da vam oduzimam vrijeme za stvari koje imaju veze sa društvom i njegovim interesima, umjesto da se bavim činjeničnim pitanjima, mogu sada dodati sljedeće: sve je više ljudi koji se pokazuju prikladnima da budu iskorišteni od strane tako okarakteriziranih ljudi, i obveza je, ako je

netko iskren prema antropozofski orijentiranoj znanosti duha, pobliže ukazati na te stvari.

Postoji osoba - njeno ime nam je prvi put došlo pred oči prije mnogo godina - dolazi iz malog mjesta, a jednog dana gospođa doktor Steiner je dobila pismo, što se često događa: osjećam se nesretno u ovoj situaciji, želim poboljšati svoju situaciju. - I u jednom od pisama koje je imalo ovakav ton pitalo se za savjet koji treba dati dotičnoj osobi: bi li mu bilo bolje da se oženi u neku kuću, i tako nađe posao, ili na neki drugi način tražiti svoj put. Da, istinu morate reći neuljepšanu ako želite doći do dna stvari i ako ne želite biti slijepi za ono što će se dogoditi u bliskoj budućnosti. Čovjeku je dano do znanja da se ne možemo baviti pitanjem hoće li se vjenčati s nekim ili ne, ali budući da nije odustajao, mnoge stvari su mu stavljene na raspolaganje koje su bile prikladne da zadovolje potrebu za duhovnim putem, koji je tvrdio da ima. Dok se duhovnom posvetio na taj način, ubrzo je shvatio da za čovjeka takvog duha, kako je on sebe zamišljao, nije bilo ničeg u tako malom gradu. Žudio je za većim krugovima. Očito je dosta uštedio i došao u Berlin. Lijepo mu je bilo prakticirati znanost duha, ali je također osjećao da ima poseban umjetnički talent, i sada je zahtijevao da društvo to promiče. Lijepo je priskočiti ljudima u pomoć, zar ne? Ono što je prezentirao od svoje umjetnosti govorilo je protiv svakog talenta, ali neki ljudi nauče malo i bez talenta da to ponekad zadovoljava ograničene zahtjeve. I tako se obraćao raznim članovima koji bi za njega mogli učiniti ovo ili ono. Ali uvijek se pokazalo da je stvar propala, uglavnom zato što se dotični htio baviti nekom umjetnošću, ali nije htio ništa učiti, jer je smatrao da može više od svih učitelja koji su pristali baviti se njime. A rezultat je bio da se zbog toga što je bježao od svakog učitelja, ništa nije moglo učiniti. Iskazana je popustljivost, ali nije se moglo učiniti ništa posebno; toj osobi se ništa nije dopadalo. Jer naravno, u njegovim očima, bilo je tako očigledno da svijet ne shvaća genija u nastajanju! To što nitko drugi nije mogao iskreno dijeliti ovo stajalište, da, dragi prijatelji, to uistinu nije bila naša krivnja. To je ono glavno, sve ostalo je sporedno. I tako se toj osobi dogodilo kao što se događa mnogima. Oni najprije traže oslonac unutar našeg društva, i ako tu potporu ne dobiju kako su zamislili, postaju protivnici. I onda izlaze sa svačim. Ali nikada ne govore što se krije iza toga, naravno. Smišljaju svakakve stvari koje se lako mogu opovrgnuti činjenicama. Naravno, u ovom slučaju, radilo se o čistoj uvrijeđenoj sujeti i nesposobnosti. Sve ostalo je bilo najgluplja izmišljotina, najgluplja fantazija. Ali danas, naravno, postoje časopisi koji se time bave. Ovaj o kome govorim zove se Erich Bamler. A ako doista dođete do dna stvari u ovim okolnostima, onda nema potrebe za takvim časopisima, koji obično ne govore ništa, jer sve činjenice uzete pojedinačno ne izražavaju ono što govore, već sasvim druge stvari. Zaista je glupo raspravljati o nebitnom, jer nije to ono što je važno, važno je ono što stoji iza toga.

Uzmimo još jedan slučaj: čovjek kojemu baš i nije nedostajalo taštine našao se u antropozofiji prije mnogo godina, nakon što je imao svakakvih primjedbi na antropozofiju. Bio sam posljednja osoba koja bi pozvala ovu osobnost. Tu se našao. Mnogo toga se pokazalo što baš i nije upućivalo na to da je ta osobnost težila neosobnim ciljevima. To ne možete ni zahtijevati, ne može vas se kriviti ako ponekad idete prema ostvarenju osobnih ciljeva. Takvim se osobnim svrhama ponekad izlazi u susret jer se upravo tim zaobilaznim putem neke ljude može navesti na pravu stvar. I tako se dogodilo da je dotična osoba u početku bila prilično zadovoljna s nama. Napisao je i spis. Čak sam pristao napisati pogovor za njega, a djelo je također izdano u našoj izdavačkoj kući. Bio je zadovoljan s nama; bili smo ljudi s kojima se moglo razgovarati. Zatim je dotični dao tiskati drugo djelo, i nakon što je s tim djelom bilo nekih peripetija koje s nama nemaju nikakve veze, ponudio ga je našoj filozofsko-antropozofskoj zakladi. Međutim, u filozofsko-antropozofskoj zakladi nije bilo moguće prihvatiti to djelo. Na prvim stranicama stoji da sam ja samo natuknuo neke stvari o pitanju Krista, i dotični bi gospodin želio elaborirati. Ovo doista ne govorim iz povrijeđene taštine, iako sam u ovom slučaju ja optužen; ali rečenica u kojoj me se optužuje očita je neistina, jer ono što se tamo spominje nije bilo tako. Bez obzira što sam možda imao razloga ne ulaziti dalje, autor sada nastavlja na način koji podsjeća na drugu priču, a ovo izgleda kao njena minijturna verzija. Na ovu drugu priču ću se morati vratiti. U ovom spisu dotičnog gospodina jednostavno je priopćeno svašta što sam ja govorio samo na predavanjima. Gđa dr. Steiner je s pravom napravila izuzetak i odbila ovo djelo izdati. A gospodin je, budući da je spis odbijen, postao protivnik. Sada, naravno, kada pišete esej za časopis, ne možete reći: antropozofsko društvo je u osnovi loše jer je moj spis odbila filozofsko-antropozofska izdavačka kuća. To ne ide! Ali to bi bila istina! Dakle, iako mu je bezbroj puta priopćen razlog odbijanja, izmišljaju se bajke o proturječjima. Dotični dobro zna kakve su to kontradikcije, ali o njima piše u novinama! Ono što piše u ovim novinskim člancima nema nikakvog značaja, jer dotični nije postao protivnik zbog toga. Sve je to znao kad je ušao. Protivnik je postao iz navedenog razloga. Neki ljudi misle da je lako postaviti hipotezu: ono što dolazi poslije uzročno je određeno onim što je bilo prije; ali ostaje zapanjujuće da je protivljenje uslijedilo odmah nakon odbijanja njegovog rada od strane našeg izdavača. Razumije se da se takvo što može lako poreći, da se može svašta prigovarati, ali nije važno što ovi ili oni prigovaraju, nego kakve su činjenice.

Zapravo podsjeća na jedan nešto domišljatiji slučaj, ovo je samo minijturna verzija toga. Genijalni slučaj je, da je gospodina koji je nekada bio u Americi, ali je dobar Europljanin, prije nekoliko godina pozvao jedan dugogodišnji član, i on je bio u Njemačkoj i čuo svakakva predavanja, s velikom marljivošću, nastojao dobiti predavanja iz ranijih godina, tražeći od ove ili one osobe. Nakon što je uredno spakirao sve što je prepisao, vratio se

u Ameriku. Ondje je izjavio da je bio ovdje, da se upoznao s mojim učenjem, ali da se ne može zadovoljiti s time i da on mora ići mnogo dublje, zbog toga ćete kod njega naći mnogo toga što se ne može naći u mojim knjigama. Jer kad je iscrpio sve što je mogao dobiti kod mene, otišao je učitelju koji je živio negdje u Transilvanijskim Alpama; koji mu je priopćio mnogo toga, što sada ugrađuje u knjigu. Sada, sve što je ugradio u svoju knjigu bilo je ono što je slušao na predavanjima i što je prepisivao! I knjiga se zvala: 'Ružokrižarski pogled na svijet'. Pojavila se u Americi i tamo izazvala veliko uzbuđenje: knjiga je, drugim riječima, bila kombinacija onoga što je čuo od mene ovdje, i onoga što mu je učitelj navodno rekao u Transilvanijskim Alpama. Ljudi nisu trebali vjerovati u ono što sam rekao, niti su to mogli, jer je nešto od toga rečeno na našim internim predavanjima. Ali nije bilo dovoljno što se sada pojavila kao englesko-američka knjiga; pronađena je njemačka knjižara koja je prevela knjigu i objavila je kao 'Pogled na svijet ružokrižara'. Urednik je bio dr. Vollrath.

Ovo je samo nekoliko primjera što se prakticira, dragi prijatelji! O ovim stvarima treba govoriti. Na to moramo obratiti pozornost jer to su sredstva koja s jedne strane, rastu na našem tlu, a koriste se protiv nas. Već sada se može reći: možda se nikada protiv ničega nije pokušavalo boriti gorim sredstvima nego što se sada počinje boriti protiv nas, odnosno protiv antropozofski orijentirane znanosti duha! Stoga će vam biti razumljivo ako se, takoreći iz željezne nužde, pribjegne jedinom sredstvu koje ne može spriječiti stvar, ali možda može donijeti neko poboljšanje, iako će se sve urotiti da stvori najveće moguće poteškoće osobama povezanim s tim. No, mora se reći: o tome se previše priča, ali ljudi ostaju gluhi. Stoga ne preostaje ništa drugo nego podčiniti se određenoj željeznoj nužnosti kako bi bili vjerni cilju kojem svi moramo biti posvećeni. Jednostavno se javlja ova željezna potreba. Pretpostavimo da bi se znanost duha pojavila kao knjiženost, postojala kao književnost. Tada bi bilo potpuno nemoguće - u teoriji je moguće, ali s obzirom na konkretne činjenice bilo bi potpuno nemoguće - da se znanosti duha pridruže sve te stvari, koje su pridružene i koje će se pridružiti na uistinu najgori, nedostojan način. Ono što moramo razlikovati od pokreta znanosti duha, koji želi biti čisti pokret znanja i današnjeg svjetonazora, jest Antropozofsko društvo. U ideji ovo Antropozofsko društvo je divno, ali u praksi - ne kako se meni čini, nego kako pokazuju činjenice - razvija se na takav način da nam svaki dan pokazuju da se ne pretjeruje, jer se unutar ovog Antropozofskog društva posebno razvijaju klike, osobni interesi za i protiv, s određenom lakoćom. Teško je odvojiti osobne interese od čisto objektivnih. Ali promislite, kroz život Društva se otvaraju vrata onim ljudima koji se ne žele sukobiti sa znanošću duha kroz iskrenu raspravu, nego zaobilaznim putem osobnog klevetanja i ocrnjivanja. To se može reći: znanost duha žele srušiti.

Prije mnogo godina odlučio sam udovoljiti željama raznih članova za osobnim sastancima, od najmlađih do najstarijih članova. Tek posljednjih godina, silom prilika, od običaja se katkada moralo odstupiti; ali samo sporadično, iznimno. Ipak, često se naglašava da u onom što je dostupno u literaturi i u onome što se govori ovdje na predavanjima, ima dosta onoga što je pojedincu potrebno za njegov ili njezin samostalan razvoj, kako bi se osobne konsultacije odnosile samo na osobni razgovor, ali događa se uvijek iznova da osobni kontakt bude praćen najluđim tračevima - oprostite na izrazu - unutar društva, a onda vani to postaje izvor raznih ogovaranja i kleveta. Pod lažima, mislim da su ljudi prečesto unutar kruga Društva skloni kada imaju riječi koje dobro zvuče, to koristiti da sebi daju važnost. Naprimjer, kako se ugodno osjećaju neki ljudi kada mogu reći: postao sam ezoterni učenik. - A kako je nekim ljudima dobar osjećaj kad mogu reći: da, znaš, to je nešto vrlo tajno, ne mogu ti to reći; ne mogu reći ništa o tome. - Stavljanje sebe u središte pozornosti, davanje sebi određenog ugleda, ono je što se krije iza brojnih riječi koje se koriste i koje onda oni izvana često zlorabe. Sve ove stvari, koje se sada koriste sa zlim namjerama, nikada se ne bi mogle dogoditi da ono što je odgovaralo legitimnim željama i možda bilo jednako opravdano, nije prikazano u lažnom svjetlu, ali sada, gledajući ono što vanjski svijet napravi od toga, više se ne može održati, koliko god mi to bilo teško, dragi prijatelji. Naravno, u Društvu može postojati bilo koji prijateljski odnos, ali me željezna nužda tjera da prestanem s privatnim audijencijama. To mi je posebno žao jer će neki reći: zašto bi nevini patili s krivcima? - Ali ako ste u Društvu, to je naravno karma Društva, i ne postoji drugi način za zaštitu. Sve što se događalo u privatnim razgovorima koje se tražilo, nešto je s čime se jednostavno mora prestatu u odnosu na ove zlonamjerne klevete.

Nemojte misliti da mi je zbog ovoga manje žao nego vama, ali znam da kao što je sve što sam rekao o takvim stvarima bilo gubljenje vremena, tako bi i ovo što danas govorim bilo gubljenje vremena ako se ne bi poduzele mjere koje bi nas jednostavno prisilile da se postane svjestan ozbiljnosti stvari.

Lako je izvrnuti ono što je rečeno u privatnom razgovoru s pojedinim članom, ako to dođe do toga da se, naprimjer, tu i tamo kaže da je ovaj ili onaj član bio hipnotiziran. E pa, dragi prijatelji, morat ću poduzeti još jednu mjeru u vezi s ovim stvarima, iz čega ćete vidjeti - a govorim jednostavno iz osjećaja dužnosti prema našem pokretu - da sam sada krajnje ozbiljan o ovoj stvari radi svetosti znanosti duha. Ako se ovakav pokret jednostavno temelji na načelu nezadiranja u ničiju sferu slobode, i ako se to striktno slijedi, ako se striktno odbacuje sve što zadire u sferu osobne slobode, i ako se koriste baš te stvari, onda je potrebno da sve što raste na našem tlu bude pod punim svjetlom javnosti. Kad stvari budu potpuno javne, tada će se kleveticima izmaknuti tlo. U budućnosti neće biti drugog načina. Stoga ću se, koliko je do mene, zalagati da se aktivnost antropozofski usmjerene

znanosti duha odvija pod punim svjetlom javnosti. Ne treba bježati od otvorenosti. I danas jasno izjavljujem: s obzirom na razgovore koji su se s članovima vodili tijekom godina, oslobađam od svih obećanja da se ne govori o sadržaju razgovora. Svatko može, koliko god želi, podijeliti sve što se ikada dogodilo u privatnom razgovoru. Neće se naći ništa od čega bi trebalo zazirati od očiju javnosti. Tada više neće trebati brinuti o prizemnim stvarima. Želim vam dati primjer kako su te stvari nužne u susretu s očiglednim neznanjem i voljom za neznanjem.

Ne samo Erich Bamler, nego i drugi koji se bore jednako 'pošteno' kao i on, iznijeli su i u osnovi vjeruju da bi među svakakvim spomenutim ezoterijskim načelima, trebalo biti i ovo: 'Gledaj na sve što te okružuje u svjetlu nužnosti, kao nužno, kao datost, nužna sudbina'. Neko vrijeme, sve dok vjerujete da vas podržava Društvo, možete reći: Ja sam student ezoterije jer stalno meditiram: 'Na sve što vas okružuje gledajte u svjetlu nužnosti'. - Ali zašto je tim ljudima dato ovo pravilo i savjetovano ovo pravilo? Iz jednostavnog razloga jer im je to trebalo s obzirom na njihovo duševno stanje! Bio je to savjet koji nije zadirao u vašu slobodu, već savjet o čijem opsegu i ezoteričnosti ćete moći suditi ako ukažem na sljedeće: u svom nagrađenom eseju o slobodi volje, Schopenhauer pred kraj svog eseja, o našem ponašanju prema odvijanju svijeta i sudbini kaže: 'Sve što se događa, od najvećeg do najmanjeg, događa se nužno'; on govori o smirujućem učinku prepoznavanja onog neizbježnog i nužnog. Dakle, ljudima nije savjetovano ništa osim onoga što je čak i Schopenhauer smatrao provjerenim sredstvom za prevladavanje određenih duševnih depresija.

Pa, špekulirajući o očitom neznanju i volji za očiglednim neznanjem, ljudima se mogu pričati svakakve bajke: da je netko postao zelen i plav, osobito po nogama, slijedeći takva načela. A kod onih koji u svemu žele vidjeti nešto ezoterično, ove stvari se naravno mogu koristiti kao klevete. Ali upravo kada znamo da su stvari koje se rade zapravo uzrokovale ovu nužnu potrebu, tada ćemo smatrati razumljivim da mjera kao što je ona spomenuta, zapravo mora biti poduzeta; jednostavno iz razloga da se vidi da se radi o ozbiljnoj stvari. Ne žalite se meni, kome je teško kao i vama; žalite se onima na koje sam ukazao koji onemogućuju da se takva mjera izbjegne. Danas mi je jako teško jer moram odbijati privatne razgovore, koje mnogi članovi žele, iz navedenih razloga. Naravno, znam da će i ovo opet biti iskorišteno kao kleveta protiv mene, ali ne mogu sud temeljiti na osobnim razlozima, već na onome što je potrebno za naš pokret. To znači da se moram podčiniti načelu ozbiljnosti u vezi s onim što opetovano s jedne strane dovodi do laži, a s druge strane daje povoda za ogovaranje i klevete, onih koji ne žele pošteno opovrgnuti znanost duha, već je se žele riješiti na drugi način.

Istražite mnogo toga što se dogodilo i otkrit ćete da razlozi uvijek dolaze iz Društva. Društvo se vrlo rijetko napada, meta sam obično ja ili moji najbliži. Provjerite stvari. Ali napadajući mene, upravo se preko mene želi napasti znanost duha. Jer krajnje je svejedno hoće li se glupi ezoterični savjet dati ovdje ili ondje; ima ih dovoljno na svijetu. No, ono na što ljudi nisu ravnodušni, jest da je znanost duha u svojoj antropozofskoj orijentaciji kulturni čimbenik našeg vremena i da želi imati riječ. Ljudi nisu ravnodušni prema tome. Ti su ljudi ravnodušni prema nekom skrivenom ezoteriku; ali ne na onog koji u skladu sa svojom sudbinom ne može ostati skriven. Neće napadati nekog skrivenog ezoterika koji sjedne pred pedeset ljudi u Berlinu i dijeli im savjete. Napadi su počeli tek kada su knjige premašile određeni broj. Bio bi veliki grijeh protiv duha antropozofski orijentirane znanosti duha, dopustiti da ona propadne ako bi se to moglo spriječiti, tako da se, možda samo nakratko, nekih stvari moramo odreći, jer moral ljudi ispada onakav kakav je danas ispao.

Često se vidjelo kako se stvari pogrešno prikazuju; ali to kako se u antropozofski orijentiranoj znanosti duha radi, kako se izmišljaju stvari i priča sasvim drugo od onoga što se stvarno dogodilo, to je stvarno rijetkost, čak i u povijesti čovječanstva. I morate imati sklonost, ne samo da vidite lavinu kada zatrpa sela ispod, već morate imati sklonost da vidite grudvu snijega koja pada odozgo, jer ona postaje lavina. Naravno, dugo sam gledao i uvijek iznova upozoravao, ali ljudi upozorenja nisu baš čuli ili se barem nisu previše obazirali. Ljudi izvan našeg društva me optužuju da je jedna od mojih najvećih grešaka - danas već nabrajaju veće, to je bilo prije godinu dana - to što stvaram slijepe sljedbenike, što imam slijepe sljedbenike koji vjeruju autoritetu. Vjerojatno bih mogao reći, da kada bi se radilo o tome da mi članovi ukažu neko povjerenje i na temelju toga učine ovo ili ono, da obično ne naiđem na veliku podršku. U pravilu se događa suprotno od onoga što je moje mišljenje. I to iz godine u godinu. Zapravo, uvijek se dogodilo suprotno od onoga što sam mislio. Ali vi to ne primjećujete, jer se obično slijedi posebna metoda: ljudi su manje pitali za moje mišljenje a više izražavali svoje, i onda govorili ljudima: to je ono što je rekao. - Bilo je daleko od toga da sam to rekao, ali dotični bi volio da sam to rekao; pa je rekao da sam ja to rekao. To je ovako: u vanjskom svijetu kažu da imam slijepe sljedbenike, ali praksa društva pokazuje da je upravo suprotno, barem kada je riječ o stvarima u kojima bi se ljudi prema meni morali odnositi s određenim povjerenjem, jer ponekad sam godinama formirao mišljenje, a druga osoba nije.

Sve ovo govorim, ne da bi bio, kako u Austriji kažu, gundalo ili kukalo, ili se žalio, da tako kažemo, nego govorim zato jer se sada svakodnevno pojavljuju simptomi koji ukazuju da bi nas se izbacilo s kolosijeka, i zato jer se mora pojaviti tendencija da se vidi snježna gruda na vrhu, a ne lavina kada dođe dolje. Samo nekoliko sati prije nego što sam došao ovdje, između

ostaloga, pročitano mi je pismo, koje se odnosi na dvije osobe; ne želim navoditi imena, pa jednostavno navodim slučaj kao takav. Jedan je optužen da je s drugim prakticirao hipnozu, da je čak sjedio iza potiljka osobe i meditirao, kako bi se u duši te osobe pojavile svakakve štetne stvari. I stvar se nastavlja. To je samo jedan slučaj, zadnji, ne nije zadnji, bio je još jedan poslije, ali ovog sam čitao prije tri sata. To je danas bezazlena stvar, ali za koju godinu više neće biti: reći će da je jedan sjedio iza drugoga kako bi meditirao iza potiljka i time izvršio utjecaj. Nema sumnje da je dotična osoba maksimalno bezopasna. Ali danas, to je slučaj između dva člana; za nekoliko godina postat će 'slučaj Steiner' što će biti doista lijep slučaj za takvo proučavanje. Možda će to biti i brže, neće proći nekoliko godina.

Dakle, shvatite, da se stvarno radi o velikoj nuždi, ako budem morao pribjeći tome da jednostrano samo kažem: mora se pokušati osigurati da se znanost duha odvija pred očima javnosti. Nitko neće biti izostavljen ni na koji način, nitko neće kopati po ovome ili onome, jer se sve događa pred očima javnosti. Ali sve ono brbljanje: to je nešto misteriozno, ne smijem to reći, i tako dalje - to više ne bi trebalo davati povoda klevetama. Naša komunikacija mora ostati prijateljska, ona u bliskoj budućnosti ne bi smjela biti drugačija od one koja se odvija između prijatelja, jer u načelu, privatni razgovori u bliskoj budućnosti moraju prestati. Možda će naši dragi članovi biti primorani, makar to bilo i neugodno, biti malo pažljiviji i voditi računa o stvarima kojima se dosad posvećivalo malo pažnje.

Kao što sam rekao, oprostite mi što sam ove stvari iznio danas; postavio sam ih kada je zapravo predavanje već bilo gotovo, ali morao sam ih iznijeti jer se odnose na vitalna pitanja Antropozofskog društva, antropozofskog pokreta. Upravo zbog toga, a ne zbog neljubavnosti, mi je jako, jako žao, što u bliskoj budućnosti neću moći voditi privatne razgovore s dragim članovima, koje uvijek rado vodim. Tada se neće moći pojaviti ono što naši zlonamjerni neprijatelji žudno traže, neće moći biti konkretno. - Jer, dragi prijatelji, možete naravno staviti prigovor, a svatko to čini na suptilan način, naime: ali mogao bi razgovarati sa mnom. - To su rekli svi oni koji sada napadaju na najprljaviji način; a neke od njih koji su sada njihovo oruđe, u Društvo su doveli vrlo, vrlo cijenjeni članovi Društva. U nekim aspektima treba biti drugačije, ali to se može promijeniti samo kroz članove.

Predavanje 10

13. svibnja 1917. Stuttgart

Svakako da je itekako razumljivo ako se u duši suvremenih ljudi javlja potreba da se nešto shvati o osobitostima vremena, više nego je to inače slučaj. U ovim godinama živimo u događajima koji ne samo da zahtijevaju nečuvene žrtve od drugih ljudi, već koji uistinu postavljaju teške zagonetke za ljudsku misao, zagonetke različitih vrsta. Zašto su se te stvari morale otkriti sada u našem dobu, takvom katastrofom kakva sada hara? Ovo je svakako pitanje koje pogađa današnje duše. Mi jasno vidimo što se događa u vanjskom životu; ali moramo se sve više pripremiti, ne samo da tražimo neposredne uzroke tako ozbiljnih događaja, već da usmjerimo pogled na dublje sile današnjeg vremena i na to kako su te dublje sile utemeljene u cjelokupnom razvoju čovječanstva. Tada ćemo možda moći razumjeti neke stvari o našim osjećajima, senzacijama, ono što nam inače ostaje neshvatljivo, u što možemo samo buljiti, da tako kažem.

Zapitajmo se: što je u najdubljem smislu, ozbiljna karakteristika našeg vremena? - Pa, iz rasprava koje su se ovdje vodile, od sebe ne možemo sakriti ono što se u zadnje vrijeme pokazalo na svim poljima, ono što nazivamo materijalizmom, materijalizmom u najširem smislu riječi. Materijalizam! - doista to nemojmo danas shvatiti na način da svoje osjećaje, svoje simpatije i svoje antipatije usmjeravamo samo prema onome što podrazumijevamo pod pojmom materijalizma; umjesto toga, pokušajmo osjetiti da je moralo doći doba u kojem materijalizam daje ton, da tako kažemo, ljudskom razvoju. Čovječanstvu je potreban materijalizam, da prođe kroz materijalizam. Ali ne smije se izgubiti u materijalizmu; ne smije se, takoreći, predati tom materijalizmu do te mjere da ne samo da izgubi iz vida vezu s duhovnim svijetom, nego da izgubi i svoju dušu. Osigurati da se to ne dogodi i da se veza s duhovnim svijetom održi, upravo je zadatak znanosti duha. Danas bih pokušao vašim dušama predstaviti neke od zakona ljudskog razvoja koji, ako ih razumijemo na pravi način, mogu pomoći razumijevanju onoga što se oko nas događa.

Činjenica da u velikoj mjeri živimo u doba materijalizma nije samo zbog opakosti i podlosti ljudske duše, već prije zbog određenih zakona evolucije. Međutim, lice materijalizma u našem dobu nije lijepo, pogotovo kada se to lice materijalizma usporedi s licem starijih razdoblja. Ali nitko ne bi trebao razmišljati reakcionarno, i vjerovati da se stari kulturni razvoj mora ponovno vratiti. Ova osobina materijalizma našeg vremena važna je za nas, čak i istaknute, duhovno značajne ličnosti ne mogu svoje duševne impulse dovesti do toga da razumiju duhovni svijet. Jednostavno ne mogu. To si morate priznati bez predrasuda. Uzmimo karakterističan duh 19. stoljeća, o kojem

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

se mnogo govorilo u duhovnom životu Europe u drugoj polovici 19. stoljeća, Ernesta Renana, koji je nastojao razumjeti Krist impuls, najbolje što je mogao u svoje doba. 'Isusov život' Ernesta Renana uzburkao je najšire krugove i imao velik utjecaj. Ali Ernest Renan je, s jedne strane, duh koji se ozbiljno bavio duhovnim stvarima, ali koji, s druge strane, nije bio u stanju formirati nikakvu ideju o tome da čovjek može pronaći put do pogleda u duhovne svjetove. Uzmimo izreku koju je Ernest Renan izgovorio kad je bio sasvim mlad; onda je rekao: Čovjek je danas svjestan da nikada neće saznati ništa o kozmičkim uzrocima i o vlastitoj sudbini. - Jedan od vodećih duhova sadašnjosti tako govori, to predstavlja kao važnu spoznaju, da čovjek postaje svjestan da nikada ništa ne može saznati o kozmičkim uzrocima i čovjekovoj sudbini. I nije bio površan čovjek, taj Ernest Renan. Živio je život znanja. A karakteristično je da je stari Renan, sijedi Renan, dao još jednu karakterističnu izjavu. Taj čovjek, koji je cijeli život vjerovao da čovjek ne može pronaći put u duhovni svijet, i da je to više znanje, rekao je na kraju života: Volio bih da sa sigurnošću znam da postoji pakao, jer bolje hipoteza pakla, nego hipoteza ništavila. - Tu vidite nešto izgovoreno iz zgrčenog srca današnjice. U čovjeka zuri ništavilo, kada on ima čežnju, želju, da dođe do duhovnog svijeta, u koji bi mogao ući kada prođe kroz vrata smrti. I onaj koji vjeruje da se izdigao iznad toga, da se odriče takvog znanja, na kraju života kaže: bilo bi bolje znati da postoji pakao, nego gledati u ništavilo. - Takve stvari morate osjetiti, ako želite osjetiti nešto karakteristično za naše vrijeme.

Nije li istina, mora nam biti jasno: čovjeku je u svakom dobu potrebno duhovno vodstvo. U davna vremena to su bili misterijski svećenici, ali u naše doba postoje ugledni profesori, koji sve više poprimaju znanstveni karakter. Filozof kojeg sam osobno jako dobro poznao, u svom posljednjem djelu 'Tragikomedija mudrosti', dao je sljedeće izjave. On kaže: mi nemamo ništa više od filozofije od životinje, i od životinje se razlikujemo samo u našim mahnitim pokušajima da postignemo znanje, i u našem konačnom prepuštanju neznanju. - Dotični koji je kroz svoje istraživanje duhovnog života došao do zaključka da čovjek ne može imati više filozofije od životinje, postao je profesor filozofije i sveučilišni profesor. Stoga ne čudi da ljudi dublje prirode žele pronaći neki put u duhovni svijet, te da se donekle, jer se ne mogu probiti, bacaju u zagrljaj onog najbližeg koje im nudi vrijeme kroz materijalizam. Vidimo to iz brojnih primjera u naše vrijeme, poput Mauricea Barresa, Francuza koji je i za vrijeme rata stekao stanovitu slavu među razjarenim mrziteljima Nijemaca. Prije rata bio je karakteristični vođa onih mladih Francuza koji su, koliko je bilo moguće, pokušavali pronaći put do duhovnog. Maurice Barres je dugo tražio i nakon dugog traženja bacio se u zagrljaj katoličanstva, Katoličke crkve, kao što su to učinili mnogi Francuzi. Uostalom, ovo je samo jedan primjer karakterističan za naše vrijeme, a koji se izrazio njegovim obraćenjem na katoličanstvo.

Ali sada pokušajmo pogledati u duše poput one Mauricea Barresa i vidjeti kako on pristupa potrazi za duhovnim životom. Moram reći da je ovo karakteristična izjava ovog Maurice Barresa. Tako su sljedeće riječi pobjegle današnjem tragaču za duhovnim: 'Uzaludan je trud tražiti zagrobni život. Možda i ne postoji!' A onda nastavlja: 'I kako god pristupili, ne možemo ništa saznati o tome. Ostavimo sav trud cinicima i šarlatanima. Koji god oblik misticizam poprimio, on je u suprotnosti s razumom. No, ipak se posvetimo Crkvi, prvo zato što je neraskidivo povezana s francuskom tradicijom, i iza nje je stoljetni autoritet i golemo praktično iskustvo u oblikovanju etike kojom treba podučavati ljude, i konačno, jer su daleko od toga da nas predaju mistici, izravno nas brane od nje, ušutkavajući glas tajanstvenih vrtova - pod 'tajanstvenim vrtovima' misli na sve što je proizašlo iz misterija - tumači Evanđelja, i žrtvuje velikodušni anarhizam Spasitelja potrebama suvremenog društva'.

Zašto se čovjek treba predati Katoličkoj crkvi? Zato jer, po njegovom mišljenju, budući da je to shvatila, misli žrtvovati Spasiteljev velikodušni svjetonazor pragmatičnim potrebama čovječanstva, to jest: kršćanstvo se dobro prilagođava onima - pa, onima koji od kršćanstva žele ono što prosječni kršćanin dobiva od svog kršćanstva danas. Kad ne bi shvatili da postoji određena nužnost da se dođe do takvog mišljenja, takvo mišljenje bi trebali nazvati neozbiljnim u krajnjoj mjeri, ciničnim i neozbiljnim. Ali treba osjetiti da upravo oni koji su dublji duhovi, dolaze do takvog gledanja, potrebno je to osjetiti. Možemo si postaviti samo jedno pitanje: koji je dublji uzrok? Koji je dublji razlog zašto je današnjim ljudima tako teško pronaći put u duhovni svijet? Zato moramo ponovno usmjeriti pogled duše prema razvoju čovječanstva, barem na vrijeme koje je prošlo nakon velike atlantske katastrofe i u čijem petom razdoblju živimo.

Ovaj smo razvoj čovječanstva podijelili na prvo razdoblje, koje smo nazvali staroindijskim, drugo, koje smo nazvali staroperzijsko, treće koje smo nazvali egipatsko-kaldejsko-babilonskim, četvrto, koje smo nazvali grčko-latinskim, i konačno imamo naše peto razdoblje; u njemu živimo. U ovom petom razdoblju pojavile su se upravo one stvari o kojima smo dali naznake, s određenog stajališta. Pokušao sam okarakterizirati razvoj čovječanstva kroz određena razdoblja, upravo kako bi sadašnjost smjestili u taj razvoj. Danas to želim učiniti s drugačijeg gledišta. Ovo drugo gledište, kada se o njemu razmišlja prvi put, može izgledati prilično paradoksalno, doista paradoksalno, ali pokušajmo mu pristupiti bez predrasuda. Opremimo se načinom gledanja na stvari koji smo mogli razviti nakon toliko godina antropozofije.

Iz onoga što smo već upili u svoje duše, možemo znati da ne da samo pojedinačno ljudsko biće prolazi kroz razvoj u svijetu između rođenja i smrti, već da i samo čovječanstvo također prolazi kroz razvoj. Danas se fokusiramo

na onaj dio razvoja koji na upravo opisani način slijedi atlantsku katastrofu, u čijem se petom razdoblju nalazimo. Paradoks će nastati ako se zapitamo: možemo li preciznije govoriti o čovječanstvu, o djeliću razvoja, o razvoju u vremenu, kao što o takvom razvoju govorimo za pojedinačno ljudsko biće? - Mi kažemo: čovjek u početku prolazi kroz prvih sedam godina razvoja. Zatim prolazi kroz razdoblje od sedme do četrnaeste godine - otprilike, znate što to znači - pa od četrnaeste do dvadeset prve, i tako dalje. Čovjek se razvoja u fazama, da tako kažemo, uvijek od rođenja do smrti dodajući godinu svaki puta kada godina prođe.

Kako sada moramo razmišljati, ako želimo razmotriti dio ljudskog razvoja koji je spomenut? Bit će korisno ako se zapitamo i: koliko je čovječanstvo zapravo staro ako njegovu starost želimo usporediti s našim pojedinačnim godinama? Kolika je zapravo dob čovječanstva danas? Bit će zanimljivo razmotriti ovo iz perspektive znanosti duha. I upravo ta duhovno-znanstvena usmjerenost dovest će nas do mnogočega. - Istu sam stvar opisao prije mnogo godina. Kod znanosti duha je tako da, možete znati neke stvari, i tek nakon određenog broja godina ih možete ispravno formulirati ili ponovno preformulirati. Danas bih vam želio dati novu formulaciju naznačene zagonetke.

Pogledajmo malo shematski kako je tekao razvoj:

prvo razdoblje, drevni indijski razvoj

drugo razdoblje, drevni perzijski razvoj

treće razdoblje, egipatsko- kaldejsko- babilonski razvoj

peto razdoblje je naše; zatim dolazi šesto

Ako sada usporedimo starost čovječanstva sa starošću pojedinca, koliko je čovječanstvo zapravo bilo staro u prvom razdoblju nakon atlantske katastrofe? Koliko je tada bilo staro? Vidite, kada bismo znali koliko je cijelo čovječanstvo staro, onda bismo saznali kako moramo gledati na sebe, kako smo postavljeni u evoluciji s našim godinama. Iz duhovno-znanstvene perspektive nije nimalo lako istražiti ovo pitanje. Trebalo je najprije sagledati duhovno-znanstvene činjenice, i povezati značenje tih činjenica s prvim razdobljem. I kad je netko stekao pogled na posebnu duhovnu konfiguraciju čovječanstva kakva je bila u to vrijeme, tada se valjalo zapitati: s kojim bi se individualnim, osobnim dobom mogla usporediti ova tadašnja konfiguracija? I onda saznate da čovječanstvo kao čovječanstvo - ne pojedinačno ljudsko biće, o tome ćemo kasnije - da čovječanstvo u ovom prvom post-atlantskom razdoblju ima dob koja se može usporediti s današnjom ljudskom dobi između četrdeset osme i pedeset šeste godine. Dakle, promislite, ako uzmete duhovnu konfiguraciju onoga što je bio kulturni život u to vrijeme, dolazite do zaključka da je čovječanstvo u to vrijeme imalo dob koja se može

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

usporediti s današnjim muškim, a naravno i ženskim godinama, od četrdeset osme do pedeset šeste godine. To nije bilo lako saznati; ali kad to jednom imate, to je stvarni rezultat znanosti duha.

Sada je pitanje: što je s drugim, drevnim perzijskim razdobljem? Trebalo je ponoviti razmatranje. Dakle, ispada da ako pogledate duhovni sklop onoga što je tada bila kultura, možete to usporediti samo s današnjim dobom između četrdeset druge i četrdeset osme godine. A ako sada prijeđemo na egipatsko-kaldejsko-babilonsko doba, koje završava oko 747. godine, onda to odgovara ljudskom životu od trideset pete do četrdeset druge godine. Ako sada dođemo do grčko-latinskog razdoblja, to odgovara ljudskoj dobi od dvadeset osam do trideset i pet godina. A ako dođemo do našeg petog post-atlantskog doba, to odgovara životnom vijeku pojedinca između dvadeset prve i dvadeset osme godine. A u šestom razdoblju bit će ovako - to se može, donekle predvidjeti - da šesto doba odgovara dobi između četrnaeste i dvadeset prve godine; i u posljednjem razdoblju, prije nove velike katastrofe, dobi od sedme do četrnaeste godine.

Mogu vam priznati, dragi prijatelji, da je rezultat koji se pojavio kada je formuliran, bio stvarno jedna od najčudnijih stvari do kojih sam zapravo došao, iznenađujuća stvar. Jer, zar ne, postoji čudna činjenica: dok čovjek brojčano ide gore, ljudski razvoj ide dolje. Začudo, čovječanstvo postaje sve mlađe i mlađe! tako je to: čovječanstvo je sve mlađe.

Pa, naravno da se morate zapitati: što sve ovo znači u široj slici? Mnogo je razvojnih zagonetki povezano s ovim pitanjem. Prvo sam se upitao: što za prvo kulturno razdoblje znači da je čovječanstvo bilo između četrdeset osme i pedeset šeste godine? To je rezultiralo sljedećim: naravno, ljudi koji su tada rođeni i živjeli, u početku su imali jednu, dvije, tri godine. To je jasno. Ali tada su imali četrdeset i osam godina. Za svaku je osobu došlo vrijeme kada je živjela između četrdeset osme i pedeset šeste godine individualnog razvoja. Ti bi ljudi mogli sebi reći: sada osobno ulazimo u doba u kojem imamo dobne karakteristike, koje su posvuda oko nas sadržane u grupnom duhu cijelog čovječanstva. Urastamo u ono što je oko nas. Prethodno, prije četrdeset osme godine, mi smo, da tako kažemo, završili razvoj koji nam je pripadao, koji je bio za nas; ali s četrdeset i osam godina urastamo u ono što je oko nas. Ako ste bili stariji od pedeset šest godina, onda ste se dalje razvijali, nastavili ste živjeti i, da tako kažem, ponovno urasli u ono što je bilo prije atlantske katastrofe. Zatim ste prošli kroz nešto što je nadilazilo ono što se otkrivalo oko vas u grupnoj duši čovječanstva. Tako je s četrdeseto osmom godinom pronađena veza s grupnom duševnošću čovječanstva.

U sljedećem, drugom kulturnom razdoblju, ta je veza pronađena ranije. Tada je netko napunio četrdeset dvije godine i urastao u ono što je bilo u okolini, urastao u ono što je bilo aura cijelog čovječanstva.

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

A onda su u trideset i petoj urasli u to, da bi između trideset pete i četrdeset druge mogli sami sebi reći: sada ono što je u meni, odgovara onome što je oko mene. - Nakon četrdeset druge godine ono što je bilo oko vas nije vam moglo ništa dati, morao si nastaviti živjeti sam, da tako kažem, jer se dob čovječanstva toliko pomladila. Od četrdeset druge godine nadalje čovjek više nije živio u okruženju; prerastao je to, morao se osloniti na sebe.

Tako su se stari Grci i Rimljani morali osloniti sami na sebe kad su navršili trideset i pet godina. Između dvadeset osme i trideset pete godine živjeli su usađeni sa svojom okolinom; onda čovječanstvo više ne bi imalo što dodati njegovoj dobi, jer je samo to prošlo; čovječanstvo više nije moglo doživjeti četrdeset osmu godinu kad je u svom kretanju unatrag doseglo trideset petu.

A mi, u petom periodu: samo razmislite, mi živimo u grupnom duhu čovječanstva, u onom što je naše okruženje, između dvadeset prve i dvadeset osme godine. Nakon toga naša okolina ne daje više ništa. Dalje moramo steći vlastitim razvojem, moramo crpiti iz sebe, jer ništa nam ne priteče izvana. Čovječanstvo je navršilo dob do dvadeset osme godine, a kada mi dosegnemo dob od dvadeset osam, tada, da, tada moramo imati fond, tada moramo u sebi imati nešto što možemo nastaviti; inače nećemo živjeti nakon dvadeset osam godina. A sada je već prošao toliki dio petog razdoblja da se čovječanstvo upravo vratilo u dvadeset sedmu godinu. Dakle, ako ništa ne poduzmu kako bi energično razvili svoje unutarne biće i napreduju kroz sebe, ljudi će doživjeti samo dvadeset sedam godina. To puno govori, dragi prijatelji. To znači: ako sve ostane kako je, današnje čovječanstvo neće postići nikakav intelektualni ili drugi duhovni razvoj osim onoga do dvadeset sedme godine. I ako im se ne ulije u dušu nešto što bi pomoglo da se dalje razvijaju, ostatak će dvadeset sedmo godišnjaci do kraja života.

Ostaju dvadeset sedmo godišnjaci do kraja života: to je velika misterija suvremenog ljudskog razvoja. U šestom post-atlantskom razdoblju, ljudi neće doživjeti dvadeset jednu godinu. I ako se ništa ne poduzme za jačanje njihove nutrine, za jačanje intelekta, inicijative i volje, tada bi izbila opća *Dementia praecox*. Ljudi bi bili prisiljeni stati u razvoju koji završava u dobi od dvadeset prve godine; sve kasnije bio bi jednostavno beznačajni dodatak.

Stavimo to u kontekst individualnog čovjeka. Pomislite samo na trenutak da postajete sve zreliji, ovisno o svojim individualnim, osobnim sposobnostima. Dijete je zapravo uvijek materijalist; mladić tada postaje idealist, ali njegovi ideali su apstraktni, idu u nebitno. Tek u kasnijim godinama čovjek se prilagođava stvaranju ideala koji su uronjeni u stvarnost, koji žive sa stvarnošću, koji su istinski u skladu sa stvarnošću. Pretpostavimo da je čovjek danas potpuno dijete svog vremena. Kakve će osobine pokazati ako u mladosti nije dobio priliku upiti nešto duhovno? Samo to vodi dušu naprijed. Ako je prepušten današnjem *zeitgeistu*, onda je

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

sudbina takve osobe da ne napreduje dalje od dvadeset osam godina razvoja. Sve što je kasnije, ostaje u dvadeset osmoj godini. Ako ste stimulirani, možete pregurati i dvadeset osmu, ali u pravilu je ono drugo; ono što sam iznio je ono što slijedi iz zakona evolucije. Osoba koja ne prijeđe dvadeset osmu godinu života, koja ostane dvadeset osmogodišnjak iako navršši pedeset, pedeset šest, šezdeset godina, takva će osoba pod određenim okolnostima moći razviti velike apstraktne ideale, ali ona će, da tako kažemo, sa svojim apstraktnim idealima ostati u godinama naukovanja, a ne ide kroz godine kušnje, koje u duhovnom smislu od onih koji imaju takve ideale prave praktične ljude, ideje koje se mogu ostvariti, koje ne samo da zasljepljuju ljude snagom mladosti, nego koje se mogu i ostvariti.

Prirodno se postavlja pitanje: može li se dati primjer pravog djeteta našeg vremena koje je ostarjelo, a nije prešlo dvadeset osmu? Naravno, ako danas vani navedete takav primjer, u svijetu koji ne želi znati ništa o duhovnim zakonima koji su aktivni u razvoju čovječanstva, ismijat će vas kao budalu. Ali ovdje između nas, gdje smo već toliko toga rekli u znanosti duha, može se i mora biti konkretan, radi boljeg razumijevanja našeg vremena. Zašto duhovnom znanstveniku ne bi bilo dopušteno obraćati se konkretnim riječima onima koji su mu prijatelji i koji žele nešto čuti o tajnama našeg vremena?

Nakon doista pomnog istraživanja našeg vremena, primijetio sam ličnost koja je osuđena, bez obzira koliko godina imala, živjeti ne više od dvadeset osam godina, a to je predsjednik Sjedinjenih Država, Woodrow Wilson. Da, smijete se, dragi prijatelji, za mene je to bila vrlo značajna spoznaja koja rješava ogroman broj misterija našeg vremena. Uvijek sam se morao pitati: 'Zašto su ideali ove osobe, koje je u raznim bilješkama upućivao čovječanstvu, tako zasljepljujući, i zašto se pretvaraju u pravu suprotnost riječima koje sadrže?' Jer to su ideali mladosti koji takvi i ostaju, iako osoba koja ih izražava stari. Jer to su apstraktnu mladenački ideali koji ne žele ući u stvarnost, koji se ne žele prožeti zbiljom, pa stoga nisu primjenjivi na stvarni, praktični život, u kojima djeluje ne samo ono vanjsko, materijalno, nego i duhovno, posebno u socijalnom životu čovječanstva. Woodrow Wilson može razmišljati samo u domeni materijalnog, ništa više!

Wilson iz šestog razdoblja, mogao bi doživjeti samo dvadeset i jednu godinu, čak i ako bi doživio sto godina. Ali vidite, stvari tako stoje: ako uzmemo u obzir četvrto razdoblje, osobna dob ljudskog bića u trideset petoj godini, podudara se, da tako kažemo, sa silaznom dobi čovječanstva prema trideset petoj godini. Događa se taj susret. Otuda neobično skladan život Grka, otuda taj sklad između individualnog života Grka i života grčkog čovječanstva. Ali sada je čovječanstvo nazadovalo i ne živi dalje od dvadeset osme. Ljudi dalje moraju prolaziti pojedinačno, proći kroz to individualno.

Vidite, ovo je povezano sa stvarima koje leže izvan osjetilnog fizičkog svijeta. Neke od stvari koje leže izvan fizičkog osjetilnog svijeta, možete saznati iz mog djela 'Duhovno vodstvo svijeta i čovječanstva'. Danas to želim predstaviti s druge točke gledišta.

U prvom post-atlantskom razdoblju čovjek je svojim individualnim razvojem, u svojoj četrdeset osmoj godini života, ostavio vezu s dobom čovječanstva. Ali to je imalo veze s činjenicom da je u ovom prvom razdoblju još uvijek postojao intiman kontakt između određenih bića viših hijerarhija i između čovječanstva ovdje na Zemlji. Bića viših hijerarhija, koja pripisujemo hijerarhiji arhaja ili Duhova osobnosti, u određenoj mjeri su se spustila na Zemlju i ujedinila s ljudskim razvojem; inspirirali su, zapravo *intuitirali* čovječanstvo. Činjenica da se čovječanstvo moglo razviti do te mjere, da je uraslo u doba u kojem je čovječanstvo u tako kasnoj individualnoj dobi, značila je da je čovječanstvo ovdje na Zemlji bilo u posebnoj vezi s arhajima. U drugom post-atlantskom razdoblju ista je veza bila s arhanđelima, u trećem s anđelima. Ali u četvrtom post-atlantskom razdoblju, u grčko-latinskom razdoblju, ljudi su ovisili sami o sebi. U trećem razdoblju još uvijek je bio slučaj da su anđeli, Angeloi, sišli i inspirirali ljude, *intuitirali* ih, dali im imaginacije. Zatim je došlo grčko-latinsko razdoblje: zatim više nisu silazili na isti lak način, duhovi viših hijerarhija, pa je čovjek morao, da tako kažemo, početi oscilirati gore-dolje, gore u duh i opet dolje u zemaljsku oblast. Drugim riječima: čovjek je morao pronaći sebe. Ali sada, u petom razdoblju, ušli smo u epohu u kojoj se mora dogoditi obrnuto. Sada moramo svoje unutarnje biće učiniti toliko jakim, da se tijekom ovog petog vremenskog perioda postupno ponovno približimo anđelima kroz našu vlastitu snagu, da ih ponovno susrećemo, ali kroz vlastitu snagu, i da anđeo ulije u nas poticaj za razvoj; da kroz sebe pronađemo ono što nam čovječanstvo više ne može dati, kroz više hijerarhije.

Vidite zašto u naše vrijeme imamo materijalizam. Vidite da je bilo vrijeme kada je čovječanstvo, jer je bilo starije, a ne tako mlado kao sada, sezalo dublje u duhovne svjetove, bilo je, takoreći, od početka bliže duhovnim svjetovima nego što je čovjek sada, kada se približava smrti blizu duhovnim svjetovima. Tu vidite gdje leži dublja osnova materijalizma, ali i gdje također leži nužni impuls da se stvarno traži nešto što ljude može individualno stimulirati duhovno, iznutra, što ih može odvesti dalje od onoga što mogu apsorbirati iz svoje neposredne okoline.

Čak ni obrazovanje, koje, da tako kažemo, samo od sebe dotječe u čovjeka, nikako ne može dati ono što čovjeku donosi više od dvadeset osam godina života. Stoga uvjeti moraju biti produhovljeni. Kad bi se stvari nastavile ovako, kad bi se znanost duha potkopala, kad bi se stvari nastavile ovako, kada se sve događa samo od sebe, onda bi u dvadeset osmoj godini nastupila opća stagnacija. Kada bi se u znanstvenim laboratorijima i klinikama

istraživalo i pronalazilo samo ono što može doći izvana, kad duše ne bi bile stimulirane iznutra, kada se u duše ne bi unijela znanost o duhovnom, nego se samo ovako nastavilo, što je donijelo ono veliko u našem dobu, veliki materijalizam: tada bi konačno napredak bio takav da bi ljudi uvijek ostali mladi. Ali to bi nešto značilo kada ne bi ostali mladi samo iznutra, nego i tijelom. Ali njihova tijela već stare. Kao rezultat toga, ono što živi u njima iznutra, više ne odgovara njihovoj vanjskoj tjelesnosti.

Danas je još uvijek slučaj da u mnogim aspektima, upravo zbog toga jer nema suglasja između onoga što doživljavamo s čovječanstvom, u nama se bude određene sile. Kroz čovječanstvo možemo doživjeti samo dvadeset osam godina, ali u svijetu moramo živjeti duže, u različitim inkarnacijama. Slučaj je da sada, kada čovječanstvo ima samo dvadeset sedam godina, još uvijek postoje snage koje se zatim dalje razvijaju prema anđelu u životu između smrti i novog rođenja. Danas je još uvijek tako. Ali kada započne šesti period, čovjek na Zemlji, zbog onoga što ga okružuje, moći će doživjeti samo dvadeset jednu godinu. Do dvadeset prve godine, što je razvijeno? Fizičko tijelo do sedme godine, tijelo formativnih snaga do četrnaeste godine, tijelo osjećača do dvadeset prve godine: razvijen je samo tjelesno. Duša, ako je čovjek ne razvije iznutra, duša osjećača, intelektualna ili duša razuma, duša svijesti: one uopće neće biti razvijene. Do dvadeset prve godine je tjelesni razvoj. Tada bi čovjek izgubio previše snage da bi to mogao nadoknaditi čak i nakon smrti, između smrti i novog rođenja, to propušta ako nije primio nikakav duhovni poticaj.

Iz ovoga vidite da položaj u kome je čovječanstvo nije slučajnost, već je to duboka nužnost, da odgovara nevjerojatnom zakonu ljudskog razvoja. Danas to možete detaljno vidjeti na mnoge načine. Zapravo, u ljudskom razvoju nikada nije postojalo vrijeme kada su ljudi toliko oklijevali kao iskustvo prepoznati ono što daje život. Danas svi žele postati pametni što je ranije moguće. Zašto? Jer se podsvjesno osjeća: s dvadeset i osam godina mora biti gotovo. Da još uvijek nešto primam nakon dvadeset osam godina, za mnoge je to apsurdna ideja, apsurdna činjenica općenito. Onda tako žive, ali žele primati samo do dvadeset osme godine, ili još preciznije - pokapa se s činjenicama - do dvadeset sedme godine.

Ako netko ima na umu ovaj misterij ljudskog razvoja, također će mu biti razumljivo da ga ne smatra proizvoljnim, kada govorimo o nužnosti duhovnog razvoja, umjesto toga, razumije da nužnost stvarno postoji, da bi u nekom smislu u naše vrijeme osoba ostala nesavršena, ako ne bi prihvatila duhovni poticaj. To se osjeća svugdje, bilo gdje, ako se na život gleda u smislu njegove stvarnosti. Čudna činjenica da su mnogi ljudi tako nesposobni uopće ući u određene tokove misli, temelji se na činjenici da ljudi ne navrše čak niti trideset pet godina, da je tako malo onih koji vam mogu reći bilo što a što je vezano za iskustvo iz zrelijeg, kasnijeg života.

Na te stvari treba gledati potpuno nepristrano i bez predrasuda i primiti poticaj da u sebe upijete duhovne stvari. Ako to ne učinite, pridružujete se onima koji zapravo osuđuju čovječanstvo na nezrelu mladost.

Da, određene misli, određeni uvidi koji nam dolaze od znanosti duha su takvi da, ako smo potpuni ljudi, da duboko, duboko utječu na nas, ali zapravo samo moramo biti skloni u svakom trenutku osjećati utjecaj. Budući da izrasta iz nečeg radikalnog, ova znanost duha, ne trebamo se iznenaditi ako ova znanost duha naiđe na otpor. On nije samo u ljudskoj svojeglavosti, već otpor proizlazi iz prirode ljudskog razvoja.

Možda sam sada rekao neke paradokse. U svakom slučaju, za današnjeg čovjeka već je paradoksalno da ako se vratite u drugo, treće, četvrto kulturno razdoblje, nalazimo da su ljudi tada, da su ljudi koji su tada bili stvarno povezani sa čovječanstvom, da su, pa, trivijalno govoreći, bili 'na ti' s anđelima, arhanđelima i arhajima, imali odnos s njima. Danas za nekoga tko ne živi više od dvadeset osam, očito je ludo reći: nekada su ljudi, ne samo međusobno komunicirali, nego i s anđelima, arhanđelima, arhajima, baš kao što mi danas na fizičkoj razini komuniciramo jedni s drugima. Činjenica da jedno gledište prevladava, a drugo izgleda ludo, samo je zato jer su ljudi izgubili staro znanje. Kod Platona ćete naći čudan, vrlo važan odlomak, to jest, tijekom razdoblja u kojem je čovječanstvo čovjeku nudilo dvadeset osam do trideset pet godina. Tada Platon reče: Prije nego što je duhovni čovjek potonuo u putenost i izgubio krila, živio je među bogovima u duhovnom svijetu razuma, gdje je sve istinito i čisto. - I pod tim Platon ne misli samo na vrijeme prije rođenja, nego na život u davnim vremenima, gdje su ljudi još stjecali svoje znanje iz odnosa sa samim bogovima. - To sam također nagovijestio u jednoj misterijskoj drami gdje stari posvećenik govori o starim učiteljima koji svoje znanje crpe iz odnosa s bogovima, odnosno s duhovima viših hijerarhija.

Ali postoje neke stvari vezane uz ljudski razvoj koje se više uopće ne razumiju, upravo zato jer su takve. To je čudno iskustvo.

Navest ću ugodno i neugodno iskustvo. Čudna riječ, zar ne, ali je istinita. Drago mi je jer moram spomenuti ime čovjeka koji je ljubazno prihvatio moju knjigu 'Misli u vrijeme rata' iz sjevernih zemalja, osobe koja je otvorena prema svijetu koliko god može, Kjellen, državni istraživač koji je sada u Uppsali. Ne želim napadati čovjeka niti ga kritizirati, već naprotiv, biram ovaj primjer jer je Kjellen jedan od naših prijatelja. Nedavno je napisao zanimljivu knjigu, 'Država kao oblik života'. On želi pokazati kako se može imati određeno dublje razumijevanje države. Da, Kjellen sada pokušava doći do pogleda na to kakav bi država trebala biti organizam. Za svakoga tko sada prozire te stvari i tko iz duhovno znanstvenih istraživanja zna kako bi politička znanost, kad bi takva znanost postojala, morala biti konstituirana da bi bila plodonosna u praktičnom političkom životu, za njega je čitanje

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

Kjellenove knjige, čak i ako vam se autor stvarno sviđa, to je gotovo mučenje, pravo mučenje. Zašto? Da, vidite, Kjellen ne stiže dalje od pitanja: ako državu shvatite kao organizam, a ljudi žive unutar države. Što je onda čovjek? - Očito je: stanica! Dakle, čovjek je za Kjellena stanica državnog organizma. Veliki dio Kjellenove knjige 'Država kao oblik života' temelji se na ovoj ideji. Čovjek je stanica, kao što u sebi imamo stanice, a država je cijeli organizam, koji je organiziran od raznih stanica.

Vidite, ako idete samo na usporedbe - i to je sve - onda zapravo možete usporediti bilo što s bilo čim drugim. Zapravo svaku ideju možete predstaviti logično, jer ako ne izvlačite nikakve zaključke, organizam možete usporediti s džepnim nožićem. Ali svugdje treba imati smisla za prodrijeti u stvarnost. Ali onda ćete odmah doći u slijepu ulicu, pogotovo kad pogledate Kjellenovu knjigu, u čudnu slijepu ulicu. U organizmu su stanice jedna do druge, jedna graniči s drugom, a budući da graniče jedna s drugom i imaju učinkovitost koja iz toga proizlazi, organizam je organizam. To se više ne može primijeniti na interakciju ljudi u takozvanom državnom organizmu. Ukratko, želite li ostati apstraktno logični, sa svakom pametnom mišlju dođete do točke kada o tome možete napisati prilično dugačku knjigu i onda se prepustiti ideji da je i praktična. Ali ako imate duh stvarnosti, onda se misao mora dalje proširiti. Mora stvarno biti uronjena u stvarnost; samo je to znanje. Preporučujem da pročitate knjigu, ona je reprezentativna knjiga našeg vremena. Kupite i pročitajte i osjetite tu agoniju o kojoj sam govorio. Pada mi na pamet misao: što se može usporediti s organizmom ako se ideja o organizmu želi primijeniti na socijalni život čovječanstva? - Samo život čovječanstva na cijeloj Zemlji. A pojedine države mogu se usporediti samo sa stanicama.

Život čovječanstva diljem svijeta može se opisati kao organizam, a pojedine države mogu se nazvati stanicama, ali ne i država kao organizam, a pojedinačno ljudsko biće kao stanica. Ali to čini cijelu stvar takvom, da se to, život države, može usporediti s biljkom. S ničim drugim osim biljnim organizmom. I ako se sada želite držati koncepta organizma, morali bismo uzeti organizam i ljudsko biće bi se moralo pojaviti. Budući da se ljudsko biće razvija izvan svakog života države, ono se ne može stopiti u ovaj život države poput stanice u pojedinačnom organizmu, već mora izaći. To znači da u ljudskom razvoju moraju postojati područja koja ne mogu potpasti pod državu. Vidjet ćemo da ljudsko biće mora posegnuti u duhovnu oblast, da čovjek može dosegnuti život države samo u svom nižem sidrištu, ali mora posegnuti u duhovni svijet. I zanimljivo je kako se neki istraživači mršte na činjenicu da su ljudi u davnim vremenima, kada su još postojali misteriji, znali nešto o tome. I sam Kjellen ukazuje na zanimljivu knjigu, knjigu koju je prije pedeset godina napisao Fustel de Coulanges: 'La Cite antique'. I dolazi do čudne stvari koja je bila neshvatljiva i autoru Fustel de Coulangesu i Kjellenu: što je bila stara država? Što je to bilo? - Zatim Coulanges kaže sam

sebi: da, sve su te stare države bile temeljene na kultu. Zašto? Država je bila božja služba jer su ljudi još osjećali povezanost s duhovnim svijetom. Netko je mogao davati ton samo ako je bio iniciran u misterije i iz misterija dobio upute o socijalnoj strukturi. Tako je bilo i u trećem i u četvrtom razdoblju. Ljudi do toga dolaze vanjskim istraživanjem, ali s time ne mogu ništa, iako o tome čak i čitaju iz povijesti.

Nevjerojatno je tragično dopustiti da zadnja stranica Kjellenova knjige 'Država kao oblik života' djeluje na vas, gdje vidite da on želi konstruirati nešto što je politička znanost, ali je potpuno, potpuno obeshrabren pred činjenicama: što onda da radimo sa stanicom? Kad bi se htjela realizirati Kjellenova ideja, jedno što bi se moglo je ljudima odrubiti glave, jer njihove glave ne mogu pripadati državi koja bi bila ustrojena onako kako je gradi Kjellenova znanost, jer oni se svojom duhovnošću moraju izdići iznad države.

Vidite, dolazite do jako čudnih stvari kad dublje sagledate život. I zato sve što se danas naziva politologijom još ne zna što hoće. Prave politologije po današnjim standardima još uvijek nema nigdje. Jer prava politička znanost moći će nastati tek kada se ponovno usmjeri na način na koji je čovjek povezan s duhovnim svijetom, kada se ponovno bude znalo što se u zemaljskom suživotu može organizirati, a što se slobodno mora uzdići iznad onog organiziranog. Te stvari treba izvući iz izvjesnih dubina. Evo, dragi prijatelji, možete osjetiti kako stvari postaju tragične. Čovječanstvo mora iznutra nositi svoje zakone razvoja, mora nešto od toga osjetiti.

Konkretno - oprostite što ovako završavam - posebno se uvrijedite da je životna potreba realno misliti. Misliti, doista znači i misliti duhovno, jer tko god ne misli duhom, ne misli ono što je stvarno, nego misli beznačajnu apstrakciju. Ako ste razvili naviku stvarnog mišljenja, danas ćete često nailaziti na probleme. Oprostite ako odabrani primjer izgleda trivijalno.

Mogu reći, naprimjer, da me se ništa manje ne dojmi nego kada netko danas dođe s njemačkog govornog područja i piše takozvane lijepe stihove, besprijeckorno lijepe stihove koji se većini danas sviđaju. Nešto što je iza sebe imalo takav razvoj kao što je njemački jezik, i ima takav razvojni potencijal kao njemački jezik, u kojem se danas kao sami od sebe stvaraju takozvani lijepi stihovi, upravo u nezreloj mladosti do dvadeset osme godine. Ako umjetnički rješavate probleme sa stihovima, ne dobivate ono što ljudi često smatraju lijepim stihovima, jer zapravo u tome uživete kada se prebacite u ranija vremena. Zato se danas dosta ljudi dobro snalazi u stvaranju lijepih stihova, ali stvar je u razvoju. Često se događa da netko možda napiše manje lijepe stihove, ali pokušava stvoriti novu umjetničku formu iz elementarne perspektive. Naravno, mnogi ljudi dođu i smatraju da je strašno kada netko pokuša stvoriti novu umjetničku formu koja je možda još uvijek nesavršena u odnosu na ono što bi trebala postati. Vidite, sada bih opet želio reći nešto osobno. Ne želim govoriti svoj sud o stihovima u kojima je g. von Bernus

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

iznio antropozofske ideje u 'Reich'-u. Ali svi možete biti potpuno sigurni, koliko god se nekome malo sviđali stihovi, gospodin von Bernus ih je mogao izvući iz rukava da je htio ugoditi. Stvari ipak nisu tako jednostavne. I danas, kada ima toliko toga što zlonamjerno omalovažava i kleveće ono što želimo, ovaj časopis 'Das Reich' je izašao u najboljoj namjeri, i upravo zbog te najbolje volje trebalo ga je promovirati, bez obzira što se osjećalo prema pojedincu. Zato mi je bilo teško čuti da je gospodin von Bernus dobio šokantna pisma naših članova koji su klevetali ono što je pisalo u časopisu. Bilo je puno više prilika za vidjeti ono što izravno ima za cilj uništiti naš pokret. A ovako se doživljava da netko tko je odlučio govoriti neistinu o svemu kod nas može tvrditi: 'Das Reich' je pod znakom Steinera. Sada, nemam nikakve druge veze s ovim časopisom nego što bih imao s bilo kojim drugim; nisam to osnovao, to je djelo gospodina von Bernusa, nema nikakve veze s mojom osobnošću. Pišem članke za ovaj časopis i nisam odgovoran ni za što. Ali to može znati i onaj tko je upotrijebio klevetnički izraz na uvredljiv način s jedne ili druge strane - u tom se slučaju radi o klevetničkom izrazu - 'ovaj časopis služi Steineru'. Naprotiv, trebali bismo biti sretni kada nam se nešto dogodi iz potpuno vanjske perspektive. Ali do sada smo mnogo puta doživjeli da su naši članovi koji su se htjeli zauzeti za našu stvar bacali kamenje na put, ali su bili obeshrabreni da se za našu stvar zauzmu s dobrim namjerama i na hrabar način, dok nitko nije obraćao pozornost na sve sramotne stvari koje su se dogodile.

Ima još puno toga za reći. Ovo sam htio spomenuti, jer stvarno želim naglasiti da mi nije palo na pamet u 'Reichu' govoriti o ovome ili onome drugačije nego raspravljati, tj. da vidim krije li se, iza možda nesavršenog, borba za razvoj, i stvarno mi nije bilo stalo gledati što su vidjeli mnogi ljudi koji su se osjetili pozvanima izreći svoj sud u pismima pjesniku, što je ionako besmislica, čak i da ih nije neukusno poslati. To je netaktičan i štetan način. Jer ne treba se osobno obraćati osobi koja se potrudila napisati uvredljivo pismo. Čak i da je pismo legitimno, on ga ne bi mogao razumjeti; on živi unutar toga. Svakome kažeš svoje mišljenje, samo ga nemoj slati u pjesnikovu kuću.

Pa, dragi prijatelji, sve što se govori istina je naravno samo s jedne strane, sa strane nekolicine. Ali u društvu je već tako, da se nevini povezuju s krivcima i sada moraju za njih platiti. To je ono što me boli više nego one koji trpe današnje mjere.

No, dodao bih još nešto: svatko tko bi u društvu rekao samo jedno, primjerice da ubuduće više neću razgovarati o osobnim stvarima u privatnim razgovorima, govorio bi samo jednostrano. To uključuje: izričito oslobađam svakoga od obećanja da će čuvati tajnu onog izrečenog u privatnim razgovorima. - To je dio toga, i to je ono što je važno. U ovoj kampanji klevete, vjerujte, ove mjere su toliko potrebne da se ne mogu raditi iznimke.

Ali nitko ne bi trebao ništa izgubiti. Ono što se može postići ezoterično, također se može postići i ako mora biti javno vidljivo. I naći ću načina i sredstva, iako u privatnim razgovorima ne mogu i ne smijem raditi iznimke, kako bi svatko u budućnosti mogao zadovoljiti ezoterične potrebe. Samo se malo strpite. Čak i bez privatnih razgovora, postojat će načini i sredstva da se zadovolji sve što se može legitimno zahtijevati za ezoterični život, bez nanošenja štete koja je proizašla iz klevetanja privatnih razgovora.

A sada bih želio reći da bih želio iznijeti nešto što je duboko povezano s onim što nas može dovesti do razumijevanja naše teške sadašnjosti, ali da uistinu nisam završio ono što sam vam želio reći tijekom ovog boravka. Za one koji žele doći, ponovno ću govoriti ovdje u utorak navečer.

Predavanje 11

15. svibnja 1917. Stuttgart

Današnjem dodatnom razmatranju ovdje u Stuttgartu, treba dodati nekoliko stvari onome što je već rečeno, kako bi se to donekle zaokružilo.

Prije svega, bilo bi najbolje da se nadovežem upravo na ono što je bilo dio napomena na jučerašnjem javnom predavanju. Tu smo vidjeli kakav odnos ima čovjekovo duševno biće, s fizičkim i s duhovnim. I posebno smo naglasili da element osjećaja duše ima odnos s tijelom i disanjem, da je u određenom smislu, u sveobuhvatnom smislu, instrument ovog elementa osjećaja. S druge strane, mogli smo istaknuti da život osjećaja ima odnos prema svemu što je u duhovnom svijetu dostupno inspiraciji. Ono što je dostupno u inspiraciji u duhovnom svijetu kojem pripadamo dijelom našeg bića koji prolazi kroz rađanje i umiranje, to je svijet u kojem naravno živimo između smrti i novog rođenja. Ali ovaj svijet je zamračen osjetilnim percepcijama i običnim predodžbama, to jest fizičkim životom. Tako da nas ono što odgovara disanju i osjećaju zapravo upućuje prema velikom, sveobuhvatnom svijetu u koji se uspinjemo prolaskom kroz vrata smrti, kojem pripadamo kada više nismo svjesni instrumenata našeg fizičkog života. Instrumenti našeg fizičkog života vežu nas, da tako kažemo, za zemaljsko postojanje. Iz raznih predavanja koja su održana tijekom godina i koja su zabilježena u ciklusima, znate da kada duša prođe kroz vrata smrti, da ona nije vezana za zemaljski život, već se uspinje u kozmos kako bi živjela u duhovnim svjetovima ovog kozmosa, u onome što se može nazvati duhovnim svijetom. Nije li za očekivati da život osjećaja koji odgovara fizičkom disanju i duhovno odgovara svijetu inspiracije, stoji u mnogo, mnogo opsežnijem odnosu prema kozmosu, prema širokom svijetu, prema makrokozmosu, od naše uske percepcije i predodžbi? Što na kraju percipiramo? Mi doista opažamo vrlo malen komadić svijeta; mali komadić svijeta susrećemo kroz naše oči i uši u našem fizičkom postojanju između rođenja i smrti. Čak i ako smo ljudi koji puno uživaju i gledaju oko sebe ono što opažaju osjetilima, a zatim prerađuju u svojim predodžbama: to je mali dio svijeta koji igra ulogu u našoj egzistenciji.

Ali što ako se od života živaca, kojem pripada život predodžbi, okrenemo životu disanja, kojem pripada biće osjećaja? Nešto što našoj duši može prići na sljedeći način, može nam dati koncept koji je ujedno pogodan za uzdizanje naših osjećaja: svi znate da Sunce izlazi u određenom trenutku u proljeće. Početkom proljeća, 21. ožujka, Sunce izlazi ujutro u određeno vrijeme. Ali ova točka nije uvijek ista, znate to, već je u davna vremena Sunce je na početku proljeća izlazilo u zviježđu Bika, zatim u zviježđu Ovna; proljetna ravnodnevica ide dalje i sada je u zviježđu Riba. Ako se sada

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

osvrnete na ovo, onda gledate napredovanje proljetne ravnodnevnicke kroz Zodiak. Sama proljetna ravnodnevnicke pomiče se kroz Zodiak. Ako se točka kružno kreće naprijed, mora naravno nakon nekog vremena ponovno stići na isto mjesto. Sada, obična astronomija poznaje ovo kretanje proljetne ravnodnevnicke i njen povratak na isto mjesto u Zodijaku. To znači da ako je u nekoj prošloj godini proljetna ravnodnevnicke bila u Ovnu, iduće godine malo dalje i tako dalje, pa izašla u Ribi i tako dalje, onda će nakon određenog vremena opet biti u Ovnu. Vrijeme koje je potrebno da se proljetna ravnodnevnicke pomakne kroz cijeli Zodiak je otprilike 25920 godina, otprilike 26000 godina. Ovaj broj od 26000 izražava mjeru vanjskog kozmosa: mjeru napredovanja proljetne ravnodnevnicke. U ovom broju imamo, da tako kažemo, ono što se koristi za mjerenje putanje Sunca u kozmosu. Otprilike tako bismo mogli reći. Ako se držimo ovog broja, možemo mu dodati još jedno razmatranje, što sada želimo učiniti.

Osoba udiše i izdiše, napravi određeni broj udisaja u minuti. Nemamo isti broj udisaja u svakoj životnoj dobi između rođenja i smrti, ali postoji određeni prosječni broj udisaja u minuti, koji prosječni čovjek u prosjeku mora napraviti. To je osamnaest udisaja u minuti. Izračunajmo sada koliko puta osoba udahne tijekom dana od dvadeset četiri sata. Prvo trebamo pomnožiti udisaje koje osoba napravi u jednoj minuti sa šezdeset i dobiti tisuću osamdeset, a zatim s dvadeset četiri, onda ćemo dobiti broj udisaja koje osoba napravi u jednom danu, to jest danu i noći: eto dobijemo 25920 udisaja. Začudo, kada brojimo udisaje osobe tijekom dana od dvadeset četiri sata, dobivamo isti broj, kao kada izračunamo broj godina koji proizlazi iz napredovanja Sunca u velikom kozmosu. Toliko godina, uvijek u trzajima, napreduje ova proljetna ravnodnevnicke: onoliko koliko čovjek napreduje, toliko puta čovjek udahne u jednom danu. Isti broj! Zamislite kako se divno obistinjuje biblijska izreka: mudrost svijeta sve je uredila po mjeri i broju. - U našem dvadeset četverosatnom disanju ponovno se javlja broj koji je upisan u kozmos. Dakle, možete uzeti u obzir i ovaj broj, i otkrit ćete da je ljudsko disanje povezano s velikim svijetom na isti način kako je to znanost duha jučer iznijela.

Ali sada opet pogledajmo, da tako kažemo, nešto što je također disanje, jer disanje nije ništa drugo nego poseban slučaj ritma svijeta. Suština onoga što se jučer mislilo pod disanjem je ritmičko kretanje, ritam. Pogledajmo nešto što je vrlo slično disanju, još jedan ritmički pokret koji poznajemo iz naših duhovno-znanstvenih razmatranja. Kada zaspimo, naše 'Ja' i naše astralno tijelo napuštaju naše fizičko i etersko tijelo; kada se ponovno probudimo, naše 'Ja' i naše astralno tijelo ulaze u naše fizičko i etersko tijelo. Često sam uspoređivao neobično ponašanje 'Ja' i astralnog tijela, ovaj izlazak i ulazak u fizičko i etersko tijelo, s izdisajem i udahom. Baš kao što izdišemo i udišemo zrak u osamnaestom dijelu minute, tako tijekom dvadeset četiri sata kao fizičko ljudsko biće, udišemo svoje 'Ja' i astralno tijelo kad se probudimo, a

kad zaspemo, izdahnemo ih. To je samo sveobuhvatniji izdisaj i udisaj našeg 'Ja' i astralnog tijela u toku dvadeset četiri sata običnog astronomskog dana. Dakle neobično disanje; nešto diše! Prije svega, pogledajmo što diše: zapravo postoji ritam koji predstavlja, da tako kažemo, sporo disanje, pri čemu udisaj traje dvadeset i četiri sata. Sada, znate, Biblija govori o patrijarhalnoj dobi, sedamdeset, sedamdeset jedna godina. Naravno, to ne znači da je riječ o bilo čemu drugom, osim o prosječnoj dobi. Neki ljudi umiru vrlo rano, neki dožive stotu, pa i preko stotinu godina, ali pod patrijarhalnom dobi podrazumijeva se nešto prosječno. Tako da ako mislite o nečem prosječnom kada je u pitanju ljudski život, možete govoriti o sedamdeset do sedamdeset i jednoj godini. Izračunajmo koliko je to dana. Kad bismo to izračunali, saznali bismo koliko takvih velikih udisaja napravimo u zemaljskom životu, gdje izdahnemo 'Ja' i astralno tijelo i ponovno udahnemo tijekom dvadeset i četiri sata. Izračunajmo ovo: takvih udisaja napravimo oko tristo šezdeset pet u godini, koliko ima dana u godini. Za sedamdeset godina, sedamdeset puta više: to bi bilo 25550. Ali pretpostavimo da izbrojimo sedamdeset i jednu godinu, malo se približavamo: to je 25915. Dakle, osoba treba živjeti samo nešto više od sedamdeset i jedne godine da postigne 25920 takvih udisaja. To znači da kada je osoba stara nešto više od sedamdeset jedne godine, izdahnula je i udahnula svoje 'Ja' i astralno tijelo 25920 puta; onoliko često koliko osoba puta osoba izdahne i udahne svoj uobičajeni dah tijekom dana. Promislite: opet isti broj!

Dakle, vidite da ljudski život možemo promatrati kao dan, a pojedinačni dan koji doživimo kao dah: tada je naš život od sedamdeset i jedne do sedamdeset i dvije godine dan brojem koji je ujedno i broj prijelaza proljetne ravnodnevnicе, što je broj udisaja u danu. Naš život je veliki dan, a veliko biće, u čijem središtu možemo zamisliti našu Zemlju, izdiše 'Ja' i astralno tijelo onoliko često koliko često udahnemo i izdahnemo naš dah. Tako bi naš pojedinačni život na Zemlji bio jedan dan, dan iz nečega. Iz čega je to jedan dan? Ako pomnožite sedamdeset i jedan s tri stotine šezdeset i pet, očito morate dobiti tu 'godinu za dan' od sedamdeset jedne godine. Ako računate sedamdeset i jednu godinu kao jedan dan i pitate: koja je godina za taj dan, pa je tristo šezdeset i pet puta više. Ali to je opet 25920 godina. To znači ako naš pojedinačni zemaljski život sa njegovih 25920 udisaja, koji su budnost i spavanje, računamo kao jedan dan, i vidimo koja godina odgovara ovom jednom ljudskom životu sa svojih 25920 udisaja: tu imamo posla sa proljetnom ravnodnevnicom, 25920 godina! Dobivamo prekrasan numerički ritam.

Zato sam rekao: dobivamo ideju koja mora biti poticajna za naše osjećaje, jer možemo osjetiti da smo u makrokozmos smješteni kroz mjeru i broj. Brojevi nam otkrivaju što je istina, spoznaju da je ono što pripada disanju, a time i životu osjećaja, svijet inspiracije, veliki svijet kojem pripadamo ne samo između rođenja i smrti, nego i u vremenu između smrti i novog rođenja

i u ponovljenim životima na Zemlji. Ležimo, takoreći, u utrobi ritma čitavog sunčevog sustava, udišući svojim individualnim pokretima disanja veliki makrokozmički ritam našeg sunčevog sustava. Ovo je misao koja nas smješta u veliki život cijelog našeg sunčevog kozmosa. Tijekom vremena, ljudi će morati napraviti mnogo velikih promatranja, i onda će se uvjeriti da će tako doći do duhovno ispunjenih osjećaja o odnosu čovjeka prema kozmosu. Osjećaji ispunjeni duhom potrebni su nam za naše doba i buduće vjekove u smislu koji je prekjučer objašnjen, kao poticaj za unutarjni život. U davna vremena bio je slučaj da je prosvjetljenje ljudima dolazilo izvana, da tako kažem. To je danas izgubljeno, zbog retrogradne prirode razdoblja čovječanstva. Sada smo u dobu u kojem, ako čovječanstvo ne želi potpuno pasti u dekadenciju, razvoj ljudske duše mora započeti energično iznutra. I samo oni koji razumiju što je potrebno u našem vremenu, shvaćaju kao nužnost zemaljskog razvoja da duhovni život zahvati najskrovitije dijelove duše, od petog post-atlantskog razdoblja u kojem živimo, do vremena kada se trebamo dalje razvijati. Ono što znanost duha govori o tome, nije rečeno proizvoljno ili iz uznemirenosti, već iz spoznaje o nužnosti ljudskog razvoja.

Danas ponovno pogledajmo na ovaj ljudski razvoj iz malo drugačije perspektive. Vratimo se ponovno u prvo post-atlantsko doba, odnosno doba neposredno nakon velike atlantske katastrofe. Prekjučer smo ponovno naglasili, nakon što smo to učinili mnogo puta s druge točke gledišta, kako je u ovom prvom post-atlantskom dobu čovjek još uvijek stajao u odnosu na niz bića koje u hijerarhijama nazivamo arhaji ili Duhovi osobnosti. Duhovni život u ovim davnim vremenima još se uvijek otkrivao čovječanstvu, jer je pad u starosti u to vrijeme bio takav da ga možemo usporediti sa sadašnjom dobi između pedeset šeste i četrdeset osme godine, kako sam to prekjučer objasnio. U određenoj mjeri, ljudi su dobivali upute duhovnih bića. Kako su ta duhovna bića komunicirala s ljudima? U ono doba ljudi na prirodu nisu gledali kao danas. Za današnje vrijeme priroda je neka vrsta mehaničkog poretka. Danas ljudi apstraktne, gotovo matematičke zakone prirode vide kao svoj ideal, apstraktni poredak. Pogledajte sliku koja se prostire oko vas dok izlazite u prirodu. Usporedite ono što je vani s onim što je napisano o biljkama i životinjama u udžbenicima botanike i zoologije. Usporedite ove iskrivljene, apstraktne ideje sa životom i možete reći: ono što je zapisano u ovim knjigama botanike i zoologije je ono što se danas otkriva ljudskom duhu. Takva botanika, takva zoologija, na koju je današnje čovječanstvo tako nevjerojatno ponosno, nije postojala u to doba. Usporedite li ono što današnja botanika, današnja zoologija i današnja biologija imaju reći o prirodi, s onim što je za to drevno znanje nicalo i izbijalo u prirodi, dolazimo do drugačijeg mišljenja. Takve botanike, takve zoologije tada nije bilo, ali je postojalo nešto drugo, nešto što današnje čovječanstvo još uvijek slabo razumije. Dolazilo je iz same prirode, a ono što je izlazilo iz prirode nazvao bih: svjetlom ispunjena, oblikovana riječ. Baš kao što mi danas vidimo

prirodu kroz naša osjetila i naše razumijevanje, ti ljudi nisu tako vidjeli, dapače, priroda im je slala svjetlosne oblike, a ti su svjetlosni oblici istovremeno zazvučali, nešto rekli, progovorili o onome što jesu. I svaki je čovjek u određenim stanjima svoje svijesti mogao doživjeti tu atavističku vidovitost, kroz koju mu je iz prirode došla svjetlom ispunjena, oblikovana riječ; moglo bi se reći i riječi, jer je bilo obilje takvih figura koje su nešto izražavale, izlazilo iz prirode. Čovjek je znao: i ti pripadaš ovom svijetu iz kojeg dolaze ove svjetlom ispunjene riječi. I ti tamo pripadaš. Ali sada si ovdje u prirodi, gdje si okružen mineralima, biljkama i životinjama. Ti si u prirodi jer na sebi imaš vanjsko fizičko tijelo; to te čini dijelom prirode. Ali priroda dopušta da nikne svjetlosna riječ: prema tvom duhovnom biću, pripadaš ovome, kao što sa svojim tijelom pripadaš mineralnom, biljnom i životinjskom svijetu. U ovom svijetu svjetlom ispunjene riječi bio si prije tvog rođenja ili začeca, i bit ćeš u njemu nakon svoje smrti. Ponovno ćeš u njemu živjeti.

U prvom post-atlantskom razdoblju čovjek je gledajući prirodu u određenim stanjima svijesti barem čuo i vidio odjek svijeta u kojem se živi između smrti i novog rođenja. Stvari su u drugom post-atlantskom razdoblju bile nešto drugačije. Za ta atavistička stanja riječ je bila izgubljena. Oblici više nisu govorili, ali su i dalje bili tu, oblici ispunjeni svjetlom još su bili tu, samo što su utihnuli. Ono što je bilo izvana ispred osjetila, percipirano je kao tama u ovom svjetlom ispunjenom obliku iznutra, a vlastito se tijelo osjećalo kao komadić tame. Tako je čovjek mogao reći: svijetlo i tama! Vašim vlastitim tijelom dominira tama. Dolazeći iz svjetla i odlazeći u tamu, on rođenjem ili začecem ulazi u zemaljski život; prolaskom kroz vrata smrti, ponovno kroz mračni svijet prelazi u svijetlo. U svijetu se vodi bitka između svijetla i tame, između Ormuzda i Ahrimana. Ovako je Zaratuštra, koji je bio učitelj ove druge post-atlantske kulturne epohe, govorio svojim učenicima. Nećete razumjeti što zoroastrizam znači sa svojim učenjima o Ormuzdu i Ahrimanu, ako to ne povežete s načinom na koji su ljudi gledali na stvari u to vrijeme.

Stvari su se ponovno promijenile u trećem post-atlantskom razdoblju. Ako pogledate vanjštinu, figure od svijetla su se postupno izgubile za ovaj vanjski pogled, u trećem post-atlantskom razdoblju. Ali ljudi su još uvijek imali moć staviti se u međustanje između sna i jave, baš kao što mi danas tonemo u san. Samo su se morali malo potruditi. Ne morate se truditi da zaspete, ali za ovo drugačije stanje morali ste se potruditi. Ali kad biste se potrudili, tada ste mogli oko sebe dočarati takav svijet svjetla, koji je sada dolazio iznutra, i bio je sličan onome koji je prije dolazio iz prirode, izvana. Kakav je bio napredak od drugog post-atlantskog kulturnog razdoblja do trećeg, egipatsko-kaldejsko-babilonskog razdoblja? Kakav je bio prijelaz? Sada, u drugom, perzijskom kulturnom razdoblju, ljudi su još uvijek vidjeli oblike svjetlosti kada su pogledali prema van, i mogli su sebi reći: prije nego što je

prošla kroz začecé, moja je duša pripadala ovom svijetu svjetlosti. Taj se svijet svjetla u trećem kulturnom razdoblju više nije pojavljivao izvana, nego ga je čovjek mogao, takoreći, prizvati iz sebe; zatim je iz svoje duše pred svoju dušu, dočarao ono što je bilo u duhovnom svijetu prije njegovog rođenja ili začecá, i što će biti u duhovnom svijetu nakon njegove smrti. Dakle, možemo reći: treće post-atlantsko razdoblje imalo je svijet svjetla kao iskustvo duše. Ljudi su imali svijet svjetla kao iskustvo duše, tako su u određenoj mjeri bili potisnuti iz vanjskog svijeta u svoje unutarne biće. Više nije bilo prirodno da ljudi gledaju u vanjski svijet i vide svijet svjetla, odnosno da oko sebe vide duhovni svijet. Stoga je u ovo vrijeme postalo nužno uvijek inicirati mali broj ljudi na način misterija, tako da su bili u stanju ponovno vidjeti vanjski svijet svjetla, i da mogu posvjedočiti činjenicu da je ono što je prizvano iz duše zapravo ista stvar koja je živjela u duhovnom okruženju.

Sada je došlo četvrto post-atlantsko razdoblje, grčko-latinsko razdoblje. U ovom četvrtom razdoblju, svjetlo se više nije pojavljivalo, kada se čovjek stavljao u posebno stanje, kao u trećem razdoblju. Svjetlo više nije dolazilo, svjetlo koje je bilo odjek života duše prije začecá i života duše nakon smrti, više nije izlazilo iz dubina ljudskog bića. Ali pojavila se sigurnost da je čovjekova nutrina ispunjena dušom. Ta se izvjesnost pojavila. Još uvijek su osjećali nešto od onoga što bi vidjeli prije, kad bi svoju dušu usmjerili da vidi unutra. Više nisu vidjeli svjetlost, ali su još uvijek osjećali toplinu svjetlosti. Tako je bilo u grčko-latinskom razdoblju. Moramo reći: svijet svjetla se više nije doživljavao kao unutarne iskustvo duše, već je sama duša doživljavana kao iskustvo.

Ali prirodno je to moralo postati sve slabije kako je vrijeme prolazilo. A kako se zapravo može izraziti cijeli odnos? Izražen je na sljedeći način. Morat ćemo se posebno osvrnuti na Grke ako želimo razumjeti stvar: Grci su, kao i prosječna osoba danas, bili svjesni svojih tijela. Ali kroz ono što sam opisao, oni su također bili svjesni: duša prožima tijelo. Osjećali su dušu kao živu, da živi kroz tijelo. Izgubio se taj osjećaj koji su još Grci imali. To što povijest ništa o tome ne govori, što se taj osjećaj danas izgubio, to je samo zato jer živimo u dobu materijalizma. Nitko ne razumije Homera, nitko ne razumije Sofokla ili Eshila ako ih ne čita s osjećajem da je Grk imao drugačije duševno iskustvo od današnjih ljudi. Kada bi se s takvim osjećajem čitalo Eshila, dobili bi se drugačiji prijevodi od onih koji se danas nude i katkada im se dive, a koji doista ne nalikuju Eshilu, pogotovo u intimnim nijansama. Ali činjenica da je to bilo tako, imala je vrlo specifičnu posljedicu za Grke, naime, Grk je osjećao da duša oživljava tijelo upravo u vremenu između rođenja i smrti, te je tako došao i do drugog osjećaja, osjećaja da tijelo i duša zapravo vrlo intimno pripadaju jedno drugom. Nikada u ljudskom razvoju taj osjećaj nije bio tako aktivan kao u grčkom razdoblju. Jer u ranijim epohama koje su prethodile grčkom razdoblju, ljudi su zapravo uvijek imali osjećaj da

duša pripada svijetu svjetlosti, svijetu riječi, svijetu logosa, u kojem ljudi žive prije rođenja i nakon smrti. Sada, u doba materijalizma, ljudi više uopće ne osjećaju dušu. U grčkom razdoblju, a donekle oslabljeno i pretočeno u suhoparne i intelektualne pojmove u rimskom, latinskom razdoblju, prisutan je osjećaj intimne povezanosti tijela i duše. Grci su na tijelo gledali kao na vanjski izraz duše. Rast i propadanje tijela, Grcima se činilo kao izraz rasta i propadanja duševnog života. Grk je volio tijelo kao što je volio dušu. Ovaj osjećaj, kakav je bio prisutan kog Grka, nije bio prije prisutan na isti način - kao što sam upravo objasnio - i nije ponovno prisutan danas. Ali rezultat toga je bio onaj osjećaj koji je tako duboko izražen u riječima koje je izrekao Ahilej: 'Bolje prosjak u gornjem svijetu nego kralj u kraljevstvu sjena'. Grk je prekrasan sklad, koji je osjećao između duše i tijela, morao platiti činjenicom da je, osim ako nije bio upućen u misterije, potpuno izgubio ideju o tome kako se duša ponaša u duhovnom svijetu nakon smrti. Pa, čudno je da je veliki grčki filozof Aristotel, koji je bio veliki mislilac, ali nije bio upućen u misterije, na grandiozan način govorio o iskustvu duše nakon smrti, na način na koji se moglo govoriti u to vrijeme, ako se uzme u obzir intimni sklad između tijela i duše u grčkom dobu.

I kada je Aristotel ponovno oživljen u Srednjem vijeku u takozvanoj skolastičkoj filozofiji, skolastici su rekli: u filozofiji morate razmišljati o duši onako kako je mislio Aristotel. Ako više o tome želite znati, to može doći samo iz vjere. S pukim ljudskim istraživanjem ne može se ići dalje od Aristotela. - Koliko je daleko stigao Aristotel, on, koji je zapravo filozofski izrazio grčki način razmišljanja o tijelu i duši? Doista je došao do onoga što se može tako lijepo izraziti riječima nedavno preminulog istraživača Aristotela, Franza Brentana, koji kaže: ako je osoba izgubila ud, više ne može koristiti ovaj ud, ona, da tako kažem, više nije cjelovita osoba. Ako je izgubio dva uda, još je manje cjelovita osoba. Ako je sada izgubio cijelo tijelo - kaže Aristotel, a s, njim i Franz Brentano - i još uvijek je duša nakon smrti, što Aristotel ne poriče, onda je u stanju nepotpunosti u usporedbi sa stanjem u kojem se nalazi između rođenja i smrti. On nije potpuno ljudsko biće. - I to je zapravo prava teorija o besmrtnosti Aristotela, najvećeg mislioca u grčkom svijetu, da je samo ovdje između rođenja i smrti čovjek potpuno, savršeno ljudsko biće. Prođe li kroz vrata smrti, samo je dio ljudskog bića; on doista jest besmrtn, ali po cijenu da više nije cjelovito ljudsko biće. To je zapravo ono što su Grci morali platiti za svoju ljepotu, svoju harmoniju, da su došli u to doba - znate to, u usporedbi s ljudskim godinama - gdje se mogla osjetiti duša iznutra, gdje se više nije mogao vidjeti život duše u duhovnom svijetu, gdje je o duši trebalo reći: ona nakon smrti više nije potpuno ljudsko biće. Samo onima koji su bili inicirani u misterije, kojima je dana moć znanja koja je nadilazila ono uobičajeno, otkriveno je što duša doživljava između smrti i novog rođenja. To je velika razlika između Platona i Aristotela, da je Platon bio iniciran u misterije, a Aristotel nije. Stoga Platona treba shvatiti u sasvim

drugačijem smislu od Aristotela, koji je došao do 'Chimborasso des Denkens' [vrhunac mišljenja, nap .pr.], ali nije mogao prodrijeti u tajne duhovnog svijeta.

Stoga su oni koji su imali moć u ovom dobu, tražili nešto drugo od onoga što se može postići u normalnom ljudskom životu. Tko su bili ljudi koji su imali moć, koji su mogli razviti tu moć? Zasigurno, postojao je veliki, važan svijet inicijacije, koji se tu i tamo širio kroz misterije, i ispunjavao kulturni svijet tog vremena; ali ti su misteriji dali ljudima ono za što je Platon rekao da su uzdigli ljude iznad blata prolaznosti. Oni koji su imali moć u ovom četvrtom post-atlantskom razdoblju prije svega su tražili nešto u svojoj duši kroz što bi mogli sudjelovati u duhovnom svijetu. U skladu s općom karmom čovječanstva, u skladu s načelom inicijacije tog vremena, obično se mora čekati dok se ne uđe u misterije. To je bila uobičajena praksa u Grčkoj. Rimskim cezarima to nije trebalo. Rimski cezari, koji su postupno zadominirali svijetom tog vremena, mogli su upotrijebiti svoju moć da budu inicirani u misterije. I tako vidimo da su od Augusta nadalje, rimski cezari jednostavno kroz svoju moć, tražili inicijaciju. Prisilili su ovo ili ono svećenstvo da ih uvede u misterije. Tako da se u ovom četvrtom razdoblju može uočiti neobičan fenomen: s jedne strane, imamo princip misterija, znanje misterija, koje je još bilo tu, ali koje je postupno nestajalo - često sam opisivao zašto se tako moralo dogoditi: jer je otajstvo Golgote zauzelo njihovo mjesto - s druge strane, svećenici su bili prisiljeni svoje tajne otkriti rimskim cezarima. August je bio prvi car koji je bio inauguriran u četvrtom post-atlantskom razdoblju; ali su i njegovi nasljednici bili takvi inicirani. Po svojoj su se naravi razlikovali od ostalih posvećenih koji su bili inicirani u misterije na temelju moralnih kvaliteta, posebno moralnog razvoja. Rimski cezari inicirani su zbog svoje moći tako što su prisiljavali svećenstvo da im otkrije svoje tajne.

I tako vidimo da je takav Augustov nasljednik kao što je Kaligula također bio inicijat. Zbog toga je osoba poput Kaligule bila upoznata s tajnama duhovnog kozmosa. Znao je da impulsi ovog duhovnog univerzuma oživljavaju u duši, da je 'Ja' čovjeka božansko unutar božanskog. Ono što je za inicirane posvećenike bila sveta istina poniznosti, za cezare je postalo simbol vanjske moći. Jer što je takav Kaligula znao? Ostali su zurili u mitološke likove bogova koji su do njih došli iz davnih vremena; to je ono što su obožavali. Inicijat poput Kaligule znao je što ti bogovi znače. Nadasve, znao je da čovjek svojom nutrinom pripada istom svijetu. Kaligula je iz iskustva znao da pripada istom svijetu kao i ona bića koja su predstavljena ovim bogovima: Bakhus, Herkul, Merkur, Apolon, Zeus. Kaligula je znao tajnu kako može komunicirati s bogovima mjesečevog svijeta u stanju sličnom snu. I nije puki mit, nego sasvim istina, kada se za Kaligulu kaže da je, kako je rečeno, u snu - ali se misli na to da je bio u drugom stanju svijesti - da se družio s Lunom, božicom Mjeseca, što je osiguralo hranu za njegovu svijest o moći. U meni živi svijet - govorio je sebi - jer ja sam u

njemu. - Gledajući bogove, vidio je sebe kao boga među bogovima. A inicirani rimski carevi mislili su sasvim ozbiljno kad su to rekli. Inicirani svećenik znao je kako ući u prebivalište bogova, i tako ih je rimski cezar natjerao da im otvore put. 'Moj brat Jupiter', 'Moj brat Zeus': to su bili izrazi koje je Kaligula stalno koristio. I Kaligula je jednom upitao tragičara tko je veći, Jupiter ili on, Kaligula. A kad tragičar nije htio odgovoriti da je Kaligula veći od Jupitera, dao ga je izbičevati. To nisu mitovi, to su povijesne stvari. Otuda parade u kojima se Kaligula pojavljuje pred narodom kao Bakhus sa žezlom i vijencem od bršljana, jer se mogao pretvoriti u ove figure za koje je znao da su slike bogova. Pojavio se kao Herkules s toljagom i lavljom kožom, kao Merkur s kaducejem, kao Apolon sa zrakastom krunom i okružen zborom. Tako bi se pojavio kako bi svom narodu dao do znanja da pripada bogovima, a ne ljudima. Tako je bilo u ono vrijeme kada se, rekli bi, rimski svijet predstavljao kao lošija slika onoga što je bilo veliko u grčkom svijetu. Naravno, nitko to nije razumio bolje od Kaligule ili drugih iniciranih careva poput Komoda i drugih. Kaligula je jednom čuo da je održano sudsko ročište na kojem je sudac optuženika osudio na smrt. A kad su ga o tome izvijestili, jer je bio poseban slučaj, rekao je: jednako je i sudac mogao biti osuđen na smrt jer vrijedi koliko i ovaj drugi. - Tako je gledao na moral svojih suvremenika. Rimsko doba stvarno je suprotnost grčkom životu. Danas se nema pojma o unutaršnjem ustrojstvu rimskog društva tijekom vremena cezara. Ali treba imati predodžbu o tome, jer to je jedan od korijena iz kojih se razvila naša nova, naša peta kulturna epoha koja protječe.

Neron je također bio takav inicijant, inicirani car. I zbog toga je Neron uspio vidjeti nešto vrlo posebno. Oni koji su u to vrijeme bili inicirani u misterije znali su da je razvoj išao prema dolje do određene točke; mora ponovno ići gore, ali mora također postati duhovniji. To je zapravo ono što se misli pod *parusija*, novi vijek o kojem govori i Krist Isus.

Usporedite li ono što je živo u svim tim starim kulturnim epohama, sve do Grka, s kasnijim vremenima, vidjet ćete da se u tim starim kulturnim epohama duševno i duhovno još uvijek na određeni način otkriva kroz tjelesno. Zatim prestaje; više se ne otkriva; sada se mora tražiti kroz nešto drugo. Ako čovjek želi tražiti duhovno i duševno kroz ono što može vidjeti svojim očima i čuti svojim ušima, više to ne može pronaći. Kraljevstva nebeska, prije nego se očituju kroz ono tjelesno, sada moraju doći iz duha. Nebeski se svjetovi moraju približiti. To je proročanstvo Ivana Krstitelja. To je također ono što Krist Isus misli pod *parusija*. Ali na određeni način teolozi do današnjeg dana još uvijek drže čudnu poziciju vjerujući da je Krist pod parusijom mislio da Zemlja mora doživjeti fizičku transformaciju. Blavatsky također kritizira izreku Krista Isusa o parusiji, dolasku kraljevstva nebeskog, govoreći: bilo je prorečeno da će kraljevstva nebeska doći na Zemlju, ali žito nije poraslo; grožđe nije izdašnije nego što je bilo; nikakva nebesa nisu došla na Zemlju. - Svi koji tako govore, ne razumiju na što se misli. Ono što je

Krist Isus mislio, što je Ivan mislio, već je došlo: kraljevstva su nebeska već sišla na Zemlju, sa samim Kristom utjelovljenim u Isusu iz Nazareta. Proces se definitivno mora promatrati kao duhovni.

Ali inicijati poput Nerona također je to znao iz misterija; pobunio se protiv toga. Došao je na suludu ideju, sebi je rekao: Pa svijet propada, pa neka propadne! - I to je zapravo psihološki razlog zašto je Neron dao zapaliti Rim - što je doista i učinio - htio je barem spektakl da požar koji bi spalio čitav svijet krene odatle. Nije o svijetu više ništa mislio. Nije htio dopustiti obnovu koja je došla kroz otajstvo Golgote. Samo, čak i ako je bio luđak, ipak je bio genije. Svoju je inicijaciju priskrbio svojom moći, tako da su sve ideje kod njega bile velike, veće nego kod drugih koji nisu imali ovu osnovu. Dakle, Neron je u određenom smislu prvi psihoanalitičar, ali šire gledano, ne psihoanalitičar poput onih koji se zovu Freud ili slično. Jer Neron je idolizirao tjelesno jer je, poput psihoanalitičara, doista iz podsvijesti želio izvući duhovno i duševno. Današnji psihoanalitičar kaže: što je dolje u duši? Razočarenja, raznorazni izbljedjeli životi i tako to - i onda kaže: tamo je animalna bara, nema tamo dolje puno ljepote. - Kad danas čujete psihoanalitičara, to je kao da čovjek opisuje polje koje je tek pognojeno i zatim obrađeno sjemenom za sljedeći put, ali čovjek vidi samo balegu, gnojivo. Dakle, psihoanalitičar vidi samo ono što je gnojivo u duši, figurativno govoreći, naravno. Ne vidi ono što je vječno u duši, što prelazi iz života u život. Zato je psihoanaliza toliko opasna, jer se spušta do podsvijesti, ali umjesto duševno duhovne osnove bića vidi osnovni animalni mulj, kao da se ne vidi klijajuće sjeme, samo balega. Neron je bio veliki psihoanalitičar kada je rekao: u čovjeku ne postoji ništa osim osnovnog životinjskog mulja, sve ostalo je samo iluzija; nekad je bilo drugačije dok su ljudi još bili blizu onom božanskom, ali sada se sastoje samo od tog osnovnog životinjskog mulja, nema tu nimalo čednog, sve je u ljudima trulo - rekao je Neron. Možete vidjeti i osjetiti da svijet postaje materijalistički, posebno među onima koji su na ovaj način forsirali svoju inicijaciju. U tim je krugovima staro, duhovno načelo inicijacije, zapravo pretočeno u materijalne pojmove. Kada je Komod, koji sebe nije učinio samo iniciranim, nego i onim koji daje inicijaciju, i htio zadati simboličan udarac nekome koga je htio inicirati, odmah ga je ubio. Umjesto da ga preda duhovnoj smrti, odnosno uskrsnuću, on ga je ubio! Dakle, Komod inicijator. Ovo je povijesna činjenica.

Ono što se dogodilo u ovom četvrtom razdoblju je otajstvo Golgote. A budući da duhovno više ne može proizaći iz vanjskog, materijalnog, duhovno se mora ponovno osvojiti. Unutarnji uspon dobio je poticaj iz otajstva Golgote. Ali mi živimo u petom razdoblju, gdje to osvajanje još nije daleko napredovalo, gdje su sile koje su se tako groteskno pojavile u rimsko doba, još uvijek jake u ljudima, i bore se protiv impulsa uznesenja izazvanog

otajstvom Golgote. I stoga je razumljivo da je u ovom petom post-atlantskom razdoblju nastupilo doba materijalizma, u načinu mišljenja i osjećanja.

Otajstvo Golgote već je dalo poticaj, tako da je velika iskvarenost Rimljana u početku donekle nestala, ali čovjek se još nije uzdigao do toga da duhovni i duševni element prirodno zasvijetli u njegovoj duši. To zahtijeva daljnje impulse, to zahtijeva intenzivnije, temeljitije upoznavanje s Krist impulsom. Mora sve više i više ulaziti u život. I tako u petom kulturnom razdoblju normalna osoba kada doživljava sebe, ne suočava se sa dušom. Osjećaj, unutarjni doživljaj duše, nestao je za normalnu osobu. Čovjek sebe osjeća kroz iskustvo tijela, osjeća sebe kao tijelo, kao prirodno tijelo.

Iskustvo sebe u tijelu! I zato je iz znanosti nestao duševni element i iz nje sve više nestaje. Taj element duše mora se ponovno osvojiti iznutra. Peto post-atlantsko kulturno razdoblje, koje je započelo oko 1413. ili 1415. godine, tek počinje. Čovječanstvo će se tako morati razvijati, da se duhovno sve više i više osvaja iznutra. Ali to se najprije očituje, osobito na duhovnom području, kroz jednu osebujnu pojavu, kroz pojavu da se u samom čovjeku pojavljuje nešto materijalno što prije nije bilo tako materijalno: naime, samo mišljenje. Takvo mišljenje kakvo imamo u petom razdoblju bilo bi nemoguće za Grke, osobito Egipćane, Kaldejce ili rane Perzijance. Grci su još u određenoj mjeri imali imaginativne predodžbe, još više u starije vrijeme; a svatko tko zaista zna čitati Aristotela primijetit će da čak i suhoparni Aristotel još uvijek ima djelatne imaginacije, jer se mišljenje odvijalo još svjesnije u eterskom tijelu. Sada se mišljenje potpuno preselilo u fizičko tijelo, postalo potpuno mišljenje mozga, i zatim poprima apstraktni karakter kojim se naše vrijeme toliko ponosi. Mišljenje koje postaje potpuno apstraktno je mišljenje koje je stvarno vezano uz materiju, uz materiju mozga. A to se mišljenje očituje u epohalnim impulsima, koji pak moraju biti produbljeni, inače mišljenje postaje sve više i više materijalističko. I kako mišljenje postaje sve više i više materijalističko, život također mora postati sve više i više materijalistički. Temeljne ideje - to je ono što je karakteristično za našu sadašnju petu epohu, koje bi trebali djelovati kao impulsi, djeluju samo kao apstraktne ideje.

A bilo je vrijeme kada je apstrakcija kao princip života bila na vrhuncu. Sve je potrebno - shvatite me ispravno - ne želim suštinski kritizirati, ne govorim sa stajališta simpatije i antipatije, karakteriziram znanstveno. Stoga ne želim kritizirati - nitko ne bi trebao vjerovati u to - da je postojala epoha u kojoj su apstraktne ideje slavile najveći trijumf. Ovo je doba bilo onda kada su izražene tri ideje s najvećom apstraktnošću: sloboda, jednakost, bratstvo. Izražene su s najvećom apstraktnošću. To ne kažem s konzervativnog ili reakcionarnog stajališta, već radi karakterizacije ljudskog razvoja. Krajem 18. stoljeća sve poziva na slobodu, jednakost, bratstvo, ne iz duše, već ih mislećeg mozga. I to se posvuda razvijalo u 19. stoljeću tako da odjeke

osjećamo i danas. Tijekom 19. stoljeća, ljudi su se strašno navikli na apstraktnost mišljenja, i zadovoljni su apstraktnošću mišljenja, jer se zbog toga osjećaju tako pametnima. Vjeruju da u svom mišljenju imaju istinu, i ne osjećaju potrebu svojim mišljenjem uroniti u stvarnost. Moramo ponovno naučiti uroniti u stvarnost; inače je to samo deklamacija apstraktnih ideja koje nemaju vrijednost za život.

To je velika bolest našeg vremena, deklamiranje apstraktnih ideja koje nemaju nikakvu životnu vrijednost. Ako se danas kaže da mora doći vrijeme kada će vrijedna osoba imati otvoren put, gdje će vrijedna osoba biti stavljena na pravo mjesto, pa, što može biti bolje od toga! Nije li to divan ideal: otvoren put sposobnima! - U današnjem materijalističkom vremenu čovjek ponekad vjeruje da se iskazivanjem takvog ideala nosi u grudima cijela budućnost. Ali kakva korist od takvog apstraktnog ideala ako je slučaj da netko svog zeta ili nećaka smatra najспособnijim? Nije važno prepoznati, izraziti i deklamirati apstraktni ideal, nego je važno uživjeti se u stvarnost svojom dušom i prozreti, prepoznati, proniknuti i doživjeti stvarnost u njenoj biti, razumjeti kako je uređena. Izražavanje lijepih ideja i dobar osjećaj koji prati njihovo izražavanje, sve će se više pokazati štetnim. Ljubav prema stvarnosti, znanje, prilagođavanje stvarnosti, to je ono što nam mora ući u dušu. Ali to se može dogoditi samo ako ljudi nauče prepoznati cjelokupnu stvarnost - jer osjetilna stvarnost samo je vanjski omotač stvarnosti. Ako osoba vidi magnet u obliku potkove kaže: ovo je najbolji način da se potkuje kopito - ima li ona cijelu stvarnost? Ne, tek kad shvati da je u željezu magnetizam, tek tada ima stvarnost. Ali kao što postupaju netko tko s magnetom ne zna ništa drugo nego potkovati konja, tako postupaju i onaj koji želi utemeljiti vanjsku prirodnu ili političku znanost na pretpostavci, da je sve samo vidljivi svijet i da se može razumjeti idejama koje su posuđene iz vidljivog svijeta. To spada u krajnje apstrakcije, u štetnosti apstraktnih ideala. A ta štetnost se ne prepoznaje jer su ideali istiniti, jer su i dobri, ali su neučinkoviti. Služe samo egoizmu ljudske spoznaje, koji uživa u takvim idealima. Ali to ne vlada svijetom. Najviše vladaju svijetom kakav je bio u prvoj polovici 20. stoljeća.

Morate se prepustiti takvim osjećajima ako želite razumjeti naše vrijeme. Duhovni život koji je postupno izronio iz naše okoline, iz naše percipirane okoline, mora zaživjeti u ljudskom biću. Ideje se moraju ponovno konkretizirati, ponovno zaživjeti. Bratstvo je lijepa ideja, ali izraženo kao apstrakcija ne znači ništa. Ako se zna, prvo, da ljudska duša živi u tijelu, kroz tijelo, na fizičkom planu ovdje, to jest tijelo-duša, duša-tijelo, drugo, ako netko zna da ljudsko biće nije samo duševno-tjelesno, već je stvarno duša, treće, ako se zna da je duša ispunjena duhom, ako se zna da je duša trodijelna i da je ljudsko biće trodijelno, ako se poznaje da je ljudsko biće artikulacija tijela, duše i duha: tada smo počeli konkretizirati apstraktnu ideju bratstva, slobode i jednakosti. Reći o čovjeku općenito, o tom

apstraktnom čovjeku, da treba živjeti u bratstvu, slobodi i jednakosti, nije ništa drugo nego bujica riječi. Ono što je potrebno jest steći živu spoznaju činjenice da čovjek, u mjeri u kojoj živi u tijelu u fizičkom svijetu, treba društveni poredak koji se temelji na stvarnom bratstvu, ali to bratstvo se može razumjeti samo ako se ljudi promatraju kao tijelo. To je početak prave ideje bratstva. Bratstvo ima smisla samo ako se zna da je čovjek trojstvo, i da je bratstvo primjenjivo na tjelesno. Sloboda: za to morate znati da ljudi imaju dušu, jer tijela nikada ne mogu postati slobodna. Ne postoji način na koji bi tijela postala slobodna; razvoj čovječanstva može biti samo takav da duše postanu slobodne. Sloboda, izražena općenito kao ideja čovječanstva, apstrakcija je. Osloboditi duše tijelima koja žive u bratstvu je konkretna ideja. U duhu su ljudi jednaki. Toga je bila svjesna i stara narodna izreka: nakon smrti svi su jednaki. - Gledali su duh. Budući da ljudi žive kao duhovi, oni su jednaki ovdje na Zemlji, ali govoriti o jednakosti ima smisla samo ako se govori o ovom trećem članu ljudskog bića, duhu. Mora zaživjeti, dragi prijatelji, da ljudi kažu: što god hoda ovdje na Zemlji u bilo kakvom poretku, živi u tijelu, duši i duhu. Razvoj mora ići tako da tijela žive u bratstvu, duše u slobodi, a duhovi u jednakosti. Danas nema dovoljno vremena za elaboriranje, ali već sada vam je jasna razlika između apstraktnih ideja jednakosti, slobode i bratstva, i konkretnih ideja, prožetih znanjem, koje se zatim mogu primijeniti na stvarnost.

Ali na čemu se temelji, da je čovjek postao tako apstraktan? Pa, čovječanstvo je potpuno izgubilo ono što je relativno nedavno bila misterijska tajna: da se čovjek sastoji od tijela, duše i duha. Među Grcima je još bilo uobičajeno gledati ljude kao tijelo, dušu i duh. Za prve crkvene oce to je još bilo samo po sebi razumljivo. Ono što je u osnovi ljudskog pada, koji zauzvrat zahtijeva uzdizanje do Kristovog načela, dogmatski je utvrđeno na Koncilu u Carigradu 869. godine, na kojem je ukinut duh. Oprostite mi što sam ovo opisao na tako groteskan način. Ono što se pojavilo u ljudskoj svijesti kroz uvjete koje sam opisao, samo je vanjski iskaz. Od tog vremena teologija više nije smjela poučavati: čovjek se sastoji od tijela, duše i duha - nego se moralo poučavati: čovjek se sastoji samo od tijela i duše - kako i danas poučavaju profesori filozofije. I ako dobri Wundt ili neki drugi profesor filozofije sadašnjeg doba, zapravo nema pojma da je čovjek trojstvo, nego stalno govori o tijelu i duši, on uopće ne zna da samo slijedi naredbe Carigradskog koncila iz 869. godine. On i ne zna da je njegovo učenje samo kopija ove odluke koncila. Da, ova 'bez predrasuda' znanost ponekad ima čudne pretpostavke, ako detaljnije zagrebemo u njen razvoj. Znanost 'bez predrasuda' našeg doba u filozofiji ne može se zamisliti bez Carigradskog koncila, ali gospoda to ne znaju.

Ono što je zatamnjeno, da se čovjek sastoji od tijela, duše i duha, mora se znanošću duha ponovno steći. Dakle, prvo što sam simptomatično pokušao ustvrditi, posebno u našoj srednjoeuropskoj, antropozofski usmjerenoj

znanosti duha, moralo je biti prožeto strukturom, naime, u knjizi 'Teozofija', podjelom ljudskog bića na tijelo, dušu i duh. Na tome je izgrađena cijela knjiga. To se mora uvijek iznova radikalno predstaviti čovječanstvu; tako iz evolucije proizlazi trodijelno ljudsko biće.

Vidite, do posljednjeg detalja, kada stojite na tlu znanosti duha, kako se sve poklapa, ali i kako je znanost duha također prikladna da nam da takve ideje, takve osjećaje i impulse volje, koji nas mogu učiniti istinskim suradnicima u ljudskom razvoju. I uvijek bih želio evocirati osjećaj da znanost duha ne smije ostati teorija, učenje, da ne smije ostati nešto što se njeguje kao znanost, već nešto što istinski može postati živo, unutarnji život duše. To mi se čini puno važnijim od jednostavnog obogaćivanja pojmovima, što je naravno također potrebno, jer ako se nešto želi oživjeti, to se prvo mora razumjeti. Pojmove moramo imati u sebi, ali pojmovi ne smiju ostati mrtvi, oni moraju oživjeti. Znanost duha, sama po sebi, tada djeluje na takav način da, kada se istinski shvati, stimulira cijelu osobu. Ali također je potrebno da je cijela osoba pokuša razumjeti, osjećajima i voljom. Ako cijela osoba razumije ovu znanost duha osjećajem i dragovoljno, tada može u skladu s tim i živjeti u njoj. Ali nikada ne smije ponestati ljubavi prema pravom znanju i čovječanstvu koje se razvija. U naše vrijeme je pogotovo ljubav još uvijek osjetljiva biljka. I razumljivo je, makar i beskrajno žalosno, da u oblasti duhovno-znanstvenog pokreta, kako ga mi shvaćamo, zbog činjenice da osobni interesi, a ponekad i ne baš dobre prirode, ipak izobličuju nježnu biljku ljubavi prema znanju koje zahtijeva vrijeme, i mržnja orgija upravo među onima koji znanosti duha ne pristupaju iz čiste želje za znanjem, koji znanosti duha pristupaju na takav način da, ako se ne zadovolji njihova taština, njihova ljubav pretvara se u mržnju. Jer samo prava ljubav može pobijediti mržnju, lažna ljubav je čak i generator mržnje.

Ako to ispravno osjećamo, onda ćemo se moći nositi i s pojavama koje sam već dvaput istaknuo, s onim pojavama koje se tako tužno nadvijaju nad našim Antropozofskim društvom, u kojem vidimo silne mrzitelje upravo u krugovima Antropozofskog društva. Nećemo izaći na kraj s tim stvarima sve dok primjenjujemo načelo našeg materijalističkog doba, kao što volimo činiti, načelo: 'Neka me se pusti na miru!' - kada se zatvorite ili stvari ne želite nazvati pravim imenom. Ako se sada pojavljuju brojni klevetnički dokumenti, onda ništa nećete napraviti, ako te dijatribe [pamflete, nap.pr.] shvatite toliko ozbiljno da pobijate pojedine rečenice. Jer gospodi poput ovih koji sada pišu nije bitno hoće li kao rečenicu izreći ovo ili ono. Takav gospodin, naprimjer, koji je morao biti odbijen kada je predao rad koji mi nismo mogli objaviti, smatrao je da je time povrijeđena njegova ambicija, koji je pratio naše antropozofsko društvo, a kasnije postao neprijatelj, treba reći: ovo što pišeš je obična besmislica, znaš i sam; sve ovo pišeš jer je tvoj rad odbijen. - To je istina. Ako netko zna kako služiti znanosti duha, ne radi se o opovrgavanju ovih stvari u detalje kao izmišljotine, već o tome da se te stvari

pokažu u pravom svjetlu, kao i onoga koji je očito pripadao duhovno-znanstvenom pokretu i onda kasnije radi stvari koje mnogi počinju raditi, a koje će se raditi i više.

Ili drugi - kao što sam rekao prije nekoliko dana - koji je želio postati veliki slikar, a to je pokušao učiniti moleći da mu se omogući učenje; no nakon svih napora da mu se pomogne, mislio je sve zna bolje. Rekao je da se veliki slikar ne postaje učenjem, nego mu se prizna genij! Ako onda imate tu nesreću da to ne postanete i, iako imate učitelje, ne možete naučiti slikati, nego samo mrljati, i ako drugi nisu u stanju te mrlje prepoznati kao velike slike, onda dođete i kažete: krive su vježbe. Takva osoba se izliječi na pravi način, govoreći istinu. Ne bi trebalo izgledati da je znanost duha u opasnosti, i da se stvari ne ispravljaju.

Stvari se već ispunjavaju karmički. I u mnogim detaljima trebala bi se dogoditi prava stvar, kao što se dogodilo u temeljnim stvarima. Uzmite u obzir da su od 1911. prekinute sve veze s Teozofskim društvom gospođe Besant i da je rat Engleske protiv Njemačke započeo tek 1914. Tu se može reći: Antropozofsko društvo djelovalo je proročki. - Općenito ima dosta blaćenja - ovo naravno nije usmjereno protiv Engleza, nego protiv onih koji ovako zlorabe načelo nacionalnosti - ali to kako je gospođa Besant vrijeđala naše Antropozofsko društvo i mene, to je rijetkost. A nakon što smo popularizirali knjigu 'Veliki posvećenici' u Njemačkoj i izvodili Schureove drame, sada moramo doživjeti da nas i Schure napada na nezamisliv način. To su stvari koje više izgledaju daleke, da tako kažem. Ali i u blizini se postupno pojavljuju neprijatelji.

Antropozofi bi trebali malo i predviđati, i imati malo volje da se vidi što se događa i što dolazi. Čovjek to stječe ako ozbiljno uzme ono što je s pravom istaknuto kao moto našeg Antropozofskog društva: 'Mudrost leži samo u istini'. Onaj tko je u stanju dovoljno duboko shvatiti ovo, 'Mudrost je u istini', zauzet će ispravan stav.

Dakle, dragi prijatelji, ovo vam moram preporučiti. Nadam se da ovaj naš susret može biti polazište za dobru suradnju u duhu, iako fizički ne možemo biti zajedno. Ako pokušamo misliti, osjećati i htjeti u duhu naše antropozofski orijentirane znanosti duha, tada ćemo ispravno surađivati.

Predavanje 12

23. veljače 1918. Stuttgart

Teško da je u bilo kojem drugom razdoblju ljudskog razvoja bilo toliko nužno kao u ovom sadašnjem, zadubiti se u zagonetke nadosjetilnog života, iako teško da je bilo koje drugo vrijeme toliko odbacivalo ovo zadublivanje u nadosjetilne zagonetke kao ovo naše sadašnje. Ova naizgled daleka pitanja, danas moraju biti posebno bliska ljudskoj duši. I zato ćemo se danas osvrnuti upravo na ono što materijalistička svijest modernog doba smatra nužnim odbaciti, a što je, ipak, beskrajno potrebno ljudskom životu. A spoznati da je ono na što se misli sa beskrajno potrebno ljudskom životu, jedna od posebnih zadaća našeg vremena. Počet ćemo s nekoliko napomena o nečem dobro poznatom, kako bismo materijal koji smo često razmatrali s ove ili one točke gledišta, sagledali iz drugog ugla.

Svi znamo da je od posebne važnosti za duhovno-znanstveno promatranje, uvijek iznova promatrati život prema njegovim dvjema velikim suprotnostima koje igraju ulogu u svakodnevnom životu, promatrati ga prema posebnoj prirodi izmjenjivih stanja spavanja i budnosti. Upravo te polarne suprotnosti spavanja i budnosti morali smo imati na umu iz raznih perspektiva u našem duhovno-znanstvenom istraživanju.

Sada već znate iz raznih izvještaja da je ova razlika, kakva se obično pravi između spavanja i jave, prema kojoj je ljudski život podijeljen na takav način da čovjek oko dvije trećine dana, ili više, živi u budnoj svijesti - ili čak manje - a trećinu provodi u svijesti spavanja, da je to u početku samo vanjsko i površno opažanje. Čak i ako se ovako neposredno prikazana materija razvija u cilju razumijevanja karaktera spavanja i budnosti, ona za duhovno-znanstveno gledanje ostaje pomalo površna u odnosu na dubine koje se ovdje mogu doseći. Jer moramo biti načisto s činjenicom da stanje spavanja u našem duševnom životu nije prisutno samo kada spavamo u površnom smislu, ne samo u vremenu koje prođe između padanja u san i buđenja, već da naša suša stanje spavanja donekle nosi u takozvano budno stanje. Istina, čak i kada smo budni u običnoj svijesti, zapravo smo samo djelomično budni. Nikada nismo potpuno budni u ovom običnom stanju svijesti. A ako se iz perspektive znanosti duha zapitamo: koliko smo to potpuno budni? - onda si moramo dati odgovor: budni smo u odnosu na sve što nazivamo percepcijom vanjskog osjetilnog svijeta i procesiranje tih percepcija kroz ideje. U našem opazajnom i životu predodžbi, u našem misaonom životu, nedvojbeno smo budni. Ne bismo ni pomislili govoriti o ovom budnom stanju da to stanje ne opisujemo kao unutarne duševno stanje koje je prisutno kada u potpuno svjesnom stanju opažamo vanjski svijet i razmišljamo o njemu i stvaramo predodžbe.

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

Ali ne možemo reći da smo u životu osjećaja budni u istom smislu kao što smo budni za svoj opazajni život i život predodžbi. Jednostavno je zabluda ako osoba vjeruje da je budna od trenutka kada se probudi do trenutka kada zaspri u odnosu na svoj život osjećaja, svoj afektivni život, svoj emocionalni život, od trenutka kada se probudi do trenutka kada ide spavati, kao što je budna u pogledu svoje percepcije i mišljenja ili predodžbi. Svatko tko se prepusti ovoj zabludi čini to jer svoje osjećaje uvijek pratimo predodžbama. Ne samo da zamišljamo vanjske stvari, ne samo stol i stolicu, drvo i oblak, nego također zamišljamo svoje osjećaje; i zamišljajući svoje osjećaje, budimo se u predodžbama osjećaja. Ali sami osjećaji izviru iz podsvjesnih dubina duše. Za one koji mogu promatrati unutarnje procese duše, osjećaji, afekti, emocije, čak i strasti, nemaju veću unutarnju budnost od dojmova sna. Dojmovi sna su slikoviti. Za našu običnu svijest, znamo ih vrlo dobro razlikovati od vanjskih percepcija. Naša svijest nije ništa budnija za osjećaje nego za snove. Kad bismo svakom snu, odmah nakon buđenja, dodali predodžbu, a da ne možemo razlikovati san od predodžbe sna, baš kao što svojim osjećajima uvijek dodajemo misao, predodžbu, svoje bismo snove također smatrali sadržajem budnog iskustva. Sami po sebi, naši osjećaji nisu doživljeni budnije od naših snova.

A naše impulse volje još manje doživljavamo u budnom stanju. S obzirom na volju, čovjek stalno spava. On zamišlja kada nešto želi; ima predodžbu kada - uzmimo jednostavan impuls volje - ispruži ruku da nešto zgrabi. Ali ono što se zapravo događa u životu duše i u životu tijela, kada ispružimo ruku da nešto povučeno prema sebi, ostaje nesvjesno, kao spavanje bez snova. Dok o svojim osjećajima sanjamo, kroz našu volju spavamo. Kao osoba osjećaja mi sanjamo, kao osoba volje također spavamo u takozvanom budnom stanju, tako da i kada smo budni, tj. od buđenja dok ne zaspemo, budni smo samo polovicom svog bića, dok drugom polovicom bića nastavljamo spavati. Budimo se u odnosu na naše percepcije i naš misaoni život, spavamo i sanjamo u odnosu na naš život volje i naš život osjećaja. Takve se stvari teško mogu dokazati ili potkrijepiti nečim jačim od onoga što je već rečeno. Jer hoće li netko prepoznati takve stvari ovisi o tome može li ispravno promatrati život duše. Svatko tko može ispravno promatrati ovaj duševni život, sigurno će otkriti unutarnju duševnu jednakost osjećaja, afekata, strasti i snova. Postoji vrlo lijepa rasprava Friedrich Theodor Vischera, takozvanog V-Vischera, koji je posebno dobro poznat u ovom gradu, 'Fantazija snova', gdje iznosi ispravno zapažanje o odnosu između života osjećaja i strasti i svijeta snova.

Tako i kroz život prolazimo budni, ne samo okruženi svijetom koji percipiramo svojim osjetilima, svijetom o kojem mislimo, već okruženi svijetom o kojem zapravo možemo samo sanjati u svojim osjećajima, o kojem mi, dok stojimo unutar njega svojim impulsima volje, ne doživljavamo ništa više nego što doživljavamo o svojoj okolini dok spavamo, zapravo ništa. Ali

svijet koji ne doživljavamo dok spavamo je svuda oko nas. Kao što se stolovi i stolice i drugi predmeti nalaze u prostoriji u kojoj čovjek spava, ali koji o njima ne zna ništa dok spava, tako ni čovjek ne zna ništa o svijetu iz kojeg dolaze njegovi impulsi osjećaja i impulsi volje, jer neprestano spava u odnosu na ovaj svijet. Ali upravo taj svijet, u odnosu na koji neprestano spavamo, onaj je koji dijelimo s ljudskim dušama koje više nisu utjelovljene u tijelu.

Iz različitih perspektiva, pokušali smo upotrijebiti znanost duha kako bismo izgradili most između takozvanih živih i takozvanih umrlih. Taj most možemo izgraditi i predodžbama da smo u uobičajenom budnom stanju povezani s osobama utjelovljenima u fizičkom tijelu, jer su one dostupne našoj percepciji i našem misaonom životu. Mi nismo povezani s takozvanim umrlima u našem normalnom budnom stanju, jer stalno spavamo u odnosu na dio svijeta oko nas. Kad bismo prodrli u ovaj svijet u odnosu na koji spavamo, ne bismo više bili odvojeni od svijeta u kojem čovjek živi između smrti i novog rođenja. Kao što smo okruženi zrakom, okruženi smo i svijetom u kojem se čovjek nalazi između smrti i novog rođenja, ali o tom svijetu ne znamo ništa, upravo iz navedenog razloga: jer ga prespavamo. Vidovita svijest, kako je često karakteriziramo, dovodi do prepoznavanja ovog svijeta koji bi inače previdjeli, svijeta u kojem se čovjek nalazi između smrti i novog rođenja. Prodrijeti u ovaj svijet na način da se dođe do izvjesne sigurnosti o njemu, da vlastita duša prolazi kroz vrata smrti duhovno živa da bi ušla u drugi svijet i vratila se u novi život na Zemlji, to relativno nije teško ako pažljivo dopustite da ono što je napisano u knjizi 'Kako se stječe uvid u više svjetove?' djeluje na vašu dušu, ili sadržaj sličnih knjiga.

U ovaj svijet koji čovjek doživljava između smrti i novog rođenja, mnogo je teže prodrijeti na način da se između čovjeka ovdje, i konkretnih umrlih ljudi mogu uspostaviti konkretni odnosi. Ti odnosi uvijek postoje na određeni način, barem između određenih živih ljudi i određenih umrlih ljudi. Ali upravo u ovome što sam danas rekao možete vidjeti razloge zašto ljudi nisu svjesni da uvijek postoje odnosi između njih samih i određenih takozvanih umrlih ljudi. I upravo ono što vidovita svijest doživljava kada se može dovesti u odnos s pojedinačnim umrlim ljudima, može nam dati upute o tome zašto u običnoj budnoj svijesti čovjek ne zna ništa o svojim odnosima s umrlima, koji su, kao što rekoh, uvijek prisutni kao stvarni odnosi. Ako se žele uspostaviti takvi svjesni odnosi između budne svijesti i određenih umrlih ljudi, potrebno je steći određena duševna iskustva koja su potpuno različita od duševnih iskustava na koja smo navikli u budnoj svijesti. Upravo na tom polju treba odbaciti sve navike koje su stečene za prepoznavanje fizičke okoline, i zamijeniti ih drugima, ako se želi prodrijeti u konkretni duhovni svijet vidovitom sviješću. Ako se promatrač nađe licem u lice s vrlo specifičnom individuum, takozvanom umrlom osobom, onda on, naravno, može ispravno komunicirati s njom, ali mora ići dalje od određenih duševnih

navika. Način na koji netko u takvom slučaju, doživljava duhovno, prirodno budi neobičnost kod onih kojima su takve ideje potpuno nepoznate.

Kada stojimo licem u lice s drugom osobom ovdje u fizičkom svijetu i razgovaramo s njom, znamo da kada nešto kažemo drugoj osobi, ono što kažemo dolazi od naših vlastitih glasovnih organa, zrači od nas, takoreći ide onom drugom. I kada nam on nešto odgovori ili nam kaže, to ide iz njegovih glasnica i zrači prema nama. - Sasvim je drugačije kada imate konkretne odnose između vidovite svijesti i vrlo konkretne umrle osobe. Stvar je u tome da se morate potpuno naviknuti na to. Ako mi sami umrlom nešto priopćimo, ako umrlog pitamo, ako mu nešto kažemo, onda - koliko god to čudno zvučalo - morali smo steći sposobnost da ono što sami kažemo dođe do nas od njega, da izvire iz njega i zrači do nas. Da bismo umrloj osobi mogli prenijeti poruku, moramo se moći isključiti i živjeti u njemu, na način da stvarno govori kada ga pitamo, kada mu dajemo poruku. A opet, kada nam on odgovori, kada nam želi dati poruku, onda ona izlazi iz naše vlastite duše, onda se oglasi tako da znamo: zrači iz nas, da tako kažem. Dakle, moramo se skroz izokrenuti, prevrnuti, ako želimo imati odnos s konkretnim umrlim. Čak i ako se to može prikazati na jednostavan način, to je izuzetno teška stvar za duševno iskustvo. Iznimno je teško naučiti se ponašati suprotno od onoga na što smo navikli u fizičkom svijetu. Međutim, pravi odnos s takozvanim umrlima moguć je samo pod tim uvjetima.

No ako, s druge strane, uzmete u obzir činjenicu da nešto iznutra morate potpuno ponovno naučiti, shvatiti ćete da uvijek mogu postojati odnosi između takozvanih živih i takozvanih umrlih, ali da takozvani živi pokazuju malo sklonosti prema prepoznavanju tih odnosa. Jer živi su navikli - a takva navika znači više nego se to obično misli - kada sami nešto kažu, da opažaju kako to zrači iz njih samih; kada druga osoba nešto kaže, osjete kako to zrači od druge osobe. I svatko tko je potpuno zahrđao s predrasudama fizičkog svijeta, naravno, smatrat će nešto poput ovoga što sam upravo rekao, potpuno glupim. Ali to je ovako: ne možete prodrijeti u duhovni svijet ako se ne upoznate s činjenicom da je mnogo toga u duhovnom svijetu - kažem mnogo, ne sve - upravo suprotno navikama koje smo stekli ovdje u fizičkom svijetu. A ono što sam upravo objasnio nešto je sasvim suprotno. Samo ako se vrlo intimnom vježbom nađete u tako neobičnim odnosima, možete prosuditi kakvi su uobičajeno odnosi s konkretnim umrlim osobama i kako su ti odnosi oblikovani.

Kao što sam rekao, ti odnosi postoje. Ako želimo pogledati te odnose, ne smijemo zaboraviti da uz uobičajena polarno suprotna iskustva dana, budnost i spavanje, moramo dodati još dva koja su posebno važna za odnos između takozvanih živih i takozvanih umrlih, ali doživjeti to svjesno, protivi se normalnim ljudskim navikama. Uz uobičajenu budnost i spavanje, postoji i uspavlivanje i buđenje. Ta trenutna stanja uspavlivanja i buđenja,

jednako su važna za cjelokupni duševni život čovjeka kao i dugotrajno spavanje i budnost, ali su prolazna. Čovjek ne doživljava trenutak buđenja jer upravo nakon njega slijedi potpuno buđenje, a čovjek nije sklon percipirati tako brzo kako bi to morao percipirati ako bi želio iskoristiti prolazni trenutak buđenja; utopljeno je, preplavljeno, naknadnim budnim životom. U naivnijim ljudskim vremenima, gdje se o takvim stvarima znalo mnogo, također je nagovještavano kakve veze ima taj odnos s ljudskom dušom. Ali malo po malo, što više materijalizam napreduje, te stvari nestaju. Često čujete naivne, primitivne ljude u zemlji kako govore: kad se probudite, ne smijete odmah pogledati u svijetlo prozora, ne smijete odmah otvoriti oči. - To proizlazi iz vrlo dubokog instinkta, iz instinkta da se trenutak buđenja ne utopi odmah u budni život dana, kako bi se moglo zadržati nešto od onoga što je tu u trenutku buđenja.

No trenutak kada zaspate jednako je važan, ali obično zaspate odmah nakon toga. Svijest tada prestaje. I stoga trenutak padanja u san, obična svijest ne zapaža pravilno.

Ono što je posebno važno za odnos čovjeka koji je utjelovljen ovdje u fizičkom svijetu, s umrlima, jest ono što se može doživjeti i doista se doživljava u trenutku uspavlivanja i u trenutku buđenja. Takve se stvari mogu promatrati naravno, samo uz pomoć vidovite svijesti. Ako vidovita svijest uspije uspostaviti takve odnose s konkretnim umrlima, koji se mogu uspostaviti samo kroz gore opisanu potpunu preobrazbu i ako se stanje duše tome prilagodi, onda će moći i prosuditi kakvi su stvarni, ali nesvjesni odnosi, između takozvanih živih i takozvanih umrlih. Najbolje vrijeme da konkretnim umrlima prenesemo ono što smo razvili u našim dušama, trenutak je kada zaspimo. A najbolje vrijeme za dobivanje odgovora, za prijenos poruka od umrlih u fizički zemaljski život je trenutak buđenja.

Ne treba nas iznenaditi činjenica da ono što sam upravo rekao, zahtijeva da osoba umrloj osobi postavi pitanje dok tone u san, i da se prima odgovor ili povratna informacija tek kada se budite. S obzirom na nadosjetilni svijet vremenske prilike su potpuno drugačije. Ono što je u fizičkom svijetu odvojeno satima, u stvarnom nadosjetilnom svijetu, ne mora biti. Definitivno se može reći: dok se ovdje u fizičkom životu, kad se nekoga nešto pita, odmah se očekuje odgovor, tamo se osjeća da je odnos takav da ako se umrlima postavi pitanje kada se pada u san, odgovor dobijete kada se probudite. Takav odnos uistinu uvijek postoji, između živih i umrlih.

Zapravo, svaka osoba koja je prolaskom kroz vrata smrti izgubila druge sebi drage osobe na fizičkoj razini, ima takve odnose koji svoje najvažnije trenutke doživljavaju kada zaspu i kada se bude. Jedini razlog zašto ih se ne osvijesti, je taj što ti povoljni trenuci brzo prođu i čovjek nije naviknut u svijest upijati ono što mu dolazi pred dušu u tim trenucima koji brzo prolaze. Kako bismo uhvatili ono što nam dolazi u takvim prolaznim

trenucima, ništa nije prikladnije od bavljenja finijim, suptilnijim mislima znanosti duha. Tko stekne znanost duha na takav način da ona nije samo znanje glave, nego unutarnja supstanca same duše, nešto što se ne shvaća samo mudročću nego i ljubavlju, tako da u cijelosti prijeđe u dušu, svatko tko ne slijedi ideje znanosti duha sa znanstvenom znatiželjom ili željom za znanjem, nego ih također slijedi s ljubavlju, u svoju dušu će imati ulivenu snagu ljubavi da će, upravo tom ljubavlju, uz malo pažnje, posebno spoznati i osvijestiti veliku važnost ovdje spomenutih trenutaka padanja u san i buđenja. I što više znanost duha prodre u ljudske duše, to će više ljudi u stvarni život upijati ne samo ono što doživljavaju dok su budni, već i ono što im dolazi iz nadosjetilnog svijeta kada zaspnu, ali posebno kada se bude. Samo nam mora biti jasno da stvarne odnose poput ovih o kojima sada govorim, možemo uspostaviti samo s umrlima s kojima smo nekako karmički povezani. Ali karmički smo povezani s mnogo više duša nego što mislimo. Za svjestan ili nesvjestan odnos između živih i umrlih, karmička veza je nešto toliko neophodno, kao što je neophodno fiksirati oko na neki osjetilni predmet da bismo ga opazili. Baš kao što se osjetilni odnos mora uspostaviti, preduvjet za odnos između živih i umrlih je, da među njima bude karmička veza ili barem bude uspostavljen određeni karmički odnos.

Ako sada prvo razmotrimo trenutak uspavljivanja, to je posebno pogodan trenutak okrenuti se nekome tko je preminuo, a tko nam je bio drag i vrijedan, tko je inače karmički povezan s nama, s kim smo razlili odnos. Trenutak kada zaspate posebno je dobar za to. Svoje odnose s umrlima, s kojima smo karmički povezani, prirodno razvijamo u budnom dnevnom životu od buđenja do padanja u san. Sjećamo se umrlih. Sve što mislimo o umrlima na način da bismo im to htjeli prenijeti, što bi im htjeli reći, sve se skupi u trenutku kada zaspimo, i čak i ako toga ostanemo nesvjesni, dopire do umrlih. Samo što su neka duševna stanja posebno povoljna za tu komunikaciju, dok su druga stanja nepovoljna.

Vidite, samo suho, hladno razmišljanje o umrlima nije baš prikladno za stvarno dopiranje do umrlih i komunikaciju s njima. Ako želimo da trenutak padanja u san doista postane vrata kroz koja naša vlastita duševna iskustva zaista dopiru do umrlih, tada umrlima kod smo budni moramo pristupiti na drugačiji način nego kroz hladne, suhe misli. Moramo pokušati potaknuti misli koje su nas s umrlim povezivale dok je još bio ovdje među takozvanim živima. U svoje misli moramo staviti to što može stvoriti osjećajnu vezu. Razmišljanje o umrlima na ravnodušan način ne pomaže mnogo. Ali dobro je podsjetiti se na sve ono što vas drži emocionalno povezanima s njima: kako ste s umrlom osobom bili ovdje ili ondje, samo kako ste razgovarali s njim, zato jer ste razvili živo zanimanje iz osjećaja za nešto što ga je posebno zanimalo; ili u sebi probuditi situaciju, kao da ste s umrlom osobom bili ovdje u životu negdje, i nešto što je dotaklo njega dotaklo je i vas, ili obrnuto; kako ste podijelili nešto što je s drugim doživio i svidjelo mu se, kako bi to

doživio zajedno s vama. Ne suhe misli, nego misli prožete ljubavlju, ugodom! Te misli zatim ostaju u našoj duši do trenutka kada zaspimo. I tamo ćete pronaći vrata kroz koja možete sigurno doći do umrle osobe.

Zaista se ne bi trebali zatvarati u vezi ovih stvari. Kada sanjamo umrlu osobu, u mnogim slučajevima - naravno ne u svim slučajevima - tu dolazi do stvarnog odnosa u umrlom osobom. Ali ono što sanjamo, u mjeri u kojoj slijedi nakon trenutka kada zaspimo, zapravo je samo snolika, slikovita preobrazba onoga što priopćavamo umrlima. Kada se te misli stvarno jave ne doživljavamo trenutak uspavlivanja, kao što je upravo opisano, jer trenutak utonuća u san tako brzo prođe. Ali ovaj trenutak uspavlivanja zapravo odzvanja u snu koji slijedi, završava u snu. Ako dobro shvatimo stvar, snove o umrlima nećemo tumačiti kao poruke umrlih. Mogli bi biti, ali obično nisu. Impulsi koji dolaze do naše svijesti nam govore sljedeće. Ako sanjamo umrlu osobu, to znači: prethodnog dana smo svojevolumeno ili nehotice, mislili na umrlu osobu na način kako sam opisao. Ta je misao pronašla put do umrle osobe, a san nam pokazuje da smo zapravo razgovarali s umrlom osobom. Ono što nam umrla osoba tada odgovara, što nam umrla osoba govori, te poruke od umrle osobe, one posebno lako dolaze u trenutku buđenja. I one bi puno lakše došle do takozvanih živih, samo da danas imaju vremena i da imaju sklonosti obratiti malo pozornosti na ono što izranja između linija života iz dubokog podzemlja svijesti.

Da, današnji čovjek je tašt i sebičan, a kad mu se nešto pojavi u duši, obično mu je jasno da je to njegov genij. Biti skroman, ukor je koji ulazi u život; ljudima nije lako biti ponizan u srži njihova bića. Biti skroman znači da se nauči razlikovati između onoga što dolazi iz vlastite duševne moći, i onoga što u duši nastaje od vanjskih, nadosjetilnih impulsa. Baš kao što osoba koja ima vidovitu svijest vidi, osjeća i opaža odgovor umrlog čovjeka koji se diže iz njegove vlastite duše, dakle tako ti odgovori od umrlih, ove poruke od umrlih dolaze iz dubine duše tijekom vremena budnosti, od buđenja do padanja u san. No, može se reći: kao što čovjek danju ne vidi zvijezde - iako su stalno na nebu - jer ih sunčeva svjetlost zaglušuje, isto tako malo u običnoj svijesti čovjek opaža ono što neprestano izranja iz dna njegove duše, jer je vanjski život, koji uzrokuje dojmove osjetila, zaglušuje. Ako netko intimno upozna vlastitu dušu, nauči razlikovati ono što izvire iz njega samog, od onog što zvuči kao nešto strano iz vlastite duše, tada postupno uči prepoznati poruke umrlih u svom budnom životu. Tada se to znanje poveže s nečim iznimno važnim. Onda kažete sebi: mi zapravo nismo odvojeni od umrlih, umrli žive među nama. Oni se ne oglašavaju kao druga osjetilna bića koja nam svoje impulse šalju izvana, nego se oglašavaju iznutra, govore nam kroz našu nutrinu, podržavaju nas.

No, čovječanstvo sadašnjosti i neposredne budućnosti teško će se, ma koliko to bilo nužno, teško naviknuti da više ne vjeruje da impulsi pod

kojima djeluje dolaze samo iz vanjskog osjetilnog svijeta, da prepoznaje da u onome što zovemo naš socijalni život, ne sudjeluju samo takozvani živi, nego i takozvani umrli, da su umrli uvijek tu i rade u nama i s nama. Stari su to znali u mitskoj formi. Ako su stari ljudi obožavali one koji su umrli kao plemenske gospodare, kao bogove predaka, to je bilo zato jer su drevni ljudi, u svojoj atavističkoj svijesti, imali znanje da su umrli uvijek tu, da uvijek djeluju kroz žive. Ta svijest je iz dobrih razloga, za čovječanstvo morala biti izgubljena, ali mora se vratiti! Morat ćemo ponovno znati da su umrli oko nas, da umrli govore kroz naše duše, da smo s njima u zajednici. Morat ćemo priznati da pitati kakav je zapravo život treba pitati znanost duha, i vanjska znanost o životu mora voditi u zabludu, jer ne zna razlikovati ono što dolazi iz osjetilnog svijeta i ono što dolazi iz nadosjetilnog svijeta. Uglavnom, naša je historiografija postupno postala nešto potpuno groteskno i besmisleno. Govori se o idejama koje bi trebale živjeti, kao da su doletjele poput kolibrića ili neke druge ptice, dok su u stvarnosti impulsi, koji često postoje kao povijesni impulsi, upravo impulsi umrlih.

Ta se svijest o životu u zajednici s umrlima mora razvijati. I kako se svijest razvija i kako se život ljudske duše potom pročišćava kroz koncepte znanosti duha, koji ne uspijevaju pročistiti ljudski život samo ako su konceptualizirani teoretski, a ne s ljubavlju - dok se to sve događa, umrli će, na neki način, za svijest čovječanstva također postati prisutni. Tada će se uzeti u obzir veliki dio stvarnosti koji se danas ne razmatra, nesvjestan je. Tek tada će ljudi živjeti u punoj stvarnosti i s punom stvarnošću. To je zadatak za čovječanstvo od ovog vremena nadalje. Jer čovječanstvo trenutno živi u velikoj katastrofi. Dublji razlog zašto je došlo do ove katastrofe je to što su ljudi zaboravili živjeti u stvarnosti. Ljudi su materijalističkom svijesću veoma odvojeni od stvarnosti. Oni vjeruju da su blizu stvarnosti jer prihvaćaju samo jedan dio stvarnosti, osjetilnu stvarnost, a drugi dio vide kao predmet puke fantazije; ali upravo se na taj način odvajaju od stvarnosti ne prepoznajući jednu stranu stvarnosti. To znači da ne dobivate nikakve koncepte koji prodiru u stvarnost. Kad bi samo shvatili da nešto poput ovoga što sada govorim, govori puno stvarno praktičnih stvari za sadašnjost!

Naša djeca i mladi danas uče povijest. U moderno doba, dugo vremena ljudi su se navikli učiti povijest, odnosno ono što smatraju poviješću. Ali koliko su ljudi načuli iz povijesti? Pa, danas su ljudi vrlo često pozvani da se zapitaju o događajima, koji se kao elementarni događaji događaju svaki sat: što nas o tome uči povijest? - Možete uvijek iznova čitati rečenicu: iz povijesti možete naučiti ovo ili ono. - Ljudi jednostavno ništa ne nauče iz stvarnosti. Nikada do sada nismo mogli toliko naučiti iz stvarnosti kao u posljednje tri i pol godine. Ali bezbroj ljudi propušta ovu beskrajno značajnu stvarnost. Kad su počela katastrofalna zbivanja, vrlo pametni ljudi, koji su vjerovali da su iz povijesti puno naučili, govorili su koliko će ta ratna zbivanja, kako su ih nazivali, trajati. Razlozima koje su mogli imati, mogli su i potkrijepiti ono što

su rekli; rekoše: četiri do šest mjeseci; na temelju znanja koje čovjek ima, ova ratna katastrofa ne može više trajati. - Definitivno su se tako oglasili. Pa, činjenice su se pokazale drugačije. I ne morate biti neka nevažna osoba da biste bili zavedeni onim što danas nazivaju poviješću. Zaista nimalo beznačajna osoba preuzela je mjesto profesora povijesti na sveučilištu 1789. godine i održala inauguracijski govor u kojem je ova nimalo beznačajna osoba rekla da povijest uči da je vrlo vjerojatno da će u budućnosti europski narodi činiti svašta i da će se međusobno svađati, ali da se više ne mogu komadati; čovječanstvo je previše napredno za to. Godine 1789, ne beznačajna osoba, Friedrich Schiller, to je izjavio kada je preuzeo svoju profesuru na temelju povijesne perspektive koju bi s pravom mogao Schiller imati. Ali što je uslijedilo nakon onoga što je Schiller rekao? Francuska revolucija; veliki ratovi početkom 19. stoljeća. A da je lekcija povijesti da se europski ljudi, kao članovi jedne velike obitelji, više nikada ne bi mogli komadati, onda bi sadašnji događaji pogotovo bili nemogući.

Koliko god čudno zvučalo, potrebno je ponovno učiti o tim stvarima. Ono što se nazivalo poviješću uopće nije povijest. U povijesnom životu ulogu igraju nadosjetilne sile. Na povijesni život utječu umrlji, a pravi povijesni sud izroniti će tek kad se taj sud donese na duhovno-znanstvenoj osnovi. Sve dok se to ne dogodi, povijest nikada ničemu neće poučiti, nikada neće postati praktična znanost, nikada neće biti prikladna za pružanje načela za ono što se mora dogoditi. Zato su ljudi danas tako bespomoćni pred događajima, jer je u naše vrijeme potrebno duhovno-znanstvene maksime učiniti praktičnim temeljem života. Sve dok se to ne dogodi, katastrofalni događaji neće biti istinski prevladani.

Rekao sam: za zblizavanje s umrlima posebno su korisne misli koje proizlaze iz emotivnog odnosa s umrlom osobom i koje se pamte na način da se čovjek sjeća i tog emotivnog odnosa. Osobito je povoljno za dobivanje odgovora od umrle osobe, posebno je povoljno da umrlo osoba utječe na naše živote, ako umrlu osobu stvarno poznajemo, ako imamo priliku proniknuti u njenu bit. Znanost duha također može dati poticaj za pronicanje u prirodu drugih ljudi. Jer danas, upravo zbog materijalističkog stanja duše, jedva da je moguće da se ljudi u životu upoznaju. Misle da se poznaju, ali samo se mimoilaze, pozdravljaju. Danas možete biti u braku s nekim trideset ili više godina - a poznavati ga vrlo malo. Potrebna je određena profinjenost duše da bi se spoznala priroda drugoga. Ako možete upoznati prirodu druge osobe kao što poznajete vlastitu, tada imate preduvjet da se njene prirode prisjetite. Ako se prisjetimo prirode umrle osobe kojoj želimo postaviti pitanja vizualizirajući nešto što nas emocionalno povezuje s njom i živo zamislimo njenu prirodu, tada ćemo sigurno dobiti odgovor; tada je na nama samo da razvijemo potrebnu pozornost na interakciju onoga što smo uputili umrlome s onim što će se sigurno vratiti od umrlog, kada se prisjetite spomenutog emocionalnog odnosa. Tada je moguće da ono što donosimo umrlima može

dobiti svoj odgovor od umrlih, ako duši možemo predstaviti ono što smo stvarno razumjeli o njegovoj prirodi.

Vidovita svijest može pružiti informacije o mnogim drugim konkretnim odnosima s umrlima. Danas želim razgovarati o još jednoj stvari. Vidite, oni koji prolaze kroz vrata smrti kao naši rođaci ili naši prijatelji ili drugi ljudi koji su karmički povezani s nama, oni tamo idu ili kao djeca ili kao mladi ljudi ili kao stariji ljudi. Ako netko vidovitom sviješću promatra kakvi su odnosi s raznim umrlima, onda se može reći sljedeće u vezi s ovim umiranjem u različitim godinama. Kada djeca ili mladi prođu kroz vrata smrti, odnos koji održavaju s onima koji su ostali može se opisati sljedećim riječima: djeca ili mladi ne gube one koji su im ovdje bili rod, oni su zapravo ostali tu. I ono što doživljavamo kao bol, tugu, iz toga dobiva svoj karakter. Ako osoba koja je obdarena vidovitom sviješću promatra psihičku bol koju majka ili otac imaju zbog preminulog djeteta, ta je psihička bol potpuno drugačija od boli koju čovjek osjeća kao mlad kad starija osoba umre. Svakako, na površnoj, vanjskoj razini ta su duševna iskustva više-manje ista, ali kad ih se intimnije shvati, bitno su različita. Ljudi koji su umrli mladi ne odlaze, oni zapravo ostaju tu - tako se može opisati odnos - i žive dalje s našim dušama, žive dalje u našim dušama. A to je zapravo bol koju osjećamo, tuga koju osjećamo, to je ono što sami mladi umrli doživljavaju u nama. To se pretvara u našu bol, u našu tugu. Ostaju s nama. To je spoznaja vlastite boli, koja ne bi morala biti bol, ali bol za nas nastaje kada se unese u naše duše.

Tuga koju osjećate prema starijoj osobi zapravo je osobna bol. Želim reći da je to bol koja je manje suosjećajna, više sebična bol, vlastita sebična bol. Jer ako se želi opisati odnos između mlade osobe koja je ostala i starije osobe koja je otišla, sa stajališta vidovite svijesti, može se reći: stariji pokojni nas ne gube. Mi ne gubimo mlade pokojne; stariji pokojni nas gube, ostavljaju, oni donekle odnose dušu sa sobom, nose je sa sobom u njihovoj snazi na daljnji put. Ne gube one koji su ostali ovdje. I stoga je taj odnos prema takvoj starijoj osobi koja je umrla, potpuno drugačiji nego prema nekome tko je umro mlađi. Osoba koja je umrla starija nema tendenciju živjeti u duši osobe koja je ostala ovdje, jer sa sobom nosi unutarnje biće, otisak unutarnjeg bića.

Poznavanje ovoga što sam upravo rekao nije nimalo beznačajno u životu, jer ono što nazivamo sjećanjem na umrle, sasvim posebno osvjetljava. Za mlade umrle je dobro to sjećanje - hoću reći, kult umrlih - oživjeti na takav način razviti ga, tako da ostanemo općenitiji, da misli ili kutne radnje ili drugo, budu raspoređeni na način da se manje fokusiramo na pojedinca, na osobne aspekte umrlih, nego da više imao svjetske osjećaje i svjetske misli. Osoba koja je ostala s nama a umrla je mlada, tamo se osjeća ugodno. U slučaju nekoga tko je umro stariji, posebno je dobro ako imate odgovor na

njegove individualne potrebe, ako su misli koje im upućujete osmišljene na takav način da imaju veze s njegovom osobnošću, i da su oblikovane za njegovu osobnost. U slučaju nekoga tko je nedavno umro, osobito je dobro ako se pogrebni obred organizira tako da se razvije svojevrsni kult, uvriježeni kult koji ima simboličko značenje. Katolički pogrebni obred posebno je prikladan za osobe koje su umrle u mlađoj životnoj dobi, jer se u većini zemalja manje obazire na pojedinačne okolnosti ili ih uopće ne razmatra, već je simboličan, za sve općenit. Za duše koje umru mlade i ostanu s nama, najbolje je primijeniti obrede koji su u odnosu na pokojnika jednako primjereni svima, s općenitim svjetskim simbolima i svjetskim osjećajima. Za one koji su umrli u starijoj dobi bolja je protestantska pogrebna služba, gdje se više ulazi u život pojedinca, i više se povezuje s osobnim životom osobe koja je umrla. I u pojedinačnom sjećanju koje se posvećuje takvom umrlom čovjeku, ono što je bolje za starijeg umrlog je ono što je osobno vezano za njega, što nije primjenjivo na svakog umrlog, nego samo na njega.

Ako znate ove stvari, onda će naš život osjećaja također biti diferenciran u odnosu na umrle koji su preminuli. Znamo razlikovati kako se duša treba ponašati prema mlađoj ili starijoj umrloj osobi. Život je obogaćen u svojim najintimnijim aspektima kada se preuzme ideja znanosti duha, da nam ne pripadaju samo duše koje žive u fizičkim tijelima, nego i bestjelesne duše. Tek tada osoba uranja u punu stvarnost. Mora se stalno ponavljati: govoreći o duhu općenito ne stižete daleko. Govoriti o duhovnom životu općenito, kao što to čine neki filozofi, ili kao što to danas čine ljudi koji vjeruju da mogu prevladati materijalizam govoreći općenito o duhu, o duhu, o duhu: tako se ne stiže daleko. Za proniknuti u konkretan duhovni život treba imati hrabrosti, danas je potrebna izvjesna hrabrost. Mora se skupiti hrabrosti da se svijetu bez zadržke priznaju takvi uvjeti o kojima smo danas raspravljali, bez obzira koliko veliki može biti podsmijeh onih koji misle materijalistički. Danas se ne može ni zamisliti koliko je beskrajno pogubno za čovječanstvo, beskrajno katastrofalno, povezano s činjenicom da ljudi, pogotovo u najvažnijim dijelovima svijeta, o tim stvarima ne znaju ništa i stoga o njima i ne razmišljaju, dakle tako su daleko od stvarnosti koja se onda mora tako razorno obrušiti na njih. Aktualnu katastrofu pripisivat ćemo svim mogućim impulsima, osim onima u kojima u dubljem smislu ima svoje ishodište.

Ovo je pravo mjesto za razmišljanje o punom značenju koje jedan antropozofski orijentirani duhovno-znanstveni svjetonazor, kao ovaj o kojem ovdje govorimo, mora imati u europskom duhovnom životu. Način na koji ljudi pristupaju duhu i sadržaju duha, imat će veliko značenje u doista ne tako dalekoj budućnosti. Zato što se važne, značajne stvari, pripremaju u životu čovječanstva na Zemlji. Zaista si ne možete a da, ako samo malo izađete iz uspavanog stanja u kojem se toliki ljudi nažalost nalaze, o nekim stvarima ne promislite dublje nego se to stoljećima promišljalo u Europi. Vremena tjeraju ljude da nauče misliti drugačije. Zapravo, možete vidjeti da

se ljudi premissljaju; pitanje je samo rade li to premissljanje na stvarno dubok način, rade li ga potpuno ili na način na koji mnogi ljudi to sada rade. Možete vidjeti da se ljudi premissljaju, ali ponekad to ispadne vrlo čudno. Moglo bi se navesti ne stotine, nego tisuće primjera.

Vidite, jedan od ljudi koji je doživio strašno premissljanje u posljednje tri i pol godine bivši je francuski socijalist i novinar Gustave Hervé. Izdaje novine, zove ih 'Gloire', koje su također i preimenovane u manje provokativno ime. Ovaj Hervé zapravo je jedan od onih koji pišu u duhu najžešćeg francuskog šovinizma. Moglo bi se reći da je čak i u usporedbi s takvim brutalnim, bikovskim šovinizmom Clemenceau-a, Hervé zapravo još veći francuski šovinst - i promijenio je mišljenje. Prije četiri godine on je još uvijek bio kozmopolit, i tada se smijao svakome tko je bio nekako, neću reći francuski šovinst, ali koji je samo nekako bio francuski nacionalno nastrojen. Bio je veliki kozmopolit, taj Hervé. Sada je ono što piše toliko otrovno da se iz svakog njegovog retka može zaključiti: zapravo bi želio da francuska trobojnica postane instrument za ubijanje svega što je protiv onog francuskog. Ipak Hervé je dao značajnu izjavu, koju je dao prije ovog rata. Ova izjava glasi: 'Trobojnici je mjesto na gnojištu!' - Ovaj čovjek koji je danas jedan od najvećih francuskih šovinst, imao je toliko malo francuskog nacionalnog osjećaja da je smogao hrabrosti reći: trobojnici - misli se na francusku - mjesto je na gnojištu. - Dakle, prezirao je sve nacionalno. Sve je iznova učio i premisslja se, ali na način koji nije baš dubok. Što se treba dogoditi u određeno vrijeme, dogodi se - važno je da se na to obrati pozornost; pitanje je samo kako će to ispasti za ovoga ili onoga, koliko jedan ili drugi doista obraća pažnju na ono što je zadatak čovječanstva. Iznad svega, u ovom ponovnom učenju, potrebno je da europski ljudi ne propuste važne stvari koje se trenutno pripremaju za cijelo čovječanstvo na Zemlji.

U Aziji, na istoku općenito, priprema se mišljenje o Europi, posebno o Srednjoj Europi - u ovom trenutku smo posebno zainteresirani za Srednju Europu - pripremaju se mišljenja koja će se postupno zapravo kombinirati u obliku povijesnih impulsa. Istočnjaci, Japanci, Indijci, Kinezi, postupno se osjećaju ponukanima da u sebi razviju određene impulse. I takvi su se impulsi već uvelike razvili. U određenoj mjeri postoje prosudbe vodećih istočnjaka, posebno o srednjoeuropskoj i njemačkoj prirodi, koje svakako treba uzeti u obzir, jer ono što živi u tim impulsima postat će u ne tako dalekoj budućnosti povijest. Izgleda vrlo čudno, ali danas treba razviti istančanu osjetljivost za te stvari; treba znati da je danas potrebno malo i predviđati da bi bili ukorak sa stvarnošću. Orijentalci koji se spremaju stupiti u odnos s Europom, koji imaju svoje prosudbe što će postati svjetska politika u budućnosti, ti orijentalci imaju svoje drevne poglede na duhovni život. Oni vide ono što se stoljećima događalo u Europi, ali to gledaju samo jednostrano, jer im ova Europa, posebno Srednja Europa, samo jednostrano pokazuje svoju vlastitu prirodu.

Da, što vodeći istočnjaci, naprimjer, vjeruju o tom srednjoeuropskom biću? Vjeruju u ono što moraju vjerovati na temelju onoga što stvarno vide. Oni vjeruju da je ova Srednja Europa posebno nadarena za organiziranje državnih, trgovačkih i drugih uvjeta; da je ova Srednja Europa osobito nadarena podložiti se vanjskoj znanosti, kako se uči u školama u Europi, i predati se autoritetu ove znanosti. Ovi istočnjaci ne mogu posebno cijeniti ono što dolazi od ove znanosti, jer su svjesni da imaju drevnu duhovnost, koja se temelji na potpuno drugačijim impulsima nego mi Europljani. Osobito vodeći orijentalist nikada neće biti impresioniran onim što nudi europska prirodna znanost, naprimjer; nikada ga neće impresionirati ono što europska industrija proizvodi, čak i ako to izvana prihvaća, poput Japanaca; nikada ga neće impresionirati ono što europske organizacije mogu postići. Jer je svjestan da ništa od toga ne stvara nikakav odnos prema pravoj biti stvari. On osjeća da je taj odnos uspostavljen između njegove duše i duše kozmosa. Osjeća se duhovno povezan s dušom kozmosa. To nam treba biti vrlo jasno. Orijeentalac bi se znao nositi s onim što se svodi na gledište koje smo danas koristili ovdje, na potpuno drugačiji način nego s europskim strojarstvom, s europskom organizacijom, s europskom vanjskom intelektualnom znanošću. I koliko god to čudno zvučalo, može se skrenuti pozornost na ovo: što bi rekao Orijeentalac kada bi mogao znati da ono što je duhovni život u Europi proizveo kod Herdera, Schillera, Goethea i romantičara, da može dati povoda istinskom, konkretnom duhovnom pogledu na svijet, koja istočnjačkom pogledu daje nešto posebno, što istočnjak ne može pronaći zbog svoje prirode, ali bi mogao cijeniti, i u čemu se može pronaći? - Svakako, možete reći: Goethe je poznat cijelom svijetu, Goethea mogu upoznati i nositelji orijentalnog duhovnog života, Goethe je izvor, beskrajni izvor, za duhovni život Srednje Europe. - Sve je to istina, apsolutna istina. No je li Srednja Europa doista došla do točke da Goethea prepozna kao takav izvor? O tome bi se moglo puno reći. Orijeentalac gleda što je Srednja Europa uspjela učiniti od Goethea. Tu bi se moglo svašta reći; naveo bih samo jedan primjer: Srednja Europa znala je šutke ignorirati najvažnije Goetheove impulse, ali ima Goethe društvo. Ovo Goethe društvo osnovano je zaista u vrlo povoljno vrijeme. Polazište je bilo izvrsno. Moglo bi se reći da je malo koja konstelacija bila povoljna za takve stvari kao ova s kraja 1880-ih. Kada je zadnji Goetheov potomak predao imanje jednoj princezi, sve je moglo dobro krenuti, dobro bi ispalo, postojao je početni impuls iz kojeg se moglo vjerovati: sada će iz Goethea izvući duhovne izvore! Tada se svašta događalo, osnovano je i Goethe društvo. Ali uzmimo Orijeentalca koji kaže: imamo život na Orijeentalu koji povezuje dušu izravno s kozmičkom dušom. Tamo imaju organizacije državnog i društvenog značaja, imaju strojeve i industriju, imaju znanost koja se uči u školi i pritišće dušu golemim autoritetom; ali nemaju nikakav odnos između ljudske duše i duše kozmosa. - Kad bi znao kakvi odnosi tu latentno leže, kad bi znao što se može zasnovati na onome što se može doživjeti kod Goethea, drugačije bi

govorio i mislio i osjećao. Ali što on vidi? Pa, možda se pita: da, ova Srednja Europa osnovala je Goethe društvo u čast jednog od svojih najvećih umova. Ali to je dovelo i do toga da je predsjednik ovog Društva, sada već bivši, ministar financija. - To je samo simbolika mnogih stvari. Može se reći: u našoj duši mora živjeti poriv da svijet zna: iz izvora njemačkog duha može proizaći ono što su impulsi znanosti duha. Na Orijentu neće biti zanemareni. Kad bi ih se previdjelo, povijesni impuls na Orijentu morao bi dati presudu. - I ta je presuda čvrsto utvrđena. Bilo bi to svakako ispravljeno kad bi se znalo da je ovaj srednjoeuropski impuls sposoban i mehanizme preobraziti u ljepotu, u duševno, putem impulsa koje ima u sebi, a koje može razviti za stvarno prepoznavanje i razumijevanje onog nadosjetilnog. To bi s jedne strane, mogao biti učinak istoka.

I pogledajmo s druge strane: na zapadu, u Americi, ljudi ne gledaju samo srednjoeuropski život, nego i sav europski život, kako ga čovjek može upoznati izvana, jer se naravno ne vidi samo Goethe društvo na čelu s nekadašnjim ministrom financija, već se i druge stvari gleda na sličan način, ali ne i ono što može živjeti u duši, što je danas prošlo kroz naše duše. Dok ljudi na Orijentu govore: ova Europa, ovaj europski život je štetan, u Americi ga smatraju nepotrebnim. Amerikanci također mogu graditi strojeve, organizirati industriju i osnivati Goethe društva s ljudima koji Goetheovu znanost razumiju koliko je potrebno za sastavljanje financijskih proračuna. Ali Amerikanci ne mogu imati ono što izvire iz Goethea kao iz najdubljeg izvora duhovnog života; to mogu imati samo ako preuzmu od Srednjoeuropejaca.

Nije to samo neka vrsta neobičnosti, dragi prijatelji, to je pitanje koje je duboko povezano sa praktičnim potrebama današnjeg života, kako najbolje odgovoriti na impulse da učinimo ono najbolje da svijet sazna, da svijet osjeti kakva bi duhovnost mogla postojati unutar europske kulture, koje bi puteve mogli imati do nadosjetilnog. Danas je više nego ikad potrebno zapamtiti da znanost duha, u našem smislu, nije samo nešto čine želimo dobrobit vlastitoj duši, već znanost duha mora biti nešto kroz što mi kao ljudi u pravom smislu, kao ljudi Srednje Europe, možemo ispuniti našu zadaću u razvoju čovječanstva.

Predavanje 13

24. veljače 1918. Stuttgart

Jučer smo pokušali detaljnije upoznati svijet koji nas okružuje na način da nam je on zajednički s onima koji su prošli kroz vrata smrti, a zajednički nam je i s onim duhovno-duševnim bićima koja smatramo bićima viših hijerarhija. Pritom smo se prepustili promatranju koje je prikladno da nam otkrije dio stvarnosti koja je aktivna u ljudskom životu, a da ljudsko biće u običnoj budnoj svijesti svojim opažanjem ne može ništa znati o tome, a također sa svojim razumijevanjem koje je vezano za osjetilnu percepciju. Budući da je ovaj svijet stvarnost, stvarnost koja oblikuje ljudski život, razumljivo je da u vremenu u kojem živimo, u kojemu je čovjek sve više pozvan, iz svoje slobodne volje - kako smo često govorili - uzeti razvitak čovječanstva u svoje ruke, tako da u takvom vremenu u ljudsku dušu uroni i znanje o tim nadosjetilnim stvarima. Uz sugestiju da je to posebno potrebno u našem vremenu, završili smo jučerašnje razmišljanje koje, kao razmišljanje o životu takozvanih umrljih, mora duboko prodrijeti u svaku ljudsku dušu. S druge strane, također mora postojati intenzivna potreba da se pomnije razmišlja o stvarima poput onih koje smo spominjali u našoj jučerašnjoj raspravi. Jer u naše vrijeme i polubudni ljudi, ljudi koji sanjaju, trebali bi slutiti da se događa nešto važno.

Tu i tamo, tijekom naših rasprava, uvijek iznova sam davao natuknice što se iz duhovnih istraživanja može reći o karakteru modernog vremena, samog našeg vremena i neposredne budućnosti. No, takve stvari se suvremenom čovječanstvu, čak i više ili manje antropozofski nastrojenom čovječanstvu, mogu dati samo uz oprez. Pogledajte samo koliko je toga za razumijevanje ovog našeg teškog, katastrofalnog vremena, uključeno u predavanja koja su se održavala o dušama naroda, mnogo godina prije ovih katastrofalnih događaja, u Kristianiji. A možda se treba prisjetiti i toga da se u trenutku kada je bilo potrebno na ovaj ili onaj način ukazati na ozbiljnost impulsa prisutnih u ciklusu predavanja održanih u Beču početkom proljeća 1914. godine - tj. prije izbijanja sadašnje katastrofe - o socijalnom životu, o suživotu u naše doba, da sam izabrao oštar, jak jezik: na tim predavanjima, koja su se bavila životom čovjeka između smrti i novog rođenja, govorio sam o tome da se u moralnom i socijalnom životu sadašnjosti događa nešto što bi se moglo nazvati socijalnim karcinomom, što se može opisati kao užasan socijalni karcinom. Možda su neki u to vrijeme ovo smatrali jakim izrazom. Ali možda se ovaj ili onaj od tada uspio uvjeriti da činjenice upućuju na to da se u to vrijeme opravdano mogao upotrijebiti jak izraz.

Međutim, ono što sam jučer rekao točno je i trebalo bi nas potaknuti na duboko razmišljanje: unatoč svemu tome, iako je lako zamisliti kakvi ozbiljni

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

poticaji žive u našem vremenu, čovječanstvo je danas malo sklono stvarno shvatiti pojave u svoj njihovoj žestini. Danas čovječanstvo previše teži ugodnosti za to, previše je sretno i upušta se u udobne koncepte koji se danas mogu pronaći u znanstvenom svjetonazoru, jer se ti pojmovi mogu dobiti iz vanjskog iskustva, jer ne zahtijevaju mnogo unutaršnjeg duhovnog napora a ipak toliko laskaju ljudskoj taštini. Ali ono što je neophodno je da se čovječanstvo probudi, stvarno probudi, a ne nastavi spavati, posebno s obzirom na puno toga što vrijeme ima danas za poučiti. No, buđenje će biti moguće samo ako se neke dublje činjenice više ne budu promatrale kao fantazija, kao san, već kao stvarnost koja se utjelovljuje u događajima našeg vremena. I tako sam tijekom naših rasprava često ukazivao kako se značajna promjena dogodila u čovječanstvu u posljednjoj trećini 19. stoljeća. I te sam stvari nagovijestio ovdje u Stuttgartu. Danas se opet želimo podsjetiti na njih s određenog gledišta.

Naveo sam jesen 1879. kao prekretnicu u modernom ljudskom razvoju. Ako netko želi bolje razumjeti ovaj moderni ljudski razvoj, mora reći: ono što se dogodilo u zadnjoj trećini 19. stoljeća bio je samo učinak nečega što se prethodno dogodilo u duhovnom svijetu. U duhovnom svijetu sve je to počelo 40-tih godina 19. stoljeća. A razdoblje od četrdesetih do kraja sedamdesetih 19. stoljeća važno je i bitno, sadržajno vrijeme. Ono što se tada dogodilo nije se dogodilo na fizičkom planu; ali 1879. naknadni učinci su se spustili na fizičku razinu, i od tog vremena ti naknadni učinci se događaju na fizičkoj razini. Oni su neka vrsta slike onoga što se prije dogodilo, u duhovnom svijetu. Ako se želi opisati što je u korijenu ovoga, može se reći: u posebnom području, u posebnoj sferi, to je utjelovljenje onoga što se često događa u razvoju čovječanstva, a što su oni koji su mogli promatrati oduvijek opisivali kao borbu između Mihaela i zmaja. Takve bitke duhovnih bića viših hijerarhija koji normalno napreduju protiv duhova opstrukcije i prepreka, odvijale su se u raznim oblastima. Za pravilan razvoj kulture čovječanstva, takva se borba odvijala na duhovnim visinama, naime na onim duhovnim visinama koje neposredno graniče sa Zemljom, u desetljećima od četrdesetih do kraja sedamdesetih. Davne 1879. godine ova borba je završila pobjedom, ako se tako može reći, dobrih sila protiv izvjesnih duhova prepreka, koji su u to vrijeme - može se to tako reći - bili bačeni iz duhovnih svjetova u zemaljske uvjete, pa od tada tkaju i rade u zemaljskim uvjetima. Unutar onoga što se razvija u duhovnom razvoju čovječanstva postoje duhovi prepreka koji su tek krajem sedamdesetih kao poraženi duhovi, poraženi za gornji svijet, bačeni u donji svijet, a sada vladaju ljudima.

Ako želimo okarakterizirati te duhove prepreka, te duhove ahrimanske prirode, s kojima su oni duhovi koji se mogu nazvati mihaelički vodili snažnu bitku, onda se mora reći: ovi ahrimanski duhovi imali su svoju dobru ulogu u prošlim vremenima razvoja; imali su svoje zadatke u prošlim vremenima duhovnog razvoja. Ti su zadaci izvršavani na način da su bili

upravljani dobrim, višim duhovima. Takozvane zle duhove ne smijemo zamišljati tako da jednostavno mislimo da moramo pobjeći od njih kako bismo ih se riješili ako je moguće. To je najbolji način da ih vežete za sebe, ako ih se želite riješiti na sebičan način, morate misliti da su ti takozvani zli duhovi također u službi mudrog svjetskog poretka. Ako su postavljeni na svoje pravo mjesto, tada će obavljati službu koja je potrebna u duhu mudrog svjetskog poretka. I tako se može reći: stoljećima, čak i tisućama godina, ti duhovi ahrimanske prirode izvršavali su zadatak dijeljenja ljudi u one zajednice koje imaju veze s krvnim vezama. Ljudi se u svojim zemaljskim zajednicama druže na takav način da krvne veze donose i određenu ljubav. Ljudi su podijeljeni u obiteljske skupine, u plemenske skupine, u etničke skupine, u rasne skupine. Sve ove stvari podliježu određenim zakonima vremena. Njima upravljaju bića viših svjetova. Ono što je čovječanstvo specijaliziralo, strukturiralo na takav način da se ta struktura temelji na krvi, kontrolirali su ti ahrimanski duhovi, ali pod vodstvom dobrih duhova.

Ali sada je trebalo doći neko drugo doba. Sve dok su ljudi bili vođeni, da tako kažem, krvlju, ljudi nisu mogli uzeti svoju sudbinu u svoje ruke, kako se često sugeriralo. Za to je bilo neophodno da se služenje ovih ahrimanskih duhova, onakvo kakvo je bila, eliminira iz duhovnog svijeta. Ovi su duhovi u početku željeli iz duhovnog svijeta nastaviti svoju aktivnost dijeljenja ljudi prema krvi; ali čovječanstvo treba natjerati na nešto općenitije u svom cjelokupnom duhu. Ono što se često govori na našem području, da čovječanstvo treba shvatiti sebe kao cjelinu na cijeloj Zemlji, doista nije fraza, već suvremena potreba. A to se temelji na činjenici da se vodila snažna, intenzivna borba između mihaeličkih duhova i duhova ahrimanske prirode, koji su prije diferencirali ljude prema njihovoj krvi.

Ova borba je završila tako što su ahrimanska bića potisnuta dolje i sada su aktivna među ljudima. Oni će izazvati pomutnju među ljudima, jer to je njihova namjera nakon ovog poraza: izazvati pomutnju sa svime što se može izvući iz raznih pojmova i ideja koje su povezane s krvnim vezama, srodstvom. Ono što je posebno važno je da su ti impulsi od zadnje trećine 19. stoljeća aktivni u svemu što ljudi ovdje na fizičkom planu mogu činiti kroz misli i osjećaje, te da se ne može razumjeti stvarnost ako se ne uzmu u obzir ti impulsi. U način na koji se danas govori o određenim odnosima među narodima i slično, zabunu su unijeli ovi ahrimanski duhovi koje je duh Mihaela pobijedio.

Često sam spominjao da možemo reći: od kraja sedamdesetih imamo takozvano doba Mihaela. Mihaela moramo promatrati kao duha vremena, koji je zamijenio Gabriela kao duha vremena. To puno znači: Mihael kao duh vremena! Duh vremena koji je postojao u ranijim stoljećima imao je drugačiji učinak od ovog duha vremena. Ostali duhovi vremena koji su utjecali na ljudski razvoj u ranijim stoljećima još uvijek su više ili manje djelovali na

podsvijest. Zadatak duha vremena Mihaela, koji je na djelu u ljudskim aktivnostima od posljednje trećine 19. stoljeća, je sljedeći: sve više i više u samoj ljudskoj svijesti pokrenuti ono što bi se trebalo dogoditi u zemljinoj evoluciji. Ovaj duh vremena Mihael, zapravo se spustio i djeluje na fizičkoj zemaljskoj razini.

Uz sve to za naše vrijeme postoji nešto što je vrlo lako pogrešno shvatiti. Naše vrijeme je vrlo, vrlo ambivalentno. Naše vrijeme, ako bismo ga površno opisali, lako bi se moglo nazvati čisto materijalističkim. Ali nije samo to; stvar je puno kompliciranija. Sve u svemu, može se reći: ovo moderno doba u svom je temeljnom karakteru izvanredno duhovno, izrazito duhovno. A duhovniji koncepti, duhovnije ideje od onih koje je na površinu iznijela moderna prirodna znanost, još nisu postojale u ljudskom razvoju. Ali ti su pojmovi - ako se tako mogu izraziti - tanki i apstraktni. Oni su sami po sebi, u svojoj supstanci, posve duhovni; ali nisu prikladni za izražavanje duhovnih stvari onako kako se pojavljuju, ako se njima ne barata ispravno. Ovi znanstveni pojmovi koji se danas usađuju u cjelokupno obrazovanje, dvosjekli su mač, ako smijem to reći ovako paradoksalno. Mogu se koristiti onako kao što to radi akademska znanost. Iako su duhovni, primjenjivi su samo na vanjski materijalni svijet, njihova duhovnost je zanijekana. Ali ove znanstvene pojmove također možete primijeniti na takav način da ih koristite kao materijal za meditaciju, da meditirate o njima. Tada najsigurnije vode u duhovni svijet. Da oni koji danas drže znanstveni svjetonazor nisu bili lijeni meditativno primijeniti svoje koncepte, ljudi sa znanstvenim svjetonazorom vrlo brzo bi došli do znanosti duha. Nije riječ o sadržaju znanstvenih ideja, već o načinu na koji se one tretiraju. Koncepti su suptilni i intimni, ali primjena od strane ljudi je materijalistička. Naravno, to nije tako lako razjasniti u svakoj pojedinosti, ali moramo doći do razumijevanja; zato moramo dopustiti da neke od tih istina dođu do nas, da tako kažem, refleksijom.

Dakle, ljudi žive u konceptima, u predodžbama, u idejama koje su tanke, koje su, mogu reći, potpuno destilirani duh, tako da je samo potrebna velika snaga da se od njih dođe do znanosti duha; i ti koncepti su oni koji će učiti u ljudski razvoj kroz Mihaelovo doba. Ali oni su oni oko kojih također najviše prave zabunu oko stvari koje su sugerirane, mogli bi reći, bačene s neba na Zemlji, ahrimanski duhovi prepreka koje je Mihael savladao na nebu. Pojavljuju se u bezbrojnim oblastima gdje ljudi danas vjeruju da potpuno ispravno razmišljaju i potpuno ispravno rasuđuju, ali gdje su u velikoj mjeri izloženi zbunjivanju tih duhova.

Upravo kada pogledamo ovako nešto vidimo kako se zapravo odvija evolucija - zaustavimo se prvo na čovječanstvu. Moramo pred naše duše staviti značajan zakon razvoja, koji također moramo promatrati s drugih gledišta. Nevjerojatno je površan način gledanja na stvari, ako se misli da

događaji u povijesti jednostavno proizlaze jedni iz drugih na način da je ono što se događa 1918. posljedica 1917, 1916 i tako dalje. To je površno gledanje. Stvari se događaju potpuno drugačije; one se odvijaju na takav način da ono što se dogodilo u duhovnoj sferi nastavlja imati učinak u narednim vremenima, ali na određeni način. Možete odabrati bilo koju godinu; recimo, naprimjer, godina 1879: dakle, nešto se događa 1880 što je djelomično određeno činjenicom da se ono što se dogodilo 1878. ponavlja unatrag; 1881. ponovilo se u izvjesnom pogledu ono što se dogodilo 1877, itd. Može se krenuti od bilo koje točke u ljudskom razvoju, koliko god se ona činila kontradiktornom: uvijek ćemo otkriti da se ranije godine pojavljuju u važnim impulsima u kasnijim. Stoga se može očekivati da će ovaj zakon intervenirati u ljudski razvoj s posebnom jasnoćom i važnošću, osobito u važnom vremenskom periodu.

Nagovijestio sam mnogo puta, i često sam prije ovih katastrofalnih događaja govorio o važnoj godini 1879, i o činjenici da je to samo učinak onoga što se događalo u duhovnom svijetu od četrdesetih. Ako ovaj zakon koji sam upravo naveo sada primijenimo, možemo reći sljedeće: 1879 je važna godina; određeni duhovi su potisnuti prema dolje koji su prethodno radili kao duhovi prepreka u duhovnom svijetu, a od tada na fizičkoj razini imaju frustrirajući i zbunjujući učinak na ljude. Ono što se dogodilo 1879. je, da tako kažemo, zaključak nečega ranijeg što je započelo između 1841 i 1844 i nastavilo se kroz desetljeća. Ako sada uzmemo 1841. godinu, imamo razdoblje borbe u duhovnom svijetu od 1841. do 1879. godine. Ona bića koja su pod kontrolom duha, koji se zove Mihael - mogli biste ga i drugačije nazvati - pripremila su se godine 1841. za poduzimanje snažne, intenzivne borbe u duhovnom svijetu, koja je zatim za duhovni svijet zaključena 1879. godine. To je trajalo trideset i osam godina. Sada sam rekao: ono što se dogodi retrogradno, ponovno ima učinak u narednom razdoblju. - Sada brojite od 1879. do sljedećih trideset i osam godina: 1917. Kao što se 1880. ponovilo ono što se dogodilo 1878, a 1881. ono što se dogodilo 1877, tako se ono što je u duhovnom svijetu 1841. godine smatrano jednom od najvažnijih bitaka, ponovilo u fizičkom svijetu 1917. godine. Naime, ova 1879. godina predstavlja prekretnicu, koja pokazuje energične impulse ako se gleda unaprijed i unatrag. I u određenom smislu, stvari koje su se morale dogoditi u duhovnom svijetu četrdesetih, i koje se mogu opisati kao bitka normalnih duhova usmjerenih prema naprijed, protiv određenih duhova prepreka, sada se ponavljaju na fizičkom planu 1917. i 1918. godine. Ovo je kalkulacija koju ne radim samo danas, već mnogi od vas znaju da se na te događaje uvijek ukazivalo i da se iz perspektive tih događaja 1917. godina mora promatrati kao važno polazište za kasnije događaje.

Naravno, stvari ne treba promatrati tako da se kaže: pa mi smo preživjeli 1917. godinu. Svakako, netko je to doživio; ali samo nekoliko ljudi iskusilo je

značaj te godine, jer ih je malo sklono to cijeniti u svojoj budnoj svijesti. O tome se radi.

Pa, s ovim stvarima samo želim istaknuti da mi zapravo živimo u važnoj točki evolucije, i da je neke stvari potrebno ozbiljnije shvatiti nego što ih shvaća većina trenutnog čovječanstva. Istaknuo sam kako je osobito potrebno da se normalni duhovni impulsi u našem vremenu ne zanemare. Kako se ovo moderno doba razvijalo, što je zapravo dalo ton? Što je u ovim vremenima stvarno postalo utjecajno? Što emanira, želim reći, iz općeg obrazovanja u cjelini? Uglavnom smo ono, što je izraslo na širem području prirodoznanstvenog svjetonazora. Ali to šire područje prirodoznanstvenog pogleda na svijet ima moć dokučiti samo ono što je mrtvo, neživo, nikada ono što je živo, što bi bilo tako beskrajno potrebno, osobito u ovom prirodoznanstvenom dobu. Povezanost takvih stvari i općih svjetskih događaja, danas još nije shvaćena. Danas ljudi ne žele shvatiti da što više čovječanstvo pokušava razviti koncepte koji se odnose samo na ono mrtvo, to više uništavaju socijalni život i život zajednice. Prirodoznanstvene pojmove potrebno je uvesti u tok i oživjeti ih na način da stvarno budu primjenjivi na suživot ljudi, da u određenoj mjeri budu prikladni za objašnjenje suživota.

Tijek razvoja je bio ovakav u ovom novom, modernom dobu: u onome što je prihvaćeno kao prava znanost, razvijeni su oni koncepti pomoću kojih se može razumjeti samo vanjska, mrtva priroda. Ti izrazi su potpuno neprikladni za objašnjenje ljudskog života. Ali željeli su objasniti ljudski život. I tako su službeni znanstvenici primijenili te koncepte na povijest, na društvene znanosti, socijalnu politiku, itd. Ali ti koncepti nisu upotrebljivi, tako uopće nema upotrebljivih izraza za socijalni život, i tako socijalni život na Zemlji nije u glavama ljudi i postao je ono što jest već skoro četiri godine. Ljudi će morati naučiti intenzivirati svoje koncepte, oživjeti svoje koncepte.

Ono što prirodoznanstvenici razvijaju svakako je genijalno, korisno i savjesno metodično, ali samo za vanjsku prirodu. Danas svatko radi na svom području i ne proširuje pojmove na drugo područje, na cjelokupni svjetonazor. Uzmite samo jedan primjer i odmah ćete shvatiti što zapravo mislim. Obični školski fizičar koji danas gleda magnetsku iglu, čiji je jedan kraj okrenut prema sjeveru, a drugi prema jugu, objašnjava djeci da ovo stalno usmjerenje magnetske igle prema sjeveru i jugu dolazi od zemljinog magnetizma, da je Zemlja također veliki magnet; i bilo bi smiješno kada bi ovaj školski fizičar tražio sile u samoj magnetskoj igli koje uzrokuju da igla pokazuje u tim smjerovima. On to pokušava objasniti svojstvima Zemlje, a uzrok traži u kozmosu izvana. U ovoj sferi beživotnog, prirodoznanstveni koncepti su još od neke koristi i još uvijek se može doći do ovoga ili onoga. Stoga nikome ne bi palo na pamet reći da magnetska igla ima moć da uvijek pokazuje u jednom smjeru. Pretpostavlja se da sile usmjerenja dolaze od sjevernog i južnog pola zemljinog magnetskog polja. Biolog ne radi više tako.

Ne bi mu palo na pamet stvoriti sličan koncept. Biolog vidi kokoš u kojoj se formira jaje. Njemu ne pada na pamet postaviti isto pitanje kao što se fizičar pita o magnetskoj igli. Biolog jednostavno kaže: ako se jaje stvara u kokoši, uzrok nastanka jajeta leži u kokoši. - Kad bi postupio kao fizičar s magnetskom iglom, rekao bi sebi: kokoš je mjesto gdje se formira jaje, kao što kozmos igra ulogu kod magnetske igle, tako ulogu igraju i kozmičke sile kada se formira jaje. Moram izaći izvan uskih granica prirode, i koristiti ono što je vani da mi pomogne. Kokoš je mjesto gdje se formira jajni embrij, ali sile dolaze iz kozmosa, baš kao i sile koje daju smjer magnetskoj igli.

Nužno je potrebno razviti takav koncept i metodički ga razvijati. Ali za službenu znanost biologije to je glupo, fantazija, smiješno, to je slijepa ulica. Ova službena znanost nema koncepte za takve stvari, a još manje može reći bilo što o tome kako bi ljudi mogli politički ili socijalno živjeti ispravno. Kako se nadati da iz tog čisto prirodnoznanstvenog svjetonazora može proizaći nešto što je čovječanstvu toliko potrebno, naime revitalizacija, osvježanje konceptata. To ne može biti slučaj, pogotovo u važnom području ljudskog života. To ćemo razjasniti koristeći koncept koji želimo shvatiti duhovno-znanstveno.

Sam pogled na ljudski kostur pokazuje nešto izuzetno važno, nešto, rekao bih, veličanstveno. Ako pogledate ljudski kostur, imate glavu, koja je zapravo samo postavljena na vrh ostatka kostura trupa; to je svijet za sebe. Drugi dio kostura formiran je potpuno drugačije. Ako primijenite Goetheovu teoriju metamorfoze, dobivate transformaciju torza u glavni kostur, ali kostur glave je sferičan, glava je slika cijele kozmičke sfere. Drugo je više u obliku Mjeseca. Ovo je izuzetno važno i pokazuje nam da ako želim doći do plodonosne ideje o čovjeku na temelju oblika, moramo pogledati nešto što je već naznačeno u obliku. Naša prirodna znanost je velika, ali je nepismena u pogledu poznavanja svijeta. Ona postupa na isti način kao netko tko ne čita stranice nego ih opisuje: A je ovako, B je onako - tko dakle ne čita nego samo opisuje slova. Ali morate krenuti s čitanjem, morate razumjeti ne samo kako opisati figure prirode kao što to čini prirodna znanost, već i kako ih tumačiti u njihovim međuodnosima, u njihovim prijelazima. Zatim s čitanja prirodnih figura i prirodnih pojava, prelazite na razotkrivanje smisla svijeta. Zsigurno je ljudima koji danas tako nešto čuju, i koji su u svojim glavama vrlo nepismeni, to je nešto strašno. Mogli bi se dati brojni primjeri koliko se užasnim smatra nešto što dolazi od ljudskog kostura, a što se može proširiti na cijeli ljudski organizam. Čovjek je dvojne prirode, a ta se dvojna priroda izražava u dubokom kontrastu između glave i ostatka organizma.

Ako sada pogledamo ova dva člana dvojne prirode kroz znanost duha - mogli bismo navesti i druge članove, ali to danas nije važno - onda možemo iščitati nešto nevjerojatno značajno iz pukog lika čovjeka, ako se stvarno uđe u to. Duhovno-znanstveno se može vidjeti da ova ljudska glava, prolazi kroz

razvoj koji se razlikuje od ostatka organizma, kao što se po obliku glava razlikuje od ostatka organizma. Vrlo je zanimljivo vidjeti da se ova glava razvija tri do četiri puta brže od ostatka organizma. Ako pogledate ostatak organizma, cjelini se može dati zajedničko ime, utoliko što ga uglavnom ustrojava srce, tako da onda imamo kontrast između organizma glave i organizma srca. Ovaj srčani organizam zapravo se razvija tri do četiri puta sporije od organizma glave. Da smo samo glave, bili bismo starci oko dvadeset sedme ili dvadeset osme godine, spremali se umrijeti, jer se glava tako brzo razvija. Ostatak organizma razvija se četiri puta sporije, pa živimo sedamdesete i osamdesete. Ali to ne mijenja činjenicu da imamo razvoj glave i razvoj srca, da u sebi imamo te dvije prirode. Razvoj naše glave također je uglavnom i završen u dobi od dvadeset osam godina; glava se više ne razvija. Ono što se tada razvija je ostatak organizma. On također šalje 'zrake' razvoja u glavu. Svatko tko je u stanju samo promatrati oblik, ono što je svojstveno obliku, mogao bi doći do vanjskih stvari, ako ne do same srži stvari, barem do potvrde. Međutim, do toga se mora doći putem znanosti duha. Ali vidite, tko nije pogledao malo dijete i rekao sebi kad ga je kasnije opet vidio: ovo dijete je tek u kasnijim godinama postalo toliko slično ovom ili onom. - To ima veze s činjenicom da sile nasljeđivanja zapravo leže u ostatku organizma. Glava je u potpunosti formirana od kozmosa; i tek kada iz ostatka organizma prorade sile nasljeđivanja, što se događa sporije, fizionomija glave počinje sličiti ostatku organizma. Ovo je samo jedan primjer kako se ono što nalazi znanost duha može potvrditi vanjskim činjenicama. Važno je da primijetimo ovo: glava se mnogo brže razvija od ostatka organizma.

Vidite, znanje o tome nije bilo toliko važno u ranijim vremenima, kada su ljudi bili manje slobodni i više vođeni. Dobre duhovne sile regulirale su stvar. Uspostavile su sklad, da tako kažemo, između tempa razvoja glave i tempa razvoja ostatka, i dovele to u sklad. Sada počinje vrijeme kada ljudi sami moraju osigurati da takve stvari dođu u sklad. Dakle, čovjek mora biti sposoban ispravno razumjeti takve stvari, mora biti svjestan takvih stvari, a griješi protiv evolucije ako to ne zna. I imamo važno područje života u kojem je užasan grijeh počinjen protiv ovih stvari. Taj je grijeh već danas sporadično izražen jer smo u njemu zapeli od zadnje trećine 19. stoljeća. To će biti izraženo na užasan način ako ljudi ne razumiju duhovne impulse. I danas se izražava na sljedeći način: ne uzima se u obzir da se ljudima mora nešto dati da bi se normalno razvijali, da mu je razvoj glave tri do četiri puta brži od ostatka organizma. A jedno područje u kojem je to izraženo na posebno štetan način, područje je obrazovanja, iz sljedećih razloga: pod utjecajem znanstvenog svjetonazora nastali su pojmovi koji su postupno postali pojmovi samo za oblikovanje glave, koji ne daju ništa ostalom razvoju, pojmovi koji se stječu tempom kojim se razvija glava, a koji se ne mogu usvojiti brzinom kojom se razvija ostatak organizma.

To puno govori. Vrijeme je postupno razvilo puno ideja koje okupiraju glavu, a srce ostavljaju hladnim i praznim. Kao što rekoh, danas to dolazi sporadično; ali stvari će se sve više širiti. Ako možete promatrati život, možete napraviti test. Zbog dvostruke formacije, glave i srca, čovjek je ovisan ne samo o tome da u mladosti formira glavu. Glava u mladosti, u prvom redu dolazi u obzir jer se drugo sporije razvija. Kad biste htjeli odgajati ljude za sve drugo, osim njihove glave, morali bi se školovati cijeli život. U školskom obrazovanju možete tretirati samo glavu. Ali danas se glava tretira tako da ta glava ne može ništa vratiti ostatku organizma u smislu duše i duha. Ostatak organizma kroz život prenosi glavi impulse nasljeđivanja, inače bismo umrli u dvadeset sedmoj godini, jer glava je tome predisponirana. Ali i glava treba vratiti primljeno. Možete dokazati da današnje obrazovanje to ne čini ako se zapitate: nije li slučaj da se danas ljudi koji se školuju sjećaju samo emocionalnih aspekata kasnije u životu? - Najčešće ni to ne rade, sretni su kad mogu sve brzo zaboraviti. To znači da samo ostatak organizma gleda na formiranje glave. Kad bi ostatak organizma dobio od glave ono što mu je potrebno, kao životne esencije, čovjek ne bi pamtio samo u smislu sjećanja, nego bi se osvrnuo na ono što mu je učitelj dao, kao na raj u koje se možete vratiti svakog sata kasnije u životu s dubokim zadovoljstvom, s privrženošću, u koji stalno uranjate i u kojem imate izvor pomlađivanja. Bio bi to izvor pomlađivanja ako bi uključivao obrazovanje srca, a ne samo obrazovanje glave. Tada bi čovjek kroz cijeli život imao nešto iz djetinjstva i nešto iz škole za ostatak svog organizma, koji se četiri puta sporije razvija, što bi također imalo utjecaja na njegov organizam. Danas tek počinje, biti će sve gore i gore. Ljudi će rano ostariti jer će se u najboljem slučaju sjećati samo onoga što su upili samo u glavu, a što vrijedi tek do dvadeset i sedme godine. Poslije toga ostaju beskorisne stvari kojih se sjećate; a čovjek stari. Duševno i duhovno stari u ranoj dobi, jer mu formacija glave nije prikladna da mu nešto pretoči u srce, koje se četiri puta sporije razvija.

Ove stvari treba uzeti u obzir. Ali, ako ćemo ih uzeti u obzir, onda naš školski odgoj mora biti sasvim drugačiji, onda mora imati žive koncepte umjesto mrtvih pojmova koji danas posvuda prevladavaju. Kod Kant-Laplaceove teorije, ljudi će uvijek pamtit stvari na takav način da će stariti. Ono što je stvarno tako: duhovno-duševna polazna točka našeg kozmosa, iz kojeg se najprije razvilo ono fizičko, koje će, ako se pravilno uklopi u nastavni materijal, biti doživotni izvor pomlađivanja. A moguće je osmisliti nastavni materijal ne samo kroz metodologiju, već kroz potpunu preradu u antropozofskom smislu, tako da ljudi kroz cijeli život imaju nešto čega se ne samo u mislima sjećaju, već je to cjeloživotni izvor stalnog pomlađivanja. To se mora postići svjesno, tako da ljudi ne budu stari s jedva pedeset godina, nego da još mogu crpiti ono što su upili u mladosti; da mogu imati izvor osvježenja, osvježavajući napitak, od onoga što su upijali kao djeca. Ali to se

onda mora dati tako da ne bude pogodno samo za razvoj glave, nego da bude pogodno za razvoj cijelog ljudskog organizma, koji se razvija tri do četiri puta sporije nego se razvija glava.

Razumjeti takve stvari znači oživjeti ono što su za prirodne znanstvenike mrtvi pojmovi, a time i za naše opće obrazovanje. Nemojte podcjenjivati veliki društveni značaj onoga što to znači. Možda vjerujete da ovo ima značenje samo tamo gdje prirodna znanost djeluje u užem smislu. To nije istina. Prirodna znanost utječe na cjelokupno današnje obrazovanje, na sav opseg današnjeg razvoja čovjeka. Ovi znanstveni koncepti sežu sve do nedjeljnih novina; pa čak i onaj koji sve što čini njegovu vjeru preuzima samo iz svojih nedjeljnih novina, pravu i istinsku vjeru, onaj tko je licemjer u svojoj crkvi ili uredu, sada je zaražen prirodnom znanošću, koja može dati samo mrtve stvari, čak i ako se te mrtve stvari promatraju na najduhovniji način. Ove stvari se moraju jasno vidjeti.

Dakle, vidite: antropozofski orijentirana znanost duha doista nije nešto što može zadovoljiti samo subjektivnu znatiželju, već nešto što ima dubok utjecaj na cijeli naš sadašnji razvoj. I opet, ova intervencija u evoluciju našeg vremena ovisi o našoj svijesti, koja može izrasti iz antropozofije, zajedno sa znanjem o tome što se u razvoju dogodilo od godine 1841. do 1879. i do 1917, nadosjetilno i osjetilno, iznad fizičke razine i na fizičkoj razini. Ove stvari se ne mogu shvatiti dovoljno ozbiljno. Jer puno toga se nije shvaćalo ozbiljno, jako puno, u posljednje vrijeme. A oporavak čovječanstva morat će se sastojati upravo u činjenici, da ljudima ponovno bude ugodno, apsorbirati senzacije, pojmove, osjećaje u vezi razvoja svijeta. Samo razmislite o tim stvarima!

Ako se osvrnete na posljednjih nekoliko desetljeća: s iznimnom pojedinaca, što je dominantni svijet u osnovi učinio s pitanjima svjetonazora, s glavnim pitanjima svjetonazora? U najboljem slučaju, dopustio je da se znanstveni koncepti populariziraju na neki način, predstavljani su što je moguće više ilustrativno, koristeći sredstva modernog vremena. Ako bi uspjeli najaviti da će nešto iz prirodnih znanosti biti prikazano fotografijama, izazvali bi buru i bili posebno primljeni. Što je dominantna društvena klasa zapravo učinila sa pitanjima svjetonazora u posljednje vrijeme? Ljude je jako zanimalo može li nam netko ispričati što je doživio kao putnik na Sjevernom polu ili kao istraživač u Brazilu. Ne treba nekog kriviti za to zanimanje. Ako netko govori kako je uspio odgonetnuti tajne kukavičjeg jaja, osjeti se potreba da se netko, kao dobro obrazovan, srednji stalež modernog doba, uključi u takva predavanja, čak i ako nakon pet minuta, ako ga ne probude fotografije, utone u san. No, gdje postoji stvarna volja da se ideja uzdigne do pogleda na svijet? To je vrlo je karakteristično, o čemu su svi danas prisiljeni razmišljati. Gdje su desetljećima najživlje rasprave o svjetonazoru i najživlji interes za ta pitanja? Ondje gdje socijaldemokrati imaju svoj sastanke. Tu su

se formirali svjetonazori. Samo što u drugim slojevima društva toga nema, jer se trude koliko god mogu upoznati ljudski život.

No, kakav svjetonazor razvijaju socijaldemokrati? Onaj koji radi samo s istim konceptima koji su izlučeni u strojeve; svjetonazor koji razvija pogled na svijet u onom mehaničkom: povijesni materijalizam, materijalističko poimanje povijesti, materijalističko poimanje suživota. O ovim pojmovima možete pročitati u bilo kojem socijalističkom časopisu. Većina ljudi to ne čini, ali bilo bi korisno da se informirate. Oni ljudi koji su okovani strojevima, koji nemaju što drugo raditi od jutra do večeri, i koji, kad se navečer maknu od strojeva, ponovno imaju posla s društvenom institucijom koja je zapravo slika stroja, imaju svjetonazor koji svijet vidi kao da je stroj. Razvili su svjetonazor u kojem nema mjesta za pojedinca, te se sve temelji na konceptu mrtvog. Ima jedna vrlo dobra, istinita izreka: smrt sve čini jednakim; ali moglo bi se također reći: svjetonazor koji se bavi samo mehaničkim, mrtvim, također sve čini istim, briše svaku pojedinačnu egzistenciju, sav život. - Dakle, svako individualno postojanje, sav život bio bi izbrisan svjetonazorom koji svoj ideal uzima od stroja. Sve dok stvar nije postala ozbiljna, ljudi su to podnosili dok su sanjali, spavali i ponašali se tako da su odbacivali sva pitanja svjetonazora, i postupno gubili vezu sa svim impulsima koji karakteriziraju život ljudske zajednice, život obrazovanja. I u osnovi, u moderno doba, radilo se na pitanjima svjetonazora gdje su se koristili samo strojni koncepti. Znanost je također proizvela samo strojne koncepte. Ako uzmete knjigu Theodora Zieheha, koja je model knjige prirodne znanosti, i pročitate posljednja poglavlja, vidjet ćete da je on također jedan od onih koji kažu: prirodna znanost ne može doći do pojmova koji pružaju etiku, moral, estetiku; ali kasnije su se razvijali koncepti koji kažu da je sve što nije prirodna znanost samo izmišljeno. Između redaka se kleveće sve što nije znanstveno. Na kraju Theodor Ziehen ljubazno kaže: koncepti poput slobode, etike, morala i tako dalje, moraju doći s drugih strana; samo bi koncept odgovornosti prava znanost zapravo trebala odbaciti. Čovjek ne može biti odgovoran kao što se ni bilo koji cvijet ne može smatrati odgovoran za svoju ružnoću. - To je apsolutno znanstveno točno ako se jednostrano stoji na temelju prirodne znanosti, ako se koristite pukim mrtvim pojmovima. Ali tada primjenjujete koncepte koji se čak ne odnose na živo biće, a pogotovo ne na 'Ja'.

Zanimljivo je kako Theodor Ziehen govori o 'Ja'. U tim predavanjima, koja su transkribirana i zatim tiskana tako da su uhvatila ton predavanja, on kaže o 'Ja': Gospodo, to je kompliciran pojam, 'Ja'; kada razmislite o tome na što zapravo pomislite kada čujete riječ 'Ja', što vam pada na pamet? Prije svega, vaša tjelesnost. Zatim vaši obiteljski odnosi. Poslije vaši imovinski odnosi. Onda razmislite o svom imenu i tituli - izostavi medalje - i onda.... pa, sve takve stvari. A ono što su neki psiholozi razvili, kaže, samo je fikcija. Da, kada prirodoslovac govori o 'Ja', on ne može doći ni do čega drugo osim

onoga o čemu zapravo nitko ne razmišlja ako ozbiljno shvati stvar, ako ima na umu 'Ja'. Ali ozbiljna je stvar da koncepti koji su razvijeni samo iz onog mrtvog, također dovode do ubijanja, do uništenja, do devastacije života. Teorija koja je nastala iz mrtvog stroja kao teorija društvenog svjetonazora, kada se uvede u život, nema konstruktivan učinak, nego destruktivan. Čovječanstvo ne želi to shvatiti; stoga to mora doživjeti u najekstremnijem obliku. Jer što se dogodilo? Na području gdje će jednog dana nastati izvor silnih budućih impulsa, na istoku, teorija mrtvog, nastavak strojnog pogleda na svijet u socijalnim pogledima, kroz lenjinizam i trockizam, ima destruktivan učinak.

Samo ozbiljno sagledajte stvar. Osoba koja prihvaća samo ono što je mrtvo, čak i ako prihvaća samo ono što je mrtvo u ljudima, čak i ako je veliki učenjak kao Theodor Ziehen, ako govori 'Ja', o odgovornosti na način na koji to radi Theodor Ziehen, tada tumač njegovog pogleda nije on sam - koji se ne usuđuje to učiniti - već Lenjin i Trocki, oni su ti koji donose zaključke. Ono što Lenjin i Trocki čine, posljedice su onoga što odražava čisto znanstveni svjetonazor. Ali budući da ovaj znanstveni svjetonazor pravi kompromis s onim što nije posljedica ovog svjetonazora, samo zato jer ne izvodi zaključak, ne postaje lenjinizam i trockizam.

Ali također je važno da se stvari shvate u smislu realnosti. Ono što nije istina pojavljuje se kao nešto objektivno. Misli su realnosti, a ne puki koncepti. Ne možete samo reći: čak i ako nitko ne zna ništa o laži, ona i dalje ima moć. - To je istina, ali je istina i nešto drugo: ako postoji laž koju ne vidite kao laž, to ne mijenja učinak; djeluje kao laž u stvarnom svijetu. I koliko god to bilo dobronamjerno, ipak djeluje kao laž.

Već danas postoje radovi - možda sam to već spomenuo ovdje - koji se bave pitanjem Krista Isusa sa stajališta prave suvremene prirodne znanosti. Vrlo zanimljive knjige jer su beskompromisne. Iznad svega, danska knjiga. Ima i drugih koje stvarno izražavaju ono što sadašnji psiholog, sadašnji psihijatar, koji znanstveno razmišlja, mora misliti o Kristu Isusu. Što je Krist Isus? Postaje epileptičar, patološka osoba, bolesna narav. A Evanđelja se tumače na takav način da možete vidjeti u svakom poglavlju: to su povijesti bolesti. Sve su to, naravno, besmislice; ali govoriti da je to besmislica, imaju pravo samo oni koji duhovno prozru stvar. Svatko tko danas prihvaća znanstvenu psihologiju i psihijatriju, s njegove točke gledišta, ovaj Kristov nauk je ispravan jer donosi ispravne zaključke. I čovjek koji tako govori kao psihijatar danas je još uvijek bolji, istinitiji, pošteniji od onoga koji prihvaća današnju psihijatriju, a ipak o Kristu razmišlja u drugom smislu, u smislu onih svećenika koji također priznaju modernu znanost i pritom prave kompromise.

Laž djeluje, koliko god bila pobožno ogrnuta, jer je prava moć. Prije svega, danas je potrebno ne prikrivati život kompromisima, već posvuda imati na

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

umu ono što se potrebno imati na umu, iz određenih pretpostavki. Ako današnji psihijatar ne želi vidjeti Krista kao epileptičara, kao luđaka, što bi on prema današnjoj psihijatriji bio, onda mora odustati od psihijatrije kako je danas zamišljena; tada mora stati na temelj znanosti duha. Kad bi se ljudi danas mogli doista usredotočiti na temelje onoga što se može znati, tada bismo s onim što se može prepoznati, imali prave impulse za ono što mora dalje djelovati.

Nedavno su mi dali neke bilješke o knjizi, s kojom sam već bio upoznat, što je u svakom slučaju izazvalo užas gospođe - jer vjerojatno je bila gospođa. U bilješci se navodi ono što je napisao Alexander Moszkowski. Knjigu nemam ovdje, ali sadržaj knjige moći ćete vidjeti iz bilješke: "Svakome tko je ikad sjedio u srednjoškolskim klupama nezaboravni su sati u kojima je 'uživao' u razgovorima između Sokrata i njegovih prijatelja i Platona, nezaboravni zbog nevjerojatne dosade koja izvire iz tih razgovora. I možda se sjećate da su Sokratovi razgovori zapravo bili vrlo glupi; ali, naravno, ljudi se nisu usuđivali izraziti to mišljenje, jer je dotični ipak Sokrat, grčki filozof. Knjiga 'Sokrat - idiot' Alexandera Moszkowskog (izdavač Dr. Eysler & Co. Berlin) otklanja to posve neopravdano precjenjivanje dobrog Atenjanina. U ovom malom, zabavno napisanom djelu, poli-historičar Moszkowski čini ništa manje nego potpuno oduzima Sokratu njegovo filozofsko dostojanstvo. Naslov 'Sokrat - idiot' mišljen je doslovno. Ne bi se pogriješilo ako bi se pretpostavilo da će knjigu pratiti znanstvene rasprave."

Naravno da će onaj koji radi kompromise danas reći: pa, dovoljno smo naučili da je Sokrat velik čovjek, a ne idiot; sada dolazi Moszkowski i kaže tako nešto! - Ali danas je o takvoj stvari potrebno sasvim drugačije razmišljati. Svatko tko poznaje Moszkowskog zna da taj Moszkowski stoji u punom smislu riječi na temelju znanstvenog svjetonazora, sve do kvantne teorije, da stoji na krajnjem krilu današnjeg znanstvenog svjetonazora. I mora se reći da je ovaj Moszkowski puno poštenija osoba od ostalih koji također vjeruju da stoje na stajalištu znanstvenog svjetonazora, a opet ne misle da bi Sokrata trebalo gledati kao budalu koja im nema što reći o pojmovima koji su bitni za pogled na svijet; koji ipak beskompromisno Sokrata prikazuju kao velikog čovjeka.

Zato danas stvari ne dolaze na svoje, iz jednostavnog razloga što ljudi nemaju osjećaja za istinu, da se svugdje beskompromisno fokusiraju na posljedice. I svatko tko želi prihvatiti Sokrata, ne smije prihvatiti pretpostavke koje producira Moszkowski.

Ali to je danas teško, a teško je bilo tri do četiri stoljeća. Stvar se puštala dok nije prerasla u ono što je postala u zadnje tri-četiri godine. Stvarima se mora pristupiti u njihovom osnovnom duševnom i duhovnom karakteru, gdje stvarno leže dublji impulsi. Moramo imati na umu ono što je danas posebno potrebno imati na umu: da istina i smisao za istinu uđu u ljudske

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

duše! Tada će stvari koje su dovedene u svjetlo ovog osjećaja istine, koje su osvjetljene svjetlom ovog osjećaja istine, moći prikazati svoje pravo lice. Tada ćete biti prisiljeni prići znanosti duha, jednostavno zato jer vidite ispravno lice stvari. Jer sadašnjost govori mnogo i govori snažno, i stvari se mogu naučiti, baš kao što se pitanja odgoja i obrazovanja moraju proučavati znanošću duha. Kao što je pitanje različitog tempa formiranja glave i srca važno za odgoj i obrazovanje, postoje mnoga pitanja koja su temeljna, važna i značajna za socijalni život, za povijesni život, za pravni život. Samo se moramo izvući iz onoga u što smo se uvalili, iz užasne vjere u autoritet u ono što daje znanstveni svjetonazor. To je neophodno u naše vrijeme. Ono što znanstveni svjetonazor naziva 'stvarnim', daje pojmove koji nikako ne mogu doprijeti u oblast ljudskog suživota. Čovječanstvo danas živi s tom greškom. To je ono što vidite, ako dublje pogledate stvari.

To sam danas htio reći. Sada neka svatko od vas izvuče zaključak da je važno otvoriti oči i stvari osvjetliti svjetlom iz svjetla same znanosti duha.

Jučer sam govorio o tome kako naš razvoj izgleda Orijentalcima. U mnogim aspektima Orijentalac svojom naivnom, intuitivnom duhovnom sposobnošću, vidi upravo ono što je kompromitirajuće, što je nedosljedno. I upravo sada postoje kritički stavovi izvanrednih Orijentalaca koji su značajni i zanimljivi za praćenje. Na azijskom istoku sve se više razvija gledište da Orijent mora preuzeti dalji razvoj čovječanstva u svoje ruke. Ali ti bi pogledi bili ništavni da postoji više smisla za ono što se čuje iz znanosti duha! Ali smisao toga mora stvarno biti živ; ne treba željeti samo nešto zanimljivo o znanosti duha što pruža unutarne zadovoljstvo, treba željeti nešto što prožima cijeli život. I treba imati gledište da socijalni, moralni i pravni koncepti mogu doći u vidokrug jedino kroz znanje znanosti duha. Svjetonazor koji se desetljećima formirao pod utjecajem prirodne znanosti, ne odgovara duhu koji prevladava u stvarnosti. Ne, to najviše odgovara gledištima ljudi koji žele duhovno ogoliti cijeli svijet jer svoje koncepte crpe samo iz svijeta mrtvih. Buduća vremena u kojima će ljudi opet objektivnije razmišljati o ovim stvarima, u kojima će nestati strasti koje danas tako često usmjeravaju prosudbe, buduća vremena - potpuno sam uvjeren da je to moguće - će reći: jedna od najvažnijih karakteristika doba oko 1917, bila je ta da je pogled na svijet, koji je namijenjen samo glavi i rano tjera ljude u duboku starost, postao školski. - U budućnosti će se zvati wilsonizam - ta budućnost je možda još daleko - prema velikom učitelju od kojeg je veliki dio čovječanstva danas spreman učiti o društveno-političkom svjetonazoru. Nije uzalud, puka školska mudrost, koja ni ne sanja o duhovnosti, danas jedan od najvažnijih trendova u vidu wilsonizma. To je važan, nevjerojatno značajan simptom vremena. Danas se o tim stvarima jednostavno ne može govoriti duboko, cjelovito, sveobuhvatno. Ali iz mojih današnjih riječi shvatiti ćete koliko je važno pokušati temeljito razumjeti te stvari, koliko je beskrajno važno imati te stvari u vidu, ne samo iz afekata, emocija, već iz poznavanja.

Možda sam to već spomenuo ovdje, ali spominjem ponovno jer je važno: sada u Srednjoj Europi nije teško govoriti o Wilsonu; ali mogu istaknuti kako sam ga, u jednom ciklusu koji se održao davno prije ovih događaja, kada se još cijeli svijet, pa i Srednja Europa, divio Wilsonu, okarakterizirao na isti način kao sada. Riječ je o tome da se impulsima koji dominiraju današnjim vremenom, koji unose zablude u današnje vrijeme, pristupi iz puno dubljih izvora. Posebno na našem antropozofskom području, naši prijatelji su imali prilike vidjeti kako se, davno prije vanjske potrebe da se stvari vide u pravom svjetlu, uvijek iznova ukazuje na pravu stvar. Neka se ove stvari u budućnosti bolje razumiju nego što smo ih razumjeli u prošlosti! A posebno ovo želim položiti u vaša srca: mnoge stvari koje izlaze na vidjelo u području naše antropozofske znanosti, trebaju se razumjeti mnogo bolje nego je to prije bio slučaj. To može još dublje prodrijeti u duše i srca ljudi, i pobuditi ih na intenzivniji život nego je to bilo prije. Neka se to dogodi! Jer ono što će se dogoditi kao rezultat bit će povezano s puno stvari koje se uistinu mogu dogoditi, ne na štetu budućeg razvoja čovječanstva, već za dobro budućeg ljudskog razvoja, da se ispravi mnogo toga što je propušteno i što će možda i dalje biti propušteno, ako se sluša samo ono što se može dobiti izvan znanosti duha. Mnogi naši prijatelji također vode dvojno knjigovodstvo svojih života. Jedno se odnosi na antropozofska razmišljanja i knjige, kako bi iz njih dobili nešto za privatnu uporabu, za svoja srca i duše. Drugo knjigovodstvo odnosi se na život vani, gdje se oslanjaju isključivo na znanstveni autoritet. Često ne primjećujete da je to tako; ali korisno je malo oslušivati glas svoje duše, da između ova dva knjigovodstva bude sklad.

Ljudskim životom se može upravljati samo nedvosmisleno. Duh mora prodrijeti i u znanstveni svjetonazor. I vjerski život također mora biti prožet svjetlom koje se može dobiti iz znanosti duha. Uzmite stvari koje su danas ovdje izrečene i koje da razmatranje vremena dižu u nadosjetilno, na takav način da o tome možete dobiti predodžbu. Tada ćete vidjeti da se uz antropozofsko obrazovanje čovječanstvu može dati ne samo obrazovanje glave, nego i obrazovanje srca. To je obrazovanje srca. Ono služi cijelom čovječanstvu, a ne samo onom koje bi moglo umrijeti u dobi od dvadeset sedam godina. Ljude čini hrabrima i sposobnima za život cijelog života. Odgoj koji ne uzima u obzir različit tempo razvoja glave i srca, učinit će čovjeka senilnim, nervoznim, neharmoničnim, rastrganim. Zavirite u život, to će vam se potvrditi, jer život može biti veliki učitelj u smislu potvrde onoga što antropozofski orijentirana znanost duha spušta s duhovnih visina. Ujedinite u srcu sve što je rečeno, osobito kada se govori s ovakvog gledišta kao danas, dragi prijatelji, za oblikovanje naših srca duhom svijeta; i ujedinite sve što bi trebala biti veza koja nas povezuje kao članove našeg pokreta. Tako ćemo surađivati, nastojati raditi zajedno, svatko na svom mjestu, najbolje što može.

Predavanje 14

23. travnja 1918. Stuttgart

Već sam ovdje skrenuo pozornost na činjenicu da se uvijek iznova može čuti prigovor na bavljenje duhovno-znanstvenim istinama, prigovor, uzgred rečeno, koji već u startu pokazuje da proizlazi iz prevelike udobnosti ljudske duše. To je prigovor onih koji kažu: ne odbacujem činjenicu da osoba kada prođe kroz vrata smrti, ulazi u drugi, duhovni svijet; ali kakav je ovaj duhovni svijet, kakva je situacija s ovim duhovnim svijetom, želim pričekati i vidjeti! Ovdje na Zemlji moramo se posvetiti svojim materijalnim dužnostima; kako stvari stoje na drugom svijetu, vidjeti ćemo kada budemo prebačeni u taj svijet. - Ne može se poreći da je ovaj argument vrlo zgodan. No svakome tko se zanima za duhovno-znanstvene istine valja to pažljivo ispitati, jer takvo ispitivanje može učvrstiti stav o nužnosti bavljenja duhovno-znanstvenim istinama. Kako bih ovu kušnju stavio pred vaše duše, rekao bih, hajdemo danas, s određene točke gledišta, ponovno razmotriti odnos koji postoji između ljudskog života ovdje i ljudskog života koji protječe između smrti i novog rođenja.

Neka nam bude jasno da kada čovjek hoda kroz život ovdje u fizičkom tijelu, on u običnu svijest stvarno apsorbira samo dio onoga što je povezano s njegovim životom, jer neprestano se događaju stvari koje su vezane uz naš život, ali koje ne prolaze našim životom na način da ih možemo jasno i razgovjetno dovesti u svoju uobičajenu svijest. Jednom navečer razmislite o svom danu, a prije svega razmislite o tome koja ste mjesta - mogli bismo izabrati i nešto drugo, ali uzmimo ovo - posjetili i s kojim ste ljudima imali kontakt. Sve to ima veliko značenje za vas, jer se vaša neposredna okolina odražava u vašoj duši. A od mnogih stvari koje se odražavaju u duši, vrlo malo njih dolazi do čiste svijesti u svakodnevnom životu. Velika je razlika jesmo li danas u devet sati ujutro bili, recimo, u blizini željezničke stanice u Stuttgartu ili smo bili vani u šumi, jer se u oba ta slučaja u duši odrazilo nešto sasvim drugo; u vašoj duši, u oba slučaja, živi nešto sasvim drugo. Obično ne shvaćamo da to ima duboko značenje. Značenje takvih stvari često možemo dokučiti samo iz, rekao bih, tihih nagovještaja života. Uzmimo samo sljedeće; to možete vidjeti - ne u ovom slučaju, naravno, ali u drugim slučajevima - ako malo obratite pažnju na život. Pretpostavimo da ste došli ovamo večeras. Netko u prvom redu sjedala imao bi razloga napustiti prostoriju prije nego što završim s govorom; ustane, krene niz hodnik i izađe. Netko u trećem redu sjedala ga je vidio, ali, barem tako pretpostavljam, ta osoba u trećem redu sjedala pozorno je slušala - što se također događa, zar ne - i tu osobnost koja je nestala vani on u svojoj običnoj svijesti, ima zapravo samo napola. Kasnije će moći primijetiti da možda vrlo malo sanja

ono što sam ovdje rekao. Jer kad bi se o tome mogla voditi statistika, vjerojatno ne bi bilo previše cijenjenih slušatelja koji strašno puno sanjaju ono što je ovdje rečeno. Ali lako ćete vidjeti - možda ne u ovom primjeru, ali u nekom sličnom - da sanjate onoga koji je ustao i izašao. To znači: u mnogim slučajevima u životu primijetiti ćete da se u svojoj svijesti u snu upravo vraćate na one stvari koje prolaze pored vaše svijesti tijekom dana.

Zbog toga ljudi tako malo znaju o čemu su sanjali. Jer većina onoga što se sanja je takve prirode da tijekom dana prođe sasvim nezapaženo. Ono što je jasno shvaćeno u svijesti, obično se vrlo malo sanja. Sanja se samo ako je vezano uz određene senzacije, određene osjećaje, kojih čovjek nije jasno svjestan. A kad se ljudi probude, tako se malo sjećaju svojih snova, jer su malo pažnje obraćali na ono što su sanjali. To također ima veze sa slabom sposobnošću pamćenja snova. Ukratko, ono što želim reći je da bezbrojne stvari projure pokraj ljudskog života, koje samo malo dotiču svijest, ali koje imaju veliki značaj za život ljudske duše čak i ako ostaju u nesvijesti ili podsvijesti. Sve što se, rekao bih, provlači između linija života, u početku ima veliko značenje kada čovjek prođe kroz vrata smrti.

Ovo vrijeme koje čovjek provodi između smrti i novog rođenja često smo morali opisivati s raznih gledišta. Dakle, jedno se uvijek miješa s drugim, i samo odabirom najrazličitijih gledišta može se doći do određene cjelovitosti na ovom području. Sve ono što običnoj svijesti prođe nezapaženo odmotava se kada osoba prođe kroz vrata smrti. I ono što ljudi inicijalno doživljavaju tijekom dugog vremenskog razdoblja nazvao bih razmotavanjem slika. Ono kroz što čovjek prolazi, u biti je prolazak kroz iskustva imaginativne svijesti. Odmotava se velik, velik broj slika o prizorima iz života kojih smo vrlo malo svjesni. A od onoga što smo ovdje osvijestili, razmotano je ono čega se svijest malo dotakla. Druga stvar, ona koja je ovdje bila jasna svijest, nakon smrti se pojavljuje više kao sjećanje, kao slike sjećanja, kao sjećanje; ali ono što je ovdje dobilo malo pozornosti, razmotava se kao sadašnje slike.

Danas je posebno važno istaknuti da prva trećina života između smrti i novog rođenja u biti ima veze s tim razmotavanjem slika, u biti ima veze s životom u imaginacijama. Tim imaginacijama možemo priteći u pomoć uspostavljanjem veze između nas koji smo ostali ovdje i onih koji su prošli kroz vrata smrti kao karmički povezani s nama. - Zatim dolazi druga trećina, u kojoj je taj duhovno-duševni život više ispunjen inspiracijom. Ono što se događa je da ljudima postaje jasno kakav značaj imaju slike koje su doživjeli u cjelokupnom kontekstu svijeta i kako su kroz te slike postavljeni u kontekst svijeta. Jer sve što ljudi dožive ima značaj za kontekst svijeta. Čovjek ne smije vjerovati da je bez značaja sresti osobu na koju se možda malo obazirao i bila je u blizini. Razmotava se u slikama, a značenje koje ima u kontekstu svijeta otkriva se inspiraciji u drugoj trećini života između smrti i novog rođenja.

U posljednjoj trećini život je uglavnom intuicija. Čovjek se mora prenijeti u svoje duhovno-duševno okruženje. Čovjek živi kao da je svojom sviješću uronjen u ono što je u njegovom duhovno-duševnom okruženju. I upravo u ovoj zadnjoj trećini, kroz ovo uranjanje, on priprema uranjanje u fizičko tijelo nakon rođenja ili začeca. Intuicije u posljednjoj trećini života između smrti i novog rođenja su uvod u te intuicije, koje su tada naravno podsvjesne ili nesvjesne, koje se sastoje u tome da ljudsko biće uranja u tijelo koje mu je prenijeto u struji nasljeđa od roditelja, baka i djedova i tako dalje. I čovjeku nešto ostaje kada sada iz duhovnog i duševnog svijeta prijeđe u fizički svijet. Ako uzmete u obzir da je osoba zapravo dugo živjela u duhovno-duševnim intuicijama i navikla živjeti u takvim intuicijama, tu naviku će željeti zadržati još malo nakon ulaska u fizičko tijelo. Zapravo i jest tako. Jer čemu - pročitajte u knjižici 'Odgoj djeteta s gledišta znanosti duha' - teži duša u prvih sedam godina života do promjene zuba? Rekao sam: ovisnost o imitaciji. Dijete uvijek pokušava raditi ono što se oko njega radi; ne polazi od vlastitih namjera; prenosi se u postupke onih oko njega i oponaša ih. To je odjek intuicija u posljednjoj trećini života između smrti i novog rođenja. Rađamo se kao bića koja imitiraju, jer u fizički život prevodimo ono što smo dugo duhovno-duševno radili na onom svijetu. I razumijete kako ljudsko biće raste u ovom fizičkom životu, osvrćući se na ono što je naviklo raditi u duhovnom svijetu.

Ovdje vidite ideju iz znanosti duha koja vam je predstavljena, a koja je takve vrste da će u sljedećim stoljećima i tisućljećima morati ući u duhovni život ljudi. Razmišljanja će se dosta morati promijeniti u odnosu na ono što je do sada okupiralo umove ljudi. Uzmite u obzir da je posljednjih stoljeća postala uobičajena praksa, kada se razmatra pitanje besmrtnosti, prvenstveno misliti na ono što je nakon smrti. Čovjek uvijek misli: može li čovjek nakon smrti održati ono što je razvio u fizičkom životu? - To je ljudima najvažnije. Ovo pitanje besmrtnosti svakako je važno, ali će poprimiti drugačiji aspekt ako pogledamo, rekao bih, drugu polovicu pitanja besmrtnosti, ako nekoga ne zanima: što slijedi nakon smrti i kako nastaju posljedice života ovdje na Zemlji? - već ako netko pita: kako je ono što doživljavamo ovdje u fizičkom tijelu povezano s onim što smo doživjeli prije? - Za život koji smo iskusili prije, naš život ovdje je zagrobni život. Poželjno je da misli imaju ovaj smjer. Ljudi će shvatiti da život ovdje na Zemlji mogu razumjeti samo ako ga shvate kao nastavak duhovnog života iz kojeg su potekli. Ponovno će se početi zanimati za život koji je prethodio životu na Zemlji. Moglo bi se reći da su, s iznimkom zadnje trećine 19. stoljeća, ljudi u svom duhovnom životu još bili donekle zainteresirani za pitanje besmrtnosti, ali su bili zainteresirani za pitanje besmrtnosti samo utoliko što je duhovni život u besmrtnosti bio nastavak života na Zemlji. Filozofski učenjaci su to radili na taj način, ali ovi filozofski učenjaci, unatoč tome što su tvrdili da prakticiraju nepristranu znanost, bili su u mnogim aspektima pravi

cmizdravci koji, iako su vjerovali da prakticiraju znanost bez predrasuda, zapravo nisu činili ništa drugo nego nastavili s predrasudama koje su proizašle iz određene struje. Uzmite u obzir da je u Origenovo vrijeme crkva osudila preegzistenciju duše, da je osudila Origena jer je naučavao ovu preegzistenciju, tako da je Crkva bila u određenoj nevolji: bio je Origen, najveći crkveni učitelj, i bilo je neporecivo da je Origen podučavao preegzistenciju. Ali to je u Crkvi zabranjeno. Bio je u velikoj nevolji. Tijekom Srednjeg vijeka ljudi su bili navikli da se ništa ne podučava o preegzistenciji. Profesori filozofije su to lijepo nastavili, a isto tako i filozofski pisci, ali su vjerovali da razmišljaju bez predrasuda. Tako su radili i u drugim pitanjima, u pitanjima za koja sam ovdje već naveo primjere. Sada, iznad svega, moramo shvatiti da smjer misli, smjer viđenja stvari, mora pretrpjeti ozbiljnu promjenu kroz znanost duha. Ovozemaljski život tek će se pokazati u svojoj pravoj vrijednosti kada čovjek postane svjestan da je on nastavak duhovnog života. I može se razumjeti samo ako se to shvati. Ali onda, ako tako gledate na stvar, dobit ćete i zdraviju prosudbu o drugoj strani pitanja. Ako vam postane jasnija činjenica da ovozemaljski život ima smisla za zagrobni život, da osoba u zagrobnom životu teži doći ovamo na Zemlju kako bi imala ovozemaljski život jer joj je potreban, tada ćete se na temelju takvih pretpostavki puno više pitati o vrijednosti ovozemaljskog života nego do sada.

Ali jedno će vam posebno ukazati na to koliko je važno pitati se o vrijednosti ovozemaljskog života. Dvije stvari se često ne razlikuju mnogo jedna od druge, naime: ljudi misle - i: ljudi imaju misli. Ali te dvije stvari se zaista jako razlikuju jedna od druge. Razmišljanje je moć koju čovjek ima, aktivnost; a upravo ta aktivnost dovodi do misli. Pa, aktivnost mišljenja, ovu moć koja živi u mišljenju, u ovaj ovozemaljski život donosimo iz života između smrti i novog rođenja. Ovu moć mišljenja koristimo kroz vanjske percepcije i razmišljamo o našem okruženju. Ovdje je samo zbog osjetila. Zato misli koje ovdje mislimo o stvarima koje se prostiru pred našim osjetilima, nemaju nikakvog značaja za život nakon smrti; ali imaju utjecaj na život poslije smrti u smislu da mi uopće hranimo ovu moć mišljenja, jer ona ostaje s nama cijelog života između smrti i novog rođenja. Misli koje stvaramo iz osjetilnih percepcija ne mogu nam biti od koristi nakon smrti. Služe samo da ostave tragove za pamćenje 'Ja' tijekom života između rođenja i smrti.

Zamislite dvoje ljudi. Jedna osoba uopće ne mari za ono što može naučiti o životu u duhovnim svjetovima kroz nešto poput znanosti duha. Misli samo na ono što čula predstave i što obična znanost uči; ali to je samo to, ono što osjetila predstavljaju. I kaže: želim pričekati što će biti s duhovnim svijetom dok ne prodrem u njega. - Ovi su, rekao bih, manje loši s određene točke gledišta, u usporedbi s onima koji su se pojavili u 19. stoljeću i vjerovali da moraju upotrijebiti svu snagu znanosti da negiraju duhovni svijet, prema

izreci koju navodi pjesnik da takva osoba kaže: Kao što ima Boga na nebu, ja sam ateist! - Iz takvog stava, iz takvih 'promišljenih duševnih sadržaja' ponekad se rađao ateizam 19. stoljeća. Ali uzmimo osobu koja si jednostavno ne dopušta razmišljati o duhovnim svjetovima. To bi bila jedna vrsta osobe. A drugi sebi dopušta da oblikuje misli o duhovnom svijetu. To su drugačije misli od onih koje proizlaze iz onoga što primamo osjetilima. Nije li istina da se ne može poreći da su to različite misli. Jer to je ono što pokazuje: misli kroz koje se opisuje duhovni svijetu su, prema mišljenju većine ljudi koji danas žive, inteligentne misli, prave misli; misli koje opisuje znanost duha su lude, fantazija, i tako dalje.

Ali uzmimo ovo dvoje ljudi. U kakvoj su situaciji ovo dvoje ljudi kada su prošli kroz vrata smrti? Osoba koja nije upila nikakve misli o duhovnim svjetovima, koja nije dopustila nikakvim mislima o duhovnim svjetovima da prođu kroz njenu dušu, je, kao duševno biće, nakon smrti u istoj poziciji kao netko tko ima fizički organizam, ali ništa za jelo, tko mora gladovati. Zato što su misli koje ovdje imamo o duhovnim svjetovima hrana za jednu od najvažnijih moći koja ostaje s nama nakon smrti: moć mišljenja. Imamo ovu moć mišljenja, baš kao što ovdje imamo moć biti gladni, ali ta se moć gladi ne može nahraniti između smrti i novog rođenja. Između smrti i novog rođenja možemo imati imaginaciju, inspiraciju, intuiciju, ali ne možemo imati misli kao takve. Moramo ih imati ovdje. Moramo ući u život između rođenja i smrti, kako bismo ovdje mogli steći misli. Tim mislima koje smo ovdje stekli se hranimo cijelo vrijeme između smrti i novog rođenja, i gladujemo za tim mislima kada ih nemamo. To je razlika. Svatko tko ne želi razmišljati o duhovnim svjetovima osuđen je da postane duhovno gladan. A netko tko se može zasititi time i živjeti između smrti i novog rođenja, onaj je kojeg sam spomenuo kao drugu osobu koja razmišlja o stvarima poput ovih koje mi razvijamo. Kad bi materijalizam postao jedino gledište ljudi, onda bi u budućnosti, između smrti i novog rođenja, ljudi, ako se smijemo tako izraziti, sve više i više padali u tifus duhovne gladi. Posljedica toga bi bila da bi u fizički svijet, kroz sljedeću inkarnaciju, ušli zakržljali. Duhovni svijet bi uvenuo, a sa duhovnim svijetom bi u budućnosti uvenuo i fizički svijet, kroz koji čovječanstvo još mora proći. Uspio bi od 'Poslije nas potop' napraviti svojevrsni sentiment, za neupućeno čovječanstvo koje ne zna što je važno. Ova izreka 'Poslije nas potop', iako možda tako ne izgleda, leži na dnu duše u materijalističkom vremenu. Za one koji poznaju stvarnost, ova izreka nema nikakvog značenja. Jer ono što čovječanstvo radi u sadašnjem vremenu, bilo da želi uroniti u duhovne svjetove ili ne, ono je što je temelj budućeg razvoja. Spasenje same Zemlje ovisi o tome da čovječanstvo ne odustane od razmišljanja o duhovnim svjetovima. Oni koji sada žive moraju to sve više uviđati. Jer mnogo ovisi o tome da se tijekom evolucije shvaća duhovno.

Pokušali smo razviti važne koncepte o duhovnim svjetovima, jer ipak se duhovni svjetovi protežu u naš fizički svijet, a fizički svijet ne možete

razumjeti ako ne razumijete duhovne svjetove. Razmotrili smo široku paletu pojmova. Pa, stvarno misleća osoba će vidjeti upravo onaj moment tog mišljenja koji je značajan za stvarnost. Jednostavno ne možete vidjeti cijelu stvarnost ako želite samo znanstveno razmišljati, kao što ne možete razumjeti materijalnu egzistenciju ako razmišljate samo znanstveno, a ne duhovno-znanstveno. Želim vam dati jedan vrlo paradoksalan, čudan primjer ovoga.

Mislim da sam prije nekog vremena ovdje istaknuo da je prije otprilike godinu dana objavljena važna, dugačka knjiga vrsnog suvremenog prirodoslovca, Oscara Hertwiga, Haeckelovog učenika, 'Postanak organizama; opovrgavanje Darwinove teorije slučajnosti'. To je izvrsna knjiga koja je na samom vrhu suvremenih znanstvenih istraživanja. I nedavno sam iskoristio mnogo prilika da tu i tamo naglasim ono što je značajno, što daje ton. Jer to je također i čudna knjiga iz kulturno povijesne perspektive. Zna se da se Eduard von Hartmann pojavio 1869. sa svojom 'Filozofijom nesvjesnog', još u doba procvata darvinizma, koji je u to vrijeme dao svoju materijalističku interpretaciju. Eduard von Hartmann se tome protivio. Tada prirodoslovci povikaše: Pa to je filozof amater koji govori o duhu, a ne zna ništa o prirodnoj znanosti! - Stvari su se dogodile onako kako sam to već puno puta opisao. Jednog dana izašla je knjiga o kojoj je čak i Haeckelov učenik napisao: Jednom se pojavio netko tko nešto zna o prirodnoj znanosti. Jednom ju je dao Hartmannu! Ni sami to ne bismo bolje rekli; on sebe naziva našim, a mi ćemo ga pozdraviti kao svoga! - Strašno su je reklamirali. Bilo je potrebno drugo izdanje. Zatim je autor stavio svoje ime: bio je to Eduard von Hartmann! Onda su ga prestali reklamirati. Moralo se to dogoditi da se ljudima pokaže da su oni koji govore o duhu jednako pametni kao i oni koji niječu duh. Eduard von Hartmann je napisao razne stvari i ukazao na jednostrano razmišljanje darvinizma. Naišao je na malo razumijevanja. Ali može se reći: nakon smirenog, dobrog istraživanja, čovjek poput Oscara Hertwiga počeo je razmišljati onako kako je rekao Eduard von Hartmann 1869. Čak ga često citira u svom radu. I sve je u ovoj knjizi 'Razvoj organizama' izloženo na uzoran način. Može se zapravo proučavati vrhunski primjer nečega što može izrasti iz sadašnje znanstvene metode, i iz nje je izraslo.

Vidite, prije nekoliko tjedana izašao je svojevrсни nastavak ove knjige istog čovjeka: 'Za obranu od socijalnog, etičkog i političkog darvinizma'. Teško da se može zamisliti gluplja knjiga od ove, na koju se Oscar Hertwig nadovezao svojim prvim, epohalnim djelom. Ne možete smisliti ništa neadekvatnije, ništa praznije od ove knjige. Vidite, na temelju naše znanosti duha, moramo u određenoj mjeri biti slobodni od autoriteta, jer ako naši dragi prijatelji, nakon što sam doista epohalnu knjigu uzdigao u nebesa i uvijek ću to činiti, kada biste zbog autoriteta sada kupili i drugu knjigu i rekli sebi: dakle, i ovo moramo gledati kao nešto veliko - jako biste se prevarili. Ono za što nam

znanost duha služi je: da steknemo stvarno slobodnu prosudbu; da budemo spremni u svakom smjeru i u svakom trenutku slobodno se suočiti s pojavama koje nam dolaze ususret. Unutar težnje za znanošću duha vjera u autoritet ne može se njegovati ni na koji način, u suprotnom ishod nije znanost duha, već karikatura znanosti duha. Odakle dolazi ovo što sam opisao? To proizlazi iz činjenice da se danas može biti veliki, epohalni prirodoslovac, odnosno da se sve što se tiče materijalnih događaja i pojava može istraživati metodama 19. i 20. stoljeća; ali čim počnete razmišljati o tome što leži u sferi ljudi, što živi u ljudima, kada su ljudi socijalno povezani jedni s drugima, kada žive zajedno moralno i etički, kada se žele politički razvijati, žele razvijati političke ideje, u tom trenutku, kada počnete razmišljati o onim stvarima u kojima igra ulogu duhovni element, možete biti apsolutno glupa osoba, iako ste briljantni prirodni znanstvenik, jer vam prirodna znanost ne koristi. I upravo se takav književni primjer pojavio u naše vrijeme, da stvarno potkrijepi ono što se može vidjeti iz znanosti duha; potvrđujući to iz stvarnosti. Jer ako čitate ovu drugu knjigu Oscara Hertwiga, primjetit ćete da zapravo ne pronalazite niti jednu misao o onom što se odnosi na socijalni, etički, politički život, što je sada sasvim prikladno, jer sadašnjica zapravo nema plodne, socijalne, etičke, a osobito političke ideje. Ali to također proizlazi iz činjenice da je čisto znanstveno razmišljanje potpuno precijenjeno. A Oscar Hertwig ima najbolje namjere; on ovo znanstveno razmišljanje želi odmaknuti od socijalnog, etičkog i političkog razmišljanja. O ovom potonjem on nema baš ništa, baš ništa. U knjizi se mogu pronaći najčudniji duhovni obrati. Samo vam želim spomenuti jedan takav obrat, uvijek pod pretpostavkom da je prva knjiga koju sam spomenuo izvrsna.

Ljudi ne primjećuju; Oscar Hertwig je autoritet; naše vrijeme ne vjeruje autoritetu, ali pada na svaki autoritet koji mu se službeno prezentira. Ljudi se mogu poučavati; neke stvari niti ne primjećuju. Ali u drugoj knjizi Oscar Hertwig želi razjasniti ljudima što moraju učiniti kako bi na znanstveni način ispravno razmišljali. To može, ali ne razumije što je to. To se može učiniti i instinktivno. Metode su odlične; za to samo treba biti educiran, ne treba se tu razmišljati. Stoga Oscar Hertwig dolazi do sljedećeg čudnog razmišljanja. On govori o tome kako se treba baviti znanošću da bi se prepoznala stvarnost u okolini. Zatim kaže: astronomi su pružili sjajan model za fizikalno, kemijsko i biološko mišljenje, i važno je da ljudi nauče razmišljati o fizikalnim, kemijskim i drugim stvarnim životnim pojavama, na isti način na koji astronomi razmišljaju o nebeskim pojavama. - Vrlo je uvjerljivo kada se onda kaže: oponašajte standard razmišljanja Keplera, Kopernika, Newtona, kako biste razumjeli pojave koje su oko vas! - Ali promislite samo što je iza toga! Pojave života, fizikalne, kemijske pojave, životne pojave su oko nas; činjenice su nam vrlo bliske i na njih stalno nailazimo. A sada bismo trebali dobiti znanost usredotočujući se na činjenice

koje su veoma daleko od nas; dakle, budući da smo daleko od činjenica o nebeskim pojavama, trebamo ih iskoristiti za razvijanje znanja o onome što nas zapravo okružuje. Ne možete zamisliti nevjerojatniju ideju od nečeg takvog. Ali tisuće i tisuće ljudi ignoriraju takvo ludilo i nemaju pojma da takvo ludilo kvari cjelokupno razmišljanje sadašnjice, da ga izjeda, i da mora ljude učiniti sve više i više otuđenima od stvarnosti. Ne možete doći ni do kakve socijalne, etičke ili političke strukture ako polazite od takvog razmišljanja i takvih rečenica. Jedan od zadataka naše znanosti duha je jasno vidjeti ono što je u takozvanom duhovnom životu sadašnjice.

Rekao sam da se moramo posvetiti isticanju duhovnih sila koje se projiciraju u obični fizički svijet. I stalno iznova smo govorili o tome da je čovjekov život, da tako kažemo, uronjen u tri moćne struje: lucifersku, ahrimansku i onu koja je zapravo primjerena ljudskom razvoju. Također sam često isticao da ne treba govoriti: izbjegavam lucifersko, izbjegavam ahrimansko - ako to izbjegavate uronit ćete u to još više, naprotiv, to vam mora biti jasno, morate stvarno proučavati i upoznati kako stoje stvari unutar ove tri struje. U svoj život morate unijeti znanje o Luciferu i Ahrimanu.

Veliki dio socijalno povijesne strukture čovječanstva tijekom zadnjih stoljeća ili tisućljeća bio je pod velikim utjecajem luciferskih impulsa koji djeluju kroz ljude. Moglo bi se navesti mnogo, mnogo stvari na koje su utjecali luciferijanski impulsi, ali ja želim spomenuti samo jednu u kojoj će svi odmah prozreti luciferski impuls.

Ambicija i taština igraju veliku ulogu u načinu na koji se ljudi pozicioniraju na raznim polovima života, različitim situacijama. Mnogi ljudi nikada ne bi težili ovom ili onom položaju da socijalna struktura nije uzrokovala poticaje takve taštine u ovom ili onom smjeru. Sve titule, rangovi i ordeni u konačnici počivaju na luciferskom elementu. I samo pokušajte nepristrano razmišljati o tome koliko je takvih ljudi u životu to dovelo do činjenice da su težili za tim 'mamcima'. Samo promislite o tome kako su ljudi postavljeni jedni iznad drugih, jedni ispod drugih; kako socijalne institucije očekuju ovu ambiciju. Pokušajte shvatiti kako je to izgradilo socijalnu strukturu. Lucifer je odigrao izuzetno veliku ulogu na tom polju.

Razmotrimo još jednu pojavu, nešto što se sada počinje prakticirati i diviti se. I ovdje, unutar znanosti duha, mjesto je da se takve stvari uzmu na ispravan, primjeren, realan način. Obratite li pozornost na neke stvari koje danas postaju popularne, među njima ćete pronaći ono što se danas naziva 'testom darovitosti'. Testovi darovitosti služe za odabir nadarenih među djecom i mladima. Kod ovih testova darovitosti prijeto da će se razviti pravo idolopoklonstvo. Kako se to radi? Ima školovanih psihologa koji ne razumiju ništa o duši, ali su stručnjaci za psihologiju; psiholozi koji su školovani po današnjim metodama i koji su u stanju iz niza mladih ili djece izdvojiti

talentirane, kako bi kasnije pravi čovjek bio na pravom mjestu, naravno. Vjeruje se da će u budućnosti manje mamiti ambicijom i taštinom, već će imati testove darovitosti. Ovi testovi darovitosti odnose se na brzinu razumijevanja i sposobnost pamćenja. Zapisuju se besmislene riječi, a tko ih se brže sjeti ima bolje pamćenje od onog koji ih sporije upamti. Rade testove inteligencije. Da se jedna riječ, druga, treća, koje nemaju veze, a onda se pusti učenike da pronađu poveznicu. Tako, naprimjer, zapišete: 'razbojnik' i 'ogledalo' i kažete: sada mislite o nekoj vezi između razbojnika i ogledala. - Jedna osoba sada misli: razbojnik se vidi u ogledalu. - Drugi misli: u sobi imam ogledalo, ušulja se razbojnik i to vidim u ogledalu. - Ovaj drugi je složenije razmišljao, pa je i talentiraniji. Onda se obrade statistički i izvlače oni koji su najpametniji; tada ih uzmu kao pravog čovjeka na pravo mjesto.

Vidite, svatko tko se protivi ovom velikom postignuću na temelju ovakvih pretpostavki kakve s ovdje sada iznose, smatra se nezrelom budalom koja ne razumije o čemu se radi.

Sada, hajdemo cijelu ovu stvar razumjeti. Što testirate, testirajući ovako ljude? Ne ispitujete ništa što ima veze s dušom. Treba uzeti u obzir samo jednu stvar: da bi se najvažniji ljudi prošlosti, koji su postigli najviša postignuća, nakon ovakvih testova, vjerojatno smatrali netalentiranima. Promislite na Helmholtza, kojeg danas smatraju slavnom osobom; da je bio podvrgnut ovakvom testu talenta, sigurno ne bi dobio položaj na kojem je bio. Ovi testovi darovitosti nemaju nikakve veze s razvojem duševnih sposobnosti ljudske individualnosti, već sa sumom ahrimanskih snaga koje leže u čovjeku. Kad radite ovaj test, ne testirate osobu, već kakve su ahrimanske snage u njoj. I baš kao što smo prije računali na luciferske sile, sada počinjemo računati na ahrimanske sile i uspostavljamo socijalnu strukturu koja je izgrađena isključivo prema ahrimanskim silama. No, takve će stvari moći razumjeti samo oni koji se doista fokusiraju na duhovno-znanstvene sadržaje i koji žele duhovno razumjeti svijet. Jer ovo što sam upravo rekao o ispitima darovitosti, velik broj ljudi i novinara predstavlja kao jedno od najvažnijih dostignuća sadašnjice, na način da će se na temelju tih testova graditi socijalna struktura budućnosti. A publika koja ne vjeruje autoritetu, ta jadna publika nema priliku razmišljati o čemu se tu zapravo radi. Nema mogućnosti formiranja jasnih pojmova o takvoj stvari. Ali to je ono što je bitno.

Ako danas, na temelju mnogih stvari kojima smo dopustili da utječu na naše duše, stvarate ideje o tome što se prvo mora dogoditi za čovječanstvo, što se mora dogoditi u smislu tijeka duhovnog razvoja, onda pitate pravu stvar. Ali tada ćete nastojati shvatiti ljudsku individualnost, kako biste ih zauzvat naučili što bi ih trebalo zanimati. I tada nećete testirati ahrimanske sposobnosti, jer bi te ahrimanske sposobnosti dovele do toga da se čovječanstvo tretira kao zbroj strojeva. Duh se testira samo u vanjskoj

tjelesnosti. Kad ih podvrgnete ovom testu darovitosti, testirate ih samo jesu li strojevi. I stvarate društvenu selekciju koja samo one najbolje strojeve čini vođama čovječanstva. Nigdje se ne razmišlja o onome što leži na dnu duše i što tijekom takvih testova nikako ne može izaći na površinu. Ali ne krivim nikoga ako danas provodi takve stvari gotovo na način idolopoklonstva, jer svatko tko se ne bavi znanošću duha ne može učiniti ništa drugo nego se prepustiti procjeni da je to najpametnije što se sada može učiniti. Ali to postupno odvodi od prave ljudske životnosti, od ljudske stvarnosti. Vodi u apstraktnu oblast, u ono što je mrtvo u ljudskom životu i što kontrolira jedino Ahrimanova duhovnost. Morate shvatiti svu ozbiljnost takvih stvari, koliko su ljudi odvojeni od stvarnosti. A to je nešto što se posebno intenzivno očituje: odvojenost ljudi od stvarnosti. Svatko tko nema osjećaj za duhovnu stvarnost, postupno će izgubiti osjećaj za običnu vanjsku stvarnost koja ga svakodnevno okružuje, ako nije prisiljen poslom ili nečim drugim obratiti pažnju na tu stvarnost.

Također vam želim dati primjer za ovo: nešto jako simpatično se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Članak Fritza Mauthnera, jezičnog kritičara, pojavljuje se u vrlo čitanim novinama. U ovom se članku Fritz Mauthner, koji je izvanredno pametna osoba, žali na knjižicu koja se pojavila u zbirci 'Iz prirode i duhovnog svijeta', koja je potpuno u skladu s duhom trenutne materijalističke znanosti - na način na koji to čini današnji sveučilišni profesor - kao i astrološke ideje koje su nastale na ovaj način. Na kraju dotična osoba razvoja Goetheov horoskop i objašnjava da se pomoću njega može pokazati kako su se stvari odvijale u Goetheovom životu. Ali zapravo se dobri profesor samo ruga onima koji mare za horoskop. On to želi prikazati kao nešto što se može tumačiti na bilo koji način. Fritz Mauthner se stalno žali, na tri stupca 'Berlinskog dnevnika'. Niste mogli razumjeti zašto se zapravo žalio. Nije bilo ni najmanjeg razloga za prigovor. On zapravo ima isto mišljenje kao i autor knjižice, obojica gledaju na astrologiju s istog gledišta. A vrlo brzo je 'Dnevnik' objavio ispravak autora, u kojemu je rekao da ne razumije Mauthnera, da je jasno iznio svoj stav, te da ga ona ne zanima više nego samog Mauthnera, potpuno se slagao s njim. 'Berlinski dnevnik' - novine su vrlo pametne - dodaje da nema razloga da se obračunavate s autorom i za nesporazume optužite Fritza Mauthnera. Fritz Mauthner je bio dugogodišnji kazališni kritičar 'Berlinskog dnevnika', a sada za te novine piše svojevrсна kazališna pisma.

Fritz Mauthner sa svoje strane kaže da nema što reći u autorovoj protukritici. Suočili ste se s neobičnom činjenicom da se dvoje ljudi zapravo potpuno slažu jedan s drugim, ali se sučeljavaju. Fritz poludi kad čuje nešto o astrologiji ili kad netko napiše nešto o horoskopu. Inače bi bilo nezamislivo da je on napisao ovaj članak. On piše kao da je ovaj drugi strašni astrolog, koji je htio uvjeriti ljude u valjanost Goetheova horoskopa. Dakle, tu je primjer dvojice koji se međusobno potuku, jedan dobrovoljno, Fritz

Mauthner, drugi iz nužde jer je Fritz Mauthner prvo njega napao, dvojica među kojima nema niti najmanje razlike. Kako je to moguće? Tako nešto se može dogoditi samo kada obojica nemaju nikakve veze s izrazito ograničenom stvarnošću, kada oboje žive u nečemu što nije stvarnost. Veličanstveni primjer danas kada ljudi govore i govore i govore, vrlo pametno - Fritz Mauthner je vrlo pametna soba - ali ništa ne stoji iza govora. Za ono što se govori nema ni najmanjeg razloga.

Eto vam primjera potpune logične strukture misli koje nemaju baš nikakve veze sa stvarnošću. Zatim dolaze misli koje prestaju imati bilo kakve veze s duhovnom stvarnošću, tada misao u potpunosti gubu vezu sa stvarnošću. Važno je vidjeti tako nešto. U tome je i užasna ozbiljnost ovih stvari. Uostalom, bilo da se napadaju Fritz Mauthner i profesor iz Heidelberga i da njihove riječi nemaju smisla jer iza njih nije nikakva stvarnost, bilo da su to dva političara, od kojih jedan priča u Americi a drugi u Europi, i možda govore istu stvar iako je među njima temeljna razlika, to nije važno. Ako je svima koji tako govore stvarnost strana, nemaju nikakve veze s onim što stvarno živi u stvarima, onda dolazi do otuđenja i to se onda širi. Postalo je rašireno. Jer to je samo jedan groteskni primjer koji sam naveo, ovaj primjer Frantz Mauthnera i profesora Bolla. Ali to je svuda prisutno. Tako se to danas radi. I čemu to vodi? To dovodi do svađe. Relativno je lako postići dogovor kada se bavimo stvarnošću; ali ako ste izvan stvarnosti, to dovodi do sudara. Malo po malo, ljudi će shvatiti koliko su naši katastrofalni događaji povezani s tim osnovnim raspoloženjem sadašnjosti i koliko je to ozbiljna stvar. Jer ako izađete vani - to su jedne od najčitanijih novina u Njemačkoj - pitajte brojne prijatelje primjećuju li uopće grotesknost, taj paradoks! Sve to prolazi mimo ljudi. Ali događaji se ne mogu zanemariti; to ima svoje gorke, loše učinke. Jer ono što se radi nije ništa drugo nego zloraba ljudskih duhovnih snaga. Promislite kada bi se te duhovne snage, koje se troše uzalud jer su odvojene od stvarnosti, koristile u pravom smislu, tada bi se stvarnost promovirala, tada bi bila dio normalne struje; ali na ovaj način koristi Ahrimanu. U srednjoj struji to je odmak od stvarnosti, ali to se događa, da sklizne u drugu sferu, i to je ono bitno. To je ozbiljnost stvari. Ne prođe samo kao ništa, nego sklizne u drugu sferu i stvara činjenice. Stvara činjenice koje ne odgovaraju stvarnim okolnostima. Jer, čak i izvana, na čisto racionalistički, čisto intelektualan način, može se zamisliti kako to stvara činjenice.

Nije li istina, naše vrijeme nije ono koje vjeruje u autoritet. Ljudi sve provjere i zadrže najbolje! Ipak, prirodno je da ljudi vjeruju autoritetu. Osoba poput Fritza Mauthnera ima bezbroj sljedbenika koji vjeruju svemu što kaže. Naravno da će biti impresionirani takvim člankom. Zamislite koliko će misli potaknuti takav članak. Svi su oni uvučeni u ahrimansku sferu u kojoj je članak. Stvar je nestvarna i stvari su time gurnute u nestvarnost. To je ono što je bitno.

Ono što se želi s takvim stvarima, dragi prijatelji, je ovo: uvijek iznova ukazati na ogromnu ozbiljnost koja leži iza takvih razmatranja. Jer to je ovako: ono što sam danas okarakterizirao u pojedinačnim slučajevima, to danas susrećete na svakom koraku. Nalazimo se u vremenu u kojem možemo učiniti pravu stvar jedino ako odlučimo vidjeti jasno, vidjeti bez predrasuda, nepristrano, suočiti se sa životom nepristrano. To je naš zadatak. A znanost duha bi trebala dovesti do toga, tako što će na pravi način izgraditi most između ljudskog unutarnjeg života i stvarnosti. Jer u tom pogledu, ljudi žive u strašnoj magli. Ne možete čak ni reći, ako se upletete u ono što izlazi na vidjelo, kako ljudi u tom pogledu danas žive u magli. Tako mora biti, jer se ljudi moraju naučiti oslanjati na sebe. Ljudi moraju naučiti jasnoću stjecati kroz sebe, a ne kroz autoritet. To mora biti jedno od najvećih, jedno od najvažnijih postignuća duhovno znanstvenih potraga, za pojedinačnu ljudsku dušu, kako bi stekla slobodan, jasan, nepristran sud o tome što život nudi oko nas; prekinuti naviku onoga što danas u osnovi dominira cijelim čovječanstvom: spavati pred događajima. Ljudi prespavaju ono što im je pred očima. A zaviti ih u maglu upravo je cilj onih koji iznose kojekakve monističke ili 'znanstveno utemeljene' - kako oni kažu - ideje, ali koji nisu ništa više od materijalista. Jer se pretvaraju i tvrde da grade most prema stvarnosti. Odvode od stvarnosti. Recite Oscaru Hertwigu da nema dodira sa stvarnošću, smijati će vam se, a ne vidi da je tako. Ali kao duhovni znanstvenik sigurno ćete osjetiti nešto poput boli kad pročitate da neposredne životne činjenice treba promatrati prema obrascu nebeskih pojava, gdje činjenice leže daleko. Ovako ići kroz život: obratiti pažnju na ono što ne nalazimo u knjigama, već ono što nam je pred nosom od jutra do večeri - naravno, ne kada smo među antropozofima - tu je puno stvari na koje danas moramo obratiti pažnju bez predrasuda. Jer čovječanstvo je na značajnoj prekretnici. I ovo što sam rekao nije kritika vremena, nego jednostavno isticanje onoga što je potrebno. - Dobro je da se ovako događa, jer poziva ljude da stanu na svoje noge i osamostale se. Božanstvo si nije postavilo zadatak voditi ljude kroz razvoj kao ovisne duhovno duševne automate, zbog toga ih je moralo pustiti u situacije poput ove u kojoj se sada nalaze. To je mudro i dobro, ali se mora ispravno prepoznati i uzeti kao smjernica.

Dopustiti da ovaj stav izroni iz najdubljih impulsa našeg bića kao najskrovitiji poticaj naše snage za život, to mora biti jedan od rezultata našeg duhovno-znanstvenog angažmana. Tada nećemo opravdavati ono što je ugodno, udobno počivanje u idejama stranim stvarnosti, što je tako dobro kada želite prespavati život; nego ćemo uspostaviti ono istinsko štovanje života, koje sadrži božansko-duhovne snage, koje su osnova svekolike stvarnosti, koji dovodi do spoznaje ovog božansko-duhovnog elementa u ovozemaljskom životu. O tome sljedeći put.

Predavanje 15

26. travnja 1918. Stuttgart

Osnovna značajka duhovno-znanstvenih razmatranja koje se prakticira među nama, malo je cijenjena u smislu svog punog značaja, čak i među nama. Doista, od mnogih od nas možda i nije tako daleko, čak i ako prvo apstraktno ukažemo na ovu osnovnu značajku naših duhovno-znanstvenih nastojanja, pomisliti: to je samo po sebi razumljivo, kako i ne bi bilo! - A ipak nije tako. Ova temeljna značajka na koju mislim, je da naša znanost duha nastoji ne samo općenito ukazati na to da je duhovni svijet stvarnost, da pojedina bića svijeta žive kao stvarnosti unutar duhovnog svijeta, već također stalno iznova ističe kako je ono što se događa oko nas i unutar nas u običnim životima između rođenja i smrti, kreacija duhovnog svijeta. Kažem: moglo bi postojati mišljenje da ako netko ozbiljno okrene duhovni pogled prema duhovnom svijetu, već se može gledati ono što je oko nas kao na kreaciju duhovnog svijeta. Ali to je daleko od tih općih, potpuno apstraktnih, praznih, besmislenih misli, do duhovnog mjesta, gdje se konkretno, potanko zahvaća kako je osjetilna stvarnost tvorevina duha. To ću danas pokazati posebnim primjerom. Primjer koliko ujedno može pružiti dokaz koliko je današnje čovječanstvo daleko od toga da uopće ima ideju o tome što to znači: osjetilna tvorevina oko nas, kakvu doživljavamo između rođenja i smrti, tvorevina je duhovne stvarnosti.

Kako bih poblize objasnio konkretan primjer s kojim bismo se danas htjeli pozabaviti, podsjetio bih vas na ono što sam bio prisiljen reći na jučerašnjem javnom predavanju. Danas ćemo to dublje pogledati i s praktičnog gledišta iznijet ćemo neke činjenice pred naše duše.

Jučer, a i ranije, govorio sam ovdje u ovom ogranku o onome što bih želio nazvati pomlađivanjem čovječanstva tijekom evolucije. Ako se - idemo brzo rekapitulirati o čemu se radi - vratimo u evoluciji na onu katastrofu u postanku Zemlje koju nazivamo atlantskom katastrofom, gdje je kontinent koji je nekoć ležao između današnje Europe i Amerike nestao i da su nastali zapadni američki i istočni svijet, pa nalazimo, počevši od našeg doba, pet razdoblja. Prva post-atlantska epoha, koja je kao kulturna epoha uslijedila neposredno nakon atlantske katastrofe, jest prvobitna indijska kultura. To nadilazi ono što se može otkriti putem vanjskih povijesnih dokumenata. Naći ćete to opisano, koliko je potrebno, u mojoj knjizi 'Osnove tajne znanosti'. Ali nama je danas važno o tome jasno razmišljati: u toj kulturnoj epohi ljudi su živjeli tako da su se fizički razvijali duhom i dušom sve do pedesetih godina života. Sudjelovanje u tome nije ono kao što ljudi doživljavaju danas. Ako se osjećate umorno, ako se osjećate staro, ne sudjelujete u tome isto kao što dijete sudjeluje u tome u prvim godinama života. Ne, onim što danas tjelesno

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

proživljavamo u poznim godinama, zapravo izravno ne spoznajemo duhovno i duševno. Ne sudjelujemo u padu našeg razvoja. Upravo kad bismo mogli tjelesno i fizički sudjelovati u ovom padu našeg razvoja, naučili bismo enormno puno o duhovnom svijetu, prolazeći kroz obrnutu evoluciju - kroz potonuće, mineralizaciju moždane tvari, sklerotizaciju tijela. Kroz svoja tijela bi doživjeli ono što danas moramo doživjeti kroz znanost duha, ako uopće želimo doći do iste stvari. U drevnoj indijskoj kulturi, ovaj silazni razvoj nastavljao se do pedesetih. U pedesetima ste bili dijete, samo dijete koje stari.

Zatim je došla druga post-atlantska kultura, stara perzijska, opet drevna; u tom su razdoblju ljudi nastavili doživljavati ono kroz što su duševno i duhovno prolazili ovisno o svojim tijelima, sve do četrdesetih. Zatim se, u trećem kulturnom razdoblju, čovječanstvo u cjelini ponovno pomladilo. U egipatsko, kaldejskom razdoblju, duše su se emancipirale od tijela otprilike od trideset pete do četrdeset druge godine. Zatim je došlo doba grčko-latinske kulture, u kojem je bilo otajstvo Golgote. Ljudi su tada prolazili tjelesni razvoj kakav danas prolaze samo djeca, do trideset i pete godine. A danas smo u petoj post-atlantskoj kulturnoj epohi - u tu smo kulturnu epohu ušli od 15. stoljeća - i sve do kraja dvadesetih godina doživljavamo ono što doživljava tijelo; više uopće ne doživljavamo silazni razvoj. Dakle, zbog takvog prirodnog ustroja, čovjek je danas tako malo sklon upijanju duhovnog kao takvog u svoju dušu.

U staro doba, tjelesno-fizičko je samo po sebi dalo duh; danas tjelesno-fizičko više ne daje duh. Stoga duh mora biti apsorbiran od strane same duše. Duša to odbija učiniti. U davna vremena bila je besmislica da čovjek ne vjeruje u duh. Ako je doživio vrijeme nakon trideset pete godine, doživio je nešto duhovno kroz ono što se događalo u njegovom tijelu u silaznom razvoju. Bilo je nezamislivo da ljudi u stara vremena nisu vjerovali u duh. Ali budući da su se stvari tako razvijale, jedan moralni impuls, veliki moralni impuls, što se tiče njegovog prirodnog razvoja, izgubljen je. Molim vas da ne podcijenite ovaj veliki moralni impuls, koji je izgubljen na prirodan način, i koji se mora ponovno pronaći na duhovno-etički način. U ta davna vremena djeca su od starijih znala: kad pređeš trideset petu, doživiš nešto što u mlađoj dobi ne možeš. - Zamislite taj osjećaj da su djeca i mladi odrasli pod dojmom: imamo što očekivati kada uđemo u silazni razvoj; tada ću moći doživjeti nešto što sada ne mogu znati, što mi moje fizičko tijelo jednostavno ne može dati. - Zamislite osjećaj koji je bio potpuno drugačiji od današnjeg, kada se starenje očekivalo u takvim uvjetima. Postoji nešto što je bilo toliko drugačije od današnjeg, kada očekujete starenje na takav način da znate da dolazi nešto što prije nije moglo doći.

Stvari su se promijenile, ali ne na tako drastičan način kako bi to mogli misliti. Nije li istina, da kada se govori takva istina kao što je ova maloprije

navedena, onda današnja loša navika mišljenja odmah ima potrebu za ili/ili. Ali u stvarnosti stvari nikad nisu takve: nikada nemamo posla s ili/ili, već obično imamo posla s i/oboje. Duhovno se ne manifestira samo od sebe kada se uspinjemo u doba starosti. Ali ako se iskra duhovnog pobudi u duši na način kako se to misli u znanosti duha, onda ti to koristi dok stariš, tada iz tijela u opadanju nastaje nešto što živi osobito u onome što je netko naučio i spoznao putem znanosti duha. Ako danas ostanete bez ikakvog znanstvenog kontakta s duhom - taj znanstveni kontakt ne misli se stručno, već na takav način da bude dostupan svakome, pa i najjednostavnijem umu, ako čovječanstvo želi, znanost duha može postati popularna - onda kada ostarite nećete ništa posebno doživjeti; nećete cijeniti starenje. Niti ćete tijekom mladosti imati neka posebna očekivanja od starenja. Drugačije je ako iskra duhovnog znanja u duši nije potaknuta kroz prirodni razvoj, već kroz obrazovni razvoj, koji prilazi dušama ljudi. Ako se ispravno shvati ono što znanost duha može učiniti za dušu, ponovno će se stvoriti raspoloženje, sada na svjestan način, upravo kroz znanost duha: imam što očekivati kad ostarim. Stariti nešto znači. Kad budem imao trideset i pet godina, ono što živi u meni bit će drugačije nego sada, kad sam mladi jazavac od dvadeset godina. - Ovo raspoloženje je nešto veoma važno za ljudsku dušu, ovo raspoloženje, koje bih htio opisati kao raspoloženje očekivanog života, života koji jednostavno zna: kreativne snage koje doživljavate u sebi morate ozbiljno shvatiti kao kreativnost duha.

Danas, kada ne želimo spoznaju duha, smatramo li ozbiljno ljudsku tvorevinu - čak i ako je to fraza - smatramo li je ozbiljno tvorevinom duha? Ne, u praksi uopće ne. Jer da jest, rekli bi si: ima smisla stariti. Cijeli čovjekov životni vijek je kreacija duha; ne stari se uzalud, duhovno uvijek iznova živi u nama. Ono što nastaje u nama, što se otkriva iznutra, uvijek će pokazati nove strane. - Živjeti s očekivanjima, očekivati nešto od toga što sa svakom godinom postajemo sve stariji, to je posljedica ozbiljnog shvaćanja tvrdnje da je ono što je oko nas i u nama, tvorevina duha. To je raspoloženje, taj život pun iščekivanja, koji se mora ukorijeniti u svim obrazovnim sustavima, koji se mora pretočiti u svu konstituciju koja je dana obrazovnom sustavu. Tako da djeca već od malih nogu, i kad postanu mladići i djevojke, pa i kasnije, dobiju osjećaj: dokle god smo mladi, duh nam još ne daje sve; ali kako netko stari, stalno otkriva nove stvari koje nastaju u duši. - Potreban je samo poticaj spoznaje duha da ne bismo previdjeli, da ne bismo zanemarili ono što želi izroniti iz dubine našeg bića, jer nije besmisleno, već zato jer ima smisla da starimo. Danas najmlađe ljuti kad se od njih očekuje takav osjećaj; jer mladi se danas već osjećaju spremnima da budu birani u parlamente i za državne zastupnike, naravno, iako im tamo nije mjesto, jer poanta je u tome da se o pitanjima socijalnih struktura može raspravljati samo iz perspektive zrele životne dobi. Ako netko ima to raspoloženje očekivanja u životu, tada zna da ono što pretpostavlja o vanjskom uređenju

još ne može biti spoznato, još se ne može razumno spoznati, osim ako se ne dosegne određena dob.

Nemojmo reći da je znanost duha, ako se ispravno shvaća, nešto apstraktno što se ne upliće u praktičan život. Znanost duha, ako se bude ispravno shvaćala, imat će velik utjecaj na praktični život, jer će biti ugrađena u konkretne osjećaje; to će uzrokovati da ljudi odrastaju drugačije, da drugačije očekuju što im svaka nova godina života može donijeti. Znanost duha sadrži energične obrazovne fermente, najenergičnije obrazovne impulse. Sadrži moralne impulse koji imaju sasvim drugačiji učinak na um od onih moralnih impulsa kojima se današnji ljudi hvale; jer sadrži impulse koji u ljudsku dušu teku iz cjelokupnog smisla života, iz univerzalnog smisla života. Naravno, ne želim reći da svatko tko poznaje znanost duha mora ispuniti sve svoje ideale. Ali tako je to s moralnim općenito: on se u početku nadvija nad čovjeka kao ideal, i on ga ugrađuje u sebe svojim slobodnim impulsom volje. Ali znanost duha kao takva, sadrži značajne moralne impulse. Ona nije samo njegovateljica zemaljskog morala, nego je njegovateljica univerzalnog morala. Te stvari samo morate prozreti na odgovarajući način. Ali izuzetno je nužno da stav koji je povezan s ovim što sam sada objasnio, kroz znanost duha dobije pristup ljudskim umovima. Jer ono što je naše doba dovelo do takve katastrofe je to što živimo u tranziciji koja u ljudsku dušu želi uliti nešto novo, a ljudi još nisu ostali bez svoje privrženosti starom, ne žele ugraditi nove osjećaje, osobito u svoja odgojna načela. U vanjskom životu, koji proizlazi iz materijalističke kulture, često se nađe suprotno od onoga što budućnost tako energično zahtijeva od nas. Potrebno je prije svega da se to gledanje na smisao života u nastajanju ugradi u ljude koji odrastaju. I danas je svatko osoba u razvoju, u tom pogledu, jer znanost duha je tako malo usvojena a svi moraju shvatiti što znanost duha može pružiti u smislu obrazovanja za ljudsku dušu. Jer čovječanstvo se mora osloboditi uvjerenja da si u dvadesetoj ili dvadeset petoj godini gotov čovjek, koje je sve razvio i samo treba početi živjeti, i za kog život ima smisla samo onoliko koliko čovjek primjenjuje ono što je naučio, i uživa u životu, i tako dalje.

Ako dublje pogledate u kontekst života, onda ono što je rečeno ulazi u dušu vrlo, vrlo duboko. To je nešto što se u davnim vremenima prirodno razvilo u ljudima, nešto što bi se u modernim vremenima trebalo razliti u ljudskim osjećajima kroz odgoj: život iščekivanja. O, nešto je značajno u tome kad čovjek s trideset i pet godina sebi kaže: u budućnosti, kad ostarim za pet ili deset godina, kroz to starenje otkrivati će mi se tajne; imam što iščekivati. - Razmislite samo što je to i što znači to uvesti u obrazovanje! Ali to je i nešto stvarno. Ali to je priroda koja teče, koja u ljudima dolazi na svoje, koja je došla na svoje u starim vremenima i koju treba njegovati u moderno doba. Jer to je ono što se događa u ljudima; to što ne obraćamo pažnju na to, ne brinemo o tome, ne znači da toga nema. Nemojte misliti da

ćete, ako zanemarite ove tajne, izbjeci da postanete mudriji i da ne dobijete tajne kako budete starili. Duh djeluje u vama. Svi postajete duhom bogati! Jedina je razlika u tome što jedan to prihvaća rado, a drugi, kada je odlučio postati pametan čovjek dvadesetih - danas je to osobito slučaj u takozvanom svijetu inteligencije - odbija prihvatiti bilo što kasnije u svom razvoju. Najmlađi ljudi danas, oni pišu, pišu poeziju, rade druge stvari. A kakve osjećaje čovjek ima prema tim stvarima! Kako malo čovjek ima smisao života koji se očituje u oblikovanju čovjeka, kao tvorevine duha. No, duh ne posustaje, čak i ako najmlađi danas pišu drame ili članke i slično. Možda još uvijek imaju duha, ali ne znaju ništa o duhu koji se razvoja u njima.

Što se događa s tim duhom, s pravim duhom koji bi se sam od sebe razvio u davna vremena? Da, dragi prijatelji, ovaj se duh mora raspršiti. Uistinu, on se raspršuje. Širi se u duhovnom ozračju, širi se u auri čovječanstva. I to je nešto što uvijek iznova moram pričati u naše vrijeme, ali ono, naravno, ne vjeruje u to iz jednostavnog razloga što prirodno vidi kao fantaziju kada kažete: pa, tu je jedan mladi pisac koji misli da je jako pametan. On ne zna ništa o duhu, ali njegov duh prelazi u auru u raspršuje se. Njegov je duh još uvijek tu. - Danas je aura čovječanstva potpuno impregnirana takvim raspršenim duhom. Taj duh moraju ljudi držati na okupu, upravo kroz raspoloženje o kojem sam govorio. Jer danas smo već na točki gdje bi nastalo užasno zlo ako bi se to raspršivanje duha nastavilo i dalje. Jer značajan je zakon duhovnog svijeta, da duh postaje nešto sasvim drugo nego što je prvobitno bio, kada napusti svog nositelja. Shvatite ovo jasno: duh koji napusti svog nositelja, koji se rasprši, postaje nešto sasvim drugo nego ako ostane na okupu sa svojim nositeljem. On je u suštini pokvaren, učinjen gorim, transformiran na ahrimanski način. A ono što mora izaći, što danas nije jasno izašlo na vidjelo, jer smo na početku onoga što može postati strašno ako se to ne uzme u obzir, to je strašna duhovna pustoš. Ljudi će tražiti nešto što će ih zaokupiti jer su dopustili da duh koji ih je trebao zaokupiti ispari. Tragati za nečim a da ne znate što tražite nešto je što će postati sve raširenije, ako se ovo zlo ne bude kontroliralo. Danas već vidimo početke mnogih stvari koje sam već spomenuo.

Što čovjek danas radi kad je zanemario svoj duh? On prvenstveno nešto traži; ali ova potraga na neobičan dolazi do ploda, na raznim područjima. Vrlo često područje je: osnivaju se klubovi, klubovi s dobrim programima. Pred ljude postavljate svakakve zahtjeve. To mogu biti jako pametne stvari, ali to su uglavnom stvari koje proizlaze iz činjenice da se netko držao gledišta iz djetinjstva i onda je ta ideja iz djetinjstva okoštala, dok se u kasnijoj dobi ne pusti u svijet u obliku klupskih programa. Ljudi danas znaju kako učiniti jako puno na ovom području. Ali malo znaju o stvarnom radu u duhu, počevši od male jezgre duhovne aktivnosti, dopuštajući ljudima da se pridruže i održavaju živim i aktivnim nešto što je zajednica ljudi.

Vidite, zbog toga u našem Društvu nastaju toliki sukobi koji iz određenih razloga ostaju latentni i o kojima ne želim sada ovdje raspravljati. Gdje god mogu na bilo koji način dati poticaj, želio bih da svi statuti, sva pravila, svi zakoni, ostanu što dalje. Naposljetku, zašto su potrebni statuti ako se više ljudi okupi da njeguju duhovni život? Takvi se statuti mogu sastaviti kako bi se pokazali vlastima; to je drugo, i nema veze sa samom stvari, ali bitno je što nam takvi statuti znače. Poanta je da zajednica treba živjeti tako da svaki novi čovjek u nju može unijeti nešto novo. Takva zajednica treba živjeti, to se ne može određivati nikakvim statutom, kada postoji pet godina, ona mora biti nešto drugo, kao što je dijete s dvanaest godina nešto drugačije nego sa sedam godina. Ali to danas nije način razmišljanja. Današnji način razmišljanja je živjeti što beživotnije, sve suziti u apstrakcije. To je jedno. Moglo bi se dati mnogo primjera, a svi proizlaze iz činjenice da nemamo svijest o raspršivanju duhovnog života. Čovjek traži, traži na sve moguće načine. Pomislite samo koliko sestrinstava i drugih klubova danas ima u nekom velikom gradu! Tražiš i tražiš jer ne znaš da je ono što bi trebao držati raspršeno. Pa tražiš jer nemaš ono na što ne obraćaš pažnju. To traženje znači pustoš života. Ova pustoš života užasno bi izmakla kontroli da čovječanstvo ne shvati da se mora pojaviti raspoloženje o kojem sam upravo govorio.

Nije li istina, ono što danas ne želimo shvatiti je: neposredni život! Načelo je da ono što postoji kao tvorevina živog duha, to zahtijeva pokretljivost iskustva. Činjenica da se netko nikada ne deklarira potpunim, nikada završenim, to je nezgodno u nekom pogledu. Ali to je nužno ako se želi napredovati u duhovnom razvoju čovječanstva. A shvatiti znanost duha na taj način, da je ona poticaj za život, da stvarno nađe svoj put u ono što zahtijeva vrijeme u sadašnjoj točki razvoja čovječanstva, to je upravo zadatak onih koji stvarno posvećuju sebe znanosti duha: živjeti s čovječanstvom i prepoznati kroz što ono mora proći u tijeku razvoja, kroz što je pozvano proći.

Pokušajte steći nepristran pogled na događaje koji vas okružuju danas. Zapravo, većina ljudi danas propušta ono što se događa oko nas. Oni samo misle da se mora ponoviti situacija kao prije 1914. godine i čekaju da se takva situacija dogodi. Oni čak i ne razumiju koliki je dubok utjecaj onoga što se događa, i koliko je potrebno da čovječanstvo probije svoj put do potpuno novih koncepata kojih prije nije bilo. Razumijevanje života i u povijesnom razvoju, prije svega je zadatak duhovno-znanstvenog načina mišljenja.

To je jedna stvar: da se duh raspršuje jer ga ljudi ignoriraju. Ali samo jedan dio se raspršuje, drugi ostaje, nakuplja se u ljudskom organizmu, ali ne ulazi i svijest. Nesvjesno impregnira organizam. Ide u krv, u meso; djeluje u nesvjesnom. Ono čega bi osoba trebala biti svjesna djelomično se rasprši

tijekom života, djelomično se potiskuje u podsvijest. Kako djeluje u toj podsvijesti?

Pogledajmo поближе što uzrokuje djelomično spuštanje duha u podsvijest. Razlog tome su obično lažni odgojni principi koji rade na tome da djeca i mladi postanu odrasli, kako bi što prije prestala biti djeca. Koliko je danas dobrobiti u tome da dijete što ranije ima svoje zaključke, da se odgaja drugačije nego je prikazano u mom djelu 'Odgoj djeteta sa stajališta znanosti duha'. Potrebno je da dijete živi, prije svega, u slikovnim predodžbama, da intelektualni aspekt dođe do djeteta što kasnije. Za to se danas ima vrlo malo smisla. Sama kultura nema za to puno smisla. Ali ne treba pokušati zaustaviti ovu kulturu; znanost duha nikada neće biti reakcionarna. Uvijek će voditi računa o vanjskom, materijalnom kulturnom napretku; ali taj vanjski, materijalni kulturni napredak zahtijeva stvaranje protuteže. Drugačije je bilo u vremenima kada se u mladosti nije učilo čitati i pisati. Ne želim govoriti protiv pismenosti, nemojte me krivo shvatiti, ali mi danas smatramo nesrećom kada su ljudi nepismeni, jer ne vidimo vrijednost čovjeka u onome što živi u duši, nego u onome što on drugima predstavlja, a što u konačnici ima malo veze s ljudskom dušom. U tim davnim vremenima, kada je pismo još bilo slikovno pismo, kada je pismo odražavalo misterij riječi, pisanje je bilo nešto. Ali danas: ti mali duhovi, koji se pojavljuju pred očima najmlađe djece na bijelom papiru i treba ih razotkriti, ti mali duhovi koje sama djeca dočaravaju na papiru, kakav oni odnos imaju prema duši? To su samo znakovi, proizvoljni znakovi. Mogli biste zamisliti da je sve što ste tamo napisali posloženo drugačije. Neki ljudi već danas imaju tendenciju da se stvari postave drugačije. Postavljena je i stenografija. Nema potrebe da to na ovaj način pristupa ljudima, može biti i sasvim drugačije. Ali to je nužan zahtjev zemaljske kulture; to je ono protiv čega se okreće reakcionar, a ne duhovni znanstvenik. To se moralo dogoditi, naravno. Ali protuteža će doći. Znanost duha neće smatrati idealom ukidanje škola; ali protuteža će biti da djeca dobiju slikovitu pouku, pouku koja sadrži naznaku tajni svijeta, učenje koje dovodi u vezu s tajnama svijeta. Svaka životinja, svaka biljka u svojim oblicima izražavaju nešto što je tajanstveno povezano s cijelom kreacijom. Tek u određenoj dobi imate svježinu uma da to osjetite. U određenoj dobi morate rasti zajedno s kreacijom.

Uzmimo i ovdje primjer. Već sam citirao riječi koje je moj stari prijatelj Vinzenz Knauer, povjesničar filozofije, često koristio. On je iz svoje srednjovjekovne skolastičke svijesti rekao onima koji tvrde da je sve sačinjeno od iste materije: Pa, samo pogledajte materiju kakva je u vuka i janjeta; zatvorimo vuka da ne može dobiti drugu hranu i dajmo da jede samo janjce. Ako je janjeća materija doista isto što i vučja materija, onda bi vuk malo po malo trebao postati janje, ili barem poprimiti formu janjeta. - To jasno govori da u onome što tvori vuka - mi to zovemo grupna duša - u tom živom biću koje određuje strukturu vuka, postoji nešto drugo nego u

strukturi janjeta. Gledanje u puku materiju, ne u formiranu materiju, ne u duhovnu materiju, ne vodi u kreaciju, nego izvan nje. Životinje oko nas stvorene su u različitim oblicima. Pogledajte samo koliko se ljudi razlikuju od životinja u tom pogledu. Dobro razmislite o čemu se tu radi. Osim malih razlika koje leže u raznim rasnim karakteristikama, koje mogu biti velike, ali se ne mogu približiti razlikama u životinjskim vrstama, ljudi su isto formirani po cijeloj Zemlji. Zašto? Jer je odnos ravnoteže drugačiji nego kod životinja. Životinja je rezultat ravnoteže koja se razvija u odnosu na Zemlju. To možete vidjeti na majmunu koji je gotovo uspravan. Životinja je dizajnirana na takav način da joj je kralježnica zapravo dizajnirana da bude paralelna s površinom Zemlje, a trbuh joj je na istoj visini kao i prednji dio. Najvažnije je da su ljudi predisponirani na način da ono što je kod životinja uz trbuh, bude nadograđeno preko trbuha, tako da prekriva trbuh. Kod ljudi linija koja ide uz glavu do zemlje, poklapa se s težištem, ali kod životinja ne. Budući da je čovjek pozvan dati sebi položaj ravnoteže u odnosu na Zemlju, koji je kod majmuna karikatura, a kod čovjeka je to samorazumljivo, čovjek se izdiže iznad specifičnog oblika koji ima bilo koja životinjska vrsta. Čovjek nema specifičnu konfiguraciju kao životinjska vrsta jer se ističe, jer uzdiže svoju figuru i može staviti glavu iznad trbuha. To je nešto nevjerojatno značajno. Darwinisti su to previdjeli. Ali to je ono što je bitno.

Danas to mogu samo nagovijestiti; da želim dalje razvijati morao bi održati mnoga predavanja, a to bi rasvijetlilo duboko važno pitanje razlike između životinja i ljudi. Ali to nas danas manje zanima, nas danas zanima činjenica da čovjek u sebi pobjeđuje životinjski oblik, dajući sebi svoj uspravni položaj, dajući sebi drugačiji položaj ravnoteže na Zemlji. To ga čini neovisnim o Zemlji. Ali to je samo kao fizičko biće. Ako idemo na etersko tijelo, tu su stvari drugačije. Ovo etersko tijelo je unutar sebe pokretno; dizajnirano je drugačije kod svake pojedine osobe u svakom trenutku. Ako netko gleda u lava: vidovito vidite oblik lava na osobi koja gleda. Ako pogledate hijenu, i sami postajete poput hijene u nadosjetilnom. U fizičkoj oblasti čovjek nadilazi vanjske formacije, ali u eterskom tijelu prilagođava se onome što se događa u njegovoj okolini. Upravo je to ono što tako bitno razlikuje čovjeka od životinje: životinja ima svoj specifični oblik; lav koji se suprotstavi psu ne može oponašati oblik psa u njegovom eterskom tijelu; on uvijek ostaje lav, čak i iznutra; on zapravo prepoznaje samo drugog lava. Pogledajte kako se slična životinja suočava sa sličnom životinjom na potpuno drugačiji način nego sa različitom. Ali čovjek je svestran, prilagođava se svojoj okolini u odnosu na etersko tijelo. Ali pitanje je hoće li ta prilagodba biti ispravna ili nepravilna, hoće li imati besmislen ili smislen utjecaj na život. Činjenica da su životinje dizajnirane na tako različite načine, da životinje u svom fizičkom obliku zadržavaju ono što ljudi mogu postati, neprestano se transformirajući, znači da cijelo životinjsko carstvo nije samo ono što zoolozi vide, već da svaki životinjski oblik ima određeno značenje. Na određeni način

možete iščitati ovo značenje cijelog životinjskog carstva. Time gradite most između sebe i duhovnog svijeta, tako nam se otkriva značenje onoga što je vani u čvrstom obliku i što onda smisleno doživljavate postajući to sami.

U davna vremena ljudi su instinktivno osjećali značenje okoline. Ono što se ističe u povijesnim vremenima su različite simbolične priče o životinjama: bajke o životinjama, legende o životinjama, basne i slično. Ne možemo se vratiti na to. Ali nešto drugo se treba izgraditi, tako da ljudi ne uče samo ono što sada imaju kao apstraktno znanje o životinjskom obliku. Kako se životinje opisuju u današnjim školskim knjigama! Djeci su opisi tako dosadni jer su vanjski. Neka opis bude smislen, neka lav bude nešto što se u kreaciji drugačije razvija od hijene, od klokana. Tada će čovjek opet smisleno živjeti u kreaciji, tada će upijati kreaciju na živ način. No, to će imati određenu posljedicu, jer duh postaje pokretan, duh postaje pun sadržaja kada uroni u kreaciju. Onda neće biti zadovoljan s onim što mu službena znanost često daje. Danas se može doživjeti svašta. Pratite li razvoj životinjskog niza, kako ga današnja službena znanost zamišlja, čak i tamo gdje ima nešto nepristrano, možete doživjeti čudne stvari. Ne morate ići čak do darvinizma, možete ići do Lamarcka, koji je pametniji od onoga što se materijalistički razvilo iz darvinizma. Tamo možete pronaći i ilustraciju kako su različiti životinjski oblici nastali prilagođavanjem životnim uvjetima. Određene životinje razvile su mrežasta stopala jer su se razvijale tako da žive u vodi. Druge životinje dobile su organe za hvatanje jer su morale pronaći hranu na drveću i slično. Da, ako su se organi razvili kroz takve navike, sigurno su prije bili drugačiji. Životinje koje su dobile isprepletana stopala nisu ih smjela imati prije, morale su imati druga; postom su ih formirali kroz svoje životne uvjete. Postupno se dolazi do zaključka da su one životinje koje imaju isprepletana stopala njih razvije iz drugih stopala, a one koje nemaju isprepletana stopala formirale su ih opet iz ranijih stopala. - Tako je. To jednostavno ne primjećujete, marljivo učite, ali to ne primjećujete. Ako žirafa ima dugačak vrat, objašnjeno je: postao je takav iz malog, jer je žirafa morala posezati za stablom. - Da žirafa ima kratak vrat, zbog drugih navika bi se promijenio iz dugog u kratak. Ne primjećuješ da se stalno vrtiš u krug. Danas nemamo pojma kakva zbrka, kakvo zbunjujuće razmišljanje postoji u svjetonazoru koji ne stvara smislen most prema onome što je u ljudskom okruženju.

Ali to je ono što se mora ugraditi u obrazovanje, da spomenemo samo jednu stvar: smisleno iskustvo okoline; ne samo razumjeti okolinu intelektualno, već je smisleno doživjeti, tako da cijelom dušom apsorbirate oblike životinjskog carstva, biljnog carstva i mineralnog carstva. Kakav biste blagoslov dodijelili četrnaestogodišnjem ili petnaestogodišnjem dječaku ili djevojčici kada biste ih povelili u šetnju i rekli: pogledajte ove oblake! - Zatim opet u sljedećoj šetnji, gdje su oblaci drugačije oblikovani: sada pogledajte ove oblake. Zapamtite ih kako bi imali sliku ovih oblaka! - Nakon što pustite

dijete da malo pogleda cijelu stvar, otiđite do police i izvadite Goetheove 'Prirodoslovne spise', gdje on na smislen način predstavlja različite vrste oblaka, kako nastaju i izlaze jedan iz drugoga. Dijete će to odmah shvatiti, odmah će se uživjeti u tu živu, smislenu predodžbu oblika oblaka, doživjeti će nešto prekrasno.

Ili možete pustiti dijete da promatra biljku u vrtu kakva je u proljeće, ljeto i jesen, a zatim mu pročitate Goetheove pjesme 'Preobrazba biljaka'. Tu imate nešto što smisljeno vodi u prirodu.

Takve stvari su dio stvaranja raspoloženja duše očekivanja života, takve stvari su dio toga ako želimo osigurati da duh ne bude začepljen i da ode u krv, u tijelo, nego da na odgovarajući način zahvati dušu. Određene stvari tijekom razvoja ne mogu ući u tijelo, već moraju ostati u duši. Što se događa kada uđu u meso, krv? Tada u podsvijesti stvaraju afekte, strasti, kojima se ponekad daju lijepa imena, stavljaju im se maske, a koje su ponekad sasvim drugo od maski koje su im stavljene. Toliko je toga danas živog - i to dolazi do izražaja u razvoju - što je nastalo jer je ono što je trebalo ostati u duši prešlo u krv, u tijelo. I što je na tome zasnovano? Svađa, nesloga, nesloga diljem Zemlje. To se maskira u sve moguće oblike, maskira se u to da Talijan ne podnosi Nijemce, da Englezi ne podnose Nijemce, da Nijemci ne podnose Rimljane; te su strasti maskirane i bijesne diljem Zemlje. Samo morate znati dublje razloge za te stvari, i morate razumjeti što je dužnost čovječanstva, koja je misija čovječanstva, kako bi se postiglo ono što se apsolutno mora postići.

Ono što se događa u sadašnjosti trebali bi biti jasni znakovi onoga što bismo trebali naučiti kako bismo vodili čovječanstvo prema prosperitetnoj budućnosti. Ne treba ostati na površini, kao što ljudi danas čine, nego treba pogledati u dubinu ljudske duše. To što je 19. stoljeće napravilo odgojnu grešku jer je bilo prijelazno razdoblje, jer je pustilo u krv i meso ono što je trebalo ući u dušu, danas se bori na ratištima. Krv koja je upila ono što je trebalo ući u duše, sada nadmoćno vlada u strastima koje divlje haraju Zemljom. To znači da ljudi ne mogu razumjeti jedni druge. Zato se ne slažu. Zato imaju tako malo osjećaja za zajednički život, za suživot.

Znakovi vremena su ozbiljni, vrlo ozbiljni, ali oni su poziv da pogledamo u dubinu nastajanja svijeta kako bismo iz tih dubina prepoznali što je naša zadaća. Već sam prošli put rekao: ovo nije prigovor na mudrost svijeta, na božansku mudrost. Božanska mudrost mora čovječanstvu dati ove znakove, jer ljudi ne bi trebali postati automatska bića, već bi trebali postati neovisni. Nije poanta pitati: zašto je čovječanstvo upleteno u sve ovo? - već: što treba učiniti za dobrobit čovječanstva? - Riječ je o djelovanju s velikim, univerzalnim, etičkim impulsima. To je ono što je naša dužnost, iz tjedna u tjedan, iz sata u sat, iz minute u minutu: uključiti se u ono što se mora dogoditi. A onaj tko je danas očekivao, onako kako je naznačeno, da će mu

Rudolf Steiner - Duhovna pozadina Prvog svjetskog rata.

svaka nova godina donijeti nešto što mu je prije bila tajna, u njegovoj duši zasvijetli ono što će čovječanstvu trebati i u budućnosti: živi, a ne mrtvi, osjećaj besmrtnosti. Tko zna da mu svaka nova godina donosi nova otajstva, zna i da mu zagrobni život donosi nova otajstva; za njega sumnja u daljnje postojanje onoga što u razvoj tijela donosi nove stvari, nema smisla. Za njega, međutim, i ovaj život nakon smrti postaje stvaran, sasvim stvaran: ne samo da će postati osobna, sebična činjenica, nego općeljudsko načelo.

Danas kročimo kroz vrata smrti i sa sobom donosimo mnoga opažanja života koja ovdje nismo obradili. Ali to još uvijek ima značenje za Zemlju. Mudrost koju smo ovdje stekli nastaviti će koristiti Zemlji čak i nakon što prođemo kroz vrata smrti. Ali ovdje na Zemlji moraju postojati ljudi koji je žele koristiti. Oni koji imaju iskustva znaju o tim iskustvima izvijestiti, a da ne ispadnu potpuno smiješni, moraju javno reći ove stvari, kao što sam ja jučer, naprimjer: da bi Planck danas mislio drugačije nego što je mislio osamdesetih. Vi kao duhovni istraživač zapravo mislite na nešto drugo. Zna se: duša ove osobe je toliko toga prenijela kroz vrata smrti da ima mnogo toga što može biti korisno na Zemlji. Da, onaj tko zna da njegov živi osjećaj za živu dušu nije narušen vratima smrti, također zna da su takozvani umrli u stalnom kontaktu s nama, da samo moramo opažati ono što nam oni šalju. Onaj tko ima iskustva s tim, možda može i skromno govoriti o tim stvarima iz osobnog iskustva. Znam da ne samo da sam se povezao s Goetheovim svjetonazorom, nego da sam ono što sam napisao o Goetheovom svjetonazoru napisao na različite načine samo zato što sam znao da je to došlo iz nadahnuća same Goetheove duše, naravno, koliko oni slabi koji dolaze to mogu apsorbirati.

Ali to uključuje život u odnosu s dušom koja ostaje živa, a ne samo apstraktno obožavanje umrlih, nego upijanje žive esencije umrlih u naše duše, koje su utjelovljene ovdje u fizičkom tijelu. O mnoge, izuzetno plodonosne stvari poteći će u evoluciju Zemlje kada umrli kroz stav živih, budu mogli biti savjetnici čovječanstvu. Znam koliko je naš način razmišljanja daleko od toga. Znam da se ljudi danas pitaju: što dvadesetdvo godišnjak, dvadesettro godišnjak - ili koja god da je dobna granica za parlament - kaže, što dvadesetčetverogodišnjak može reći o bilo čemu što bi trebao postati zakon. - Ali ne pitate: što Goethe danas kaže o tome što bi trebalo postati zakon? - Ali doći će i to. Umrli će biti naši sugrađani. Ako u svoju dušu unesete raspoloženje da se svake godine otkriva nova tajna, tada ćete ići još dalje: tada će se također znati što znači napraviti veliki prijelaz kroz vrata smrti u ukupnom razvoju Zemlje. Tada će umrli biti savjetnici živima. Jer nije bitna samo vjera u besmrtnost, već je važno da ono što je besmrtno može postati plodonosno na svim poljima gdje doista treba biti plodonosno. Čovjeku je potrebna snaga da probije strop koji ga danas dijeli od onoga što duhovni svijet još sadrži.

Vidite, današnji način razmišljanja zapravo je više-manje tu da bismo mogli razviti snagu da prodremo do duha. Ali danas je već došlo vrijeme kada ljudima moraju biti jasne neke stvari i moraju ih sami razumjeti. Zato se pred dušu stavljaju znakovi, jer ljudi moraju naučiti: ovoga nikako ne smije biti, to se mora potpuno prevladati. - I zato jer bi to sami trebali prevladati, to se među njima i pojavilo.

Dvije krajnosti - ali ima mnogo takvih krajnosti - stoje jedna nasuprot drugoj u vanjskom životu: wilsonizam i, nasuprot njemu, trockizam ili lenjinizam, zovite to kako hoćete. Dvije stvari tu stoje, rođene iz neduhovnog svjetonazora, najneduhovnijeg svjetonazora koji se može zamisliti. Zadatak čovječanstva je da se pobrine da se eliminira sve što u konačnici vodi lenjinizmu ili wilsonizmu. Ali puno wilsonizma, puno lenjinizma, može se naći posvuda; vrlo su, vrlo česti, samo se to ne primjećuje. Samo treba stvarima pogledati u oči. Ali svatko tko se imalo bavi znanošću duha, zna da mu ta znanost duha daje oko da i na ovom području stvarima jasno pogleda u oči. Danas je životna potreba da ljudi jasno gledaju svijet, da gledaju stvari, a ne da ih prespavaju. Jer ljudi imaju previše razloga da stavljaju maske na ono što je istina. I ljudi su previše lakovjerni; lako povjeruju u maske i ne gledaju što je iza maski. Ne može se razviti način razmišljanja koji omogućuje određenu pokretljivost duha, nužnu za znanost duha, a da u određenom trenutku, kada se stvarno nađe u toj pokretljivosti, ne stekne jasan, smiren način gledanja na ono što se u svijetu događa. Čovjek ne smije prespavati stvari; kroz znanost duha se mora probuditi, ako se ne želi uljuljkati u određenu udobnost u životu. Postoji velika potreba dopustiti ovakvom duhu da teče u dušu, ali nema volje, osobito kod onih koji se osjećaju vođama čovječanstva, da tu potrebu uzmu u obzir. Volja za duhom prisutna je danas kod najjednostavnijih priroda; samo još ne razumiju sebe jer su zavedeni onim što se danas često širi kao 'javno mnijenje' - Schopenhauer je to nazvao 'osobnom glupošću'. Lideri su često skloni govoriti o granicama ljudske prirode, kada ne žele voditi ljude preko granica. Danas ćete to naći u svim područjima. Kako je zgodno za ljude - da spomenem samo jedan primjer - kada se tako nešto može dogoditi, kao što se sada događa francuskom teologu Loisyju, koji je također zauzimao neobično kolebljivu poziciju između modernizma i nemodernizma, iako se neko vrijeme činilo da stoji na vlastitim nogama. Ali sada, suočen s katastrofalnim događajima, postavio si je pitanje: što se zapravo dogodilo s kršćanstvom u sadašnjoj svjetskoj situaciji? Možda ovo kršćanstvo kao takvo nije uspjelo? - Ne Krist kao takav, kaže Loisy, ali se pita: nije li ovo kršćanstvo mnogo toga propustilo? - Neki su ljudi napisali nešto o tom Loisyjevom pitanju savjesti. Jedan je rekao: Pa, samo morate uzeti u obzir nesavršenost ljudi. Iako kršćanstvo želi nešto drugačije od onoga što se sada događa na Zemlji, ono što se događa mora se dogoditi jer su ljudi nesavršeni. - Razmišljanje o tome nije ono o čemu se radi, već je ono o čemu se radi:

razmišljanje, kontemplacija, i osjećaj kako mogu postati savršeni, kako se ljudi mogu poboljšati, kako mogu postati etični, kako mogu sve više i više postati integrirani u univerzalno kozmičko biće. Pitanja se često moraju postavljati potpuno drugačije od načina na koji ih ljudi danas postavljaju.

Ovo su osjećaji koje sam želio položiti u vaše duše tijekom zajedničkog vremena. Ovaj put, čak i više nego prije, važno mi je da se moje riječi ne razumiju samo umom, već da se razumiju onako kako su zamišljene: da stimuliraju naš um tako da postanu sjeme u našem umu za prodiranje u ono što se mora dogoditi u ljudskom razvoju. Jer svatko će se možda za ne tako dugo vremena, ovisno o svojoj prirodi i karmi, naći u ovoj ili onoj poziciji okružen važnim životnim pitanjima kojima nije dorastao, ako se samo želi držati starih, ugodnih ideja. Moramo naučiti usvajati nove ideje. Znanost duha će nas moći voditi do takvih novih ideja. Moje su riječi imale za cilj potaknuti duše da budu budne. Čak i ako izgleda da su polazile od činjenica, činjenice su odabrane tako da dotiču upravo ono što je čovjeku u sadašnjem trenutku najvažnije, u odnosu na život osjećaja, u odnosu na razumijevanje.

Predavanje 16

21. ožujka 1921. Stuttgart

Ovo što danas govorim potaknuto je pitanjem postavljenim na satu historijskog seminara. Riječ je o pitanju tko je kriv za posljednju ratnu katastrofu, a svakako je toliko važno, a danas se može reći i povijesno važno, da se odgovor na to pitanje, koliko je moguće u ovako kratkom vremenu, ne uskrati.

Htio bih dati samo nekoliko komentara kako biste bili svjesni u kojem smislu želim govoriti o ovom pitanju. Na predavanjima koja sam održao u Goetheanumu u Dornachu nikada se nisam suzdržavao od stavova koje sam morao imati o današnjoj temi i nikada nisam tajio da mislim da su ti stavovi oni koji se moraju izraziti pred cijelim svijetom. Ne smatram da je situacija s ovim važnim pitanjem danas takva da stalno treba ponavljati da se objektivni sud treba prepustiti povijesti, da će se o tome objektivno suditi tek u budućnosti. Tijekom vremena, posebice kao rezultat predrasuda koje i dalje postoje, prilika za dobivanje zdravog suda o ovom pitanju će se izgubiti koliko bi se možda mogla steći kroz ovo ili ono. Izričito kažem 'možda'; jer ja sam ne vjerujem da će biti moguće donijeti bolji zaključak o ovom pitanju u budućnosti nego sada.

To je prvo što želim reći. Moram to reći iz sljedećeg razloga: kao što znate, ti napadi - ne želim ih opisivati nikakvim epitetom - koji se odnose upravo na kulturno-političku stranu mog djelovanja unutar granica Njemačke, dolaze uglavnom s one strane koja se može nazvati 'pangermanska' i naravno, moram biti spreman da će sve što kažem s te strane biti protumačeno na najluđi mogući način. No, s druge strane, mislim da nije potrebno ništa reći kao obranu u tom smjeru, jer glupe optužbe da se tu nešto događa protiv onoga što je Njemačko, određene su već time da je u sjeverozapadnom kutu Švicarske, već tijekom rata izgrađen Goetheanum, orijentir za ono što bi njemački intelektualni život trebao biti, ne samo za Njemačku, nego pred cijelim svijetom. Ako je netko na takav način posvjedočio ono što je Njemačko, mislim da nema potrebe koristiti mnogo riječi da bi se na bilo koji način opovrgle zlonamjerne optužbe.

Ono što dalje želim reći je da sam uvijek nastojao ni na koji način ne utjecati na prosudbe onih koji čuju što govorim u tom smislu, i volio bih to činiti koliko god je to moguće - naravno, moguće je u samo ograničenom opsegu, ako morate biti kratki - i ako je moguće danas se držati toga. U svemu što sam rekao, imao sam na umu da nabranjem ovih ili onih činjenica ovih ili onih momenata, svakome dam temelj za stvaranje vlastitog suda. I kao što to radim u cijelom opsegu znanosti duha, nikada ne

prejudicirajući sud, već samo pokušavajući osigurati materijal za formiranje suda, također bih želio učiniti isto u ovim stvarima koje se odnose na vanjske povijesne događaje.

E, sad komentiram samu stvar: čini mi se da se rasprave koje se danas vode o pitanju krivnje, više ili manje, diljem svijeta temelje na načelno nemogućim premisama. Sa svoje strane, vjerujem da se s tim istim pretpostavkama, ako ih se primjeni na ovaj ili onaj način, može sa sigurnošću dokazati da svu krivnju za rat snosi pomalo čudni Nikola, kralj Crne gore. Vjerujem da se ovim argumentima u konačnici može dokazati čak i da je Helfferich izvanredno mudar čovjek, odnosno da se nekadašnji debeli gospodin Erzberger nije neobično živahno vijugao svim mogućim podzemljem i podrumima europske volje tijekom rata. Ukratko, vjerujem da se ovim argumentima može jako malo učiniti. S druge strane, smatram da je apsolutno točno ono što je aktualni njemački ministar vanjskih poslova Simons nedavno rekao u svom govoru u Stuttgartu; da je pitanje krivnje potrebno ozbiljno tretirati. Samo želim dodati da bi se to stvarno trebalo dogoditi. Jer ako naglasite da je to nužno, niste još učinili ono što se mora dogoditi, a jednostavno je potrebno da se dogodi. A da se treba pozabaviti pitanjem krivnje jasno govori činjenica da je na čelo ovih posljednjih, nesretnih londonskih pregovora stavljen najlukaviji državnik današnjice Lloyd George, koji je - kako to nazvati, ne možete naći prave riječi za ono što se trenutno događa - rekao: sve što pregovaramo, pretpostavlja da je pitanje krivnje odlučeno za saveznike Antante.

Pa, ako je sve što možemo pregovarati učinjeno pod aspektom da je pitanje krivnje odlučeno, onda ako nije odlučeno, utoliko je važnije započeti pregovore ozbiljnim razmatranjem pitanja krivnje i s tim se ozbiljno suočiti. Mora se naglasiti da se u biti nije dogodilo ništa osim vrlo čudne odluke pobjedničkih sila u vezi s ovim pitanjem krivnje. Prema današnjim svjetskim pravilima, ova se odluka ne temelji na objektivnoj procjeni činjenica, već jednostavno na diktatu pobjednika. Kako bi iskoristili svoju pobjedu, pobjednici moraju svijetu diktirati da je druga strana kriva za rat. Ne može se na strani Antante pobjeda iskorištavati kako se želi, pa i po pitanju krivnje - to se može priznati - ako se sva krivnja svaljuje na drugog. Lako ćete uvidjeti da ne biste mogli tako postupiti ako kažete: da, ljudima se ne treba suditi onako kako bi sudili, recimo, u vrijeme ratne katastrofe.

Dakle, poanta je u tome - budući da je sve drugo ostalo samo literatura, ili nije ni postalo literatura - da za sada nije učinjeno ništa da se pozabavimo pitanjem krivnje, osim diktata pobjednika. A činjenica da se na neshvatljiv način dogodilo nešto što se u principu nije smjelo dogoditi, da je potpisano ono što je pobjednik diktirao, to je činjenica za kojom se ne može dovoljno žaliti. Jer ne može se reći: mora se potpisati da nesreća ne bude još i veća. - Svatko tko zaviri u stvarna zbivanja, zna da se aktualna svjetska situacija

može prebroditi samo istinom i voljom za punom istinom. Iako ono što je potreba može voditi do tragičnih situacija, ne bi se trebalo s tim izvlačiti. Vremena su preozbiljna, ona zahtijevaju velike odluke, koje se ne mogu riješiti drugačije nego uz punu volju za istinom.

Naglašavam: budući da u kratkom vremenu koje imam na raspolaganju nisam u mogućnosti stvar iznijeti na način da ono što govorim bude vidljivo iz sadržaja mojih rečenica, barem ću pokušati, onako prikazati stvari, u nijansama, onako kako su date, da vam dam temelj za formiranje suda u ovoj oblasti. Pa, kroz dugogodišnje iskustvo, kroz pažljivo promatranje onoga što se događa u svjetskoj povijesti, otkrio sam kako, prije svega, kod anglosaksonskog naroda i posebno određene skupine ljudi unutar tog anglosaksonskog naroda, u određenom smislu, postoji određeno gledanje koje obuhvaća svjetsku povijest. Među određenim ljudima koji stoje iza anglosaksonske politike, ako ih mogu tako nazvati, postoji političko stajalište koje bih mogao sažeti u dvije rečenice: prvo, postoji stajalište - i tim gledištem je prožet veći broj osobnosti koji stoje iza vanjskih političara koji su često samo marionete - da anglosaksonska rasa, uz određene sile svjetskog razvoja, mora imati misiju svjetske dominacije, u sadašnjosti i budućnosti, kroz mnoga stoljeća. To je u tim osobnostima čvrsto ukorijenjeno, čak i ako je, rekao bih, ukorijenjeno na materijalistički način, i s materijalističkim idejama o događanjima u svijetu, ali je tako čvrsto ukorijenjeno u onima koji su prave vođe anglosaksonske rase da se to može usporediti s unutaršnjim impulsima koje je nekoć imao drevni židovski narod kao svoju misiju. Stari je židovski narod, međutim, stvar zamišljao više moralno, više teološki; ali intenzitet nije drugačiji među stvarnim vođama anglosaksonske rase nego među drevnim židovskim narodom. Dakle, prvenstveno se bavimo ovim principom, koji možete slijediti i izvana, i posebnim načinom gledanja na život koji postoji među anglosaksonskim narodom, posebno među njegovim predstavnicima. Prevladava mišljenje da se, ako se bilo što dogodi, mora učiniti sve što je u duhu takvog svjetskog impulsa, i da se ne smije odbaciti ako odgovara tim impulsima. Taj je impuls tada u umovima onih koji vode politički život na nižim pozicijama - što još uvijek uključuje i državne tajnike - na način koji je, mora se reći, iznimno velik intelektualno. Vjerujem da onaj tko ne poznaje upravo iznesenu činjenicu, nikako ne može razumjeti tijek razvoja svijeta u moderno doba.

Druga stvar na koju cilja ova, za Srednju Europu tako tužna i pogubna svjetska politika je sljedeća. Ona je dalekovidna. Ova politika je velikodušna sa stajališta anglosaksonstva, a prožeta je uvjerenjem da svijetom upravljaju svjetski impulsi, a ne sitni praktični impulsi kojima se često vodi arogancija ovog ili onog političara. Ova politika anglosaksonstva je, u tom smislu, velikodušna; računa se i na povijesni impuls u pojedinačnim praktičnim mjerama. Drugo je ovo: znamo da je socijalno pitanje svjetski impuls koji se bezuvjetno ostvaruje. Ne postoji nijedna od vodećih anglosaksonskih ličnosti

o kojima govorimo, a da nije rekao, rekao bih, izuzetno hladnim, trezvenim gledanjem: socijalno pitanje mora se ostvariti. - Ali on sam sebi kaže: to ne smije biti tako da bi, zapadna, anglosaksonska misija mogla zbog toga pretrpjeti štetu. On kaže gotovo doslovno, a te su riječi često izgovarane: zapadni svijet nije tu da bude uništen socijalističkim eksperimentima. Za to je zainteresiran istočni svijet. - I on je tada inspiriran namjerom da ovaj istočni svijet, posebno ruski, pretvori u arenu socijalističkog eksperimenta.

Ovo što vam sada govorim je gledanje koje sam uspio utvrditi - možda seže i dalje, ne znam u ovom trenutku - do osamdesetih godina 19. stoljeća. Anglosaksonci su hladnim gledanjem znali da socijalno pitanje mora živjeti, da ne žele dopustiti da uništi anglosaksonstvo i da Rusija mora postati zemlja za socijalistički eksperiment. I politika je težila tom smjeru, očito se težilo toj politici. A posebno balkanska pitanja, uključujući i ono kroz koje je Berlinski ugovor dao Bosnu i Hercegovinu nesuđenim Srednjoeuroljanima, sva su ta pitanja već obrađena s ove točke gledišta. Cjelokupno tretiranje turskog problema od strane anglosaksonskog svijeta temelji se na ovom gledištu, te se nadalo da će socijalistički eksperiment, razvijajući se kako se morao odvijati, kada se proleterski svijet koji ide stranputicom, kada se vodi marksističkim ili sličnim načelima, da će ti socijalistički eksperiment svojim ishodom biti jasna lekcija za radnički svijet, o njegovoj uzaludnosti, destruktiji, jasna lekcija da se to ne može učiniti na taj način. Dakle, zapadni svijet će biti zaštićen, pokazujući na istoku što socijalizam može učiniti ako bi se širio na zapadni svijet.

Vidite, te stvari, koje će se sigurno moći utvrditi u punom povijesnom smislu, ono su što je desetljećima u podlozi europske situacije i svjetske situacije općenito. I iz ovih stvari proizlazi, rekao bih, ono što pokazuje nivo povijesnih događaja koji su sada više prema fizičkom svijetu. Trebamo samo vrlo pažljivo pročitati što fantast Woodrow Wilson, koji je ipak dobar povjesničar u modernom smislu, dopušta da zasja kroz njegove riječi u raznim govorima. Ali to nam treba samo da bismo imali simptom onoga što želim reći. Kroz cijelu noviju povijest, iako se to obično nije primjećivalo, Orijent je bio stalna tema rasprava. Objektivni promatrač nema drugog izbora nego reći sebi: svjetski povijesni događaji novijeg doba, pogodovali su Engleskoj u inauguraciji njene opisane misije. To seže daleko u prošlost, još od otkrivanja dolaska u Indiju morem. Cjelokupna konfiguracija moderne engleske politike zapravo polazi od ovog događaja raznim zaobilaznim putevima - ako to smijem ovako ukratko naznačiti; ono što sada govorim trebalo bi naravno objašnjavati mnogo sati, ali u ovom odgovoru na pitanje mogu samo nagovijestiti stvar - i eto onoga što bih nazvao svjetskim trendom kojeg predvodi engleska misija, ide ovako: ide od Engleske kroz ocean oko Afrike do Indije. Iz ove linije mnogo se toga može naučiti. Ova linija je ona za koju se zapravo bori anglosaksonska misija, i borit će se do smrti, čak i ako bude potrebno, borit će se do smrti i protiv Amerike. Druga, jednako važna,

linija je ova, koja predstavlja kopneni put, koji je imao veliku ulogu u Srednjem vijeku, ali zbog otkrića Amerike i prodora Turaka u Europu, to nije mogućnost za moderna gospodarska kretanja. Ali između te dvije linije je Balkan, a anglosaksonska politika ima za cilj balkanski problem riješiti na način da se ta linija potpuno eliminira u pogledu gospodarskog razvoja, tako da za razvoj ostaje samo morska linija. Tko god želi vidjeti, može vidjeti ovo što sam upravo naznačio u svemu što se događalo od godine 1900. i ranije do balkanskih ratova, koji su prethodili takozvanom svjetskom ratu, pa do godine 1914.

Postoji još jedno pitanje: odnos između Engleske i Rusije. Naravno, ta linija trgovačke razmjene Rusiju uopće ne zanima; ali Rusiju zanima njen odnos prema toj liniji. Kao što ste već vidjeli, Engleska ima nešto posebno planirano za Rusiju, socijalistički eksperiment, i stoga svoju cjelokupnu politiku mora osmisliti kako bi osigurala ostvarenje ove ekonomske linije s jedne strane, a s druge strane ograničila i obuzdala Rusiju što bi dalo osnovu za socijalistički eksperiment. To je zapravo bila situacija u svijetu. Sve što se zbilo na polju svjetske politike do 1914. bilo je pod utjecajem tog trenda. Kao što sam rekao, potrebno je mnogo sati da se to dade u detalje; ali htio sam to ovdje nagovijestiti.

Ono što je sada u suprotnosti s ovim, a što sam pustio da zasja kada sam 1915. napisao svoj apel 'Njemačkom narodu i kulturnom svijetu', a druga je stvar da su se, nažalost, ljudi u Srednjoj Europi zatvarali prema tome da se politički stav mora steći iz perspektive tako velikih povijesnih impulsa. Nažalost, unutar Europe, unutar kontinenta, nitko ne bi pristao na mjere koje su poduzete iz perspektive suočavanja s tako velikim tendencijama. Vidite, onda dođu ljudi i kažu: u politici morate biti praktični! Političar mora biti praktična osoba! - Sada ću na primjeru pokazati što zapravo znači praksa takvih ljudi. Brojni su ljudi koji kažu: sve su to besmislice što ljudi iz Stuttgarta rade sa svojom tripartitnom strukturom, svojim 'Kommenden Tag' i tako dalje. To je sve nepraktično, to su nepraktični idealisti! - E, sad, postavite te ljude pred dušu i razmislite kako će, nadamo se, biti kad dođu godine kada smo imali sreće, kad smo nešto postigli, što je tu opipljivo. Onda bi vidjeli da ti isti ljudi koji sada govore: ovo je sve nepraktično - tada željeti doći i zaposliti se, onda bi željeli iskoristiti svoje praktično znanje kako bi svojom snagom govora i djelovanja širili ono za što su prethodno vikali da je nepraktično. Onda se odjednom stvar vidi kao praktična. To je jedina perspektiva koju ti ljudi imaju za svoju praksu. Ono o čemu se uvijek radi je sljedeće: moramo shvatiti da se stvari moraju promatrati u njihovom izvoru i da je ono što 'praktični' nepraktični ljudi nazivaju 'nepraktičnim' nešto što se često traži kao osnova njihove prakse. Oni jednostavno ne žele ulaziti u stvari i to ih čini nekorisnim u pogledu onoga što se događa.

Takvu su praksu slijedili i europski političari. To se drugačije ne može reći. I definitivno se radi o priznavanju da je ništavnost, svođenje na nulu, kada se radilo o donošenju odluka, bilo tragično za Srednju Europu. Ovdje se radi o tome da se također mora priznati da je apsolutno neophodno da se mi u Srednjoj Europi uzdignemo na razinu visokog političkog gledišta utemeljenog na duhu. Bez toga ne možemo pobjeći od sadašnjih nemira. Ako ne odlučimo to učiniti, onda će se dogoditi ono što vidimo da se sada događa. Mišljenja sam da su politički problemi koji se i danas rješavaju pod utjecajem starih maksima, toliko zamršeni i tako zbrkani da se uopće ne mogu riješiti na osnovu tih starih impulsa. I pretpostavimo da su državnici Antante sjeli zajedno - kažem to kao pošteno uvjerenje - i da su, recimo, čak i pod vodstvom Lloyd Georgea, smislili uvjete za mir koje su iznijeli na londonskoj konferenciji; ali pretpostavimo da su nekom zbrkom tada izgubili nacрте tih mirovnih uvjeta i da su čak zaboravili kakvi su ti uvjeti bili - naravno, to je nemoguće, ali ovim želim nešto izraziti - i sada pretpostavimo da Simons to pronade i sa svoje strane postavi te iste uvjete, sasvim doslovno, uvjeren sam da bi bili odbijeni s istim gnjevom s kojim su Simonsovi prijedlozi odbijani na londonskoj konferenciji. Jer to nisu rješivi problemi, već stvar ljudi koji pričaju okolo o problemima koji su u startu nerješivi, s ove točke gledišta. To se mora reći svakome tko traži istinu na ovom području.

Pa, sada idemo, rekao bih, sloj dublje u čisto fizičke događaje. Znae, ratna katastrofa je počela srpskim ultimatumom. Toliko sam puta govorio o razlozima za to, o svemu što je prethodilo ovom ultimatumu, a bit će moguće da o tome saznate nešto više, tako da danas mogu biti površniji. Cijeli krug, cijeli krug komplikacija, proizašao je iz austrijskog ultimatumu Srbiji. Pa, svatko tko poznaje austrijsku politiku, tko poznaje razvoj te austrijske politike u drugoj polovici 19. stoljeća, zna da je ovaj austrijsko-srpski ultimatum doista bio vojno kockanje, ali da je, provedena politika koja se smatrala za povijesnu nužnost. Ne može se reći drugo nego ovo: austrijska politika odvijala se na teritoriju na kojem se od sedamdesetih naovamo nije moglo ništa 'petljati' uz stare principe vladanja, a da su 'petljati' nije izraz koji sam ja izmislio; to je sam u parlamentu rekao grof Taaffe, čije se ima često u Austriji pisalo 'Ta-affe'. Rekao je: sve što možemo učiniti je petljati se.

Pa, valjalo je prijeći na jasniji uvid u pitanje, osobito zbog složenih austrijskih prilika. Kako se bilo koja asocijacija naroda može baviti duhovnim stvarima? - a u saveznoj državi poput austrijske postojalo je nešto poput odljeva duhovnog života. Austrijska politika nije se niti počela valjano baviti tim pitanjem, a kamoli ga proučavati. I ako ovo pregledavam s određenom voljom da važem stvari, a ne da ih samo grupiram prema strastima ili uzimam iz vanjske povijesti, tako da mi se druge stvari koje su prethodile srpskom ultimatumu čine još presudnijima, kao što je ubojstvo

austrijskog prijestolonasljednika Franje Ferdinanda. Gledam, naprimjer, da su se od jeseni 1911. do 1912. godine u austrijskom parlamentu vodile ekonomske rasprave, koje su postale važne i na ulici, i uvijek su bile vezane za prilike kakve su tada postojale u Austriji. S jedne strane, tada je ugašen cijeli niz tvrtki jer je cijeli austrijski sustav bio toliko stjeran u kut da nije znao što učiniti i bezuspješno je pokušavao naći nova tržišta, ali ih nije mogao pronaći. To je dovelo do zatvaranja brojnih tvrtki 1912. godine i do enormnog porasta cijena. Nemiri oko troškova života, koji su išli čak i do revolucionarnih, pojavili u se u Beču i drugim gradovima u Austriji u to vrijeme, a rasprave o troškovima života, u kojima je pokojni zastupnik Adler igrao tako veliku ulogu u saboru, dovele su do pet hitaca ispaljenih na ministra pravosuđa s galerije. To su bili signali; u Austriji nije moguće dalje poslovati na isti način, i ekonomski život se ne može održati. Što je privremeni ministar Gautsch smatrao glavnim sadržajem svog govora? Rekao je da moramo upotrijebiti svu svoju energiju da prestane agitacija protiv inflacije, odnosno probleme rješava starim austrijskim upravnim mjerama. To pokazuje kakvo je raspoloženje s druge strane.

Duhovni život je djelovao u nacionalnim borbama. Gospodarski život bio je zašao u slijepu ulicu - ali nitko nije imao srca i smisla da postavi nove uvjete za daljnji razvoj duhovnog života i gospodarskog života izvan starih nazora države, koji su osobito u Austriji pokazali svoju ništavnost. U Austriji je postojala očigledna potreba da se svjetskim povijesnim zbivanjima pristupi na takav način da stvar ide prema trostrukoj podjeli socijalnog organizma. To jednostavno proizlazi iz činjenica poput onih koje sam sada opisao. Nitko o tome nije htio razmišljati, a zato jer nitko nije o tome htio razmišljati, zato su se stvari tako i odvijale. Vidite, ono što se dogodilo u Austriji osamdesetih godina prošlog stoljeća, pod utjecajem učinaka Berlinskog kongresa, treba samo s nekoliko poteza osvijetliti i vidjet ćete koje su tamo sile u igri. U Austriji su prilike već početkom osamdesetih, pa i ranije, dovele do toga da je poljski zastupnik Otto Hausner javno u parlamentu izgovorio riječi: ako ovako nastavimo raditi u austrijskoj politici, za tri godine više nećemo imati parlament, nego nešto sasvim drugo. - Mislio je na kaos u državi. Pa, naravno, ljudi pretjeruju u takvim izjavama, prave hiperbole. Nije došlo za tri godine, ali je došlo za nekoliko desetljeća, ono što je on predvidio kao budućnost u sljedeće tri godine.

Mogao bih navesti bezbroj stvari, posebno iz parlamentarnih rasprava u Austriji na prijelazu iz sedamdesetih u osamdesete, koje bi nam pokazale, kao što smo vidjeli, da je strašno prijetio agrarni problem. Naprimjer, dobro se sjećam, kada su nakon opravdavanja izgradnje alberske željeznice političari raznog spektra izjavljivali da se s izgradnjom te pruge mora krenuti jer je postalo jasno da se poljoprivreda više ne može razvijati, ako se na isti način nastavi s golemim utjecajem poljoprivrednih proizvoda sa zapada. Naravno da problem nije riješen na pravi način, ali je bilo proročanskih

riječi. I sve te stvari - mogle bi se nabrojiti stotine - pokazale bi kako je Austrija konačno 1914. došla do točke da je morala sama sebi reći: ili ne možemo dalje, moramo se raspasti kao država, moramo reći da smo nemoćni! - ili se nekako moramo izvući riskantnom igrom, nečim što je prestižno. - Tko god je bio mišljenja da Austrija treba i dalje postojati - a ja bi volio znati kako bi austrijski državnik mogao biti njen državnik da nije imao takvo mišljenje - pa makar bio idiot kao Berchtold, ne bi mogao ništa osim reći: takvo nešto se mora dogoditi, ne možete ne zaigrati riskantnu igru. Koliko god to izgledalo čudno s određenog gledišta, treba to razumjeti u povijesnom kontekstu.

To je, da tako kažem, polazište na jednom mjestu. Razmotrimo drugo mjesto, recimo Berlin. Pa, najprije bih htio objektivno dati, kako biste dobili predodžbu o tome što je bilo na djelu, nekoliko čisto činjeničnih stvari: gledajte - molim vas da mi ne zamjerite ako baš ovo okarakteriziram - godine 1905. za načelnika Glavnog stožera imenovan je čovjek na čijim je plećima u Berlinu 1914. ležala odluka o ratu i miru, tadašnji general, a kasnije general pukovnik von Moltke. U vrijeme imenovanja dogodila se sljedeća scena - opisat ću je u kratkim crtama: po njegovom mišljenju, general von Moltke ne bi mogao preuzeti odgovornu dužnost načelnika Glavnog stožera ako prethodno s vrhovnim vojskovođom, Kaiserom, ne raspravi uvjete za prihvaćanje te dužnosti. Rasprava je išla otprilike ovako: radilo se o tome da je do tada, zbog položaja generala u odnosu na vrhovnog zapovjednika, situacija bila takva da je on - to ste možda i sami već pročitali ovdje ili ondje - često zapovijedao s jedne strane tijekom manevara, a znate i da je vrhovni zapovjednik redovito pobjeđivao. Sada je čovjek koji je trebao biti pozvan da preuzme odgovornu dužnost načelnika Glavnog stožera 1905. rekao sebi: naravno, ne mogu usvojiti pod takvim uvjetima; jer stvari kad-tad mogu postati ozbiljne i kako se onda može ratovati u uvjetima u kojima moramo tako slagati manevre kada za zapovjednika imamo vrhovnog zapovjednika koji mora pobijediti. - Sada je general von Moltke odlučio to predočiti Kaiseru na potpuno otvoren i pošten način. Car je bio krajnje začuđen što mu je osoba koju je trebao postaviti za načelnika Glavnog stožera rekla da to nije moguće jer Car zapravo ne zna ratovati. Dakle, stvari su morale biti pripremljene tako da se mogu primijeniti u hitnim slučajevima, a on je mogao preuzeti dužnost načelnika Glavnog stožera samo ako bi se Car odrekao vodstva. Car reče: da, kako stoje stvari? Nisam li stvarno pobijedio? Je li to tako išlo? - Nije znao ništa o tome što su ljudi oko njega radili, a tek kad su mu se otvorile oči, shvatio je da se to neće moći nastaviti, a treba reći i da je prihvatio uvjete dragovoljno; ni to ne treba prešutjeti.

Dakle, dragi slušatelji, nakon što sam iznio ovu činjenicu kako biste sami mogli prosuditi, pitam vas - a možda mogu dodati u zagradama, postoji mnogo razloga da ne bojam takve stvari, jer je u publici prisutna osoba koja me u svakom trenutku može provjeriti - nakon što sam iznio ovu činjenicu,

također vas molim da razmislite gdje je bilo zastranjivanja, nije li također vrlo čudno da su se oko vrhovnog zapovjednika našle osobe - koje su imale i svoje nasljednike - koje nisu govorile na isti način kao kasniji general pukovnik von Moltke 1905. ali koji su djelovali u sasvim drugom smislu nakon preuzimanja dužnosti. Danas nema potrebe stalno govoriti svijetu da trebamo čekati dok ne utvrdimo objektivne činjenice; ukazati na objektivne činjenice samo je stvar želje.

I sada doista nema potrebe opterećivati se oko tajnog vijeća iz 1914. za koje je sigurno da general pukovnik von Moltke nije imao pojma da se dogodilo, jer je u srpnju 1914. bio odsutan na liječenju u Karlsbadu sve do malo prije izbivanja rata. Ovo je važno naglasiti jer kada govorimo o njemačkim ratnim huškačima, treba reći sljedeće: naravno da je takvih ratnih huškača bilo, a kada bi se ušlo u koštac s konkretnim problemom ratnog huškanja, teško bi bilo zaobići osobnosti koje sam ranije spomenuo. I na kraju, ono što rekoah, da se Nikoli iz Crne gore, ne znam da li je bijelac ili crnac, može pripisati teško breme ratne krivnje, vidi se iz činjenice da su već 22. srpnja 1914. dvije kćeri, ove - oprostite na izrazu - demonske žene u Sankt Petersburgu, u nazočnosti Poincareua, na posebno raskošnoj dvorskoj proslavi, rekle francuskom veleposlaniku, koji je učinio nešto čudno i to prepričao u svojim memoarima, u staračkoj brbljivosti: živimo u povijesnom vremenu, upravo je stiglo pismo od našeg oca i kaže da ćemo imati rat sljedećih dana. Bit će super. Njemačka i Austrija će nestati, mi ćemo se rukovati u Berlinu. - Pa, to su kćeri kralja Nikole, Anastazija i Milica, rekle francuskom veleposlaniku u Petersburgu 22. srpnja - pazite na datum. To je također činjenica koja se može istaknuti.

Pa, želio bih reći da u osnovi ne trebate brinuti o svim manje važnim detaljima. S druge strane, ono što će odigrati značajnu ulogu jest činjenica da su do 31. srpnja 1914. stvari u Berlinu došle do te točke da su zapravo sve odluke o ratu i miru u Berlinu bile stavljene na pleća general pukovnika von Moltkea, i naravno da je morao napraviti tako da nitko ne može formirati sud o situaciji osim na čisto vojnim osnovama. To je ono što će se morati uzeti u obzir; jer da bi se procijenila situacija u Berlinu u to vrijeme, zapravo je potrebno točno znati, skoro rekao bih, sat po sat, što se događalo u Berlinu u subotu od oko četiri sata popodne do jedanaest uvečer. Bili su to odlučujući sati u Berlinu u kojima se dogodila golema povijesna tragedija. Ova povijesna tragedija dogodila se tako da tadašnji načelnik Glavnog stožera, na temelju onoga što se dogodilo, ili barem na temelju svega što se u Berlinu moglo znati o tome što se dogodilo, nije mogao učiniti ništa nego provesti godinama pripremani generalštabni plan za slučaj da se ovako nešto dogodi, što se konačno moglo naslutiti da će se dogoditi.

Razni savezi bili su takvi da se o europskoj situaciji nije moglo misliti drugačije nego ovako: ako se Balkan proširi na Austriju, Rusija će u tom

sudjelovati. Rusija ima za saveznike Francusku i Englesku. Moraju na neki način sudjelovati u tome. Ali onda stvari automatski idu ovako - u to nema sumnje - da se Njemačka i Austrija moraju udružiti, a Italija je imala najodređenije jamstvo, čak i detaljno određeno sporazumom sklopljenim malo prije, sve do određivanja broja divizija koje će sudjelovati u mogućem ratu. To su bile stvari koje se moglo znati u Berlinu, to su bile samo dvije stvari koje je čovjek zapravo znao kao polazište kad je riječ o svjetskoj situaciji. To su bile dvije maksime koje je imao general pukovnik von Moltke: prvo, ako dođe do rata, onda će ovaj rat biti užasan, nešto užasno će se dogoditi. I svatko tko je poznao vrlo finu dušu general pukovnika von Moltkea, znao je da takva duša ne bi laka srca mogla uroniti u ono što je smatrala strašnim. Ali druga stvar bila je bezgranična odanost, osjećaj dužnosti i odgovornosti, a to zauzvrat nije moglo imati drugog učinka nego ovakvog.

Ako je ono što se tada dogodilo trebalo spriječiti, onda je to morala spriječiti njemačka politika; trebalo je spriječiti ono što biste sami mogli ocijeniti kao nešto što treba spriječiti ako vam skrenem pozornost na sljedeće činjenice: bila je subota popodne; trebalo je pristupiti donošenju odluke, a nakon četiri sata načelnik Glavnog stožera von Moltke susreo se s Carem, Bethmann-Hollwegom i nizom druge gospode u situaciji koja se zapravo činila vrlo ružičastom. Upravo je stiglo priopćenje iz Engleske - iako vjerujem da ovo priopćenje teško da je dobro pročitano, inače se ne bi shvatilo onako kako jest - prema Njemačkim političarima, ova poruka je značila da se s Engleskom još može složiti. Nitko nije imao pojma o nepokolebljivoj vjeri u misiju anglosaksonstva; uvijek im je u vezi toga glava bila u pijesku, što je bilo tragično. Ljudi su vjerovali da se iz takvog telegrama može lako iščitati da stvari mogu ispasti drugačije, i dogodilo se da Car nije potpisao akt o mobilizaciji. Dakle, izričito napominjem da isprva navečer 31. srpnja dokument o mobilizaciji nije potpisao Kaiser, iako je načelnik Glavnog stožera, na temelju svoje vojne prosudbe, bio mišljenja da se ne treba oslanjati na takvu depešu, nego da se ratni plan mora izvršiti. Umjesto toga, dežurni časnik dobio je zadatak da telefonira, u prisutnosti Moltkea, da se trupe na zapadu trebaju držati podalje od neprijateljeve granice, a Kaiser je rekao: Definitivno ne trebamo sada invaziju na Belgiju.

Ovo što sada govorim sadržano je u bilješkama koje je sam general pukovnik von Moltke zapisao nakon svog vrlo čudnog oproštaja, a koje su trebale biti objavljene uz suglasnost gđe von Moltke u svibnju 1919, u onom ključnom trenutku kada je Njemačka trebala svijetu reći istinu, neposredno prije potpisivanja Versailleskog diktata. A onaj tko pročita ono što je tada trebalo biti objavljeno i što je izašlo iz pera samog gospodina von Moltke, neće posumnjati ni na trenutak, budući da u sebi nose toliko poštenja i čestitosti, da ne bi ostavile značajan dojam na svijet prije Versailleskog diktata. Pa stvar je tiskana, tiskana u utorak popodne, trebala je biti

objavljena u srijedu. Ne želim ulaziti u nepotrebne detalje. Jedan njemački general došao je k meni i želio mi razjasniti na temelju velike količine spisa da su tri točke u tim zapisima netočne. Morao sam reći generalu: dugo sam radio na filologiji. Svežnjevi dosjea me ne impresioniraju dok nisu procijenjeni u filološkom smislu, jer morate znati ne samo što je u njima sadržano, nego i što nije sadržano u njima, a svatko tko poduzima povijesno istraživanje ne ispituje samo ono što je uključeno, već i ono što nedostaje. - Ali morao sam reći ovo: radili ste zajedno, svijet prirodno pretpostavlja da točno znate što se događa. Ako objavim brošuru s Moltkeovim memoarima, hoćete li se zakleti da su te tri točke netočne? - a on reče: Da! - Potpuno sam uvjeren da su te tri točke točne, jer se može potvrditi da su i psihološki točne. Ali naravno da tada ne bi pomoglo da je brošura objavljena - počele bi i druge hajke - brošura bi jednostavno bila zaplijenjena, to je bilo jasno. Nisam mogao izdati brošuru na koju bi se pred cijelim svijetom zakleo da su tri točke u njoj netočne. Jer živimo u svijetu u kojem se ne radi o točnom i pogrešnom, već o tome odlučuje moć.

Znam da mi je posebno zamjerilo ono što sam napisao na V. stranici ove brošure, ali smatrao sam potrebnim da se situacija rasvijetli na pravi način. Napisao sam: kako je sve u Njemačkoj bilo temeljno na vojnom prosuđivanju u vrijeme prije izbijanja rata, pokazuje nesretna invazija na Belgiju, koja je bila vojna nužnost i politička neprihvatljivost. Pisac ovih redaka upitao je gospodina von Moltkea, s kojim je bio dugogodišnji prijatelj, u studenom 1914. godine: Što je Kaiser mislio o ovoj ideji? - a odgovoreno je: nije znao ništa o tome u dane prije izbijanja rata, jer s obzirom na njegovu osebnju narav, čovjek bi se bojao da će o tome sa svima razgovarati. To se nije smjelo dogoditi jer je upad mogao biti uspješan samo ako su protivnici bili nesprenmi. - I pitao sam: Je li kancelar Reicha znao za to? - Odgovor je bio: Da, znao je za to. - Dakle, politika se u Srednjoj Europi morala voditi tako da se moralo voditi računa o pričljivosti, a ja vas pitam: nije li strašna tragedija kad se mora voditi takva politika? - Stoga se na temelju ovoga može dati potpuni dokaz da je točno, što Tirpitz, koji mi je inače neugodan, kaže o Bethmann-Hollwegu, da bi pao na koljena i pokazao svoju potpunu političku bezvrijednost. Ta je bezvrijednost kasnije također izražena kada je naglasio engleskom veleposlaniku da će se, ako se Engleska pokrene, cjelokupna njena politika pokazati kao kula od karata. Tako je i bilo u stvarnosti, i ova se kula od karata srušila, a načelnik Glavnog stožera morao je u svojim memoarima pisati o situaciji u kojoj se nalazio u to vrijeme, u subotu navečer: raspoloženje je postalo sve uzburkanije i našao sam se potpuno sam.

Dakle, vojni sud je ostao sam; politika je pala u ništavnost. To je bila posljedica okolnosti što se Nijemci više nisu htjeli uzdizati do velikih gledišta na što su bili pozvani, a što se pokazalo u velikim, značajnim epohama njemačkog kulturnog razvoja na koje se nitko nije htio osvrutati krajem 19. i

početkom 20. stoljeća. Činjenica da iz takve situacije može proizaći samo katastrofa sada je teško opterećivala dušu načelnika Glavnog stožera, a kada mu je jedan časnik došao da potpiše upute koje su trebale biti uručene telefonom da se obuzdaju trupe na belgijsko-francuskoj granici, tada je načelnik Glavnog stožera udario olovkom o stol da se slomila i rekao da on takvu zapovijed nikada neće potpisati, a ako takva zapovijed dođe i od načelnika Glavnog stožera demoralizirati će vojsku. I iz bolnog, očajničkog raspoloženja, načelnik Glavnog stožera je pozvan. Bilo je već dobro prošlo deset sati. Stigao je još jedan telegram iz Engleske, i - da ne spominjem pojedinosti - sad su stigle riječi vrhovnog zapovjednika: Sada možete činiti što hoćete!

Vidite, morate ići u detalje, a ja sam dao samo nekoliko glavnih obilježja onoga što se dogodilo na kontinentu, da tako kažem. Spomenuo bih i ono što se dogodilo na drugoj strani. Jednog dana će biti autentično - opet mogu reći da ovo ne govorim laka srca - jednog dana će se potvrditi da su dvoje ljudi Asquith i Grey, u isto vrijeme kad se dogodilo ovo što sam ispričao, govorili jedan drugome: Da, što je to zapravo? Jesmo li do sada vodili englesku politiku zavezanih očiju? Mislili su da se ta engleska politika treba voditi sasvim drugačije, da su je vodili kao zavezanih očiju. I rekoše: sada nam je skinut zavoj - to je bila subota navečer, sada kada smo progledali stojimo pred ponorom; sve što možemo učiniti je ratovati. - Ovo je zrcalna slika s druge strane kanala i ja vas molim da sve shvatite tako da se može proširiti, jer u vremenu koje mi je dodijeljeno ne mogu učiniti ništa drugo nego pružiti vam kakvu-takvu atmosferu i pokazati nešto što barem malo rasvjetljuje stvari koje su se dogodile.

I onda ako sve ovo uzmete u obzir, onda vas molim, s ovom premisom, da pročitate što sam napisao u svojim 'Mislina za vrijeme rata', kojima sam pažljivo dao podnaslov: 'Za Nijemce i one koji ne misle da ih treba mrziti'. Svaki detalj je promišljen. Molim vas da ono što sam tamo napisao razmotrite s ove točke gledišta, da to nije pitanje onoga što se obično naziva moralnom krivnjom ili moralnom nevinošću, već da stvari treba promatrati povijesno tako što se dogodilo nešto izvanredno tragično, kada se može govoriti o povijesnoj nužnosti, a ne brbljati s uskogrudnih pozicija. Stvari su puno ozbiljnije nego što svijet s obje strane danas misli; ipak, apsolutno moraju biti poznate svijetu, kako bi se konačno razjasnile zabune. Ali trenutno stvarno ne postoji način da se o njima govori, a da se vaše riječi ne izvrću i ne kleveću.

Ono što sam vam danas rekao o general pukovniku Moltke daje vam priliku da prosudite ovog čovjeka u odgovornom trenutku; ali, kao što znate, postoje ljudi koji govore da su i sami služili u Glavnom stožeru, koji uspijevaju reći najviše klevetničkih riječi o general pukovniku von Moltke, uključujući izmišljeni apsurd da je u Luksemburgu održan antropozofski

sastanak i kao rezultat toga general pukovnik nije vršio svoju dužnost. Ako se te stvari mogu reći iz ove perspektive, onda se vidi u kakvo smo moralno stanje sada došli, i unutar toga teško je krčiti put istini. Za to treba mnogo, mnogo vrijednih pojedinaca, i nakon što sam vam dao preduvjete, tek sada bih želio pročitati rečenicu iz Moltkeovih memoara koja će vam pokazati što je živjelo u duši ovog čovjeka u odnosu na njegovo mišljenje o nužnosti rata i drugo, u odnosu na njegov osjećaj odgovornosti. Jer nije riječ o konstruiranju brutalnog koncepta krivnje, nego o ulasku u ono što je tada živjelo u dušama. To je vrlo jednostavna rečenica koju je napisao Moltke, rečenica koja je više puta izgovorena, ali postoji razlika izgovaraju li je naši bližnji ili osoba na čijoj je duši odluka o ratu. Napisao je: "Njemačka nije izazvala rat, nije u njega ušla iz osvajačke želje ili agresivnih namjera prema svojim susjedima. Rat su nam nametnuli naši protivnici, a mi se borimo za naš nacionalni opstanak, za opstanak našeg naroda, za život naše nacije."

Kad ispitujete činjenice, ne dolazite do prave stvari tako što bilo gdje počnete; morate početi tamo gdje je stvarnost, aktualnost u igri, i ako možete dokazati da činjenica igra ulogu u čovjekovoj duši, onda je to jedna od činjenica koja je stvorila situaciju, kada je takva svijest prevladavala u ovoj duši. Ako želite procijeniti situaciju, također je bitno pogledati što se dogodilo među četrdeset do pedeset ljudi koji su stvarno bili uključeni u izbijanje ove strašne katastrofe, a svatko tko sudi o ovim stvarima ne iz predrasuda, već iz stručnog znanja taj zna da su u biti svi bili neupućeni osim četrdeset do pedeset ljudi su uzrokovali izbijanje rata koji se zapravo razvio iz konstelacije europskih prilika.

Tijekom rata zapravo sam imao priliku razgovarati o stvarima s mnogim ljudima koji su već znali procijeniti situaciju i o tome nikad nisam govorio. Recimo, rekao sam jednoj osobi koja je bila bliska vodstvu jedne neutralne države: notornim se može smatrati podatak da je u našem vremenu, koje sebe naziva demokratskim, bilo oko četrdeset do pedeset ličnosti, među kojima je bilo i žena - nema žena samo unutar Antropozofskog društva - i to ne u malom broju, da je oko četrdeset do pedeset osoba bilo izravno uključeno u ovu katastrofu u svijet. - Trebalo bi najprije prijeći na stajališta s kojih bi se moglo temeljito procijeniti ovu situaciju. Umjesto toga, o ovim ozbiljnim, o događajima koji mijenjaju svijet, govori se iz površnosti zbirki dokumenata i slično, i uvijek je bilo iznimno teško za nekoga tko ne bi govorio kao i svi drugi iznijeti ono što je potrebno ovdje ili ondje gdje se prosuđuje o situaciji 1914. godine. Ovo je za mene počelo još onog dana kada su me u Švicarskoj svuda gađali knjigom 'J'accuse' a ja nisam mogao reći ništa osim onoga što je istina - znate koliko su situacije ponekad bile opasne, iako je to ono što najmanje razumiju: u ovakvoj knjizi, rekao sam, ne čitajte ono što je napisano s pravnom sofisticiranošću, čitajte ono što je u stilu, čitajte cijelu strukturu, cijeli prikaz, i ako imate ukusa, morate reći: politička zakulisna književnost! - Morao sam to više puta, uvijek iznova,

govoriti ljudima koji su pripadali neutralnim i ne neutralnim područjima. Naravno, ne kažem da u ovoj 'J'accuse' nema dobrih stvari; ali polazi od stanovišta ponajmanje prikladnog za ocjenu tragične situacije u kojoj se, rekao bih, svijet našao 1914. godine. I morate sagledati dublje temeljne razloge ako ste prisiljeni govoriti samo o pitanju krivnje.

Da, ovo pitanje krivnje također bi nas trebalo nečemu naučiti. Vidite, odmah nakon nesretnog njemačkog mirovnog prijedloga u jesen ili zimu 1916, kada je počela ova zbrka oko četrnaest točaka Woodrow Wilsona, izašao sam pred one na kojima je ležala odgovornost - nisam bio nametljiv, ljudi su me dobro susretali uglavnom - pristupio onima koji su bili odgovorni s prijedlogom, koji se, međutim, nekima činio paradoksalnim, da se ideja o trostrukosti može upotrijebiti za suzbijanje Wilsonovih donkihотовskih četrnaest točaka, koje su, unatoč svojoj donkihотовštini, pokrenule brodove, topove i ljude. I doživio sam da su neki ljudi sasvim jasno shvaćali da se tako nešto mora dogoditi, ali da nitko nije imao hrabrosti učiniti nešto u tom smjeru, zapravo nitko. Za razgovor koji sam vodio s Kühlmannom, mislim da je svjedok koji je bio tamo danas opet ovdje. Nemam razloga za bilo kakve iluzije po tom pitanju. Ali moram to objasniti, a danas sigurno ne bih rekao ništa krivo, jer točno znam kako se stvar dogodila.

I ovdje, naprimjer, moram reći sljedeće: vidite, u siječnju 1918. već sam smatrao da je proljetna ofenziva 1918. apsolutno nemoguća, i tijekom jednog od mojih putovanja od Dornacha do Berlina, imao sam priliku razgovarati s gospodinom koji je bio poznat, znalo se kada se približe odlučujući trenuci da će ta osobnost biti pozvana, imao sam priliku razgovarati s njim, o onom što se zapravo tek dogodilo u studenom 1918. a naišao sam i na određeno razumijevanje trostruke podjele socijalnog organizma. Morao sam razgovarati s jednom osobom. Za ofenzivu u siječnju 1918, već su znali oni koji su se mogli informirati o tadašnjoj situaciji; jednostavno se nije moglo govoriti o tome. Morao sam razgovarati s vojnom osobom koja je bila izuzetno bliska generalu Ludendorffu. Razgovor je tekao otprilike ovako, rekao sam: ne želim se izlagati opasnosti da me se optuži da želim razgovarati o vojno-strateškim pitanjima, ali želim govoriti s određenog stajališta s kojeg je taj moj vojni amaterizam nebitan. - Rekao sam da bi Ludendorff u proljetnoj ofenzivi mogao postići sve o čemu može sanjati; ali i dalje mislim da je ova ofenziva apsurdna - i naveo sam tri razloga koje sam imao za to. Čovjek s kojim sam razgovarao postao je prilično uzbuđen i rekao je: Što želite? Kühlmann ima svoj elaborat u torbi. Zato je i otišao u Brest-Litovsk. Tako nam je servirala politika. Politika nije naša domena. Mi vojska ne možemo ništa osim boriti se, boriti se i boriti se. - Godine 1914. načelnik Glavnog stožera bio je u poziciji da je o situaciji navečer morao pisati: 'Raspoloženje je postalo sve veća uznemirenost i zatekao sam se kako stojim sasvim sam'. Za raspoloženje između deset i jedanaest sati morao je napisati: Kaiser je rekao: 'Sad možete činiti što hoćete!' - A 1918. moglo se

reći: Politika uopće ne dolazi u obzir, ona je ništavna; sve što možemo se boriti se, boriti se. - Dragi moji slušatelji, stvari se nisu promijenile, i nisu se promijenile ni danas, i ne preostaje ništa drugo nego pružiti dokaz da se stvari nisu promijenile.

Opet se govorilo s istim odmakom od života, s istom apstraktnošću s kojom je govorio Woodrow Wilson, a to je potkrijepilo ono što je Woodrow Wilson iznio u Versaillesu. Opet, Harding je govorio s istog mjesta, i vidim u Hardingovom govoru koji je maksimalno zbrkan i koji je izrečen tako da isključuje svaki osjećaj za stvarnost, što zauzvrat dovodi samo do starih fraza, sada kada smo suočeni s ekonomskim odlukama jednako kao što smo tada bili suočeni s političkim odlukama, u tom govoru na vidim ništa što bi sugeriralo da su ljudi na bilo koji način zabrinuti zbog onoga što se pojavljuje. Ljudima je gotovo nemoguće donijeti sud. Nebitno je imamo li Wilsona koji u Versaillesu pokazuje svoju zbunjenost ili malo kasnije govorimo na isti način. Važno je imati oštro oko za stvarnost.

Onda bi se gledale i stvari poput činjenice, koja je apsolutno nečuvena za svakoga tko ima osjećaja za procjenu političkih prilika, da je ovaj u današnjem smislu karakterističan državnik Lloyd George nedavno rekao: Ne može se, u starom smislu, Njemačka moralno kriviti za rat; ljudi su upali u to zbog svoje gluposti. - To je rekao prije nekoliko tjedana, a znate kako je razgovarao sa Simonsom u Londonu. Iz ovoga možete prosuditi kolika je vrijednost istine u govorima koje ljudi drže, a ako ljudi još nemaju poticaj za promatranje ovih stvari - moraju ga dobiti, moraju ga dobiti tako što će to shvatiti s višeg gledišta. Ti viši aspekti odigrali su ulogu u ovoj katastrofi, a naša je nesreća što nitko nije imao pojma o tim velikim aspektima. Mora biti moguće da ovi viši aspekti o kojima ovise stvari, budu i danas uključeni u odluke u Srednjoj Europi.

Ali neće biti poboljšanja sve dok oni koji vjeruju da su naslijedili Njemačku na pomalo neobičan način kleveću istinu, sve dok vas takvi ljudi nazivaju izdajicama Njemačke, iako bi ono što se tamo govori, ako bi se stvarno razumjelo, bilo prikladno za davanje pravog položaja njemačkog naroda među ostalim narodima svijeta. Ljudi koji imaju sasvim drugačija htijenja, prije svega imaju htijenje da prepoznaju istinu, moraju se udružiti.

Naravno, bilo je ratnih huškača i u Njemačkoj; ali sve što je dolazilo od njih, u odlučujućim trenucima nije bilo važno. Međutim, ono što je bilo važno je ono što sam objasnio u posljednjem poglavlju mojih 'Ključnih točaka', da smo gubitkom višeg stajališta, dosegli nultu točku političke učinkovitosti. U Njemačkoj ćemo se uzdići samo ako se uzdignemo do viših gledišta; jer svatko tko se toplim srcem, a ne samo jezikom udubljuje u ono Njemačko - oprostite na pomalo grubom izrazu - zna da ono Njemačko znači upravo: biti ujedinjen s višim gledištem. - Ali moramo ponovno pronaći put do viših gledišta njemačkog naroda. I to što vam danas govorim o ovim

stvarima je u biti iz iskustva. Unatoč načinu na koji je pitanje postavljeno, možda nisam morao odgovoriti; ali htio sam odgovoriti na ovo pitanje, a nešto što vodi do odgovora na ovakva pitanja, postat će vam jasno kad vam dam posljednji pasus koji mi je ispitivač dao u dodatku. Piše: Smatram da bi bilo vrlo vrijedno točan, jasan stav o cijelom ovom pitanju ratne krivnje trebalo objaviti u memorandumu i proširiti ga. - Pa to se trebalo dogoditi u svibnju 1919. godine. Memorandum je i tiskan. Snage unutar Njemačke spriječile su pojavu ovog memoranduma. Nemojmo samo stati na tome i reći da se ovako nešto moralo dogoditi; podržimo one koji se ne žele pomiriti s ovom presudom, a koji su već davno, upravo u ključnom trenutku, pokušali napraviti ono što se ovdje predlaže. Onda ćemo krenuti naprijed.

Dragi slušatelji, vjerujem da među njemačkom omladinom postoje osobe koje mogu pronaći put natrag do onog što je zapravo Njemačko, koje imaju osjećaj i srce i otvoren um za primanje istine, jer bih možda u nekoj perspektivi mogao govoriti upravo mladima, možda najboljem dijelu naše mladosti, stoga sam danas i odlučio govoriti o ovim stvarima.